

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КИРИЧЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 159.9.359:355.422 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ДО ДІЯЛЬНОСТІ У БОЙОВИХ УМОВАХ**

спеціальність 053 – психологія

05 – соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник:
СТАСЮК Василь Васильович,
доктор психологічних наук,
професор

_____ Андрій КИРИЧЕНКО

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності у бойових умовах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 “Психологія” (галузь знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”). – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена проблемі розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності у бойових умовах.

Актуальність наукової роботи зумовлена:

по-перше, необхідністю підвищеного рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ, спроможних виконувати будь-які завдання у глибокому тилу противника, а також вести бойові дії в різних видах операцій;

по-друге, досвідом виконання військовими частинами та підрозділами Десантно-штурмових військ Збройних Сил України (до 2017 року – Високомобільні десантні війська) в зоні проведення бойових дій, особливо на початковому етапі російсько-української війни у 2014 році. У цей період у деяких військових частинах та підрозділах цього роду військ рівень психологічної не готовності особового складу до виконання завдань за призначенням став критичним, що відобразилося у численних відмовах військовослужбовців виконувати поставленні завдання, підвищенні рівня психогенних втрат тощо. Досвід російсько-української війни показує, що сучасна війна не тільки висуває суворі вимоги до моральних та фізичних сил людини, а й є перманентним процесом психотравматизації військовослужбовців. У сучасному збройному протистоянні виграє та зі сторін, яка не тільки фізично краще підготує особовий склад, а й правильно

визначить психологічну готовність воїнів-десантників до дій у визначених умовах.

по-третє, недавнім створенням Десантно-штурмових військ Збройних Сил України відповідно до Указу Президента України від 21 листопада 2017 року і специфікою виконання завдань.

Аналіз стану наукової розробленості проблематики показав відсутність достатньої кількості наукових праць із дослідженням розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. В цілому дотичними до теми дисертаційного дослідження є роботи В. Стасюка [178] та О. Блінова [12] (1999 рік) щодо формування емоційної стійкості у воїнів-десантників до службово-бойової діяльності.

Отже, актуальність порушеного питання, його недостатня розробленість у теорії та практиці сучасної психології, а також суперечності зумовили вибір теми нашого дослідження.

Теоретичний аналіз наукових досліджень феномену “психологічної готовності” підтвердив її складність і багатогранність. Різні підходи вітчизняних та зарубіжних учених до проблеми психологічної готовності особистості, визначення її ознак, сутності і структури не є суперечливими та взаємовиключними, а навпаки, поглиблюють і розширюють уявлення про досліджуваний феномен.

Визначено, що у структурі психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах наявні чотири взаємопов’язані компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний, емоційно-вольовий. Основою мотиваційного компонента є власні переконання, ідеали, цілі, потреби, вимоги суспільства, інтерес до обраної професії, прагнення до успіху, потреба в успішному виконанні поставлених завдань та демонстрування власних позитивних якостей. Пізнавально-орієнтаційний компонент забезпечує формування розуміння та уявлення воїнами-десантниками власних дій на полі бою, прийняття правильних рішень, прогнозування

можливих небезпечних ситуацій та адекватного реагування на виклики. Операційний компонент полягає у володінні необхідними знаннями, навичками, спеціальними вміннями та засобами професійної діяльності, професійним мисленням, розумінням для прийняття правильних рішень в умовах виникнення нестандартних ситуацій (невизначеності, раптовості, різкої зміни ведення бойових дій, перебування в оточенні, загрозу потрапляння в полон, отримання поранення) під час виконання бойових завдань. Емоційно-вольовий компонент виконує контрольну-регулятивну функцію (активізації та гальмування) психологічних процесів військовослужбовців.

З'ясовано, що особливостями психологічної готовності воїнів-десантників є їхня особиста психологічна здатність забезпечувати успішність виконання будь-яких специфічних (найскладніших) завдань у різних кліматичних умовах, вдень, чи вночі, у глибокому тилу противника з десантуванням на невідому місцевість, під час рейду в тил противника де скрізь ворог (з 19 липня до 10 серпня 2014 року на приблизну відстань 470 км, з яких 170 км – тилами ворога), в оточенні (оборона Луганського та Донецького аеропортів, 2014 – 2015 рр.), з обмеженою кількістю боєприпасів, продовольчого та іншого забезпечення, неможливістю евакуації поранених і вбитих, а також вести бойові дії у ході спеціальних, антитерористичних, оборонних, контрнаступальних та миротворчих операцій. У цих складних умовах кожен десантник розраховує на власні сили та дружню взаємодопомогу бойових побратимів, а також на здобуття трофею (їжі, питної води, техніки, зброї та боєприпасів, ідентичних за модифікацією та з можливістю використання нашими військами). Стан психологічної готовності допомагає військовослужбовцям успішно виконувати свої функціональні обов'язки, використовувати знання, здобутий бойовий досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль та перебудовувати свою діяльність у разі появи непередбачених перешкод із найменшими психологічними втратами.

Розроблено та обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах, яка розкриває основну суть його діяльності, містить взаємопов'язані компоненти і спрямована на успішне виконання бойового завдання.

Розроблено та апробовано авторську методику оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням, метою якої є визначення індивідуального та колективного рівнів сформованості психологічної готовності воїнів-десантників до бойової діяльності. Враховуючи специфіку застосування Десантно-штурмових військ, результати аналізу проблеми дослідження та наявного діагностичного психологічного інструментарію, наведено її опис і підсумки апробації. Актуальність методики полягає в тому, що в її основний зміст закладено питання, які дають змогу визначити рівень психологічної готовності воїна-десантника за її компонентами відповідно до специфіки службово-бойової діяльності. Через те що, загальної методики для визначення рівня сформованості психологічної готовності на цей час не існує, дослідники змушені використовувати значну кількість діагностичного інструментарію. Авторська методика допомагає встановити рівень психологічної готовності воїнів-десантників заощаджуючи час на підрахунки. Для подальшого використання в роботі офіцерам-психологам, заступникам командирів рот (батареї), батальйонів (дивізіонів) та офіцерам з морально-психологічного забезпечення інших структурних підрозділів запропоновано електронний варіант авторської методики, розроблений у програмі Microsoft Excel, що дає змогу проводити автоматичний розрахунок, аналізувати динаміку отриманих результатів на початковому етапі та впродовж військової служби, а також виявляти ефективність впливу розроблених засобів розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах.

Розроблено та апробовано програму розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”. Мета програми полягає не тільки в наданні військовослужбовцям Десантно-штурмових військ знань про психологічну готовність, особливості протікання їх функціональних станів у екстремальних умовах та навчання практичних вмінь із саморегуляції, а й оптимізації процесу розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах. Отримані результати експерименту показують ефективність застосування програми розвитку та поліпшення показників досліджуваних військовослужбовців експериментальної групи, на відміну від контрольної. Програма розвитку може бути використана офіцерами структур морально-психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) Десантно-штурмових військ як засіб розвитку психологічної готовності під час психологічної підготовки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в такому:

вперше: визначено та емпірично розкрито змістові характеристики структурних компонентів військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах;

розроблено та обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах;

розроблено та апробовано авторську методику оцінювання рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням, метою якої є діагностування індивідуальної та колективної психологічної готовності воїнів-десантників військових частин (підрозділів);

розроблено та апробовано програму розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”;

удосконалено діагностичний інструментарій для оцінювання рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням, який дає змогу якісніше проводити індивідуальне та колективне діагностування і заощаджувати час для проведення обчислювань, а також програму психологічної підготовки воїнів-десантників за рахунок включення до її змісту комплексної програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”;

набули подальшого розвитку уявлення про сутність психологічної готовності, її місце і роль у перемозі над ворогом та подальший розвиток психологічної готовності до бойової діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні комплексної програми розвитку психологічної готовності в загальну систему психологічної підготовки воїнів-десантників військових частин (підрозділів), у практичну діяльність офіцерів структур морально-психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) Десантно-штурмових військ Збройних Сил України – авторської методики оцінювання рівня психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням як психодіагностичного інструментарію, матеріалів дисертаційного дослідження впроваджено – в освітній процес Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського в ході проведення навчальних занять з ад’юнктами, які здобувають освіту за спеціальністю 053 “Психологія”, у межах вивчення навчальної дисципліни “Психологія діяльності в особливих умовах”.

Ключові слова: психологічна готовність, воїн-десантник, психічна стійкість, психологічна підготовка, бойова мотивація, бойова діяльність, психічні стани, фрустрація, страх, програма розвитку психологічної готовності, саморегуляція поведінки, психічна напруженість.

ANNOTATION

Kyrychenko Andrii. Psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen of the Armed Forces of Ukraine to operate in combat conditions. Qualifying research paper on the rights of a manuscript.

The dissertation on competition of the philosophy doctor degree. A specialty 053 “Psychology” (field of knowledge 05 “Social and behavioral sciences”). – National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to the problem of developing the psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen of the Armed Forces of Ukraine to operate in combat conditions.

The relevance of scientific work is determined by:

firstly, the need for an increased level of psychological readiness of Airborne Assault Troops capable of performing any tasks in the deep rear of the enemy, as well as conducting combat operations in various types of operations;

secondly, the experience of military units and units of the Airborne Assault Forces of the Armed Forces of Ukraine (until 2017 – High Mobility Airborne Forces) in the combat zone, especially at the initial stage of the Russian-Ukrainian war in 2014. During this period, in some military units of the airborne troops, the level of psychological unpreparedness of the personnel to perform assigned tasks became critical, which was reflected in numerous refusals of servicemen to perform assigned tasks, an increase in the level of psychogenic losses, etc. The experience of the Russian-Ukrainian war shows that the modern war not only makes strict demands on the moral and physical strength of a person, but is also a permanent process of military personnel psycho traumatization. In a modern armed confrontation, the side that not only physically better prepares the personnel, but also correctly determines the psychological readiness of the paratroopers to act in the specified conditions, wins.

thirdly, the recent creation of the Airborne Assault Troops of the Armed Forces of Ukraine in accordance with the Decree of the President of Ukraine dated November 21, 2017 and the specifics of the tasks.

The analysis of the scientific development state of the issue showed the lack of a sufficient number of scientific works on the study of the psychological readiness development of the Airborne Assault Forces servicemen of the Armed Forces of Ukraine. In general, the works of V. Stasiuk and O. Blinov (1999) related to the formation of emotional stability in paratroopers for service and combat activities are tangential to the topic of the dissertation research.

Thus, the relevance of the raised issue, its insufficient development in the theory and practice of modern psychology, as well as contradictions determined the choice of the our research topic.

The theoretical analysis of scientific studies of the “psychological readiness” phenomenon confirmed its complexity and multifacetedness. Different approaches of domestic and foreign scientists to the problem of the individual psychological readiness, the definition of its signs, essence and structure are not contradictory and mutually exclusive, but on the contrary, deepen and expand the understanding of the studied phenomenon.

It was determined that the structure of the psychological readiness of Airborne Assault Troops to operate in combat conditions has four interrelated components: motivational, cognitive-orientational, operational, and emotional-volitional. The basis of the motivational component is one’s own beliefs, ideals, goals, needs, demands of society, interest in the chosen profession, desire for success, the need to successfully complete tasks and demonstrate one’s own positive qualities. The cognitive-orientational component ensures formation of understanding and representation by paratroopers of their own actions on the battlefield, making the right decisions, predicting possible dangerous situations and adequately responding to challenges. The operational component consists in the possession of the necessary knowledge, skills, special abilities and means of professional activity, professional thinking, understanding for making the right

decisions in the conditions of the occurrence of non-standard situations (uncertainty, suddenness, sudden changes in the conduct of hostilities, being in the environment, the threat of capture, being injured) during combat missions. The emotional-volitional component performs a control-regulatory function (activation and inhibition) of the psychological processes of servicemen.

It has been found that the psychological readiness of paratroopers is characterized by their personal psychological ability to ensure the successful completion of any specific (most difficult) tasks in various climatic conditions, day or night, in the deep rear of the enemy with landing on unknown terrain, during a raid to the rear of the enemy where the enemy is everywhere (from July 19 to August 10, 2014 at an approximate distance 470 km, of which 170 km are behind enemy lines), surrounded (defense of Luhansk and Donetsk airports, 2014–2015), with a limited amount of ammunition, food and other supplies, the impossibility of evacuating the wounded and killed, as well as conducting combat operations in during special, anti-terrorist, defense, counter-offensive and peacekeeping operations. In these difficult conditions, each paratrooper relies on his own strength and the friendly mutual assistance of his comrades in the service, as well as on obtaining a trophy (food, drinking water, equipment, weapons and ammunition, identical in modification and with the possibility of use by our troops). The state of psychological readiness helps servicemen to successfully perform their functional duties, use knowledge, gained combat experience, personal qualities, maintain self-control, and rebuild their activities in the event of unforeseen obstacles with the least psychological losses.

A structural-logical model of the psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen to operate in combat conditions has been developed and substantiated, which reveals the main essence of his activity, contains interconnected components and is aimed at the successful performance of a combat mission.

The author's methodology for assessing the level of psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen to perform assigned tasks was

developed and tested, the purpose of which is to determine the individual and collective levels of the psychological readiness formation of paratroopers for service-combat activities. Taking into account the specifics of the use of Airborne Assault Troops, the results of the analysis of the research problem and the available diagnostic psychological tools, its description and the results of the approbation are given. The relevance of the methodology lies in the fact that its main content includes questions that make it possible to determine the level of psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen according to its components in accordance with the specifics of service and combat activity. Due to the fact that there is currently no general method for determining the level of psychological readiness, researchers are forced to use a large number of diagnostic tools. The author's methodology makes it possible to take measurements not only at the point of permanent deployment of military units, but also in field conditions, saving time for calculations. For further use in the work of psychological officers, deputy commanders of companies (batteries), battalions (divisions) and morale-psychological support officers of other structural units, an electronic version of the author's methodology, developed in Microsoft Excel, is offered, which enables automatic calculation, analysis the dynamics of the obtained results at the initial stage and during military service, as well as to reveal the effectiveness of the developed means of developing the psychological readiness of the Airborne Assault Forces servicemen to operate in combat conditions.

The "Born to Win" program for the development of the psychological readiness of the Airborne Assault Forces servicemen to operate in combat conditions has been developed and tested. The purpose of the program is not only to provide servicemen of the Airborne Assault Forces with knowledge about psychological readiness, the functioning of the body in extreme conditions, the application of practical self-regulation skills, but also to optimize the process of developing the psychological readiness of paratroopers to work in combat conditions. The obtained results of the experiment shows the effectiveness of the

development program application and improvement of the studied paratroopers indicators of the experimental group, in contrast to the control group. The development program can be used by officers of the moral and psychological support structures of military units of the Airborne Assault Forces as a means of developing psychological readiness during psychological training.

The scientific novelty of the obtained results is as follows:

for the first time: the content characteristics of the structural components of the psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen of the Armed Forces of Ukraine to operate in combat conditions were determined and empirically established;

the peculiarities of the psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen to operate in combat conditions were empirically investigated;

a structural-logical model of the psychological readiness of the Airborne Assault Troops servicemen to operate in combat conditions was developed and substantiated;

the author's methodology for assessing the level of the psychological readiness formation of the Airborne Assault Troops servicemen service to perform assigned tasks was developed and tested, the purpose of which is to diagnose the individual and collective psychological readiness of military units paratroopers not only at the point of permanent deployment, but also in the field conditions;

the "Born to Win" program for the development of the psychological readiness of the Airborne Assault Forces servicemen to operate in combat conditions was developed and tested;

the diagnostic toolkit for assessing of psychological readiness level of the Airborne Assault Troops servicemen for activities in combat conditions has been improved, which makes it possible to carry out better individual and collective diagnostics and save time for calculations, as well as the program of psychological training of paratroopers through the inclusion of a comprehensive program in its content the development of the psychological readiness of Airborne Assault Troops to operate in combat conditions "Born to Win";

ideas about the essence of psychological readiness, its place and role in victory over the enemy, the formation and development of psychological readiness for service and combat activity have gained further development.

The practical significance of the research results is the implementation of a comprehensive program for the psychological readiness development in the general system of psychological training of military units paratroopers, in the practical activity of the moral and psychological support structures officers of the Airborne Assault Troops military units of the Armed Forces of Ukraine – the author methodology of assessing the psychological readiness level of paratroopers to perform assigned tasks as a psycho diagnostic toolkit, materials of dissertation research were implemented – in the educational process of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi during training sessions with PhD's students who are studying in the specialty 053 “Psychology”, within the study of the academic discipline “Psychology of activity in special conditions”.

Key words: psychological readiness, paratrooper, mental stability, psychological training, combat motivation, combat activity, mental states, frustration, fear, psychological readiness development program, self-regulation of behavior, mental tension.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Кириченко А. В. Феноменологія категорії “психологічна готовність особистості до діяльності” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 1 (54). С. 114 – 121.

2. Кириченко А. В. Особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 2 (55). С. 50 – 58.

3. Кириченко А. В. Структура психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до ведення бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 5 (58). С. 80 – 89.

4. Стасюк В. В., Дикун В. Г., Кириченко А. В. Психологічні особливості копінг-поведінки військовослужбовців Десантно-штурмових у процесі адаптації до умов службово-бойової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2021. Вип. 1. (59). С. 158 – 166.

5. Kyrychenko A. V. The program of development of psychological preparedness of military servants of airborne assault forces of the armed forces of Ukraine to activities in battles. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa*, 2021. 47 (2021) nr 4. С.112 – 121.

6. Кириченко А. В. Модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Науковий журнал “Габітус”*. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Вип. 38. С. 59 – 63.

7. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Результати емпіричного дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах. *Науковий журнал “Габітус”*. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Вип. 40. С. 143 – 147.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кириченко А. В. Основні поняття психологічної готовності військовослужбовців (з урахуванням досвіду операції Об’єднаних сил). *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовтня 2019 р.). Київ : НУОУ, 2019. С. 130 – 131.

2. Кириченко А. В. Аналіз поняття психологічної готовності в науковій літературі. *Шляхи трансформації системи морально-психологічного*

забезпечення у Збройних Силах України : матеріали наук. семінару (м. Київ, 27 листопада 2019 р.). Київ : НУОУ, 2019. С. 49 – 52.

3. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Установка як одна з ключових категорій психологічного впливу на особистість. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій* : зб. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 – 27 березня 2020 р.). Київ : НАУ, 2020. С. 171 – 174.

4. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців до дій в особливих умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: зб. наук. пр. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2020 р.). Київ : УДФС, 2020. С. 78 – 85.

5. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України як основний фактор успішного виконання бойових завдань. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9 – 10 жовтня 2020 р.). Харків : СУО (ЦПД), 2020. С. 52 – 56.

6. Кириченко А. В. Психологічна підготовка як один із ключових способів впливу на формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Філософсько-соціальні та психолого-педагогічні проблеми підготовки до виконання завдань в особливих умовах*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листопада 2020 р.). Київ: НУОУ, 2020. С. 117 – 120.

7. Кириченко А. В. Вплив психологічної підготовки на формування психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до дій в особливих умовах. *Проблеми та шляхи трансформації системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил*

України на період до 2025 року : зб. матеріалів наук.-практ. конф.(м. Київ, 26 листопада 2020 р.). Київ : НУОУ, 2020. С. 55 – 58.

8. Кириченко А. В. Фактори що впливають на психологічну готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України під час виконання завдань за призначенням. *Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутнє* : зб. тез доповідей, том 2 (м. Київ, 27 листопада 2020 р.). Київ : ВІКНУ, 2020. С. 135 – 136.

9. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ до екстремального виду діяльності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеук. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квітня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 200 – 205.

10. Кириченко А. В. Досвід формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців армії США. *Молодіжна військова наука-практичної конференція молодих вчених у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. молодих вчених. (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ : ВІКНУ, 2021. С. 125 – 126.

11. Кириченко А. В. Основні підходи та аналіз структурних компонентів психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. *Психологічні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 19 – 20 березня 2021 р.). Запоріжжя : КПУ, 2021. С. 15 – 20.

12. Кириченко А. В. Мотиваційний компонент як один із основних компонентів структури психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 21 квітня 2021 р.). Ірпінь : УДФСУ, 2021. С. 114 – 119.

13. Кириченко А. В. Сучасні погляди щодо формування та розвитку психологічної готовності військовослужбовців країн НАТО за досвідом армії бундесверу. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*: матеріали V міжнар. наук. конф. (м. Харків, 25 – 26 травня 2021 р.). Харків : ХУПС, 2021. С. 118 – 121.

14. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Психологічний інструментарій дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності у бойових умовах. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки військового професіонала у глобалізованому світі* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 листопада 2021 р.). Київ : НУОУ, 2021. С. 254 – 259.

15. Кириченко А. В. Психологічна готовність воїнів-десантників до здійснення десантування та виконання бойових завдань в тилу противника. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України* : матеріали VII всеук. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 листопада 2021 р.). Харків : НАНГУ, 2021. С. 138 – 139.

16. Кириченко А. В. Розвиток особистої психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням. *Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня* : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ : ВІКНУ, 2021. Том 3. С. 125 – 126.

17. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Психологічна підготовка десантників до діяльності в екстремальних умовах. *Система морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Київ, 11 листопада 2021 р.). Київ : НУОУ, 2021. С. 107 – 111.

18. Кириченко А. В. Авторська методика оцінки рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали наук.-практ. конф (м. Харків, 31 березня 2022 р.). Харків : НАНГУ, 2022. С. 100 – 101.

19. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Характеристика структури та змісту програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 24 листопада 2022 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 1466 – 1368.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

20. Кириченко А. В. Зміст і особливості психологічної підготовки особового складу у Збройних Силах України. *Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник: у 2 ч. Вид. 2-ге, перероб. зі змінами та доп. Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари: 7БЦ, 2020. Ч. 1. С. 441 – 491.*

21. Кириченко А. В. Методика дослідження рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил)* : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. С. 131 – 137.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	21
ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ДІЯЛЬНОСТІ У БОЙОВИХ УМОВАХ.....	32
1.1. Аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення психологічного змісту феномену “психологічна готовність”.....	32
1.2. Особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до ведення бойових дій	40
1.3. Структура психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах	57
Висновки до першого розділу.....	66
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	68
2.1. Організація дослідження	68
2.2. Методи дослідження	71
Висновки до другого розділу	84
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ДІЯЛЬНОСТІ У БОЙОВИХ УМОВАХ	86
3.1. Аналіз особливостей психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах	86
3.2. Модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах	117

3.3. Авторська методика оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням.....	128
3.4. Програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах	136
3.5. Аналіз та інтерпретація результатів апробації програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах	178
Висновки до третього розділу	198
ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ.....	228

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗС України	– Збройні Сили України
ДШВ	– Десантно-штурмові війська
АТО	– антитерористична операція
ООС	– операція Об'єднаних сил
НДЦГП	– Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних
ЗС України	Сил України
ЕГ	– експериментальна група
КГ	– контрольна група

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування теорії та практики психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до ведення бойових дій – об’єктивний і закономірний результат розвитку військової психологічної науки. У жодному виді практичної діяльності людина не зустрічається з такими труднощами й перешкодами, які потрібно подолати воїну-десантнику, особливо в умовах російсько-української війни. Тривале виконання бойових завдань у глибокому тилу противника, у відриві від основних сил, дії в постійних умовах невизначеності, ведення маневреної оборони, контрнаступальних і наступальних (штурмових), розвідувальних дій, дезорганізація системи управління військ противника та низка інших небезпечних завдань висувають високі вимоги до психологічної готовності воїна-десантника (Дж. Віллінк, С. Маккрістал, В. Стасюк, Дж. Маршалл, Р. Урсано).

Досвід російсько-української війни переконливо свідчить, що сучасна війна не лише висуває суворі вимоги до фізичних властивостей воїна-десантника, але й вимагає від нього досконало володіти сумісними військово-обліковими спеціальностями (Дж. Меттіс), зберігати високий рівень стресостійкості (О. Когут, В. Корольчук, В. Осьодло, О. Тімченко), інтелектуально домінувати в умовах бойового зіткнення з противником (В. Залужний, В. Стасюк, О. Хміляр) і зберігати високий рівень психологічної готовності, виконуючи завдання за призначенням.

Більшість науковців поняття “готовність” інтерпретують по-різному: як психічну готовність особистості до дії (О. Сафін), установку (Д. Узнадзе), попередню готовність до поведінкового акту (стимул-реакція) (Ю. Платонов), прояв індивідуально-психофізіологічних властивостей людини (О. Малхазов), синтез психомоторних механізмів особистості (В. Клименко), схильність і готовність до ризикової поведінки (В. Бодров), здатність ефективно функціонувати в умовах змін та невизначеності

(І. Адізес), особливу форму вольового вираження особистості, спрямовану на подолання станів підвищеного емоційного збудження під час виконання складної діяльності (І. Аршава, О. Кокун, Е. Носенко, О. Сіротін), вищий рівень прояву оперативної стійкості (А. Леонова, В. Медведєв) та надійності фахівця операторського профілю (І. Котик, В. Осьодло, Г. Нікіфоров, Р. Шпак).

Упродовж останнього десятиліття інтерес до проблеми психологічної готовності воїнів-десантників, які виконують бойові завдання, стрімко зростає. Значною мірою це викликано як специфікою виконання завдань військовослужбовцями цього роду військ, реалізація яких вимагає високої маневреності, оперативності, мобільності, нешаблонності дій, так і їх спроможністю ефективно функціонувати в різних умовах бою.

Водночас аналіз стану наукової розробленості цієї проблематики показав відсутність достатньої кількості наукових праць, у яких було б досліджено розвиток психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. Нині немає значущих наукових напрацювань у яких комплексно проаналізовано проблеми психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до бойової діяльності на теоретичному та методологічному рівні. Унаслідок цього ефективність конкретних рекомендацій, пропонованих військовими психологами для вирішення психологічних проблем з якими стикаються воїни-десантники потребує подальшого розвитку і вдосконалення.

Таким чином, актуальність та важливість порушеного питання, його недостатня розробленість у сучасній психологічній теорії та практиці зумовили вибір дисертаційного дослідження: “Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності у бойових умовах”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України у межах

науково-дослідних робіт “Удосконалення системи оцінювання морально-психологічного стану особового складу військових частин (підрозділів) Збройних Сил України” (державний реєстраційний номер 0120U000171) та “Удосконалення системи попередження негативних наслідків впливу мас-медіа на морально-психологічний стан особового складу Збройних Сил України (державний реєстраційний номер 0222U000739).

Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (протокол № 10 від 23 жовтня 2019 року та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 31 березня 2020 року).

Об’єкт дослідження – психологічна готовність особистості військовослужбовця.

Предмет дослідження – розвиток психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах.

Мета дослідження – обґрунтувати, розробити та експериментально верифікувати психологічний інструментарій для оцінювання та підвищення рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах.

Відповідно до поставленої мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Провести теоретично-методологічний аналіз наукових досліджень психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах.

2. Емпірично встановити рівні психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах та з’ясувати їх вплив на виконання завдань за призначенням.

3. Розробити й обґрунтувати структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах.

4. Розробити й апробувати методику оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням.

5. Розробити й апробувати програму розвитку психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять структурно-функціональний, міждисциплінарний і діяльнісний підходи С. Максименка, Г. Ложкіна, С. Рубінштейна; теорії про психологічну готовність особистості до діяльності в особливих умовах та психологічне забезпечення діяльності В. Алещенка, М. Корольчука, В. Осьодла, О. Сафіна, В. Стасюка, О. Хміляра, С. Яковенка; основні ідеї про прогнозування успішності професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій В. Бодрова, В. Лефтерова, М. Макаренка, О. Тімченка, В. Медведєва; концептуальні погляди на психологічні детермінанти стійкості особистості до дії стресових чинників В. Клименка, А. Колосова, О. Кокуна, О. Малхазова, Дж. Маршалла, Е. Носенко, Р. Урсана.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань у дослідженні використано такі наукові методи:

теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, моделювання, систематизація джерельної бази (для визначення сутності основних понять дослідження, його теоретико-методологічної бази, з'ясування особливостей психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах, обґрунтування основних діагностичних засобів і процедур);

емпіричні – метод експертних оцінок (для детального вивчення досліджуваної категорії через надання представниками експертної групи

загальних оцінок про стан професійної так і психологічної підготовленості кожного воїна-десантника), спостереження (для детального аналізу професійної діяльності військовослужбовців, їх поведінки та реагування під час моделювання бойової обстановки з різкими ситуаційними змінами, в умовах дефіциту часу, раптовості та невизначеності), бесіда (для отримання найповнішої інформації про особливості суб'єктивного світу воїнів-десантників, їх мотиваційної спрямованості, визначення рис характеру), інтерв'ю (для одержання додаткової інформації), анкетування, тестування – авторську методику оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням (для діагностування індивідуальної та колективної психологічної готовності за її компонентами), методику діагностування професійної мотивації В. Осьодла (для визначення індивідуальної або колективної мотивації військовослужбовців до обраної професійної діяльності), методику діагностування мотивації до успіху Т. Елерса (для визначення мотиваційної спрямованості людини на здобуття успіху), методику діагностування рівня соціальної фрустрації Л. Вассермана (за модифікацією В. Бойка) (для визначення рівня задоволеності та положення досліджуваної особи в суспільному середовищі у певний період життя), експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності, розроблений Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України (для дослідження основних складових готовності військовослужбовців Збройних Сил України до захисту своєї країни від збройної агресії), методику діагностування самооцінки психічних станів за Г. Айзенком (для діагностування тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності), методику самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна (для діагностування самопочуття, активності, настрою та інших психофізіологічних станів особистості за професійною діяльністю, в тому числі мотиваційного та емоційного компонентів), методику ступеня готовності до ризику А. Шуберт (для вимірювання схильності особистості до

ризик у умовах фізичної небезпеки), методика діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка (для виявлення емоційної проблеми особистості в повсякденному спілкуванні), методика дослідження сили волі (для виявлення здатності до застосування вольових зусиль під час подолання перешкод); експертне опитування (для отримання первинних даних про досліджувану категорію військовослужбовців і предмет дослідження для подальшого прогнозування результатів, уточнення гіпотези, основних завдань дослідження та з’ясування шляхів розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до бойової діяльності); контент-аналіз (для аналізу документальної (джерельної) бази, яка розкриває поведінку досліджуваної категорії осіб, їх реальні здобутки у бойовій діяльності, а також для отримання більш детальнішої інформації про предмет дослідження); аналіз документів (для розширення інформаційного кола, спрямованого на вирішення поставлених завдань дослідження);

статистичні – метод описової статистики, кореляційного (коефіцієнта кореляції Пірсона r_{xy}), кластерного і порівняльного аналізу (U -критерію Манна-Уїтні, λ -критерію Колмогорова – Смирнова, T -критерію Вілкоксона).

Отримані результати оброблено за допомогою стандартизованого пакету програм IBM SPSS Statistics 20.0, офісних додатків Microsoft Excel.

Експериментальне дослідження проведено протягом 2020–2023 років. До його участі було залучено 850 військовослужбовців військової служби за контрактом категорій “солдат – сержант” військових частин Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. Для участі у формульованому етапі психологічного експерименту відібрано 60 досліджуваних осіб, сформовано експериментальну і контрольну групи по 30 осіб у кожній. До створених груп увійшли воїни-десантники з бойовим досвідом, які неодноразово брали участь у бойових діях у ході російсько-української війни.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в такому:

вперше: визначено та емпірично розкрито змістові характеристики структурних компонентів військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах;

розроблено та обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах;

розроблено та апробовано авторську методику оцінювання рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах, метою якої є діагностування індивідуальної та колективної психологічної готовності воїнів-десантників військових частин (підрозділів);

розроблено та апробовано програму розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”;

удосконалено діагностичний інструментарій для оцінювання рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах, який дає змогу якісніше проводити індивідуальне та колективне діагностування і заощаджувати час для проведення обчислювань, а також програму психологічної підготовки воїнів-десантників за рахунок включення до її змісту комплексної програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”;

набули подальшого розвитку уявлення про сутність психологічної готовності, її місце і роль у перемозі над ворогом та подальший розвиток психологічної готовності до бойової діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні комплексної програми розвитку психологічної готовності в загальну систему психологічної підготовки воїнів-десантників військових частин (підрозділів), у практичну діяльність офіцерів структур морально-

психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) Десантно-штурмових військ Збройних Сил України – авторської методики оцінювання рівня психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням як психодіагностичного інструментарію, матеріалів дисертаційного дослідження в освітній процес Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського в ході підготовки ад'юнктів, які здобувають освіту за спеціальністю 053 “Психологія” у межах вивчення навчальної дисципліни “Психологія діяльності в особливих умовах”.

Результати дослідження **впроваджено** у загальну систему психологічної підготовки воїнів-десантників військових частин (підрозділів) та практичну діяльність офіцерів структур морально-психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) Десантно-штурмових військ Збройних Сил України (акт впровадження № 690/3157 від 3 вересня 2021 року, акт впровадження № 3984 від 30 вересня 2021 року, акт впровадження № 2746 від 30 вересня 2021 року, акт впровадження № 5038 від 4 жовтня 2021 року, акт впровадження № 599/575 від 28 жовтня 2022 року), а також в освітній процес підготовки ад'юнктів університету (акт впровадження № 535/318 від 20 жовтня 2022 року).

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором наукові положення та одержані емпіричні дані є самостійним внеском у дослідженні психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах.

У статті “Психологічні особливості копінг-поведінки військовослужбовців Десантно-штурмових військ у процесі адаптації до умов військової служби”, опублікованій у співавторстві з В. Стасюком та В. Дикунтом, здобувач проаналізував психологічні особливості копінг-поведінки воїнів-десантників в процесі адаптації до військової служби, дослідив, як копінг-стратегія впливає на адаптацію, знижуючи негативні психічні стани.

У статті “Результати емпіричного дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах”, опублікованій у співавторстві з В. Стасюком, дисертант здійснив аналіз та розкрив отриманні результати емпіричного дослідження психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження відображено в доповідях і повідомленнях на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах:

міжнародних – “Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій” (м. Київ, 2020), “Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства” (м. Київ, 2020), “Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства” (м. Харків, 2020), “Психологічні науки: проблеми та перспективи” (м. Запоріжжя, 2021), “Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства” (м. Ірпінь, 2021), “Сучасна війна: гуманітарний аспект” (м. Харків, 2021), “Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє” (м. Київ, 2021); “Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану” (м. Хмельницький, 2022 р.);

всеукраїнських – “Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи Міністерства внутрішніх справ України” (м. Харків, 2021), “Молодіжна військова наука-практичної конференція молодих вчених” (м. Київ, 2021), “Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України” (м. Харків, 2021);

відомчих – “Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах”

(м. Київ, 2019), “Шляхи трансформації системи морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України” (м. Київ, 2019), “Філософсько-соціальні та психолого-педагогічні проблеми підготовки до виконання завдань в особливих умовах” (м. Київ, 2020), “Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки військового професіонала у глобалізованому світі” (м. Київ, 2021), “Система морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України: сучасний стан та перспективи розвитку” (м. Київ, 2021), “Службово-бойова діяльність Національної гвардії України” (м. Харків, 2022);

на засіданнях кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського протягом 2019–2023 рр.

Публікації. Результати дисертації відображено у 28 наукових публікаціях (із них 2 – у співавторстві), серед яких: 6 статей – у виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України як фахові у галузі психології, 1 – у періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та / або Європейського Союзу; 19 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях, семінарах та круглих столах; 2 – в іншому виданні, яке додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (243 найменувань, із них 15 – іноземними мовами), 21 додатка на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 281 сторінку, із них основного тексту – 181 сторінка. Робота проілюстрована 15 таблицями і 29 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО- ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ДІЯЛЬНОСТІ У БОЙОВИХ УМОВАХ

У розділі проаналізовано наукові підходи вітчизняних та зарубіжних учених до визначення психологічного змісту феномену “психологічної готовності”, які склалися в ході історичного розвитку та осмислення цього явища. Відповідно до умов та специфіки застосування Десантно-штурмових військ розглянуто особливості психологічної готовності військовослужбовців до діяльності у бойових умовах та розкрито її структуру. Виокремлено основні чинники, що впливають на рівень психологічної готовності.

1.1. Аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення психологічного змісту феномену “психологічної готовності”

Психологічна готовність особистості до будь-якої діяльності протягом багатьох років залишається предметом наукового дослідження. Незважаючи на велику кількість теоретичних і практичних напрацювань у сучасній психологічній науці щодо поняття готовності, її видів, змісту, структури та впливу на діяльність особистості, ця проблематика залишається актуальною для науковців.

Аналіз наукових джерел показує, що вивченню психологічної готовності особистості до діяльності приділяли увагу такі українські та зарубіжні учені: В. Алещенко, В. Барко, М. Бейкер, О. Блінов, С. Будник, Я. Бондаренко, О. Гусак, О. Добрянський, М. Дьяченко, Ю. Йосипів, О. Кокун, С. Кандибович, М. Корольчук, Л. Коффман, В. Лефтеров, Г. Ложкін, О. Макаревич, Л. Матохнюк, Я. Мацегора, В. Молотай, С. Мул, І. Окуленко, В. Осьодло, Н. Пенькова, Є. Потапчук, І. Приходько, О. Сафін,

В. Сисоєв, В. Стасюк, О. Тімченко, М. Томчук, О. Хміляр, Ю. Ширококов, В. Ягупов та ін.

Більшість науковців поняття “готовність” інтерпретують по-різному: як “психічну готовність особистості до дії”, “установку” (Д. Узнадзе) [205 – 207], “попередню готовність до поведінкового акту (стимул-реакція)” (К. Платонов) [134], “прояв індивідуально-психологічних властивостей людини” (Б. Ананьєв) [7], “синтез психомоторних механізмів особистості” (В. Клименко) [76;77], “схильність та готовність до ризикової поведінки” (В. Бодров) [15], “здатність ефективно функціонувати в умовах змін та невизначеності” (І. Адізес) [3], “особливу форму вольового вираження особистості, спрямовану на здолання станів підвищеного емоційного збудження під час виконання складної діяльності” (І. Аршава, Е. Носенко, О. Сіротін) [8; 124; 172], “вищий рівень прояву оперативної стійкості” (А. Леонова, В. Медведєв) [95; 104] та “надійності фахівця операторського прояву” (І. Котик, В. Осьодло, Г. Нікіфоров, Р. Шпак) [89; 123; 128; 129; 221] та ін. Таким чином, у сучасних психологічних дослідженнях багатоаспектне та інтегративне поняття “готовність” розуміють як психологічну готовність особистості до будь-якої дії або діяльності (професійної діяльності) та використовують для опису і вивчення різних станів, намірів людини, її здібностей [4; 55; 59; 60; 61; 145; 146; 147; 156].

Завдяки науковим працям представників Вюрцбурзької психологічної школи експериментального дослідження мислення та волі Н. Аха, К. Бюлер, О. Кульпе, німецьких психологів Г. Мюллера, Т. Шумана, Г. Фехнера, швейцарського психолога Ж. Піаже поняття “готовність” набуло свого розквіту в межах експериментальної психології.

Надалі проблему готовності людини до певної діяльності відображено в дослідженнях “установки” науковцями школи Д. Узнадзе і соціальної установки (атитюду) в зарубіжній соціальній психології. Зауважимо, що явище установки було відкрито раніше німецьким психологом Л. Ланге. У працях Д. Узнадзе доведено, що безпосередньою готовністю людини до

будь-якої діяльності є саме установка, яка виникає в ході взаємодії потреб людини та впливу зовнішніх чинників. Цей феномен є цілісним утворенням, що характеризує особистий стан суб'єкта, на основі якого виникає характерна діяльність визначеної спрямованості. Дослідник стверджує, що саме установка є неусвідомлюваною і передує психічно свідомим процесам, які розвиваються на її основі [205 – 207]. Наприкінці ХХ ст. у вітчизняній психології та педагогіці поняття “готовності” учені досліджували з різних теоретичних і практичних точок зору. Основна увага спрямовувалась на вивчення психологічної, мотиваційної, морально-психологічної, професійної, професійно-педагогічної та звичайної “готовності”. Сутність поняття “готовність” дослідники розглядали: як “бажання щось зробити” і “стан, коли все зроблено, все готово до будь-чого” [187; 219; 98; 202; 230].

Отже, для детальнішого розуміння змісту феномену “психологічної готовності” потрібно ширше розглянути це поняття. У військовому психологічному словнику поняття “готовність до дій” розтлумачено, як “активно-дієвий стан людини, установка на певну поведінку, мобілізація сил для виконання завдання”, а “готовність психологічна” як “динамічний та цілісний стан особистості, внутрішня налаштованість на певну поведінку, змобілізованість сил на активні та доцільні дії”. Крім того, для формування психологічної готовності необхідні знання, вміння, навички, налаштованість і рішучість до дій, а під час реалізації визначеної діяльності – ще мотиви та здібності. Основними передумовами виникнення готовності до дій є розуміння, усвідомлення відповідальності, визначення послідовності та способів досягнення поставленої мети. Байдушність, пасивне ставлення до виконання завдань, відсутність чіткого плану дій, небажання використовувати набутий досвід негативно впливатимуть на формування готовності. Неповністю сформована готовність призведе до виникнення критичних помилок, неадекватних дій та невідповідності функціонування психічних процесів вимогам, до виниклої ситуації, що склалась [28; 162; 164; 176; 184; 196].

У психологічній енциклопедії “готовність до дії” визначено як стан мобілізації психофізіологічної системи особистості, що забезпечує ефективність виконання певних дій [194].

Першими визначити зміст і структуру психологічної готовності особистості до діяльності спробували білоруські науковці М. Дьяченко та Л. Кандибович. Учені вважають, що готовність є установкою на активні дії, настрої на визначену поведінку, пристосування особистості для виконання успішних дій під час впливу мотиваційних та психологічних чинників. У наукових працях М. Дьяченка та Л. Кандибовича виокремлено три види готовності: “завчасна (раніше набуті установки, знання, навички, вміння, мотиви діяльності), на основі якої виникає стан готовності до виконання поточних завдань діяльності; тимчасова – розуміється актуалізація, пристосування всіх сил, створення психологічних можливостей для успішних дій у визначений момент; ситуативна – динамічний цілісний стан особистості, внутрішня зорієнтованість на певну поведінку, мобілізація всіх сил на активні і доцільні дії” [42; 43].

На думку В. Даля, готовність є ознакою підготовленої людини, у якої сформовано позитивне ставлення до певного виду діяльності, яка готова долучитися і виконати певну дію. Як вважають Е. Ільїн, М. Левітов, Л. Нерсесян, В. Маришук, готовність є результатом активізації психічних процесів, що забезпечують мобілізацію особистості в момент попередньої діяльності. На думку Б. Ананьєва, Л. Виготського, І. Кона, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, В. Мерліна готовність є проявом індивідуально-особистісних якостей, зумовлених специфікою конкретної професійної діяльності. Військові психологи В. Долгова, Л. Мерзляк, В. Стасюк, В. Лефтеров, Б. Фурманець вважають готовність цілісним проявом особистості, а не окремих її індивідуально-психологічних особливостей та соціально-психологічних якостей [7; 96; 122; 167; 179; 243].

Зазначимо, що Р. Гаспарян, Л. Нерсесян, А. Пуні розглядають готовність як загальний психофізіологічний стан (сукупність мотиваційних,

пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості), що забезпечує актуалізацію потенціалу, спрямованість особистості на виконання певних дій [122; 161]. На думку Д. Александрова – це психологічна особистісно-функціональне новоутворення, що визначає успішність процесу адаптації [4]. Як вважає Б. Теплов, стан готовності є інтегральним психічним станом, проявом динамічної рівноваги, переходом від старої якості, яка досягла рівня розвитку, до нової, що перебуває на етапі визрівання.

Досліджуючи психологічну готовність особистості, пов'язану зі службово-бойовою діяльністю, В. Алещенко, М. Корольчук, В. Стасюк, В. Ягупов вважають, що “психологічна готовність є спрямованістю і змобілізованістю психіки воїна на подолання майбутніх бойових труднощів, яка у підсумку забезпечує результативність і якість виконання бойових завдань, адекватно оцінює їх складність, значущість та важливість” [5; 87; 88; 183; 226].

Схожу думку висловлює А. Колосов, який розглядає готовність до дії як стан мобілізації всієї психофізіологічної системи людини, що забезпечує гарантовану успішність у виконанні конкретних завдань [84].

Автори методичного посібника “Морально-психологічна готовність військовослужбовців ЗС України до виконання завдань за призначенням: соціальний вимір та прогнозування” зазначають, що “морально-психологічна готовність військовослужбовців до виконання завдань за призначенням – це цілісно-особистісний стан готовності особового складу до певної поведінкової реакції в конкретній ситуації, який є відповідною соціальною установкою” [115].

У працях О. Колесніченка, Я. Мацегори та В. Воробйової зазначено, що психологічна готовність військовослужбовців до бойової діяльності в екстремальних умовах є системою потенціалів (здатностей) особистості, яка забезпечує ефективність виконання бойових завдань у несприятливих (екстремальних) умовах професійної діяльності [145; 149].

Стан готовності особистості до діяльності Н. Пенькова розуміє як складне утворення, що має компонентну структуру з функціональною залежністю. Учена вважає, що для задоволення власних потреб людина у професійній діяльності реалізує встановлену мету, використовуючи дві групи своїх можливостей: неспецифічні та специфічні, які є складовими її готовності до діяльності [135].

Розглядаючи психологічну готовність військовослужбовців до дії в особливих умовах, О. Кокун зазначає, що психологічна готовність особистості до екстремальної ситуації є складним утворенням, яке формується з набуттям професійного досвіду, надалі розширюється інтегруючись у цілісну систему ставлення до самого себе та обраної професії. Це утворення постає ключовим чинником успішної діяльності особистості в екстремальних ситуаціях [81; 215].

На думку І. Ковальської, психологічна готовність особистості є психологічним утворенням, важливим для забезпечення здатності виконувати професійну діяльність, особливо під час охорони державного кордону представниками громадських формувань. Службова діяльність на державному кордоні характеризується специфічними умовами і раптовістю виникнення екстремальної ситуації, її непередбачуваністю тощо [78, с. 40 – 43].

Досліджуючи психологічну готовність керівників оперативно-розшукового підрозділу до управління в умовах змін, О. Туз вважає, що це тривалий психічний стан, який треба формувати під впливом встановлених мотивів, переконань, почуттів, здобутих знань, умінь, навичок, обраних установок та особистісних якостей керівника. З початком організаційних змін його активують, спрямовують на адаптаційне збереження психологічної цілісності та рівноваги особистості, що проявляється у відповідності прийнятих управлінських рішень залежно від вимог змінюваного професійного середовища [204, с. 52].

З точки зору Я. Бондаренка, завчасно сформовану готовність можна вважати істотною передумовою успішного виконання завдання фахівцями спеціальних підрозділів, що залежить від ступеня сформованості психологічних компонентів, які зумовлюють рівень психологічної готовності до діяльності [17].

За Г. Ложкіним, утворення стану готовності до діяльності в людини відбувається завдяки мотиваційному впливу, усвідомленню мети і поставлених завдань. Для отримання якісного результату, подолання виниклих труднощів у разі потреби людина може цілеспрямовано мобілізувати власні психічні процеси, однак це не завжди потрібно, адже гранична змобілізованість не забезпечить необхідної готовності [97].

У своїх працях В. Медведєв виокремлює такі види психологічної готовності: загальну, ситуативну, операційно-виконавчу. На його думку, психологічна готовність залежить від ступеня прояву певних психологічних якостей особистості, “готовність” є ширшим поняттям і як складову включає “психологічну готовність” [104].

Готовність особистості до виконання завдання М. Левітов розглядає як індивідуальність, зумовлену стійкими властивостями, володінням необхідними знаннями та вміннями. Дослідник визначає два типи готовності: довготривалу – стійку характеристику особистості, а також тимчасову, названу “передстартовим станом” [93]. Водночас деякі учені тимчасову готовність називають “станом оперативного спокою” (В. Клименко), “станом пильності” (О. Малхазов), “станом мобілізаційної готовності” (Ф. Генон) [77; 102].

Як зазначає С. Яковенко, феномен психологічної готовності відіграє важливу роль у виході із кризових ситуацій. На його думку, залежно від сформованого рівня психологічної готовності до певної дії людина сама приймає рішення про розрив замкнутого кола в будь-яких обставинах, спричинених об’єктивними та соціально-психологічними чинниками [227].

Відповідно до висунутої концепції особистості у структурі готовності К. Платонов виокремлює моральну, психологічну та професійну готовність. Це поняття дослідник розглядає як особливий психічний стан, що забезпечує високу дієздатність, стан, який є проміжним між властивостями особистості і психічними процесами, утворює функціональний рівень, на якому відбуваються процеси, необхідні для забезпечення успішності виконання завдання [134].

На думку Ю. Швалба, існує довгострокова та ситуативна форма готовності до діяльності. Дослідник вважає, що довгострокова готовність залежить від певних якостей і характеристик людини, необхідних для успішного виконання завдань. Ситуативна готовність – це стан особистості, який випереджає визначену їй діяльність і визначає подальшу успішність [218].

Розглядаючи довготривалу і ситуативну готовність, науковці дійшли висновку, що складовими структури довготривалої готовності є позитивне ставлення до певного виду діяльності, здібності, риси характеру, темперамент, мотивація, знання, навички, вміння, мислення, увага, емоційно-вольова складова, а ситуативної – стійкість, ефективність впливу на хід діяльності, відповідність умовам досягнення мети.

Таким чином, аналізуючи та узагальнюючи різні підходи вітчизняних і зарубіжних учених до проблеми психологічної готовності особистості у наукових дослідженнях, визначення її ознак, сутності та структури можна зробити висновок про їх несуперечність і невзаємовиключеність. Такі підходи поглиблюють та розширюють уявлення про складність і багатогранність досліджуваного феномену. Психологічна готовність є цілісним проявом особистості, а не окремих її індивідуально-психологічних особливостей та соціально-психологічних якостей. Психологічну готовність особистості до діяльності можна охарактеризувати як динамічний та цілісний стан людини, який може бути тривалим або короткочасним, що залежить від особистої професійної підготовленості (необхідних знань, вмінь, навичок,

розуміння й усвідомлення відповідальності, мотивів і здібностей, впевненості і рішучості, визначення послідовності та способів досягнення бажаної мети тощо), а також від умов виконання визначених завдань. Формування та розвиток психологічної готовності людини до діяльності є одним із найважливіших завдань, що включає подальше професійне становлення особистості як кваліфікованого фахівця за обраним видом діяльності.

1.2. Особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до ведення бойових дій

В умовах, коли сучасний світ постійно перебуває у збройній боротьбі, з'являються нові форми та способи ведення бойових дій, у сучасних арміях світу особливу увагу приділяють використанню мобільних сил, які в ході війни допомагають досягти успіху. Мобільними силами, для яких властиві висока оперативність, маневреність, мобільність і здатність виконувати будь-які завдання в різних умовах, є аеромобільні, десантно-штурмові та повітрянодесантні підрозділи.

Щоб перемогти в бою, потрібно переважати ворога не тільки за вогневими засобами, а й морально-психологічно, тому що вирішальною силою у війні завжди залишається людина з її професійними, морально-психологічними і бойовими якостями. Якісно сформований морально-психологічний дух військовослужбовців та ЗС України в цілому є основою готовності до виконання бойових завдань і спільної перемоги над ворогом [2; 38; 39; 116; 117].

На сьогодні, коли наша країна втягнута у війну це питання набуло актуальності і передбачає особливої уваги щодо розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до діяльності у бойових умовах.

ДШВ – окремий рід військ ЗС України, створений відповідно до Указу Президента України “Про День Десантно-штурмових військ ЗС України” від 21 листопада 2017 року №380 [141] та призначений для вертикального охоплення противника, дій у його тилу. Окремим родом військ називають складову частини ЗС України, призначену для виконання властивих тільки їй завдань. ДШВ спроможні швидко реагувати на різноманітні загрози та виклики, виконувати завдання за призначенням в умовах, що характеризуються високою маневреністю та автономністю дій. [33; 111].

Основними завданнями ДШВ є: порушення управління військами і роботи у глибокому тилу противника; заборона планомірного використання резервів противником; боротьба з повітряними десантами та угрупованнями противника, що прорвалися; зайняття й утримання важливих об’єктів (рубежів) з метою забезпечення безперешкодного і своєчасного оперативного розгортання військ (сил) у визначених операційних зонах (районах) [33; 111].

Крім виконання основних завдань ДШВ можуть брати участь у боротьбі з незаконними збройними формуваннями (АТО та ООС на початку російсько-української війни), міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (в інших кліматично-географічних регіонах), заходах із захисту життя і здоров’я громадян та об’єктів державної власності за межами України, виконувати інші завдання, визначені законами України [33; 56; 111].

Для посилення бойової моці та збільшення бойових можливостей ДШВ озброєні додатковим озброєнням та бойовою технікою: бронетранспортерами БТР-80, БТР-3ДА, бойовими машинами БМД-1, БМД-2, БМП-1, БМП-2, танками Т-80 БВ, броневантажівками “Козак-2М1”, КрАЗ-“Спартан”, самохідними гаубицями 2С1 “Гвоздика”, 2С3 “Акація”, самохідними гарматами 2С9 “Нона”, причіпними гаубицями Д-30, РСЗВ БМ-21 “Град”, 82-мм мінометами 2Б-14 “Піднос”, автоматичними мінометами 2Б9 “Васильок”, 120-мм мінометами 2Б11, протитанковими ракетними комплексами “Стугна-П”, “Фагот”, “Конкурс” та “Штурм-С”, рухомими пунктами управління та іншою технікою [33; 111].

Відповідно до характерних завдань бойова діяльність ДШВ вирізняється специфічністю, різноманітністю й напруженістю, потребує від кожного воїна-десантника професійності, фізичної та психологічної підготовленості, здатності виконувати будь-які завдання у глибокому тилу противника, а також вести бойові дії під час спеціальних, антитерористичних, оборонних, контрнаступальних та миротворчих операцій. Це зумовлює необхідність розвитку рівня психологічної готовності військовослужбовців цього роду військ [25; 26; 27; 56; 62; 66; 70; 71; 72].

Із психологічної точки зору професія військовослужбовця ДШВ є однією з небезпечних професій, належить до екстремальних і пов'язана з великою складністю та небезпекою для життя. Військовослужбовці цієї професії можуть зіштовхнутися з усіма видами небезпеки: загинути в рукопашному бою або від різних видів зброї, згоріти в палаючому літаку (одним із трагічних випадків, який трапився 14 липня 2014 року під час проведення АТО, стало збиття російськими найманцями з переносного зенітно-ракетного комплексу ПЗРК "Ігла" літака Іл-76, на борту якого перебували 40 десантників та 9 членів екіпажу) [40; 46], або бути збитим противником під час десантування.

Незважаючи на труднощі бойової обстановки, військовослужбовець змушений постійно спостерігати за перебігом бойових дій: вибухами мін та снарядів, свистом куль, димом, смородом, криками і стогоном поранених та покалічених, відірваними кінцівками, калюжами крові, трупами вбитих солдат, втратою бойових побратимів. Через постійну зміну дислокації він не може облаштувати власний побут, а місця проживання не мають сприятливих санітарно-гігієнічних умов. Десантник не має права на помилку, адже неправильні дії можуть наблизити його до смерті або полону. Бойова діяльність висуває до професійної та психологічної підготовленості воїна жорсткі вимоги: вміння виживати за різних умов та обставин, добре орієнтуватися на місцевості, маскуватися і впевнено діяти у глибокому тилу противника та в умовах хімічного, бактеріологічного і радіоактивного

забруднення місцевості, вміло володіти різними видами зброї, влучно стріляти, далеко і точно метати гранату і ніж, володіти уміннями і навичками збереження життєдіяльності та виживання в екстремальних умовах, знати тактику дій підрозділів противника, володіти всіма способами розвідки, мати розвинені інтелектуальні здібності, бути фізично та психологічно підготовленим. Воїни-десантники належать до “елітних” військ, які діють відповідно до девізу: “Завжди перші!” [12; 32; 46; 52; 56; 71; 178].

Згідно з поглядами О. Хміляра військовослужбовець ДШВ є особливим типом солдата й цілком імовірно особлива людина. Особливість десантника, на відміну від інших людей, коріниться в його психологічній готовності розглядати бойові дії як спосіб життя [223]. Підрозділи ДШВ зазвичай комплектуються воїнами з надзвичайно високим рівнем амбіцій, розвиненими психомоторними навичками, схильними долати ризики та інтелектуально домінувати на полі бою. Такого роду підрозділи приваблюють воїнів надзвичайною складністю завдань, до виконання яких вони залучатимуться. Водночас від них постійно вимагається високий рівень лідерства та ініціативності в усіх починаннях. Уже на етапі вербовки новобранцям повсякчас наголошують: “Ви особливі люди, відібрані для виконання особливої місії” [223; 224]. Атмосфера в підрозділі, де готують десантників ґрунтується не на егалітаризмі, а на елітарності.

Уклавши “контракт із війною”, як пише О. Хміляр, військовослужбовці ДШВ готові жертвувати нагородами, званнями, кар’єрою та іншими привілеями. У них особливе розуміння професіоналізму. Противник десантника не має права на перемогу, він вправі лише уникати поразок. Такому воїну притаманна особиста екзистенційна відданість війні. Готуючись до її ведення, він самотійно налаштовує себе на щоденні надмірні страждання й позбавлення, зокрема: голод, холод, захворювання, рани, відсутність сну. Для воїна-десантника ризик, готовність постійно стикатися з небезпекою є особливим даром, а не обов’язком [223; 224; 225; 239; 240].

У бою військовослужбовців ДШВ, як зазначає О. Хміляр вирізняє особлива кмітливість, хитрість, винахідливість дій, рішучість і нестримна жага втілити набуті теоретичні знання та навички у практичну площину. Сутністю їх життєвого світу є постійне здобуття нового бойового досвіду. Воїна-десантника майже неможливо уявити “поза боєм”. Серед його професійно необхідних якостей варто виокремити такі: висока бойова ефективність, ретельне володіння бойовою обстановкою, висока регуляція протікання психічних станів (особливо страху та гніву), тривале зберігання спокою в умовах хаосу й дискомфорту, бездоганне володіння різного роду озброєнням, сила характеру, уміння переносити психологічний тиск в умовах смертельної небезпеки, зберігати високу боєздатність в умовах ворожого оточення, продуктивно діяти в несприятливих кліматично-географічних умовах [154; 223].

Зауважимо, що універсальних бійців не існує, для їх підготовки спочатку необхідно відібрати майбутніх осіб, які б відповідали особливим вимогам: мали гарний стан здоров'я та відмінну фізичну підготовленість (добре бігали на короткі та довгі дистанції, багато разів підтягувалися на перекладені, були витривалими, мали нагороди за участь у бойових видах спорту), не мали в родині засуджених, були інтелектуально придатними, психічно здоровими (врівноваженими та із високим рівнем витримки) та бажали проходити військову службу у ДШВ. Після проходження спеціальної підготовки та опанування своєї спеціальності (розвідника, кулеметника, гранатометника, снайпера, сапера, водія) воїн-десантник крок за кроком стає справжнім професіоналом [56; 62; 181; 183].

У книзі “Психологія і солдат” Н. Коупленда наголошено, що добре підготовлений та озброєний солдат морально так фізично буде відчувати свою перевагу над погано навченим та слабо озброєним противником, як добре одягнений ремісник відчуває моральну перевагу над робочим, який носить кольорову хустку, зав'язану на шиї. Бойова підготовка, озброєння, матеріальні умови, керівництво, дисципліна, дух товариства – ось що

створює високий моральний стан [233, с. 7]. Страх не може добратися до якісно підготовленого воїна і дати тріщину в його броні мужності. Всі дії воїна, пов'язані з бойовою діяльністю (прицілювання, стрільба тощо), необхідно доводити до автоматизму, тільки тоді під час запеклого бою безладна стрільба стане кучною, а автоматизм, вироблений людиною, створить у неї почуття впевненості [100; 148; 160; 180; 233].

Попри якість відбору та високий рівень підготовленості воїнів-десантників, постійна участь у бойовій діяльності негативно впливає на їх психічні процеси: у військовослужбовців виникають нервово-психічні перевантаження, негативні емоції, стреси, втрата орієнтації в бойовій обстановці, зростання агресивності і тривожності, поява страху та панічних настроїв, зниження бойової активності, погіршення уваги і пам'яті тощо. Все це призводить до різноманітних порушень в організмі людини та загальної захворюваності. В бойовій обстановці на психологічну готовність воїна негативно впливає “зовнішні” та “внутрішні” або “об’єктивні” та “суб’єктивні” чинники (додаток Б) [44; 47; 65; 132; 208; 214].

Об’єктивні чинники – це елементи впливу зовнішнього середовища, в якому перебуває та з яким контактує військовослужбовець (погодні умови, пора року, час доби, специфіка місцевості, перебування в оточенні, загроза полону, жорсткість ворога, жахаючі картини смерті й людських мук, загибель близьких людей і бойових побратимів та ін.).

Суб’єктивні чинники – це чинники, властиві тільки особистості: соціально-демографічні (стать, вік, освіта, національність, віросповідання та ін.), психологічні (знання, уміння, навички, цілі, мотиви, позитивне ставлення до діяльності та ін.) і фізіологічні особливості (перенесені та наявні захворювання) тощо [132; 214].

Крім того, на психологічну готовність і стійкість воїна-десантника якісно впливатимуть: позитивне ставлення до бойової діяльності, добровільне взяття участі і власні переконання у справедливості ведення війни, впевненість у своїх силах, висока самооцінка, високий рівень

інтелекту, професійна підготовленість, сталість бойових навичок, наявність якісного озброєння і техніки, своєчасне матеріально-технічне та продовольче забезпечення, довіра до керівництва, релігійність, згуртованість бойового колективу, належний морально-психологічний клімат у підрозділі [12; 66; 163; 175; 178; 181].

Проблема психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойової діяльності набула активності в сучасній психологічній науці. На сьогодні існує велика кількість теоретико-експериментальних досліджень, присвячених цій проблематиці [12; 32; 53; 146; 147].

Зазначимо, що у проаналізованих працях немає єдиного визначення, яке б всеосяжно описувало діяльність особистості у бойових умовах. Бойову діяльність військовослужбовців пов'язану із високим ступенем небезпеки для життя і здоров'я людини, великими психологічними, духовними та фізичними напруженнями, дослідники вважають екстремальним видом діяльності. Із психологічної точки зору бойова діяльність істотно відрізняється від інших видів діяльності особистості, є провідною у бойовій обстановці, її найважливіша характеристика – успішність.

У Психологічному словнику Р. Немова поняття “діяльність” визначено, як соціальну активність людини, спрямовану на досягнення свідомо поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням її потреб та інтересів. Основними ознаками діяльності є: 1) внутрішня вмотивованість, яка виникає на основі психологічних процесів, властивостей і станів людини; 2) продуктивність (народження ідей, прагнення до творчості, результатом чого є продукт діяльності); 3) внутрішня детермінованість, яка виходить з вищих людських потреб; 4) матеріалізація (втілення діяльності в її продуктах); 5) розвиток та нормальне існування особистості, за межами суспільства діяльність людини практично неможлива; 6) діяльність не є і не може бути вродженою формою соціальної активності, кожна людина набуває та освоює її у процесі індивідуального розвитку в суспільстві, відповідно до власних потреб та постійного розвитку кожна особистість виконує безліч

власних різноманітних видів діяльності, які з'являються одночасно із новими мотивами та змінюють її ієрархію [121].

У Військово-психологічному словнику-довіднику “діяльність в екстремальних умовах” визначено як специфічний вид діяльності із деякими особливостями: інтенсивним функціонуванням психічних процесів, можливою втратою цілі, порушенням співвідношення між головними та другорядними діями, ослабленням уваги, пам'яті, мислення, зниженням ефективності діяльності, точності та послідовності дій, загальним зниженням активності, аж до повної відмови від роботи та зривів у ній. Наголосимо, що на сьогодні необхідно розробляти подальші шляхи запобігання таких змін, розвивати у військовослужбовців ДШВ психічну стійкість і готовність до професійної діяльності в екстремальних умовах [28].

Автори підручника “Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід” стверджують, що бойова діяльність військовослужбовців передбачає виконання ними функцій, пов'язаних із оперативністю, динамічністю дій підрозділів, обслуговуванням і використанням складної сучасної техніки, автоматизованих систем управління, обробки інформації і розвідки. Бойова діяльність характеризується складними умовами, які відображаються на психічному здоровому рівні десантників у вигляді “тривожності, страхів, стресів, дистресів тощо, чинниками яких є: раптовість виникнення та прояву різних ситуацій; загроза нормальній життєдіяльності, життю і здоров'ю індивіда; невизначеність (повна або часткова відсутність інформації, суперечливість бойової обстановки); надмірність інформації (необхідність проведення глибокого і точного її аналізу та вироблення адекватних висновків); дефіцит часу (для аналізу, оцінювання обстановки, прийняття рішення та виконання конкретних завдань); відповідальність (юридична – за виконання наказів і розпоряджень, соціальна і моральна – за власні дії та вчинки); усвідомлення військовослужбовцями особливого характеру і результатів службово-бойової діяльності; тривалі труднощі, дискомфорт, а іноді навіть поневір'яння, пов'язані з відсутністю належних для успішної

життєдіяльності умов (під час бойового чергування, наряду, патрулювання) [23].

Психологічну готовність військовослужбовців до діяльності у бойових умовах науковці розглядають як готовність до діяльності, боєготовність, підготовленість, налаштованість, пильність, оптимальний робочий стан, мобілізаційну готовність, стан та ін. Психологічна готовність військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах є своєрідною психологічною основою (“бойовим імунітетом”, “бронезахистом психіки”), яка під час бойових дій дає змогу йому управляти своєю психікою та ефективно діяти у складних бойових ситуаціях. Стан готовності означає можливість реалізувати власну професійну підготовленість із найменшими психологічними втратами і перетворити досягнутий рівень майстерності зі стану очікування в бойову діяльність. Основними зовнішніми ознаками психологічної готовності військовослужбовця до бою є: відсутність зухвалої поведінки (метушливості або замкнутості); логічність мислення, безпомилковість та чіткість виконання наказів і команд; нормальний стан здоров’я (відсутність запаморочення, порушення рівноваги, підвищення пульсу, зміни кольору обличчя та ін.) [53; 75; 80; 179].

У цілому науковці розглядають психологічну готовність як загальну (завчасну, тривалу) сукупність якостей особистості і ситуаційну (тимчасову), яка є особливим психологічним станом військовослужбовця, даючи йому змогу виконувати бойові завдання без зривів. Загальна готовність включає раніше набуті установки, знання, навички, вміння, а також цілі, мотиви та здібності, впевненість, організованість і рішучість, позитивне ставлення до діяльності, визначення послідовності та способів досягнення бажаної мети, ситуативна – складне динамічне утворення, сукупність всіх власних сил і психологічних можливостей особистості, необхідних щоб змобілізуватися у визначений момент та успішно виконати поставлене завдання [82; 115; 183].

В Енциклопедичному словнику з психології та педагогіки, психологічну готовність визначено як особливий стан людини, що

супроводжується адекватною формою психічної напруженості та виражається в готовності особистості до дій в очікуванні певної події. Психологічна готовність включає психофізіологічні, в тому числі емоційні механізми, які надалі активізуються в діяльність людини. Психологічна готовність є актуалізацією, пристосуванням усіх сил та створенням психологічних можливостей для успішних дій [45]. Схоже визначення психологічної готовності дають автори підручника “Психологія професійної діяльності офіцера”. На їх думку психологічна готовність – це стан, що належить до виду психологічних явищ впливає на підвищення чи зниження загальної активності психологічної діяльності [142].

Аналогічну думку щодо визначення психологічної готовності висловлює В. Ягупов, який стверджує, що “безпосередньо перед виконанням конкретного бойового завдання формується стан психологічної готовності: це спрямованість і мобілізованість психіки воїнів на подолання майбутніх бойових труднощів, яка забезпечує результативність і якість виконання бойових завдань адекватно їх складності, значущості та важливості. Найголовніше – це навчити військовослужбовців боротися зі страхом, який паралізує їхню свідому діяльність. Різниця між героїзмом і боягузтвом виявляється не в тому, що слабкий духом воїн відчуває страх, а в тому, що відважний воїн здатен перемогти, побороти страх та цілеспрямовано рухатися до мети”. Учений окреслює три основні елементи психологічної готовності: мотиваційний (прагнення до перемоги, оцінювання своїх можливостей, розуміння необхідності своїх дій); пізнавальний (необхідна поінформованість для визначених діяльності в бойових умовах); емоційний (впевненість і рішучість, уміння управляти емоційно-вольовими процесами на полі бою) [226, с. 376].

Щодо психологічної готовності військовослужбовців-десантників до діяльності в особливих умовах В. Стасюк зазначає, що “це своєрідний фундамент їхніх активних дій у майбутньому бою. Знання воїна своїх психологічних особливостей дає йому змогу керувати власною психікою та

ефективно діяти у складних ситуаціях”. Стан психологічної готовності іноді порівнюють зі шлюзом, який пропускає досягнутий рівень військової майстерності. Цей шлюз може пропустити його повністю або створювати йому перешкоди аж до “заборони проходу”. Прикладом можуть бути стопорні стани, коли людина просто ціпеніє й не здатна виконувати доцільні дії. Стан психологічної готовності, його зміст багато в чому індивідуальний [179, с. 293]. Особливу увагу дослідник звертає розвиток психологічної готовності воїнів-десантників, адже поставлені їм бойові завдання вирізняються специфікою виконання [181; 182]. Учений вважає, що психологічна готовність військовослужбовців до бою – “один з основних компонентів готовності військової частини (об’єднання, роду військ, виду військ, ЗС у цілому) до бойових дій. При цьому, по-перше, військовослужбовець усвідомлює відповідальність за долю Батьківщини, рідних, близьких, впевнений у собі, своїх побратимах, бойовій техніці і зброї, по-друге, бажання боротьби, прагне випробувати себе, подолати свої слабкості, досягати перемоги над противником” [179, с. 295].

Аналізуючи бойову діяльність різних категорій військовослужбовців О. Блінов стверджує, що основні психологічні труднощі викликають чинники реального бою (калюжі крові, тяжкопоранені, смерть бойових побратимів, значні руйнування захисних укриттів, будівель, бойової техніки), які пригнічують психіку воїна, спричиняють допущення великої кількості помилок, що у підсумку призводить до значного перезбудження, а надалі – зриву бойового завдання. При цьому зростає загроза зазнати поразки в бою [13; 14]. Ще одним елементом психологічного впливу на воїнів-десантників дослідник вважає бойове десантування особового складу в невідомий район у різних кліматичних умовах, яке супроводжується значним психічним напруженням та потребує від воїна психічної стійкості й готовності виконати бойове завдання за будь-яких умов та обставин. Крім того, проводять десантування бойової техніки, а після приземлення кожному десантнику обслуги необхідно відшукати свою бойову машину, привести її у бойову

готовність та у складі підрозділу розпочати виконання поставленого бойового завдання [12]. На думку ученого, психологічна готовність – це особливий стан психіки, який дає змогу воїну бути готовим до перебування у складних умовах і долати їх із найменшими власними психологічними втратами [14, с. 203].

Під впливом екстремальних умов у військовослужбовця постійно виникає напруженість психіки, перед боєм спостерігаються занепокоєність та хвилювання через ймовірність втрати свого життя, підвищений стан тривожності, відсутність впевненості у своїх силах. За твердженням ученого, показник напруженості залежатиме від ступеня впливу цих умов, а також спроможності воїна-десантника, врівноважити цей вплив за допомогою саморегуляції психічних станів. Для цього потрібно тренувати (загартовувати) психіку воїна, щоб він був готовий до зустрічі з небезпекою. Багаторазове перебування в небезпечних умовах максимально запобігає виникненню стану напруженості у воїна-десантника та позитивно впливає на успішність виконання бойового завдання, сприяє формуванню у нього високої психічної стійкості та психологічної готовності до діяльності [14, с. 31].

На думку О. Сафіна, кожен військовослужбовець має готуватися до бою, добре уявляти всі реакції, почуття, які можуть виникнути у бойовій обстановці, вміло та швидко нейтралізувати негативні психологічні стани, надавати найпростішу психологічну допомогу колегам по зброї. Здобути знання про різні види небезпеки, характерні для сучасного бою, закономірності реагування на них, здатність управляти стресами та власним організмом, звично ставитися до візуальних, аудіальних, кінестетичних стимулів бойової обстановки, створюють психічну стійкість, а психологічна готовність військовослужбовця до бою виникатиме разом із відповідним емоційно-вольовим настроєм, бойовими установками, впевненістю у власних силах, розвинутих професійних якостях, вмінні ефективно взаємодіяти з колегами по зброї під час бою [177].

Так, В. Алещенко стверджує, що учасники бойової діяльності мають відповідати високим вимогам до їх індивідуально-психологічних та особистісних якостей, під час підготовки до участі у бойових діях всі складові їхньої психіки слід змінювати, розвивати й удосконалювати. Внутрішнє налаштування воїна на самовіддану поведінку та мобілізацію власних сил, на активні та доцільні дії утворюють психологічну готовність до бою, а сформованість у воїна певних соціальних мотивів визначає стійкість готовності [5, с. 230].

Досліджуючи готовність воїнів-десантників під час виконання бойових завдань, В. Сисоєв розглядає два основних психологічних утворення, які формуються та розвиваються під час підготовки і ведення бойових дій: психологічну підготовленість (стійкість) та психологічну готовність, що утворюються як відповідь на виниклу ситуацію, відображають змобілізованість психіки для подолання несподіваних труднощів та досягнення визначеної мети. Ці утворення треба розвивати завчасно перед різними видами бою, щоб досягти головної мети – перемогти ворога. Основними складовими психологічної готовності, учений включає мотиваційні, пізнавальні, емоційні і вольові елементи [175; 183].

Військовий психолог О. Тімченко, зробив висновок, що “...поступове ознайомлення воїнів з реальними подіями в бою та психологічними переживаннями є попереднім накопиченням бойового досвіду, а також раціональною роботою – боротьбою з негативним психологічним впливом на їхню психіку (сильними переживаннями, тривогою і страхом)” [201].

З точки зору В. Стасюка, десантник постійно зіштовхується з великими фізичними та емоційними навантаженнями: стрибають із парашутом на незнайому місцевість у глибокий тил противника, як правило вночі, в несприятливих погодних умовах, з великою ймовірністю бути збитим або пораненим у повітрі, а після приземлення відразу мають бути готові вступити в бій. Стрибки з парашутом воїни-десантники виконують не заради власного

задоволення, а для виконання бойового завдання – захисту своєї країни [181; 190].

Розглядаючи психологічну підготовку військовослужбовців до бойових дій, М. Корольчук робить висновок, що у сучасних війнах та конфліктах кожен воїн має мати належний рівень психомоторної, психологічної підготовки. На думку ученого, особливу увагу необхідно звертати на розвиток психологічної готовності військовослужбовців до діяльності у бойових умовах, тільки в цьому разі кожен воїн діятиме впевнено і рішуче, проявлятиме мужність та ініціативу, витримуватиме випробування війни і без великих втрат крок за кроком наблизатиметься до омріяної перемоги [87; 88].

У книзі “Людина – зброя” В. Шляхтер описує психологічну готовність та наслідки результатів роботи двох снайперів, які працюють одночасно у гарячій точці. Обидва вони кожного дня дивляться на перехрестя у приціл, натискають на спусковий гачок та знешкоджують ворога. Один, усвідомлюючи, що знешкоджуючи ворога, переживає через це, страждає, не може нормально спати і їсти, у нього здають нерви. З рештою такий снайпер допустить якусь помилку, але перша помилка для нього виявиться й останньою. Інший снайпер щодня робить те саме, але для нього не існує людей, яких він знищує, цей снайпер виконує свою роботу. У нього немає ніякого дискомфорту, він з апетитом їсть і добре спить. Можливо, людина, яку зупинив своїм пострілом снайпер, готувалася до великого зла, але його дії не допустили цього, тому цей вчинок людство може розглядати як велике благодіяння [220].

Аналізуючи досвід учасників бойових дій, військові психологи приходять до висновку: все, що відбувається з кожним військовослужбовцем під час бойових дій, вже давно відбувалося з іншими людьми, кожен воїн поступово звикає до війни, а перший бій веде сам із собою. Дослідники виокремлюють три періоди роботи людського організму під час підготовки та ведення бойових дій:

перший період (хвилини, години) – мобілізація організмом усіх наявних сил за рахунок резерву, підвищена активність і працездатність. Після перетину бар'єру невідомості, відкинувши страх власної смерті воїн починає виконувати основну роботу, зі злістю до виснаження наявних сил;

другий період (до 10 діб) – перекодування організму до дій в бойових умовах. У цей період часто знижується працездатність, що може не залишитися стабільною, якщо воїн має високий рівень вмотивованості;

третій період (від 20 до 60 діб) – нестійкість адаптації (виникнення байдужості, втоми, поява бажання вийти із бою) [132, с. 1 – 2].

Учені довели, що чинниками, які викликають великі психічні напруження і страх, є: смерть бойового побратима – 50%; особисто побачене на полі бою (тяжкопоранені, скалічені, вбиті) – 29%; світлові та шумові ефекти бою – 8%; палаюча військова техніка – 5%. Аналізуючи досвід Другої світової війни, військові психологи стверджують, що 39% воїнів відчують великий страх перед боєм, ще 35% – у бою, 16% – після нього, 10% взагалі не можуть нічого визначити [132, с. 7 – 8].

Американські учені стверджують, що психологічна готовність (Psychological Readiness) військовослужбовців армії США є основним компонентом загальної готовності: тільки людський чинник визначає боєздатність військ, перемогу у війнах та збройних конфліктах досягають за рахунок підтримки волі воїнів до протистояння з ворогом. Водночас загальну готовність розглядають за напрямками індивідуальної готовності (Personal Readiness), готовності підрозділу (Unit Readiness) та готовності сім'ї (Family Readiness). Командири всіх рівнів мають дбати про добробут солдата і підрозділу, бойовий дух та згуртованість, бойову готовність. Одним із пріоритетних завдань для командирів є психосоціальне супроводження сім'ї, тому що на готовність до циклу розгортання він впливатиме найбільше, адже це найбільш критичний компонент психологічної готовності [18; 19; 30; 67; 85; 117; 130; 241].

Кожен військовий лідер армії США зосереджує увагу на офіційному та неофіційному оцінюванні психологічної готовності воїнів підрозділу та в разі потреби звертається за допомогою до спеціалістів у галузі психіатрії. Таким чином, відбувається відновлення сил підрозділу для подальшого ефективного виконання бойового завдання [85; 155; 235; 241].

Особливої уваги потребує професія військовослужбовця ДШВ, яка є однією з небезпечних, належить до екстремальних професій, пов'язана з великим труднощами і небезпекою для життя. Специфіка бойової діяльності ДШВ вирізняються напруженістю, відмінністю від інших видів і родів ЗС України та передбачає, що кожен воїн-десантник буде професійно, фізично і психологічно підготовленим, спроможним виконувати будь-які бойові завдання, що непідвладні іншим силам та засобам зі складу загальної оборонної системи держави.

Отже, психологічна готовність – це стан, який може з'являтися та зникати. Крім того, готовність – це активність, впевненість, налаштованість, вмотивованість, спрямованість психіки військовослужбовця ДШВ на подолання труднощів бойових дій. Психологічна готовність тісно поєднує загальну (завчасну, тривалу) готовність, яка є стійкою системою властивостей особистості, необхідних для успішного виконання завдання (позитивного ставлення до діяльності, набутого досвіду, знань, навичок, вмінь, мотивів, цілей тощо) і ситуативну (тимчасову) – продовження загальної готовності, модифікованої до конкретного бойового завдання.

На підставі загального аналізу специфіки діяльності ДШВ визначено, що основою психологічної готовності воїна-десантника є його особиста готовність до таких дій:

виконання стрибків із парашутом у глибокий тил противника вдень, або вночі слідом за бойовою технікою на невідому місцевість, у разі потреби під час зниження – ураження цілей вогнем із автомата і наявним запасом гранат;

злагодженої діяльності після приземлення – загального приведення підрозділу у повну бойову готовність (орієнтування на місцевості, визначення місця приземлення бойової машини, її негайного розшвартування, заряджання зброї, яка входить до штатної комплектації, займання екіпажем своїх робочих місць, вихід у мережу наявними засобами зв'язку та подальше висування за сигналом збору підрозділу в напрямку атаки визначеного об'єкта;

автономної діяльності у складі підрозділу або малих груп у глибокому тилу противника у відриві від основних сил без їх підтримки;

захоплення й утримання важливих об'єктів, населених пунктів та пунктів управління;

заміни в разі потреби будь-кого з екіпажу, однією з обов'язкових вимог є знання суміжної військової спеціальності.

Не кожна людина психологічно готова до цих випробувань і здатна виконувати специфічні завдання, притаманні цьому роду військ. За призначенням ДШВ відносяться до сил негайного реагування ЗС України і за специфікою професійної діяльності виконують найскладніші бойові завдання не тільки на підконтрольній території, а й у глибокому тилу противника. Так, наприклад з 19 липня до 10 серпня 2014 року під час проведення рейду в тилу противника підрозділи ДШВ пройшли близько 470 км, 170 км з яких – тилами ворога. Це був найдовший рейд воїнів-десантників у новітній воєнній історії, який відбувався з боями на підконтрольній бойовикам території, та перший випадок зіткнення з російськими десантниками, які мали однакову символіку: блакитні берети і тільники. Під час проведення операції особливу увагу звертали на забезпечення продовольством, паливом та боєприпасами. Все необхідне майно, їжу та боєприпаси воїни-десантники брали з собою у максимальній кількості, тому що в тил противника ніхто їх не доставить. У цих складних умовах кожен десантник розраховував на власні сили, дружню взаємодопомогу бойових побратимів, а також здобуття трофеїв їжі, питної води, російської техніки, зброї та боєприпасів, що за модифікацією

ідентичні та могли бути використані нашими військами. Військовослужбовці ДШВ зіштовхнулися зі складною ситуацією – неможливістю евакуювати поранених і вбитих [163].

Таким чином, стан психологічної готовності допомагає кожному воїну-десантнику успішно виконувати функціональні обов'язки, використовувати здобуті знання і бойовий досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль та перебудовувати свою діяльність із найменшими психологічними втратами у разі появи непередбачених перешкод. Психологічна готовність десантника означає, що кожен воїн адаптувався (приспонувався) до умов бойової обстановки та прийняв власну роль активного захисника Батьківщини.

1.3. Структура психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах

Від початку збройної агресії, коли на територію України вторглися російські військові під виглядом місцевої самооборони (“зелених чоловічків”), анексували Крим, надалі почали вести “гібридну війну” і проголосили Донецьку та Луганську народні республіки, до 24 лютого 2022 року, коли сталося широкомасштабне вторгнення, оголошене як спеціальна військова операція, повітряно-десантні, а нині – Десантно-штурмові війська, одні з перших стали на захист власної країни та розпочали активну бойову діяльність.

У ході виконання бойових завдань воїни-десантники зазнали різноманітних провокацій та жорстоких дій ворога, наприклад, сепаратисти блокували колони бойової техніки, використовуючи цивільне населення: “... заблокували цивільні, а люди у формі зі зброєю сховалися за ними, жінка ставила трилітню дитину під гусянки бойової машини [46, с. 5], ... драматичний епізод блокування колони, трапився в селі Сергіївка. В колоні із трьох БМД одна вийшла із ладу, причому ремонтувати на місці не було можливості. Три екіпажі залишилися самі серед бурхливого Донбасу.

На допомогу їм за рішенням військового керівництва було відправлено пару Мі-8 із групою бійців спецназу. Непрацююча БМД була спалена на місці, дві інші бойові машини продовжили рух. У цілому із 200 чоловік на Краматорське летовище прорвалися 132 військовослужбовці, які разом із 3-м полком спецназу змогли організувати його ефективну оборону” [46, с. 19]. Так, 14 червня 2014 року під час перевезення вантажу та особового складу 25-ї Дніпропетровської окремої повітрянодесантної бригади військово-транспортним літаком Іл-76 до аеропорту “Луганськ” стався трагічний випадок: перед посадкою літак збили російські найманці з ПЗРК “Ігла”. “Перший літак успішно приземлився на злітно-посадкову смугу, а другий у цей час (00:51) перебував на висоті 200 м, із землі був проведений подвійний пуск з ПЗРК “Ігла”. Ракета влучила в літак і він розірвався в повітрі, його обломки упали неподалік села Червоне – за 6,6 км від аеродрому. Командир першого літака – полковник Дмитро Мимриков – зміг відмінити посадку іншого літака, чим врятував життя військовослужбовців третього борту” [46, с. 43]. На початок АТО це була найбільша втрата військовослужбовців ЗС України за всю історію незалежності України.

Як бачимо, бойова діяльність військовослужбовців ДШВ висуває жорсткі вимоги до кожного воїна-десантника, змушує його постійно саморозвиватися та самовдосконалюватися. Враховуючи, що бойова діяльність відбувається в небезпечних умовах та пов’язана з постійним ризиком для життя, воїни-десантники мають бути психологічно готові і стійкі, мобілізувати всі внутрішні сили та раціонально використовувати власний потенціал.

Для нормального функціонування військовослужбовців ДШВ в особливих умовах необхідно застосовувати спеціальні програми та методики розвитку психологічної готовності до бойової діяльності. Все це зумовлює потребу вивчення структури психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах.

Зазначимо, що автори проаналізованих праць неоднозначно розуміють структуру психологічної готовності особистості до бойової діяльності. Структурні компоненти цього феномену дослідники розглядають по-різному: одні – як два компоненти, що утворюють структуру психологічної готовності до діяльності, інші – як три і більше компонентів структури [5; 82; 88; 114; 135 169; 193; 226].

Так, В. Стасюк вважає, що основними структурними компонентами психологічної готовності військовослужбовців до бойової діяльності є: 1) пізнавальний – оцінювання та розуміння важливості завдання, знання засобів, необхідних для досягнення мети, прогнозування ймовірних змін обстановки; 2) емоційний – почуття відповідальності, впевненості або сумніву у готовності до подолання труднощів сучасного бою; 3) мотиваційний – інтерес і потреба в успішному виконанні бойового завдання, прагнення до успіху та показі себе з найкращого боку; 4) вольовий – зосередженість на визначеному завданні та управлінні собою, відвернення уваги від негативних чинників, що заважають, подолання страху та сумнівів [182, с. 61].

Розглядаючи психологічне забезпечення операцій з підтримання миру і безпеки в яких брали участь військовослужбовці ЗС України аналогічну думку про чотирьох компонентну структуру психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій підтримують В. Алещенко [5, с. 113] та В. Ягупов [226, с. 376].

У працях М. Корольчука та В. Корольчук структуру психологічної готовності розглянуто за такими компонентами: 1) позитивне ставлення до своєї діяльності; 2) професійні риси (сприйняття, уява, мислення і пам'ять); 3) емоційно-вольова стійкість; 4) професійні знання, уміння, навички і звички; 5) вплив рис удачі, темпераменту, здібностей на властивості діяльності [87; 88; 169].

На думку М. Дяченка, Л. Кандибович психологічна готовність до діяльності включає модель найбільш імовірної поведінки, осмислення

поставленого завдання, визначення оптимальних шляхів його вирішення та оцінювання власного потенціалу для досягнення необхідної мети. Дослідники виокремлюють такі структурні компоненти психологічної готовності до діяльності: 1) мотиваційний (виявлений інтерес до професії, потреба в успішному виконанні поставлених завдань, прагнення до успіху, демонстрування своїх кращих якостей, інші мотиви); 2) орієнтаційний (знання та уявлення про особливості й умови професійної діяльності, професійні вимоги до особистості); 3) операційний (володіння необхідними знаннями, навичками, вміннями, засобами професійної діяльності, усвідомлення обов'язків та завдань, оцінювання їх важливості, визначення засобів досягнення мети, розуміння ймовірнісної зміни ситуації); 4) вольовий (самоконтроль, активізація сил, зосередженість на поставленому завданні, абстрагування від сторонніх впливів, подолання сумнівів, страхів); 5) емоційний (орієнтація на успіх, контроль за своїми емоціями та почуттями, ентузіазм) [42; 43].

Досліджуючи психологічну готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності, Н. Пенькова виокремлює п'ять структурних компонентів: 1) мотивацію обов'язку (усвідомлення, почуття значущості й обов'язку суспільної значущості реалізації діяльності); 2) професійну витривалість (розвиток вольових та інтелектуальних якостей, оцінювання власного потенціалу, який дає можливість виконувати поставлені завдання); 3) професійне співробітництво (спільна діяльність та взаємна допомога бойових побратимів, подолання негативних психічних станів, підвищення впевненості на підставі спільної діяльності); 4) професійну компетентність (професійні знання, вміння, навички, сформований професійний образ світу, образ "Я"); 5) самообілізації (розвиток суб'єктності, здатності до самообілізації, вольових якостей, відповідального ставлення до виконання поставлених завдань) [135, с. 57 – 62].

Як стверджує І. Ковальська, психологічну готовність членів громадських формувань до охорони державного кордону утворюють три взаємопов'язані компоненти: 1) мотиваційний (переконання, світогляд, інтереси, ідеали, вищі почуття, бажання); 2) когнітивно-операційний (знання, уміння та навички, необхідні для вирішення визначених завдань, психічні пізнавальні процеси, комунікативні якості, властивості особистості); 3) емоційно-вольовий (емоційна стійкість, врівноваженість і самовладання, дисциплінованість, відповідальність, зібраність). На думку дослідниці виокремленні компоненти структури не існують окремо, а постійно взаємодіють та впливають один на одного, утворюючи єдність [78, с. 47 – 56].

Як вважає В. Молотай, стан психологічної готовності військовослужбовців має різні рівні та складну компонентну структуру, прояв якої залежить від індивідуальних особливостей людини та визначених умов діяльності. Ця структура включає такі компоненти: 1) мотиваційний (усвідомлення військовослужбовцем сенсу участі в діяльності); 2) емоційно-вольовий (стійкість та адаптивна урегульованість дій); 3) орієнтований (своєчасність і доцільність дій); 4) виконавчий (поведінковий) (адекватні дії службово-бойової діяльності) [113; 114].

Досліджуючи психологічну готовність військовослужбовців до діяльності у складі миротворчих підрозділів, О. Кокун, І. Пішко, Н. Лозінська та О. Копаниця виокремлюють тривалу (особистісну і функціональну) та короткочасну готовність. Особистісна готовність має чотири структурних компоненти: 1) моральну готовність (усвідомлення свого обов'язку, відповідальності та важливості виконання поставленого завдання, можливої небезпеки, необхідності професійного самовдосконалення); 2) вольову готовність (впевненість у своїх силах, витривалість, сміливість, хоробрість, рішучість, організованість, самоконтроль, готовність до дій); 3) комунікативну готовність (наявність загальних та професійних комунікативних якостей – переконливості, комунікабельності, поваги до

колег, взаємодопомога, якість керівництва); 4) загальнопсихологічну готовність (оптимальний рівень особистісної тривожності, високий рівень здатності до саморегуляції психічного стану, розвинені інтелектуальні якості, здібності до планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів діяльності). Функціональна готовність включає шість компонентів: 1) мотиваційну готовність (відданість військовій службі, потребу в самовдосконаленні, успішному вирішенні професійних завдань, переконання в необхідності професії, бажання досягти успіху й показати себе в ній з кращого боку); 2) когнітивну готовність (знання своїх професійних обов'язків, засобів та методів виконання завдань, усвідомлення їх значущості, впевненість своїх силах, передбачення можливих змін у діяльності); 3) креативну готовність (здатність генерувати ідеї, гнучкість розуму); 4) орієнтаційну готовність (знання, уявлення, основні вимоги та умови до службово-бойової діяльності); 5) операційну готовність (вміння, навички, здатність до моделювання власної діяльності); 6) оцінювальну готовність (адекватну самооцінку своєї професійної підготовленості та відповідності результатів вирішення службових завдань визначеним вимогам). Розглядаючи короткострокову психологічну готовність військовослужбовців, дослідники виокремлюють п'ять компонентів: 1) мотиваційну готовність (власну мотивація до виконання завдань); 2) орієнтаційну готовність (знання особливостей та уявлення про умови виконання завдань, які необхідно буде вирішити); 3) операційну готовність (реалізацію наявних умінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань); 4) оцінювальну готовність (самооцінку власних можливостей, які насамперед необхідні для виконання поставлених завдань); 5) емоційну готовність (позитивне налаштування, впевненість, зібраність тощо) [36, с. 9 – 11].

Як стверджує О.Самойленко, структура психологічної готовності кожного військовослужбовця має бути певним чином сформована, щоб він вмів управляти підпорядкованими підрозділами в умовах смертельної

небезпеки [169, с. 59]. Дослідник у структурі психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення службової діяльності в умовах бойових дій виокремлює такі компоненти: індивідуально-особистісні (когнітивний, емоційно-вольовий, мотиваційний, регуляторний, операційний), соціально-психологічні (компоненти міжособової та професійної взаємодії, адаптаційний), генетичні (задатки та здібності як результат формування, темперамент та інші психофізіологічні якості) [169, с. 69].

Аналізуючи психологічну готовність пожежників-рятувальників, О. Колесніченко робить висновок про її складну структуру і наявність різних психологічних компонентів залежно від напрямку діяльності. Враховуючи специфіку цих підрозділів, дослідник виокремлює 5-компонентну структуру психологічної готовності пожежників-рятувальників до професійної діяльності: 1) когнітивний компонент (уявлення про майбутні труднощі, умови виконання завдань, обсяг знань, прийомів, засобів і способів досягнення мети); 2) мотиваційний компонент (розуміння державної значущості вирішуваних завдань, добросовісне виконання службового обов'язку, відповідальність, моральна нормативність, прагнення досягнути успіху); 3) вольовий компонент (наполегливість, рішучість, завзятість, витримка, самовладання, стресостійкість, емоційно-вольова стійкість); 4) типологічний компонент (тип нервової системи, сила і врівноваженість нервових процесів, нервово-психічна стійкість і самовладання, адаптаційні здібності); 5) регуляторний компонент (здатність управляти своїми почуттями, емоціями та поведінкою, самоконтроль, здатність протистояти роздратуванню і пригнічувати негативні емоції, страх) [82; 149; 156].

Досліджуючи психологічну готовність молодих офіцерів ЗС України до службово-бойової діяльності, Н. Сторожук вважає, що її структура містить п'ять взаємопов'язаних компонентів: 1) мотиваційний (система мотивів, яка активізує та скеровує службово-бойову діяльність особистості); 2) орієнтаційний (сформованість і розвиток психічних процесів та подальше

їх прогнозування); 3) емоційно-вольовий (емоційний фон і вольові якості особистості); 4) особистісно-операційний (емоційна гнучкість, дисциплінованість, врівноваженість, тактовність); 5) оцінно-рефлексивний (самоаналіз, самовизначення та самоконтроль діяльності) [193, с. 34].

Отже, аналізуючи запропоновані дослідниками структурні компоненти психологічної готовності, зауважимо, що, попри їх різнокомпонентність, всі вони відповідають визначеній діяльності.

У бойовій діяльності ДШВ, яка характеризується особливими умовами та специфікою виконання бойових завдань, пов'язаних із небезпекою для життя, впливом психотравмуючих чинників та великими фізичними навантаженнями, на нашу думку, структура психологічної готовності має містити такі компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий [57]. Структуру психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах представлено в додатку В.

Розглядаючи компоненти структури психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах, зазначимо, що сформований мотиваційний компонент у бойовій обстановці якісно впливає на стан психологічної готовності та є засобом підвищення успішності виконання бойового завдання. Насамперед мотиваційний компонент у воїна-десантника активує бажання проявляти розумну ініціативу, удосконалювати свій бойовий досвід, бути активним та цілеспрямованим, впливати на нормальний перебіг внутрішніх психологічних процесів. Складовими мотиваційного компонента можна вважати: власні переконання, ідеали, цілі, потреби, вимоги суспільства, інтерес до обраної професії, прагнення до успіху, потребу в успішному виконанні поставлених завдань та демонструванні власних позитивних якостей тощо [69; 243].

Пізнавально-орієнтаційний компонент забезпечує формування розуміння та уявлення воїнами-десантниками власних дій на полі бою (знання умов діяльності), прийняття правильних рішень, прогнозування

можливих небезпечних ситуацій та адекватного реагування на виклики (уявлення та самооцінка особистих можливостей). Складовими цього компонента є: професійні знання, бажання та готовність до дій, власні переконання, погляди, принципи, пізнавальні інтереси, оцінювання обстановки, спрямована протидія емоційним навантаженням, практичне мислення та своєчасне прийняття правильних рішень.

Операційний компонент істотно впливатиме на хід виконання бойового завдання, тому що від нього залежать професійна готовність кожного військовослужбовця та подальша їх взаємодія на полі бою. Складовими операційного компонента є: якісне володіння знаннями, навичками, спеціальними вміннями та засобами професійної діяльності, професійне мислення, розуміння ймовірної зміни ситуації. Високий рівень сформованості операційного компонента є важливим елементом психологічної готовності до діяльності у бойових умовах (вміння наводити зброю, цілитися у противника, влучно стріляти, поводитися із бойовою технікою та ін.). Саме в цьому і є закладена основа професіоналізму, адже кожен рух має бути відпрацьований до автоматизму.

Не можна обмежуватися тільки мотиваційними чинниками, слід також звернути увагу на емоційно-вольовий компонент психологічної готовності, який забезпечуватиме надійне функціонування психологічних процесів у воїнів-десантників під час виконання бойових завдань.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності виконує контрольну-регулятивну функцію (активізацію та гальмування) психологічних процесів особистості. Складовими емоційно-вольового компонента є: відчуття впевненості у своїх силах та силах бойових побратимів, самоконтроль, наполегливість, рішучість, активізація сил, зосередженість на поставленому завданні, відповідальність, активність, ініціативність, орієнтація на успіх, дисциплінованість, контроль за своїми емоціями та почуттями, подолання сумнівів, страхів тощо. Осмислення і розуміння цього явища дає змогу кожному воїну-десантнику забезпечувати

самоконтроль та саморегуляцію внутрішніх психічних процесів під час діяльності у бойових умовах.

Отже, аналізуючи різні погляди науковців на структуру психологічної готовності, ми дійшли висновку, що залежно від типу, виду та специфіки діяльності вона містить складну систему психологічних компонентів. Структуру психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах утворюють чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий. На наш погляд така структура буде ефективною і якісно впливати на рівень психологічної готовності, допомагаючи кожному воїну-десантнику успішно виконувати поставлені завдання в умовах ведення сучасного бою.

Висновки до першого розділу

1. Теоретичний аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до вивчення феномену “психологічної готовності” показав їх не суперечність і невзаємовиключеність, а навпаки, поглиблення й розширення уявлень про складність та багатогранність досліджуваного феномену. Психологічна готовність є цілісним проявом особистості, а не окремих її індивідуально-психологічних властивостей. Психологічна готовність воїна-десантника на поведінковому рівні знаходить своє вираження в активних, впевнених, високовмотивованих діях, спрямованих на подолання виниклих труднощів бойових дій. Складовими психологічної готовності є: загальна (тривала) готовність, яка поєднує якості особистості, необхідні для успішного виконання завдання (позитивне ставлення до діяльності, набутий досвід, знання, навички, вміння, мотиви цілі), і ситуативна (тимчасова) – продовження загальної готовності, модифікованої до конкретного завдання.

2. З'ясовано, що особливостями психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах є насамперед їх особиста психологічна готовність до виконання стрибків із парашутом у глибокий тил противника вдень або вночі слідом за бойовою технікою на

невідому місцевість; злагодженої діяльності після приземлення; автономної діяльності у складі підрозділу або малих груп у тилу противника у відриві та підтримки основних сил; захоплення й утримання важливих об'єктів, населених пунктів та пунктів управління; заміни в разі потреби будь-кого зі складу екіпажу, що вимагає знання суміжної військової спеціальності. Діяльність цього роду військ вирізняється напруженістю, відміною від інших видів та родів військ ЗС України і потребує від кожного військовослужбовця професійної, психомоторної та психологічної підготовленості, відповідності вимогам професійної діяльності “елітних” військ.

3. За результатами досліджень щодо структури психологічної готовності визначено, що психологічна готовність залежно від типу, виду та специфіки діяльності містить складну систему психологічних компонентів. Ефективність структури психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах виявляється у взаємопов'язаних чотирьох компонентах: мотиваційному, пізнавально-орієнтаційному, операційному, емоційно-вольовому. Ця структура позитивно впливає на рівень психологічної готовності, допомагає кожному воїну-десантнику успішно виконувати поставлені завдання, використовувати набутий професійний досвід, долати труднощі, проводити саморегуляцію психічних станів та відчувати справжню гордість через належність до ДШВ.

У цьому розділі використано літературні джерела, розміщені у списку використаних джерел за номерами [2; 3; 4; 5; 7; 8; 12; 13; 14; 15; 17; 18; 19; 23; 25; 26; 27; 28; 30; 32; 33; 36; 38; 39; 40; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 52; 53; 56; 57; 58; 60; 61; 62; 65; 66; 67; 68; 69; 71; 75; 77; 78; 80; 81; 82; 84; 85; 87; 88; 89; 93; 95; 96; 97; 98; 100; 102; 104; 111; 113; 114; 115; 116; 117; 121; 122; 123; 124; 128; 129; 130; 132; 134; 135; 141; 142; 145; 146; 147; 148; 149; 156; 160; 161; 162; 163; 164; 167; 169; 172; 175; 176; 177; 178; 179; 180; 181; 182; 183; 184; 187; 193; 194; 195; 201; 202; 205; 206; 207; 208; 211; 215; 218; 219; 221; 224; 225; 226; 227; 230; 233; 235; 239; 240; 241; 243].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

У розділі висвітлено процедуру дослідження особливостей психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах, проведено добір валідного та надійного психодіагностичного інструментарію, що дав змогу якісно дослідити стан сформованості структурних компонентів психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням.

2.1. Організація дослідження

Відповідно до визначених завдань дослідження, що полягали у виявленні особливостей, встановленні компонентів моделі психологічної готовності воїнів-десантників, розробленні та апробації авторської методики “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”, а також реалізації програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати” нами організовано і проведено три етапи науково-пошукової роботи.

На *першому* етапі (2019 – 2020) проведено конструктивно-критичний аналіз і вивчення рівня розробленості проблеми психологічної готовності особистості військовослужбовця ДШВ до дій в бойових умовах. Аналіз літературних джерел, ретроспективне осмислення власного професійного досвіду дали змогу обґрунтувати мету і завдання дослідження. Результатом проведеної роботи стало розроблення методичного апарату, що містив структуру психологічної готовності військовослужбовців ДШВ; обрання методів та психологічного інструментарію проведення дослідження;

визначення величини досліджуваної вибірки; окреслення кількісно-якісних параметрів аналізу отриманих результатів.

Мета психологічного експерименту, проведеного в межах *другого* етапу дослідження (2020 – 2022), полягала у з’ясуванні ролі психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до ефективної діяльності у бойових умовах.

Для участі в дослідженні залучено 850 військовослужбовців ДШВ ЗС України військової служби за контрактом (крім строкової військової служби) військових частин А 0281 (м. Житомир) та А 0284 (м. Львів). Досліджувані військовослужбовці у своїй більшості мають відповідну військово-професійну (фахову) підготовку, досвід участі в бойових діях й обіймають штатно-посадову категорію “солдат-сержант”. Вибірку склали представники чоловічої (809 осіб) та жіночої (41 особа) статі віком від 18 до 60 років (середній вік становив від 23 до 33 років). Більш детальна характеристика досліджуваних осіб наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Якісна характеристика
військовослужбовців військових частин ДШВ ЗС України

Загальні ознаки		Етапи і терміни проведення дослідження				
		1-й	2-й		3-й	
		2019-2020	2020-2022		2022-2023	
Військовослужбовці за контрактом	Сержанти	–	88	-	-	–
	Солдати	–	762	30	30	–
	Всього	–	850	30 (ЕГ)	30 (КГ)	–
Стать	Чоловіки	–	809	30	30	–
	Жінки	–	41	-	-	–
Вік	18–30	–	613	26	27	–
	31–40	–	159	3	2	–
	41–50	–	61	-	1	–
	51–60	–	17	1	-	–
Сімейний стан	Одружені	–	288	12	14	–
	Неодружені	–	533	17	16	–
	Розлучені	–	29	1	-	–
Національність	Українці	–	845	30	30	–
	Росіяни	–	5	-	-	–
	Інші	–	-	-	-	–

Продовження таблиці 2.1

Загальні ознаки		Етапи і терміни проведення дослідження				
		1-й	2-й			3-й
		2019-2020	2020-2022			2022-2023
Вислуга років	≤ 5	–	561	23	20	–
	5–10	–	182	6	9	–
	11–15	–	51	-	1	–
	16–20	–	35	1	-	–
	21–25	–	15	-	-	–
	≥ 25	–	6	-	-	–
Освіта	Вища	–	149	7	5	–
	Неповна вища	–	52	-	-	–
	Середня спеціальна	–	333	17	19	–
	Професійно-технічна	–	21	-	-	–
	Середня	–	251	8	6	–
	Неповна середня	–	44	-	-	–
Перебування у полоні	Перебували	–	2	-	-	–
	Не перебували	–	848	-	-	–
Поранення та контузії	Мали	–	16	1	2	–
	Не мали	–	834	29	28	–

Психологічний експеримент проводився на базі військових частин А 0281 (м. Житомир) та А 0284 (м. Львів) під час проведення заходів з відновлення бойової готовності (боездатності) особового складу підрозділів з використанням навчально-методичної бази, а також військових полігонів.

Дослідження органічно включалось у комплексну систему занять з бойової підготовки, не змінюючи їх структури, а стосувався лише змісту. За результатами проведеного психодіагностичного вивчення сформовано контрольну та експериментальну групу (далі – ЕГ та КГ) по 30 осіб у кожній. В ході формувального етапу психологічного експерименту розроблено та практично оцінено ефективність програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати” та авторської методики “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”.

На *третьому* етапі (2022–2023) узагальнено та проведено статистично-математичний аналіз отриманих результатів, розроблено практичні

рекомендації для командного складу штатних підрозділів, психологів щодо розвитку психологічної готовності ДШВ до ведення бойових дій, здійснено обговорення результатів дослідження на конференціях, наукових семінарах, а також публікація його матеріалів. На підставі основних результатів дослідження сформульовані висновки.

2.2. Методи дослідження

У ході проведення науково-пошукової роботи застосовано такі основні методи:

теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, моделювання, систематизація джерельної бази;

емпіричні – експертних оцінок, спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, експертне опитування, контент-аналіз, аналіз документів;

математико-статистичні – описова статистика, кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції r – Пірсона), кластерний і порівняльний аналіз (U -критерій Манна – Уїтні, λ -критерій Колмогорова – Смирнова, T -критерій Вілкоксона).

Отримані результати оброблено за допомогою стандартизованого пакету програм IBM SPSS Statistics 20.0, офісних додатків Microsoft Excel.

Метод аналізу дав змогу проаналізувати в цілому наукові підходи вітчизняних і зарубіжних учених до визначення психологічного змісту феномену “психологічна готовність”, відокремити і вивчити предмет дослідження, встановити властивості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України.

Метод синтезу, дав змогу об'єднати проаналізовані концепції учених стосовно нашого предмету дослідження, детальніше його пізнати і зробити власні висновки.

Порівняльний метод дослідження був застосований для конкретизації предмету дослідження, пошуку та виявлення схожості і розбіжностей у його властивостях. Для об'єднання загальних ознак та властивостей об'єкта дослідження було використано метод *узагальнення*.

Метод моделювання використано як засіб дослідження та відтворення аналогу структурно-логічної моделі психологічної готовності воїна-десантника до діяльності у бойових умовах.

Метод систематизації джерельної бази застосований для пошуку, накопичення, аналізу та узагальнення наукової інформації і дав змогу підтвердити обґрунтованість і достовірність наукових положень, новизну обраної теми науково-пошукової роботи.

Метод експертних оцінок дав змогу детально вивчити досліджувані категорії осіб через надання представниками експертної групи загальних оцінок про стан професійної та психологічної підготовленості кожного воїна. Обраний метод є продуктивним завдяки обговоренню кожної аргументованої думки експертів про результати індивідуальної та колективної підготовки військовослужбовців ДШВ, їх оцінних показників, а також мотиваційної спрямованості на успіх, здобуття бойового досвіду та загальної оцінки за результатами виконання бойових завдань у ході російсько-української війни. Висновки експертів та аналіз отриманих результатів дали визначити подальші шляхи розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням.

У ході проведення експерименту ми застосували науковий спосіб збору інформації – *метод спостереження*, за допомогою якого ми вивчали особливості професійної діяльності воїнів-десантників. Цей метод також дав змогу з'ясувати особливості бойової підготовки військовослужбовців ДШВ ЗС України, визначити стратегію їх поведінки під час моделювання бойової обстановки з різкими ситуаційними змінами, в умовах дефіциту часу, раптовості й невизначеності. Зібраний інформаційний матеріал ми порівняли з висновками експертів, оцінили вплив різних ситуацій на якість виконання

поставлених завдань, простежили послідовність дій воїнів-десантників, способи планування і подальшу реалізацію, виявили індивідуальні особливості, проаналізували отримані дані та наблизилися до формування загального висновку про рівень сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах.

Для отримання найповнішої інформації про особливості суб'єктивного світу воїнів-десантників, їх мотиваційну спрямованість, визначення рис характеру використано метод *бесіди*. В деяких випадках ми збирали та узагальнювали інформацію на основі методу *інтерв'ю*. Завдяки обраній стратегії формування питань та якісній підготовці інтерв'ю нам вдалося викликати довіру й налаштувати досліджуваних військовослужбовців на конструктивну бесіду. Сприятлива атмосфера спілкування збагатила рівень одержання інформації, кожен воїн-десантник мав змогу поділитися власним професійно-бойовим досвідом, думками, поглядами та подальшими перспективами.

Завдяки *методу анкетування* ми залучили велику кількість військовослужбовців ДШВ та ознайомилися із думками, висловленими досліджуваними особам стосовно зазначених в анкеті питань, що розкрили їх особистий рівень сформованості психологічної готовності до діяльності у бойових умовах. Для детальнішого вивчення характерних особливостей воїнів-десантників, виявлення їх інтересів та цінностей, тенденції до ризику в умовах фізичної небезпеки, мотиваційної спрямованості, оцінювання ступеня задоволеності/незадоволеності соціальними досягненнями в різних сферах життєдіяльності, визначення основних складових готовності до захисту країни від збройної агресії, психофізіологічних станів, емоційних проблем, а також здатності до застосування вольових зусиль під час подолання перешкод застосовано *метод тестування*. Завдяки обраному психодіагностичному інструментарію ми наблизилися до визначення стану сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням.

Експертне опитування (метод опитування фахівців) допомогло отримати первинні дані про досліджувану категорію військовослужбовців, предмет дослідження, спрогнозувати результати, основні завдання дослідження та з'ясувати шляхи розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до професійно-бойової діяльності.

Контент-аналіз допоміг проаналізувати документальну (джерельну) базу, яка розкриває поведінку досліджуваної категорії військовослужбовців, їх реальні здобутки у професійно-бойовій діяльності, а також отримати детальнішу інформацію про предмет дослідження.

Метод аналізу документів дав змогу розширити інформаційне коло та цілеспрямовано рухатись до вирішення завдань дослідження.

Математико-статистичні методи використано для оброблення отриманих даних психологічного експерименту й подальшого обґрунтування результатів емпіричного дослідження: *описова статистика* дала змогу звести статистичні дані, провести їх табулювання, графічно описати і загалом оцінити, *кореляційний аналіз* – встановити співвідношення між значеннями випадкових величин та ординарним розподілом.

Задля реалізації визначених завдань дослідження, нами розроблено та застосовано авторську методику “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням” і використано дібраний стандартизований психологічний інструментарій для дослідження рівня сформованості психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах [34; 70; 72; 73].

Відповідно до компонентів структури психологічної готовності військовослужбовців ДШВ психодіагностичний інструментарій включав: один експрес-опитувальник, одну авторську методику та вісім психодіагностичних методик (табл. 2.3).

Таблиця 2.2

**Психодіагностичний інструментарій
для оцінювання психологічної готовності воїнів-десантників
до діяльності у бойових умовах**

№ п/п	Психодіагностичний інструментарій	Основне призначення
Дослідження мотиваційного компонента		
1	Методика діагностики професійної мотивації В. Осьодла	визначення рівня мотиваційної спрямованості людини на здобуття успіху
2	Методика діагностики мотивації до успіху Т. Елерса	визначення рівня індивідуальної або колективної мотивації військовослужбовців до обраної професійної діяльності
3	Методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, В. Бойка	визначення рівня задоволеності положенням військовослужбовця в суспільному середовищі
Дослідження пізнавально-орієнтаційного компонента		
4	Експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності, розроблений НДЦ ГП ЗС України	дослідження основних складових готовності військовослужбовців ЗС України щодо захисту своєї країни від збройної агресії
5	Методика діагностики самооцінки психічних станів Г. Айзенка	визначення рівнів тривожності, фрустрації, агресивності і ригідності
Дослідження операційного компонента		
6	Методика самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна	діагностування самопочуття, активності, настрою та інших психофізіологічних станів особистості за професійною діяльністю, в тому числі мотиваційного та емоційного компонентів
7	Методика ступеня готовності до ризику А. Шуберт	вимірювання тенденції особистості до ризику в умовах фізичної небезпеки
Дослідження емоційно-вольового компонента		
8	Методика діагностики “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка	виявлення емоційної проблеми особистості в повсякденному спілкуванні
9	Методика дослідження сили волі	виявлення здатності застосовувати вольові зусилля для подолання перешкод
Оцінювання рівня психологічної готовності		
10	Авторська методика оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням	визначення індивідуального та колективного рівнів психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням.

У дослідженні мотиваційного компонента психологічної готовності воїнів-десантників ми застосували методику діагностування професійної

мотивації В. Осьодла, методика діагностування мотивації до успіху Т. Елерса та методика рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана у модифікації В. Бойка.

Методика діагностування професійної мотивації В. Осьодла містить уявлення про концепцію внутрішньої мотивації, оцінку мотивуючого потенціалу праці, професійних цінностей та прагнення до реалізації життєвої професійної програми [109; 127]. Вона призначена для визначення індивідуальної або колективної мотивації військовослужбовців до обраної професійної діяльності та має сім оцінних шкал (додаток Д 1). Перша шкала дає змогу оцінити результати професійної діяльності людини (ОРП), її власні переконання, відповідальність, особистий розвиток та власну спрямованість до поліпшення результатів діяльності. Високі результати за цією шкалою дають змогу зрозуміти значущість взаємодії в мотиваційній роботі керівництва та підлеглого особового складу для досягнення спільного результату у професійній діяльності. Друга шкала – професійні домагання (ПД) – розкриває основні характеристики досліджуваних осіб (відповідальність, наполегливість, зацікавленість, впевненість у своїх силах, подолання виниклих труднощів), пов'язаних із прагненням до успіху та уникненням невдач у різних сферах діяльності. За наступною шкалою – інтернальності у сфері професійних досягнень (ШД), близькою до характеристик “локус-контролю”, можна визначити власні переконання людини, що залежать від особистих здібностей, ініціативності, самоконтролю (саморегуляції), відповідальності в соціальній сфері, налагодження взаємодії із керівництвом та колегами у відповідній професійній діяльності. Шкала професійних інтересів та цінностей (ПІ) характеризується особливостями розвитку професійних інтересів і цінностей, притаманних досліджуваній категорії. Інтерес визначає спрямованість людини до обраної діяльності, а цінності – систему ціннісних орієнтирів, які є сенсом життя та вагомим потягом у досягненні визначених цілей та самореалізації. Шкала життєвих цілей (ЖЦ) розкриває професійне майбутнє (життєвий шлях), що включає

визначені життєві цілі, плани на майбутнє та програму їх реалізації. Завершальними в методиці є шкали загальної активності (ЗА) та соціальних бажань (СБ).

Вказана методика дала змогу за шкалою професійних інтересів та цінностей дослідити особливості розвитку професійних інтересів і цінностей, притаманних воїнам-десантникам. Особливого значення в результативності професійної діяльності набувають інтерес до обраної професії, який є вагомим мотивуючим утворенням та обрані орієнтири руху до визначеної мети. У нашому випадку досліджувані особи, що мають високі показники за цією шкалою, проявлятимуть мотивуючу зацікавленість (інтерес, переживання) до обраної професії, якісно виконуватимуть свої функціональні обов'язків, використовуючи службову діяльність як сферу самореалізації [34; 106; 127].

Методика діагностування мотивації до успіху Т. Елерса дала змогу визначити мотиваційну спрямованість досліджуваних осіб на здобуття успіху (додаток Д 2). Успіх та недопущення невдач – одна з основних життєвих потреб особистості. Кожна особистість прагне до успіху і чим більша вмотивованість, тим більша надія на успіх та заниженість готовності до ризику, що є важливою умовою професійної діяльності для уникнення нещасних випадків. Беручи участь в опитуванні за цією методикою, досліджувані дає відповіді “так” або “ні”. Для інтерпретації результатів визначено занадто високий, помірно високий, середній та низький рівні мотивації до успіху, чим більша кількість балів, тим більший рівень мотивації до успіху [49].

Ця методика також дає змогу визначити рівень мотиваційної орієнтованості на успіх (досягнення мети), що є важливим елементом мотиваційного компонента структури психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням. Значна вмотивованість військовослужбовців до успіху надихає на реалізацію визначених цілей із найменшими ризиками і втратами для життя.

Методика діагностування рівня соціальної фрустрації Л. Вассермана (у модифікації В. Бойка) дала змогу визначити рівень задоволеності положенням військовослужбовця в суспільному середовищі на час дослідження (додаток Д 3). Методика доповнює наведений психодіагностичний інструментарій та значно розширює його у ході визначенні загального рівня мотиваційного компонента структури психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах. Робота з опитувальником дає змогу чітко визначити особисті проблеми воїна-десантника, його погляди на здобуту освіту, рівень власного бойового вишколу, взаємовідносини в колективі, з командуванням, задоволеність своїм положенням у суспільстві, медичним забезпеченням, відпочинком, відносинами в родині, з батьками, друзями, колегами по зброї та власним способом життя в цілому. Рівень соціальної фрустрації визначався за сімома вимірами: відсутність або майже відсутній, дуже низький, знижений, невизначений, помірний, підвищений, дуже високий рівень соціальної фрустрації. Рівень соціальної фрустрації залежить від кількості отриманих балів, і чим більша загальна кількість балів, тим вищий рівень соціальної фрустрації досліджуваного [35].

Для дослідження пізнавально-операційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ нами було обрано експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності, розроблений НДЦ ГП ЗС України і методику діагностики самооцінки психічних станів за Г. Айзенком.

Експрес-опитувальник, розроблений НДЦ ГП ЗС України, призначений для дослідження основних складових готовності військовослужбовців ЗС України щодо захисту своєї країни від збройної агресії (додаток Д 4). У ході застосування експрес-опитувальника ми оцінили спроможності кожного воїна-десантника і особисту готовність, її зумовленість, виниклі сумніви щодо захисту країни від збройної агресії та за 10-бальною шкалою

оцінили рівень боєздатності військових підрозділів, в яких вони проходять військову службу [49].

Методика діагностування самооцінки психічних станів за Г. Айзенком призначена для визначення тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності (додаток Д 5). Результати обчислено за сумою балів кожного блоку, що відповідає певному психічному стану. Так, для визначення тривожності автор виокремлює три оцінних рівня: високий, середній (допустимий) і рівень відсутності тривожності. Для діагностування фрустрації оцінювання має два рівні: високий рівень фрустрації (низька самооцінка особистості, уникнення труднощів, боязнь невдач тощо) або низький рівень (висока самооцінка, врівноваженість, стійкість). Під час оцінювання агресивності можна визначити, що досліджуваний спокійний, зосереджений, стриманий, чи навпаки імпульсивний, не стриманий, має значні труднощі у спілкуванні з людьми. Оцінні показники ригідності визначають здатність досліджуваного змінювати свою поведінку у складних ситуаціях, виходити за межі зони комфорту, не шаблонно мислити, бути гнучким та прагнути до самореалізації [110].

Методика діагностування самооцінки психічних станів за Г. Айзенком дала змогу на підготовчому етапі (перед виконанням завдань за призначенням) заміряти у воїнів-десантників рівень тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, що вкрай важливо для визначення домінуючих психічних станів військовослужбовців та з'ясування їх подальшого впливу на хід виконання бойових завдань. Високі показники вказують те, що у військовослужбовців підвищенні тривожність, гнів, емоційне хвилювання, почуття небезпеки, невизначеності, страху, невпевненості, безнадійності, породжуються внутрішні та зовнішні конфлікти, знижено рівень самооцінки та власних можливостей наближення до успіху.

Для дослідження операційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ми застосували методику визначення самооцінки

психофізіологічного стану О. Кокуна та методику визначення ступеня готовності до ризику А. Шуберт.

Методика визначення самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна призначена для діагностування самопочуття, активності, настрою та інших психофізіологічних станів особистості за професійною діяльністю, в тому числі мотиваційного та емоційного компонентів (додаток Д 6). Універсальність методики зумовлена її зручністю, надійністю, швидкістю оцінювання психофізіологічного стану людини. Методика має сім шкал (самопочуття, активність, настрої, працездатність, зацікавленість до участі в бойових діях, бажання виконувати завдання в зоні проведення бойових дій та впевненість у своїх силах), за допомогою яких військовослужбовець оцінює різні показники свого психофізіологічного стану (на шкалі лівий край відповідає найгіршому результату, правий – найкращому). Результати інтерпретують за бальною шкалою, де максимальний – 100, і п'ятьма показниками: високий, вище середнього, середній, нижче середнього та низький [49]. Результати, отримані за цією методикою, дають змогу визначати оперативний стан психологічної готовності кожного воїна-десантника і самопочуття, настрої, активність, працездатність, впевненість у власних силах та власне бажання виконувати бойові завдання.

Методика визначення ступеня готовності до ризику А. Шуберт призначена для вимірювання тенденції особистості до ризику в умовах фізичної небезпеки (додаток Д 7). Ця методика дає нам змогу визначити готовність військовослужбовців ДШВ до ризику в умовах невизначеності, виявити причини неготовності, встановити допущені помилки, з'ясувати наслідки безглузвих дій, пов'язаних із небезпекою для життя у кращому разі – скоординувати стиль поведінки особистості забезпеченням безпечних умов професійно-бойової діяльності [49].

Ризик – це дія, спрямована на успіх, на результат, або навпаки, дія в умовах невизначеності, вчинена навмання в разі виникнення небезпеки, що надалі може спричинити суттєві проблеми. Людина має право на вибір, але

перед цим треба все добре оцінити і знайти менш ризикований (проблематичний) план досягнення успіху, щоб не травмуватися, не покалічитися та не загинути. У суб'єктивному сприйнятті ризику і прийнятті рішення особистість використовує життєвий і професійний досвід, набуті знання, вміння та навички, стійкі мотиви, вміння діяти в екстремальних умовах [146].

Аналіз досліджень за цією методикою показує, що у людей готовність до ризику знижується з віком, а також у більш досвідчених та сильно орієнтованих на успіх військовослужбовців. Зростання показника відбувається через ситуаційні умови внутрішнього конфлікту особистості, знедоленість, боязнь невдач та зазвичай у групі й залежить від подальших очікувань. Крім того, на збільшення рівня готовності до ризику впливає низька мотивація на успіх, що є своєрідним захистом людини, так званим бронезилетом, позитивно впливає на надію, і чим більші мотивація і надія, тим менший ризик і більше бажання його уникнути. Результати досліджуваних осіб інтерпретують за трьома оцінними рівнями: схильні до ризику, середнє значення, занадто обережні, чим вищий отриманий бал, тим більша схильність до ризику, і навпаки. Методику визначення ступеня готовності до ризику А. Шуберт доречно використовувати разом із методикою діагностування мотивації до успіху Т. Елерса. Обидві методики взаємозв'язані й дають змогу інтерпретувати загальний показник психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням [49, с. 84].

Для дослідження емоційно-вольового компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ми застосували методику діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка та методику дослідження сили волі.

Методика діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка призначена для виявлення емоційної проблеми особистості в повсякденному спілкуванні (додаток Д 8). Ця методика дала

змогу визначити ряд перешкод у встановленні емоційних контактів: невміння керувати власними емоціями, дозувати їх, неадекватне емоційне вираження, домінування негативних емоцій, негнучкість, нерозвиненість емоцій, небажання встановлювати емоційні контакти у військовому середовищі. Результати інтерпретуються за трьома оцінними рівнями: чим більша сума балів, тим більше виражені емоційні проблеми особистості в ланці взаємодії “людина-людина”. Низькі бали вказують на відсутність ознак, що заважають встановлювати емоційні контакти [37].

Методика дослідження сили волі призначена для виявлення здатності застосовувати вольові зусилля для подолання перешкод (додаток Е 9). Високий бал за оцінною шкалою показує наявність у досліджуваного сили волі попри труднощі у професійній діяльності. На такого військовослужбовця можна покластися, він не підведе. Середній бал, вказує на наявні посереднього рівня сили волі: намагання подолати труднощі, але обхідними шляхами, небажання брати на себе зобов’язання, що надалі передбачає тренуванні сили волі. Особистість із низьким рівнем сили волі ставиться до своїх зобов’язань без ентузіазму, що може викликати конфліктні ситуації в групі. Такі люди здебільшого є егоїстами і будь-яке прохання чи зобов’язання сприймають як фізичний дискомфорт. У цьому разі слід змінити ставлення до себе, проаналізувати власні відповіді та попрацювати над підвищенням рівня сили волі [37]. Обрана методика дала змогу визначити у воїнів-десантників рівень сформованості сили волі, вкрай необхідної під час підготовки та ведення бойових дій. Володіння силою волі – одна із головних переваг військовослужбовців ДШВ, адже – “Найвеличнійший воїн той, хто зміг перемогти себе” [34; 72; 7337].

Для загального діагностування компонентів структури психологічної готовності воїнів-десантників спільно з експертною групою офіцерів військових частин А 0281 та А 0284 (20 фахівців), які безпосередньо проводять фахову підготовку особового складу до виконання завдань за призначенням, знають бойові, фізичні та психологічні можливості кожного

військовослужбовця (додаток Е), ми розробили і втілили в життя авторську методику “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням” (далі – авторська методика) (додаток Д 10).

Завдяки авторській методикі ми визначили індивідуальні та колективні оцінні показники мотиваційного, пізнавально-орієнтаційного, операційного та емоційно-вольового компонентів, а також встановити сформований рівень психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання бойових завдань.

Отримані загальні результати діагностування фахівців-офіцерів експертної групи за цією методикою можна вважати мірою (еталоном) досліджуваного рівня сформованості психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах [31]. Окремі показники взаємопов'язаних компонентів структури психологічної готовності висвітлені в табл. 2.2 та в додатку Ж.

Таблиця 2.3

Результати
вивчення рівня сформованості психологічної готовності в офіцерів-експертів
військових частин А 0281 (м. Житомир) та А 0284 (м. Львів)
до виконання завдань за призначенням

№ п/п	Показники оцінювання особистої психологічної готовності	Бал (від 0 до 10)
1	Мотиваційний компонент	8,87
2	Пізнавально-орієнтаційний компонент	9,06
3	Операційний компонент	8,94
4	Емоційно-вольовий компонент	9,08
Загальний рівень сформованості психологічної готовності		8,98

Оцінний рівень психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах декодується як високий, середній та низький. Високий рівень психологічної готовності воїнів-десантників (від 6,6 до 10 б) характеризується піднесеним натрієм, упевненістю у своїх силах, вираженим прагненням до боротьби, відсутністю сумнівів, демонструванням власної сили та можливостей, спрямованих на досягнення перемоги над ворогом.

Середній рівень сприяє виконанню завдань за призначенням (від 3,3 до 6,5 б), але у військовослужбовців недостатньо співвідносяться віра у власні сили, рішучість до дій і прагнення до боротьби. Як правило фізично вони почувуються добре, але допускають деякі незначні помилки під час виконання команд. Середній рівень психологічної готовності вважається оптимальним для вступу воїнів-десантників у бій, тому дуже важливо вміти його підтримувати, а командирам всіх рівнів – дбати про його розвиток (набуття). Бажано, щоб на початку бойових дій командири вміли підтримувати психологічну готовність особового складу до високого рівня. Низький рівень оцінюється (від 1 до 3,2 б) характеризує військовослужбовців, які не мають віри, рішучості і впевненості у своїх силах, під час виконання команд допускають значні помилки, метушаться, проявляють замкнутість, страх, пригніченість, байдужість, напруженість.

Таким чином, з огляду на визначені завдання дисертаційного дослідження ми застосовували належний психодіагностичний інструментарій для дослідження сформованого рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах.

Обробку отриманих результатів проведено за допомогою стандартизованого пакету програм IBM SPSS Statistics 20.0 та офісних додатків Microsoft Excel.

Висновки до другого розділу

1. Для вирішення поставлених завдань організовано і проведено три етапи науково-пошукової роботи. На першому етапі вивчено стан розробленості проблематики та наукові підходи вітчизняних і зарубіжних учених стосовно психологічної готовності військовослужбовців до діяльності у бойових умовах, проаналізовано особливості розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умов. На другому – проведено емпіричне дослідження з визначенням рівня сформованості

психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до діяльності у бойових умовах, розроблено та апробовано авторську методику “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”, а також структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах, сформовано ЕГ й КГ, проведено формувальний та контрольний етапи психологічного експерименту. Під час формувального етапу психологічного експерименту було практично оцінено ефективність програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”. На третьому етапі узагальнено отримані результати і проведено їх статистично-математичний аналіз, розроблено практичні рекомендації для командного складу штатних підрозділів і психологів щодо розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до ведення бойових дій, сформульовано висновки за результатами дослідження.

2. Відповідно до визначених завдань дослідження окреслено методи та відібрано валідний психологічний інструментарій, що в цілому дав змогу дослідити систему показників структурних компонентів та загальний рівень сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах.

Використані літературні джерела для опрацювання даного розділу зазначені у списку джерельної бази за номерами [6; 31; 34; 35; 36; 37; 41; 48; 49; 51; 70; 72; 73; 86; 106; 109; 110; 127; 133; 146; 158; 159; 168; 171; 174; 176; 188; 192].

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ДІЯЛЬНОСТІ У БОЙОВИХ УМОВАХ

У розділі проаналізовано особливості розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах. Обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах. Інтерпретовано результати розроблення та апробації авторської методики оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням. Наведено зміст і структуру комплексної програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”, висвітлено результати її впровадження та оцінювання ефективності.

3.1. Аналіз особливостей психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах

Виокремивши чотири основні взаємопов’язані компоненти (мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий) у процесі констатувального етапу психологічного експерименту, нами інтерпретуватиметься ступінь вираженості кожного з них задля встановлення рівнів психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до дій у бойових умовах.

Базуючись на обґрунтованому валідному психодіагностичному інструментарію для участі в констатувальному етапі психологічного експерименту нами залучено 850 військовослужбовців ДШВ ЗС України

військової служби за контрактом, які проходять військову службу у військових частинах А 0281 (м. Житомир) та А 0284 (м. Львів). Якісну характеристику досліджуваних осіб наведено в параграфі 2.1, а загальні результати діагностування за стандартизованим психодіагностичним інструментарієм представлено в додатку І.

Роль *мотиваційного компоненту* в структурі психологічної готовності під час психологічного експерименту встановлювалася шляхом інтерпретації показників пізнавальної та професійної мотивації воїнів-десантників з супутнім виявленням установок, інтересів, цілей, мотивів, розуміння подальшої перспективи, кар'єрного зростання та недопущення перешкод у досягненні визначеної мети.

Результати професійної спрямованості військовослужбовців ДШВ дають підстави констатувати високий рівень професійної мотивації у 290 (34,1 %) досліджуваних осіб. У 280 осіб (32,9 %) даний показник декодовано на рівні вище середнього, що вказує на наявність у воїнів-десантників зацікавленості в обраній професії, яка має чіткий мотиваційно-цілісний вектор спрямованості (рис. 3.1).

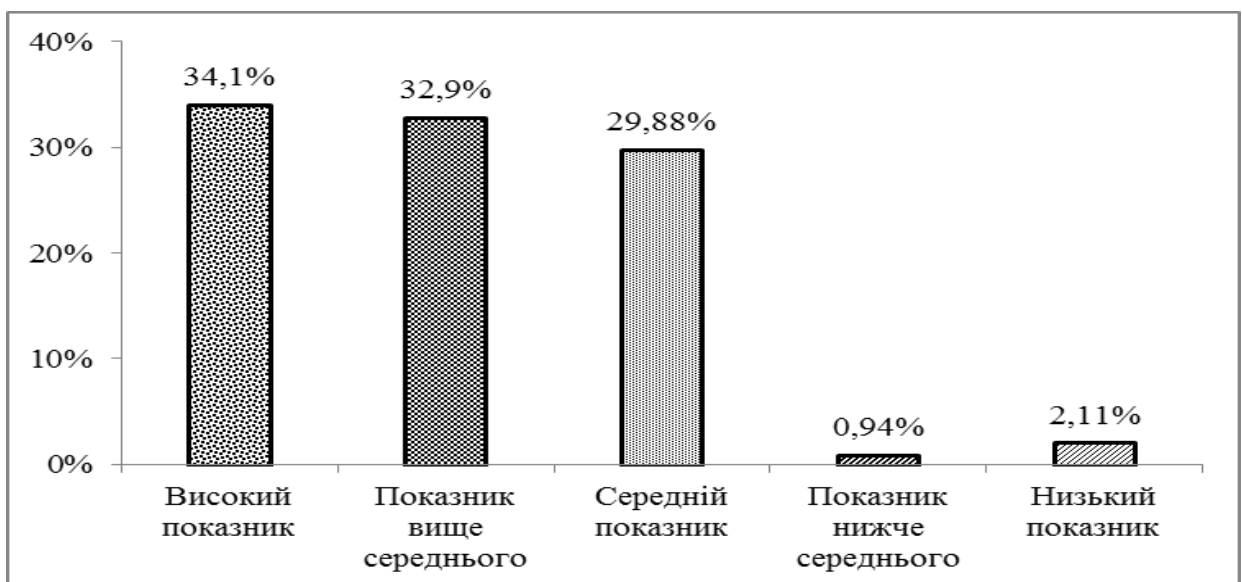

Рис. 3.1. Рівень професійної мотивації військовослужбовців ДШВ

Найвагомішим стимул-чинником продуктивної діяльності є особистісний, спрямований на конструктивну самореалізацію у відповідній

професійній сфері. Багатогранне поняття професійної мотивації об'єднує установки, мотиви, цінності, потреби, ціннісні орієнтири, інтерес до обраної професії. Поєднання пізнавальної та професійної мотивації утворює мотиваційний компонент, що входить до загальної взаємопов'язаної системи компонентів психологічної готовності військовослужбовців ДШВ. Пізнавальна мотивація дає воїну-десантнику можливість якісно засвоювати необхідні знання, уміння, навички у ході підготовки та виконання бойових завдань. Професійна мотивація є своєрідним усвідомленим поштовхом (спонуканням), що зароджує у військовослужбовця спрямовану активність до ведення бойових дій. Середній показник виявлено у 254 досліджуваних (29,88 %), а показник нижче середнього – у 8 осіб (0,94 %). У 18 досліджуваних (2,11 %) виявлено низький показник, що вказує на відсутність власних переживань за результативність виконання бойових завдань, а також виявленого інтересу до самореалізації у відповідному напрямі професійної діяльності.

Таким чином, більшість досліджуваних мають позитивні результати, що вказує на наявність у них стійкого бажання функціонувати у складі команди, підвищувати професійний рівень та кар'єрні домагання.

Встановлено, що в структурі мотиваційного компоненту психологічної готовності воїнів-десантників провідне місце відводиться мотивації до успіху. Так, у 160 досліджуваних (18,84 %) декодовано високий рівень до успіху, 363 (42,7 %) – помірно високий рівень, ще у 304 осіб (35,76 %) – середній рівень (рис. 3.2). Отримані показники вказують на те, що досліджувані військовослужбовці сильно орієнтовані на успіх і готові до середнього рівня ризику. Поступово здобутий успіх допомагає зародитися новій внутрішній енергії завдяки сумі правильних рішень та сильну стимулу для досягнення поставленої мети. У людей із боязню невдач переважає прагнення до високого рівня ризику. Ризик значно впливає на хід виконання бойового завдання та в разі недооцінювання небезпеки може призвести до несприятливих наслідків (поранень, каліцтва, загибелі). Мотивація до успіху

надає воїну-десантнику віри в перемогу та допомагає знизити схильність до ризику, наблизити його до запланованої мети. Низькі показники мотивації до успіху встановлені у 23 військовослужбовців (2,7 %). Отриманий показник вказує на те, що ця категорія досліджуваних не впевнена у своїх діях, вважає їх обтяжливими або байдужа до професійної діяльності, особливо до виконання складних завдань.

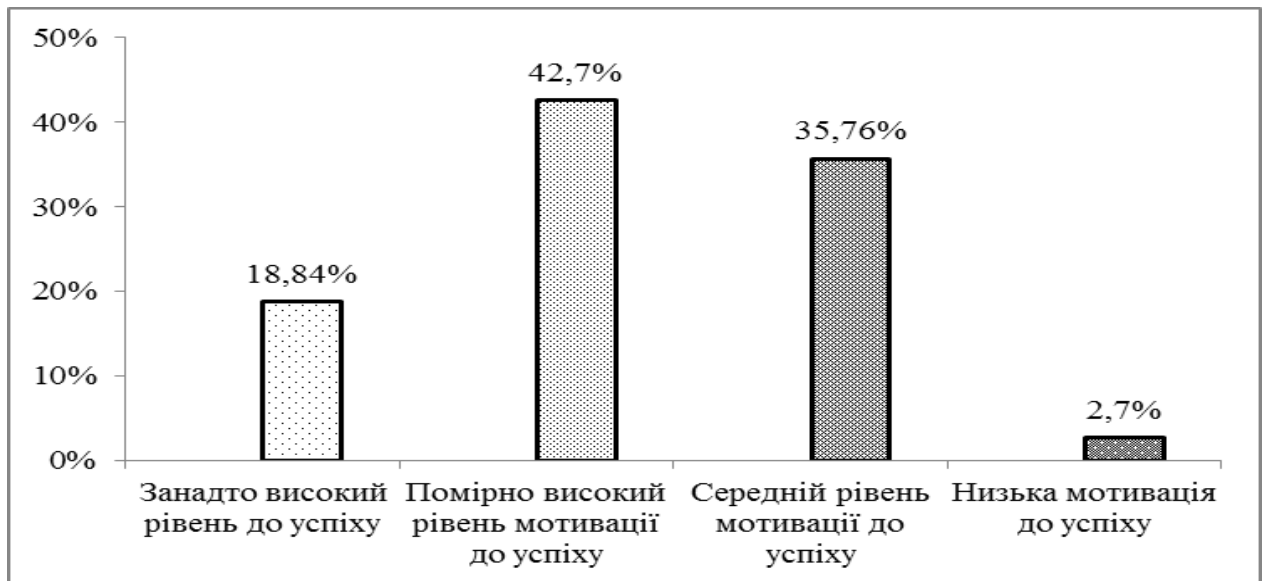

Рис. 3.2. Рівень мотивації до успіху військовослужбовців ДШВ

Отже, значна частина воїнів-десантників в бойових умовах не втрачає віри, надії, постійно прагне до успіху та плідно працює над власними досягненнями знижуючи схильність до ризику, застосовуючи як внутрішній захист уникнення невдач. З іншого боку, військовослужбовці з низьким рівнем мотивації виявляють невпевненість, втрачають віру в подальше досягнення успіху, будь-якими способами намагаються уникнути важкої праці, при цьому все це викликає у них незручності, страх, хвилювання, скутість.

Аналізуючи результати щодо рівня соціальної фрустрованості основна увага звернута на важливість зниження рівня соціальної фрустрованості у військовослужбовців ДШВ, яка є однією із форм психічного напруження, що виникає внаслідок особистого незадоволення досліджуваного власними досягненнями та становищем у відповідній соціальній групі [94; 191].

Дуже високий рівень фрустрованості зафіксовано у 9 військовослужбовців (1,05%), підвищений рівень фрустрованості – у 8 осіб (0,94 %), помірний рівень фрустрованості – також у 8 досліджуваних (0,94 %), що вказує на напруженість емоційного стану воїнів-десантників і пов'язаний з особистим ставленням до здобутих досягнень в ході ведення бойових дій (рис. 3.3).

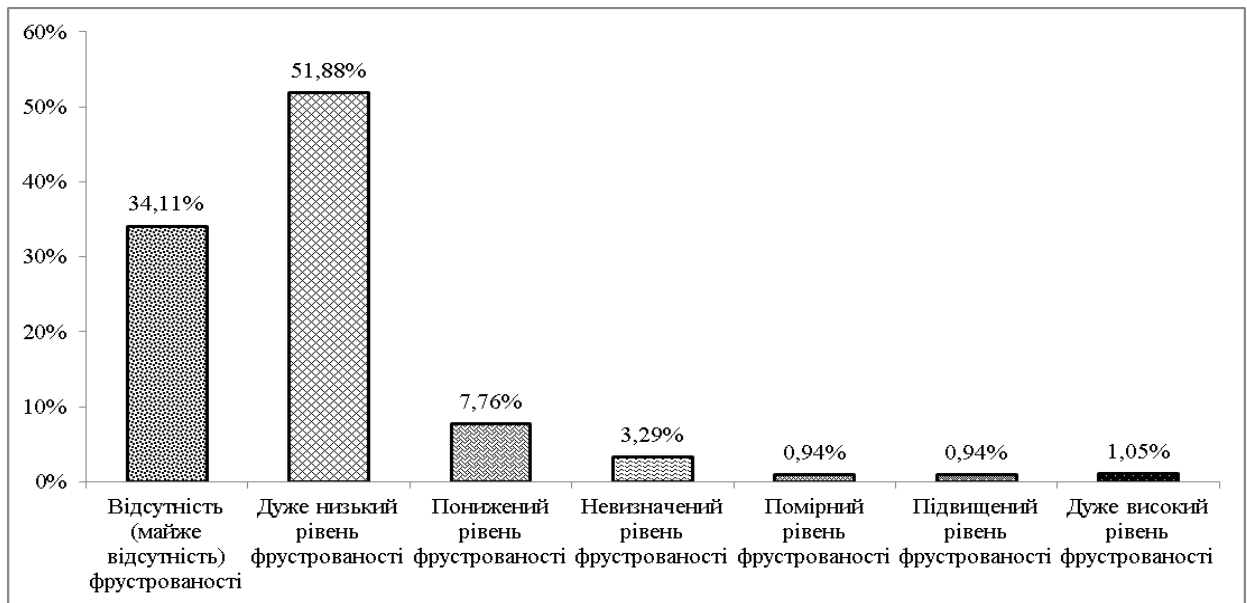

Рис. 3.3. Рівень соціальної фрустрації військовослужбовців ДШВ

Відповідно до цієї методики здобутими досягненнями особистості є такі елементи задоволення: здобута освіта, стосунки в родині, з друзями, відносини з колегами по службі, з керівництвом підрозділу, умови професійної діяльності, матеріальне та соціальне становище в суспільстві, житлово-побутові умовами, загальний стан в суспільстві (державі), рівень медичного та побутового обслуговування, можливість вибору місця служби, часу на відпустку, способу відпочинку та взагалі задоволеність власним життям. Як правило, фрустраторами стають люди, різні предмети, події, що викликають цей стан через невдачі. Це можна порівняти зі сніговою кулею, яка з часом притягує до себе все більше снігу, поки не зупиниться від власної ваги або не розіб'ється через втрату рівноваги, рухаючись зі схилу та поступово набираючи оберти. Аналогічною є ситуація, коли військовослужбовець накопичує невдачі, поразки, незадоволення, що

супроводжується станом внутрішньої тривоги, агресії, пригніченості, безвихідності. Позитивні результати отримали 290 воїнів-десантників (34,11 %), у них немає фрустрованості. Дуже низький рівень фрустрованості виявлено в 441 військовослужбовця (51,88 %), знижений рівень – у 66 осіб (7,76 %), невизначений рівень фрустрованості – у 28 осіб (3,29 %). Оцінні показники відображають, що у військовослужбовців немає соціальної фрустрації, психологічна напруженість обумовлена тією чи іншою ситуацією, що виникає в бойовій обстановці, є вмотивованість, орієнтованість на успіх та перемогу, військовослужбовці задоволенні власним рівнем освіти, умовами військової служби, відпочинком, відносинами з колегами по зброї, матеріальним становищем.

Отже, більшість військовослужбовців ДШВ мають позитивні результати, що значною мірою впливає на мотиваційний компонент психологічної готовності та в цілому на хід виконання бойового завдання. Незважаючи на виникнення труднощів кожен воїн-десантник має сенс власного життя, відчуває ступінь задоволеності в різних його проявах, при цьому фрустрацію переживає не стільки від досягнутого, наприклад умов проживання або матеріального становища, скільки від думок, що можна досягти більшого. Аналогічна ситуація складається в різних сферах відносин (у групі бойових побратимів, з рідними, близькими), що здебільшого влаштовують військовослужбовців та відповідають очікуваному результату. За наявності високого рівня соціальної фрустрованості військовослужбовці, не усвідомлюючи її проявів, накопичують та утворюють тло емоційного навантаження, яке з часом доходить до критичних позначок, істотно впливаючи на виконання завдань за призначенням.

Пізнавально-орієнтаційний компонент психологічної готовності у нашому дослідженні розкрито за показниками професійних знань, умінь, навичок, бажання та готовності до дій, власних поглядів, принципів, пізнавальних інтересів, оцінювання обстановки, практичного мислення,

своєчасного прийняття рішень та спрямованої протидії емоційним навантаженням.

Використовуючи експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності з'ясовано, що 557 воїнів-десантників (66,9 %) вважають, що зовнішній ворог України є їх особистим ворогом, 157 осіб (18,9 %) не вважають зовнішнього ворога України своїм особистим ворогом, а 119 досліджуваних (14,2 %) утрималися від відповіді (рис. 3.4).

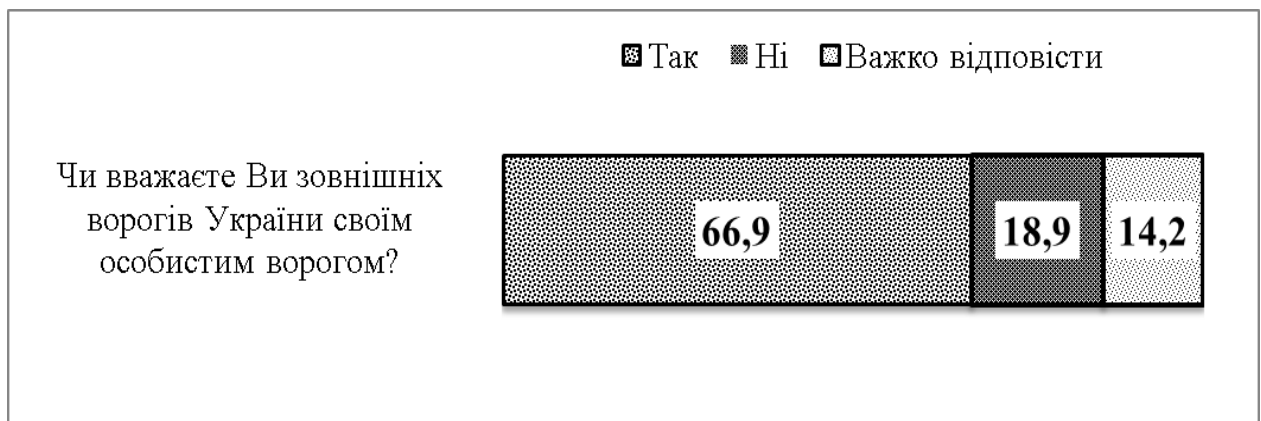

Рис. 3.4. Рівень сформованості думки військовослужбовців ДШВ як громадян України щодо розуміння важливості захисту Вітчизни, незалежності та її територіальної цілісності в загальній системі оборони

Як видно з рис. 3.5, переважна більшість досліджуваних військовослужбовців ДШВ – 564 (65,9 %) – вважають, що повністю готові до захисту Батьківщини від військової агресії, 240 осіб (28,8 %) – швидше готові, ніж не готові. Це вказує на те, що спираючись на здобуті знання, вміння, навички, особисті переконання, наполегливість, рішучість, свої спроможності, кожен воїн-десантник свідомо оцінює власну готовність до обраної професійної діяльності, тобто має адекватну установку на майбутній успіх (перемогу). При цьому 7 досліджуваних (0,8 %) зазначили, що вони швидше не готові до виконання завдань за призначенням, ніж готові, решта – 14 осіб (1,6 %) взагалі не готові до захисту України від агресії та 25 військовослужбовцям (2,9 %) важко відповісти, чи готові вони. Неготовність до виконання бойових завдань військовослужбовцями має такі особливості: ця категорія досліджуваних менш вмотивована, не впевнена у

своїй професійній підготовці, що, як правило, породжує негативні думки (бар'єр у свідомості), які утворюють деякий бар'єр у свідомості людини.

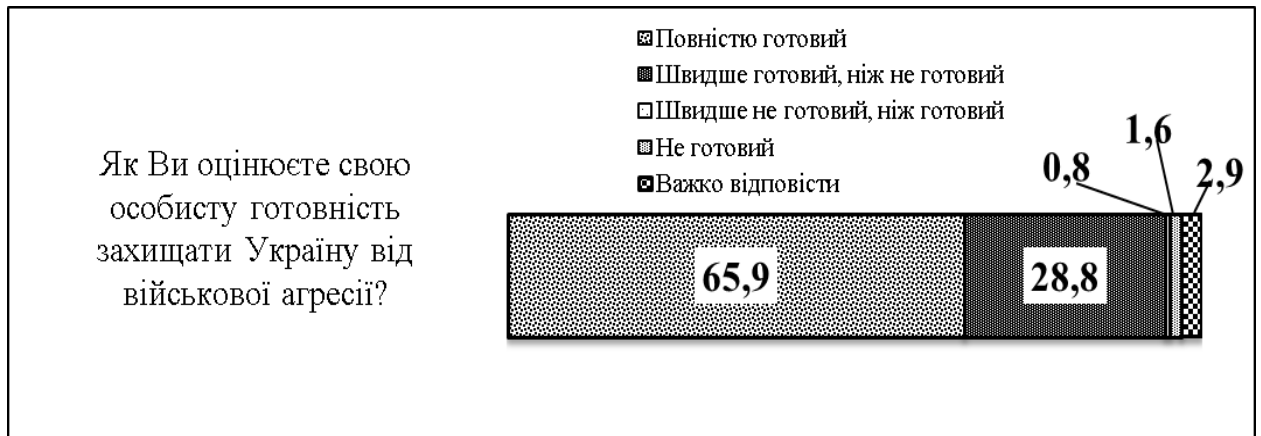

Рис. 3.5. Рівень особистої готовності військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням

Аналізуючи зумовленість готовності військовослужбовців ДШВ, зазначимо, що майже третина опитаних – 372 особи (43,8 %) – погоджуються із твердженням “захист Батьківщини – мій обов’язок”, 226 воїнів (26,5 %) прагнуть захищати територіальну цілісність України, ще 197 осіб (23,1 %) – свій народ, свою культуру, 431 (50,7 %) – свою родину, свій дім (рис. 3.6).

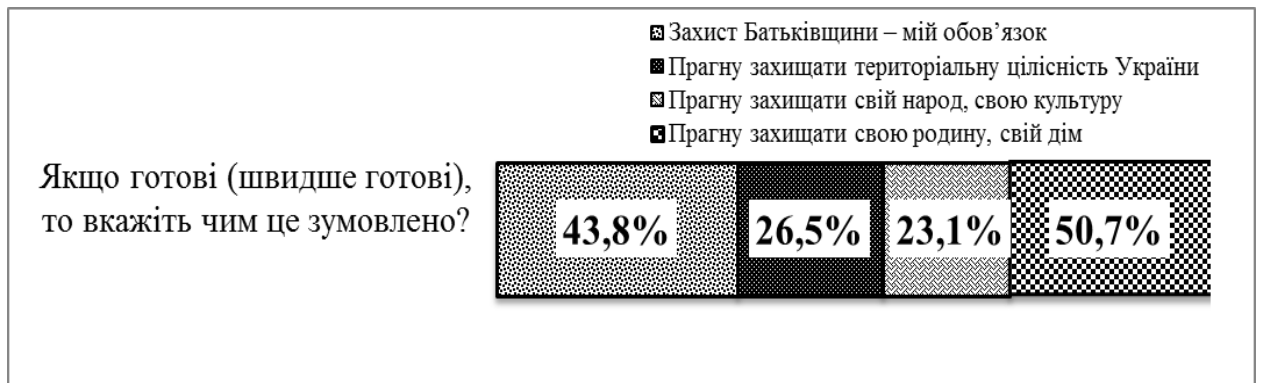

Рис. 3.6. Зумовленість готовності військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням

Як видно з рис. 3.7, незначна кількість воїнів-десантників виявляє сумніви щодо готовності захищати Україну від військової агресії. Так, 193 військовослужбовці (22,6 %) вважають, що держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій), 64 досліджуваних (7,5 %) не впевнені у здатності командирів (начальників) приймати правильні

рішення в бойовій обстановці (їх професійній компетентності), 87 осіб (10,7 %) не впевнені у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій, 147 десантників (17,2 %) вважають, що ЗС України недостатньо забезпечені (озброєні) для повної впевненості у перемозі, 199 осіб (23,3 %) не впевнені в обіцянках держави піклуватися про них (їх сім'ю) у випадку каліцтва (загибелі), 33 особи (3,8 %) не хочуть ризикувати своїм здоров'ям та життям.

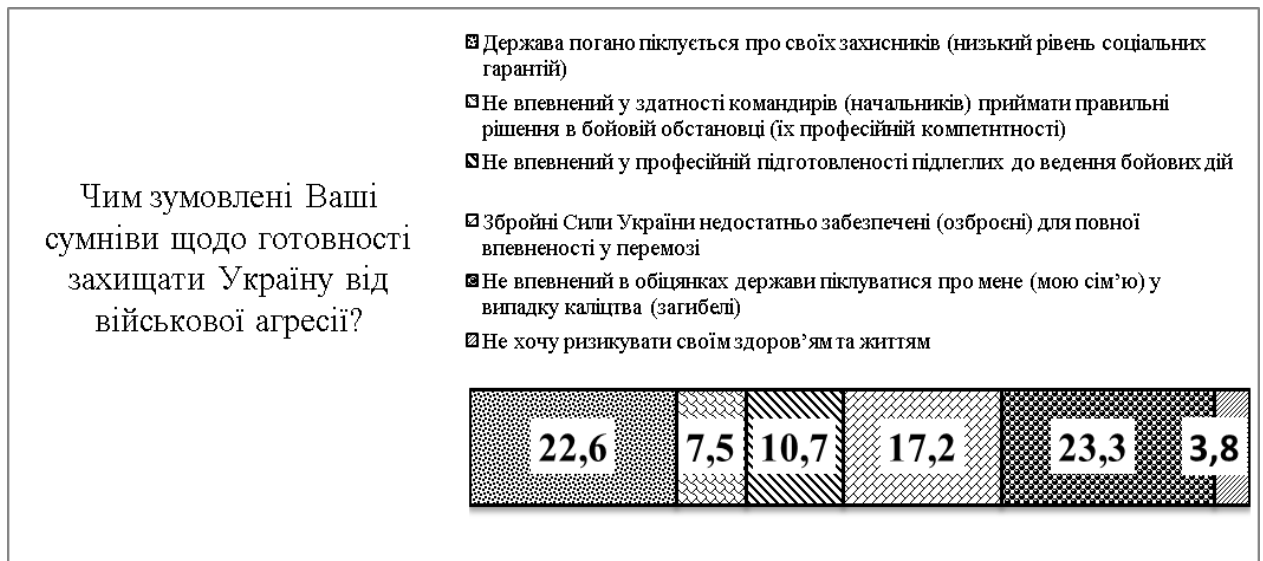

Рис. 3.7. Зумовленість сумнівів щодо готовності військовослужбовців ДШВ до захисту України від військової агресії

Істотну роль у формуванні *пізнавально-орієнтаційного компонента психологічної готовності* відіграє рівень боєготовності підрозділу, в якому проходять військову службу воїни-десантники. Бойова готовність підрозділу насамперед залежить від укомплектованості особовим складом, бойовою технікою, озброєнням та іншими матеріальними засобами, а також навченості особового складу діяти в бойових умовах.

За даними опитування у 366 військовослужбовців (42,8 %) оцінний показник рівня боєготовності підрозділу, в якому вони проходять військову службу визначено як високий, у 351 особи (41,3 %) – як вищий середнього, у 95 досліджуваних (11,5 %) – середній, у 30 воїнів-десантників (3,5%) – нижчий від середнього, у 8 осіб (0,9 %) – низький (рис. 3.8).

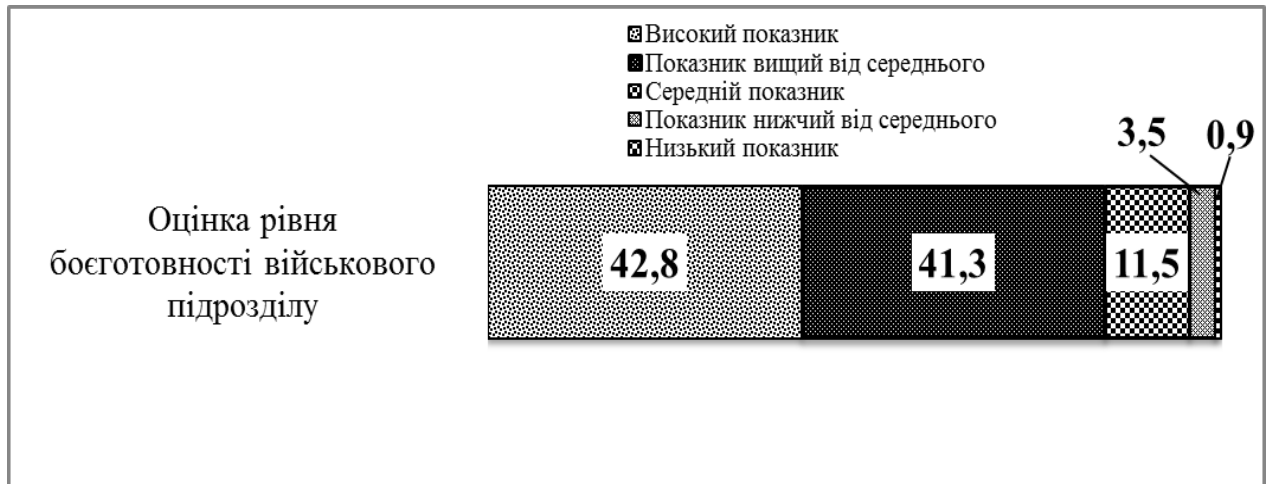

Рис. 3.8. Рівень боєготовності військового підрозділу, в якому проходять військову службу військовослужбовців ДШВ

В структурі психологічної готовності військовослужбовця ДШВ домінуючі позиції посідає вміння регулювати протікання психічних станів (тривожності, фрустрації, агресивності) за різних умов бойової обстановки. Відповідно до результатів, отриманих за методикою діагностування самооцінки психічних станів за Г. Айзенком можемо зробити висновок, що у переважній більшості 778 військовослужбовців (91,6 %) тривожність знаходиться в межах норми, у 56 досліджуваних (6,5 %) – тривожність середня (допустимого рівня) (рис. 3.9).

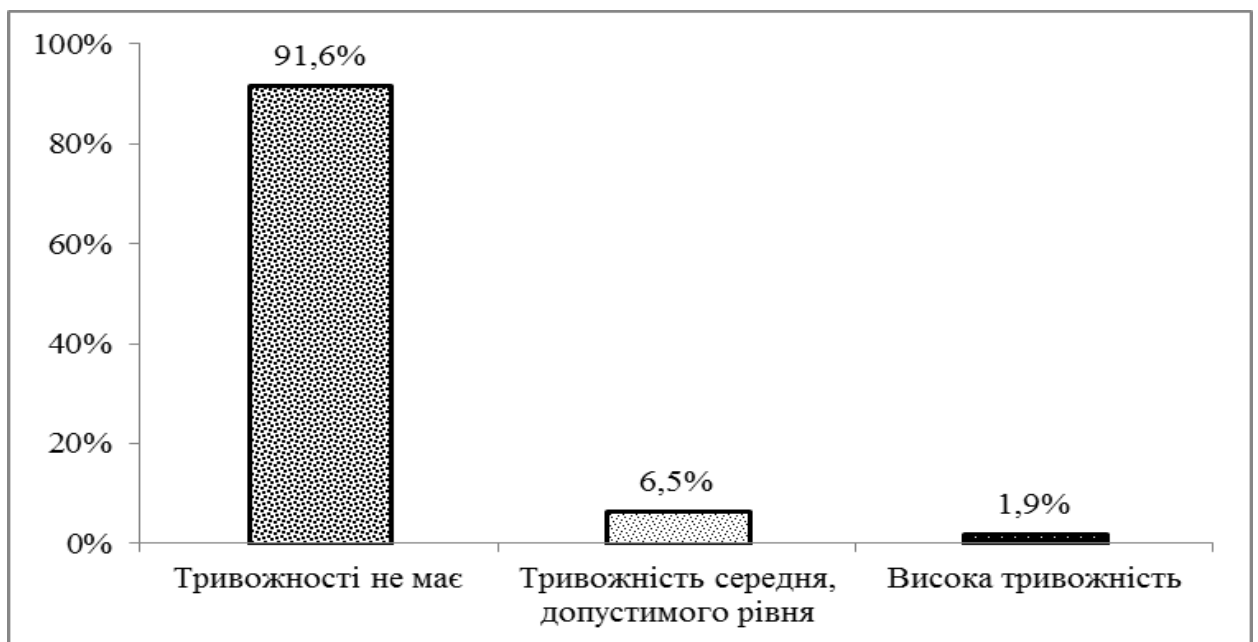

Рис. 3.9. Рівень тривожності у військовослужбовців ДШВ

Виходячи з стверджень В. Стасюка тривожність є важливою у професійній діяльності воїна-десантника індивідуально-типологічною властивістю, рисою характеру, що забезпечує надійне функціонування (комфортний стан) організму [178; 179; 181].

Особистісна тривожність десантника як стійка індивідуальна властивість забезпечує сприйняття певного діапазону ситуацій як загрозливих, небезпечних для належної самооцінки і самоповаги [178]. В цьому разі військовослужбовці ДШВ поведуться спокійно, розслаблено, адекватно реагують на ситуацію.

Тривожність – не лише емоційний стан, що виникає в ситуації невизначеної небезпеки, загрози від життєвої ситуації та характеризується суб'єктивними відчуттями занепокоєння (надмірного хвилювання), напруження, очікування несприятливого розвитку подій. Подекуди, тривожність, як і страх, є адекватними реакціями організму на небезпеку, але у ході виникнення страху небезпека прогнозована (об'єктивна), а в разі тривоги – прихована (суб'єктивна) [28; 180].

Високий рівень тривожності, зафіксований у 16 осіб (1,9%), негативно впливає на поведінку та взагалі професійну діяльність, спричиняє подальше емоційне виснаження. У такому стані воїн на фізіологічному рівні відчуває головні болі, проблеми з кишечником (нудоту, діарею), прискорене серцебиття, задишку, тремтіння рук, виділення холодного поту, проблеми зі сном, порушення апетиту, у психічній сфері – внутрішнє напруження, перезбудження, занепокоєння, стурбованість, втрату психологічної рівноваги, в емоційних переживаннях – невпевненість у своїх діях, постійне почуття страху, комплекс провини та ін. Причинами виникнення тривожності можуть бути конфлікти в родині, військовому середовищі, а також життєві труднощі (різка зміна життєвих умов), систематичні помилки у ході виконання професійної діяльності та незнаходження шляхів їх вирішення, відсутність перспектив, очікування майбутнього покарання або втрата близької людини. Тривожність зазвичай може підштовхувати виникнення

фрустрації або її очікування та є первинним психологічним зародженням стресу [5; 14; 117; 222].

Фрустрація у воїна-десантника є результатом ряду невдач, пережитих складних життєвих моментів, недосягнення бажаного [191]. За результатами констатувального етапу психологічного експерименту більшість досліджуваних – 780 осіб (92 %) – показали низький рівень фрустрації, що вказує на їх високий рівень опірності зовнішнім обставинам, стійкість до невдач, вміння долати виниклі труднощі та здатність досягати мети (рис. 3.10).

Згідно з влучним висловлюванням О. Хміляра “у кожної людини своя межа опірності, а причиною високого рівня фрустрації зазвичай є конфлікт між сильною потребою в самозбереженні й відсутністю можливості її задовольнити” [223]. У 52 воїнів-десантників (6 %) виявлено середній рівень фрустрації, ще у 18 досліджуваних (2 %) – високий рівень фрустрації, для якого характерні уникненням труднощів на шляху до досягнення мети, боязнь невдач, низька самооцінка, розбіжності у сприйнятті між реальністю й очікуваними результатами.

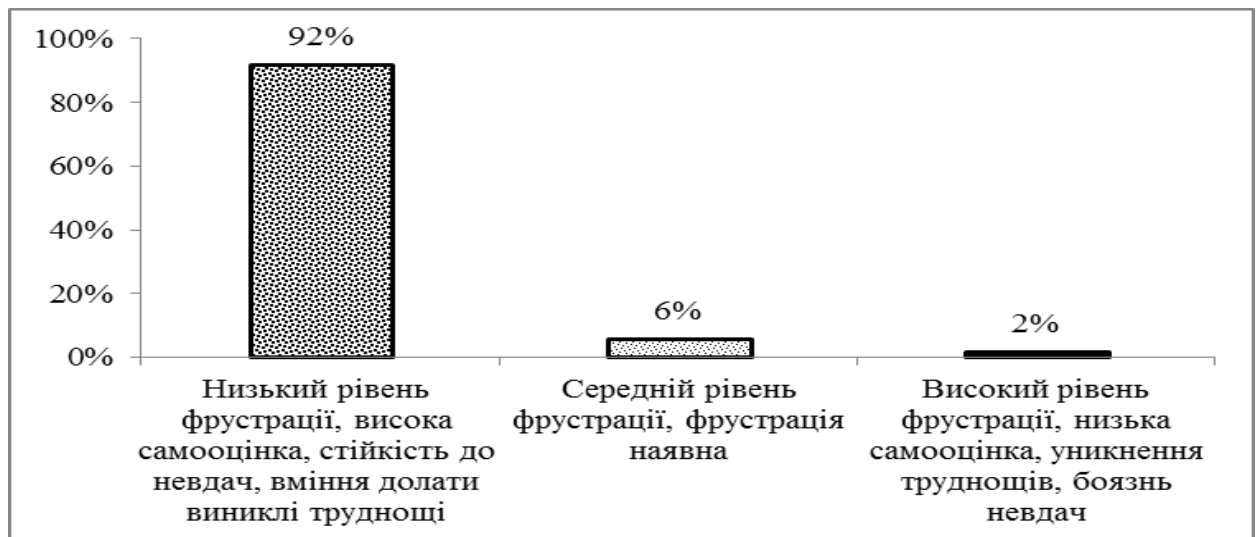

Рис. 3.10. Рівень фрустрації у військовослужбовців ДШВ

Дослідження за шкалою агресивності показало, що 553 воїни-десантники (65,2 %) мають позитивні результати, що завідчує у них наявність високого рівня спокою, витримки, впевненості, дисциплінованості

та внутрішнього емоційного контролю (рис. 3.11). Відсутність проявів агресивної поведінки позитивно впливає на внутрішньокommунікативні зв'язки у військовому середовищі та за його межами, практичне виконання завдань за призначенням у складі відділень (екіпажів), своєчасне прийняття рішень, уміння адекватно реагувати на виклики та загрози.

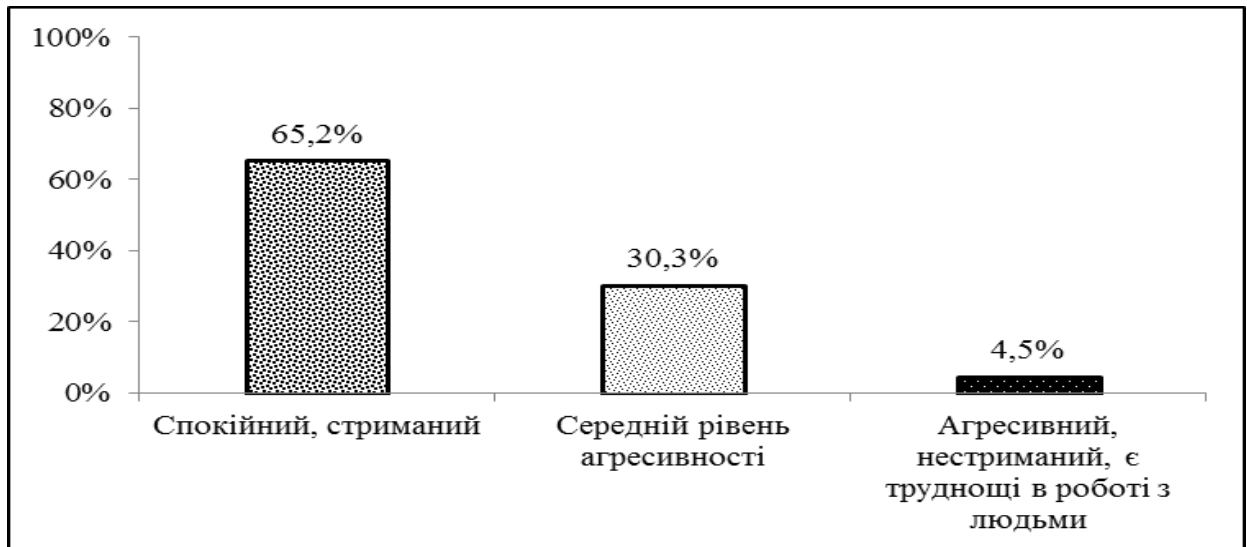

Рис. 3.11. Рівень агресивності у військовослужбовців ДШВ

Поняття “агресивність” (від лат. *aggredior* – нападаю) є властивістю особистості, що виявляється у схильності до агресії – дії, спрямованої на іншу людину або групу людей з метою заподіяння шкоди (фізичного, психологічного дискомфорту). Конструктивна агресія воїна-десантника є необхідним чинником формування його ненависті до ворога та бойової активності в цілому [28]. Так, 258 військовослужбовців (30,3%) показали середній рівень агресивності, ще 39 досліджуваних (4,5%) мають її ознаки, нестримані, зіштовхуються із труднощами в роботі з людьми. На агресивність поведінки воїнів-десантників впливають індивідуально-психологічні особливості (внутрішня самооцінка, тип темпераменту, характер, стан нервової системи), а також соціально-психологічні чинники (виховання батьків, родинні відносини та стосунки з оточенням). Ця категорія військовослужбовців ворожо ставиться до оточення, іноді їх ворожість може перейти в демонстративні дії, показ своєї переважаючої

сили, азарт від нових гострих відчуттів [186]. З часом агресивність викликає й інші стани, насамперед стрес чи фрустрацію, що є свідомим вибором кожного воїна. В таких випадках необхідно з'ясувати причини, через які в людини виник такий стан, і послабити (компенсувати) їх. Основними причинами, що призводять до виникнення стану агресивності, належать: фізіологічні (хвороби, алкогольна та наркотична залежність, втома, значний голод або спрага); психологічні (зазнані психологічні травми, неналежне виховання, вплив стресових чинників); соціальні (наслідування агресивної поведінки, що передається через родинні зв'язки, друзів, у тому числі під час перегляду телепередач, фільмів, копіювання дій кіногероїв, виникнення екстремальних ситуацій, фінансових та соціально-побутових проблем, ведення війни) [186].

Надзвичайно важливе місце в структурі психологічної готовності воїна-десантника посідає здатність швидкого мислення, ініціатива, гнучкість, вміння оцінювати бойову обстановку та своєчасно приймати рішення в умовах її різкої зміни на полі бою з використанням набутих знань, умінь та навичок. Негативного значення набуває одна із рис індивідуально-психологічних характеристик – ригідність, що істотно впливатиме на здатність військовослужбовця швидко змінювати умови професійної діяльності, коли необхідно застосувати нові способи вирішення поставленого завдання або виниклої проблеми. За цих умов людина завжди зіштовхується з труднощами (перешкодами), пов'язаними із переключенням на різні види діяльності, що супроводжуються негнучкістю пізнавальних процесів, низьким рівнем адаптованості (приспосовування) до бойової обстановки, нездатністю змінювати особисті уявлення про реальність ситуації, неготовністю відмовитися від сформованих потреб і звичок [51; 143].

Встановлено, що у більшості – 619 воїнів (73 %) не має ознак ригідності, тобто ці військовослужбовці проявляють гнучкість, ініціативність, готовність реагувати на різкі зміни в бойовій обстановці (рис. 3.12). У 207 досліджуваних (24,2 %) виявлено середній рівень

ригідності, у 24 осіб (2,8 %) – сильну виражену ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів.

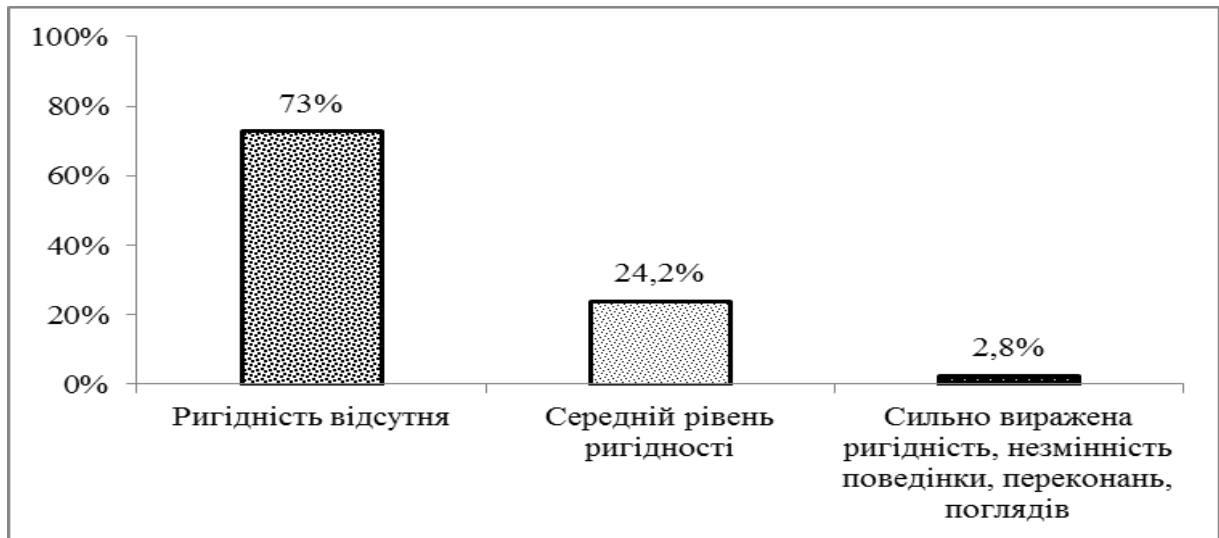

Рис. 3.12. Рівень ригідності у військовослужбовців ДШВ

Отже, більшість військовослужбовців ДШВ вважають зовнішнього ворогом України своїм особистим ворогом, що вказує на те, що їх власні погляди (переконання) спрямовані на внутрішній патріотизм, готовність до боротьби з майбутніми викликами та загрозами, небайдужість до подальшої долі країни. Крім того, переважна більшість досліджуваних воїнів-десантників оцінюють особисту готовність до захисту України від військової агресії та рівень боєготовності військового підрозділу, в якому проходять військову службу, як готовий. Готовність військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням зумовлена насамперед розумінням свого обов'язку щодо захисту Батьківщини, прагненням захищати територіальну цілісність, народ України, культуру, родину, свою домівку. Для поліпшення бойової активності воїн-десантник має бути помірно агресивним, що є чинником формування ненависті до ворога. На якість мислення, ініціативність, гнучкість оцінювання бойової обстановки та своєчасність прийняття рішень в особливих умовах істотно впливає одна з індивідуально-психологічних характеристик – ригідність. Протилежний вплив цієї риси полягає в тому, що в разі різких змін бойової обстановки у воїна виникають

труднощі через неготовність до пристосування та продовження виконання завдань в інших умовах.

У дослідженні оперативного компонента психологічної готовності ми зважали на володіння досліджуваних знаннями, навичками, спеціальними вміннями та засобами професійної діяльності, професійного мислення, розуміння ймовірнісної зміни ситуації у ході виконання бойових завдань.

Так, за шкалою самопочуття ми визначили цілісний рівень психічного тілесного показника, а також духовного стану воїнів-десантників, який складається із загальних і конкретних почуттів. Самопочуття кожного військовослужбовця ДШВ впливає на боєздатність його організму в різні періоди життя, нагадуючи йому про власні потреби й можливі ознаки небезпеки. Після оцінювання фізіологічного та психологічного стану 421 досліджуваний (49,6 %) визначив свій рівень самопочуття як високий, ще 326 осіб (38,4 %) – вище середнього. Отримані результати вказують на внутрішній комфортний стан (благополуччя) воїнів-десантників, що гарно впливає на їх професійну діяльність, оточення (суспільство), створює позитивну атмосферу у військових колективах та за його межами. Середні показники отримали 73 особи (8,5 %), 28 досліджуваних (3,3 %) – показник нижче середнього, та 2 особи (0,2 %) – низький. (рис. 3.13).

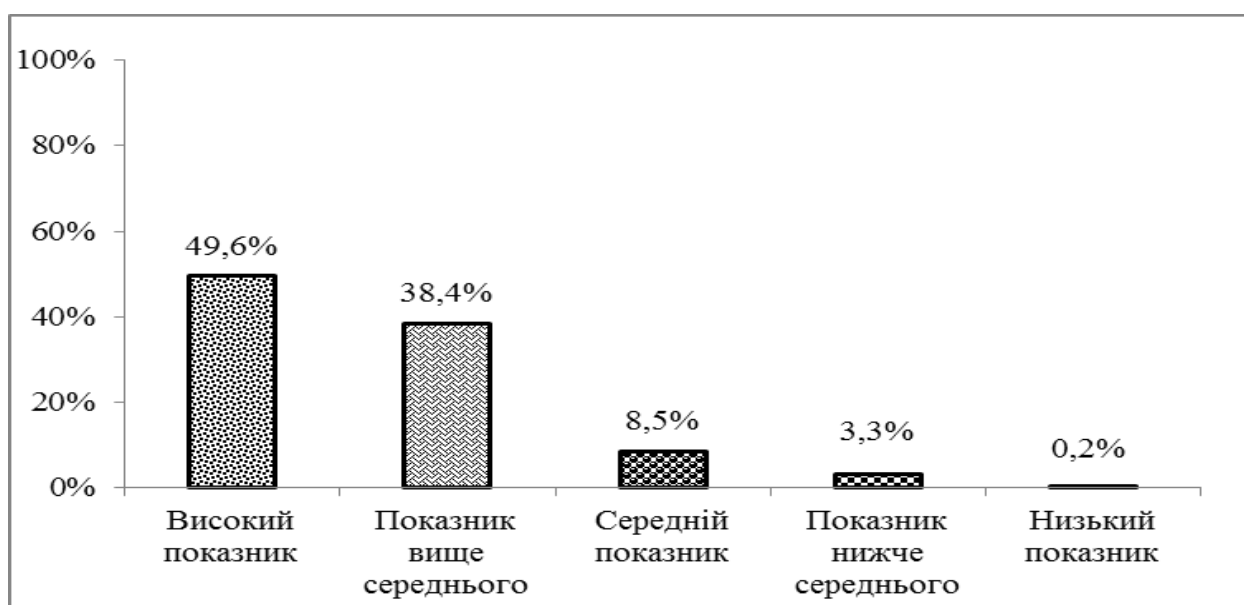

Рис. 3.13. Рівень самопочуття у військовослужбовців ДШВ

Для військовослужбовця ДШВ із низькими показниками самопочуття характерні критичні моменти, що впливають на загальний стан та надалі знижують їх самооцінку, активність, боєздатність, настрій, викликаючи дискомфортні відчуття в організмі.

Як видно з рис. 3.14, переважна більшість досліджуваних – 409 осіб (48,2 %) – показала високі показники за шкалою активності, ще 338 осіб (39,8 %) – показники, вищі за середні. Це вказує на те, що воїни-десантники, використовуючи власні мотиви, ціннісні орієнтири, характер, тип темпераменту, світогляд, індивідуальні якості, ініціативно впливають на колег по службі, інших людей за межами військової частини та особисто на себе і є вагомими для забезпечення професійної діяльності та свого життя в цілому. У 72 досліджуваних (8,4%) виявлено середній рівень активності, у 28 осіб (3,3 %) – показник нижче середнього, а у 3 (0,3 %) – низький. Військовослужбовці з низькими показниками активності негативно взаємодіють з оточенням, мають занижений стимул, що явно впливає на їх поведінку та хід виконання завдань за призначенням.

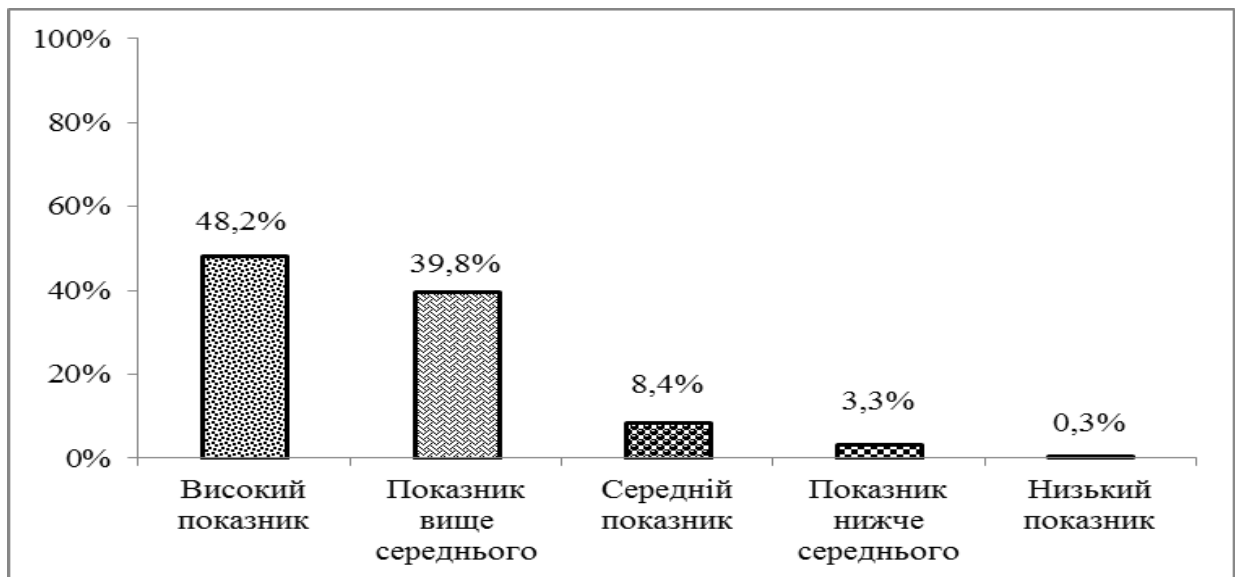

Рис. 3.14. Рівень активності у військовослужбовців ДШВ

Високі показники за шкалою настрою виявлено в переважній більшості досліджуваних – 440 воїнів (51,9 %), 288 осіб (33,9 %) – показник вище середнього, ще 86 досліджуваних (10,1 %) – середній (рис. 3.15). Високі

показники за цією шкалою вказують на загальний позитивний емоційний стан військовослужбовців, який розкриває їх індивідуальні властивості, необхідні для досягнення результативності у ході виконання бойових завдань. Позитивний настрій воїна-десантника насамперед залежить від зовнішніх чинників, а також характеру, типу темпераменту, світогляду, досвіду професійної діяльності, контактів між військовослужбовцями. Особливого значення набувають внутрішні зв'язки у військовому середовищі десантника, які встановлюють подальше спрямування емоційного стану.

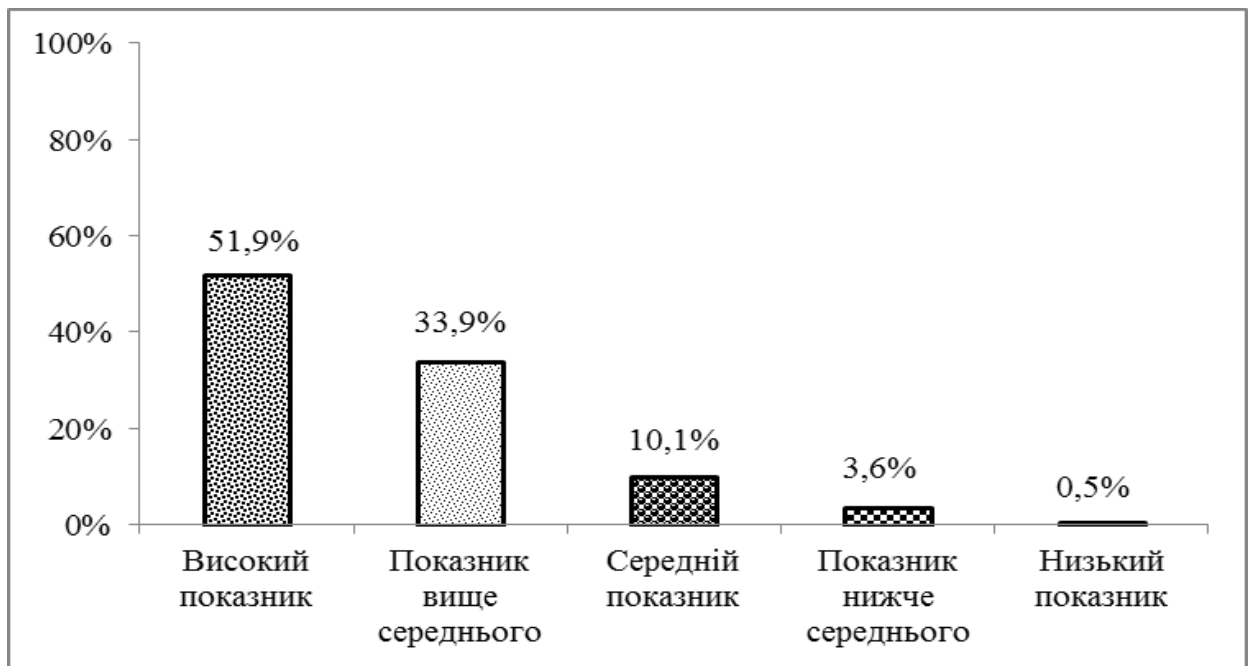

Рис. 3.15. Оціночний рівень настрою у військовослужбовців ДШВ

Водночас у 31 досліджуваного (3,6 %) зафіксовано показник нижче середнього, а у 5 осіб (0,5 %) – низький, що безпосередньо впливає на відносини між колегами по службі, інтелектуальні здібності, виконання бойових завдань та на життєдіяльність особистості в цілому.

За шкалою боєздатності у воїнів-десантників нами виявлено загальну спрямованість до професійної діяльності, яка залежить від стану здоров'я та професійної, фізичної і психологічної підготовленості. У 479 воїнів (56,5 %) за цією шкалою виявлено високий показник, ще у 286 осіб (33,6 %) – показник вище середнього, у 56 досліджуваних (6,6 %) – середній (рис. 3.16). Високі показники вказують на здатність воїнів-десантників своєчасно та

якісно реалізовувати професійну діяльність, використовувати набуті знання, уміння, навички, бойовий досвід і опираючись на власні професійні, фізичні, фізіологічні та психологічні можливості [186].

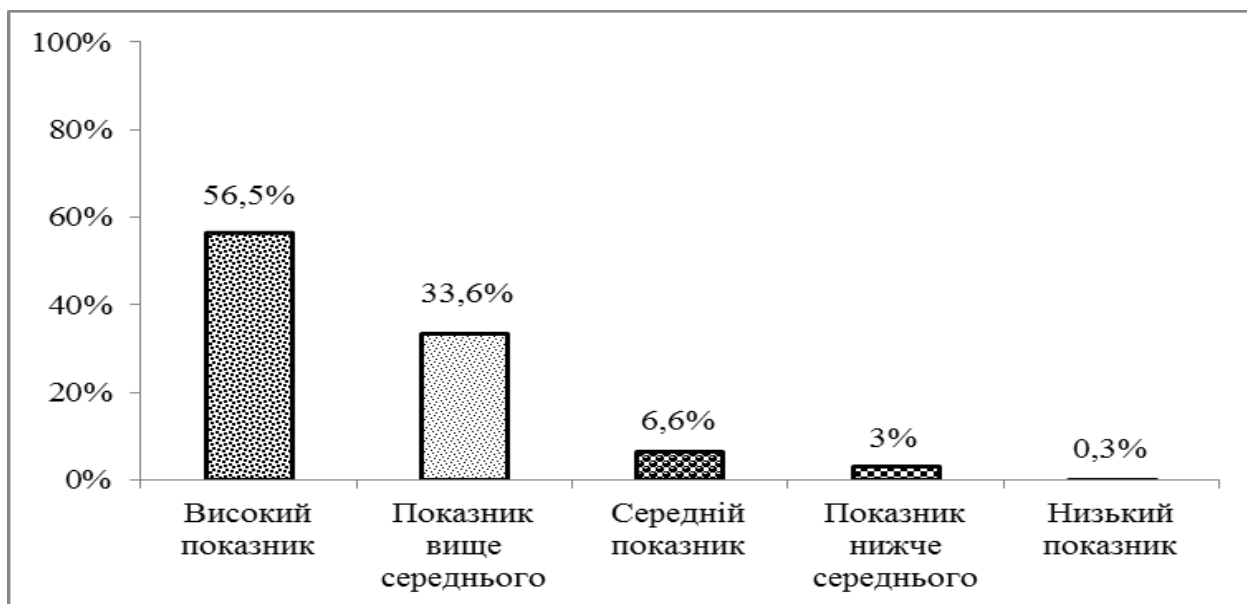

Рис. 3.16. Рівень працездатності у військовослужбовців ДШВ

Показник нижче середнього був виявлений у 26 військовослужбовців (3%), низький – у 3 осіб (0,3%), що вказує на їх занижену здатність виконувати бойові завдання в установленого обсязі. У цієї категорії досліджуваних чітко простежуються невпевненість, відсутність ініціативності, рішучості, низький рівень знань, умінь, навичок та деякі проблеми зі станом здоров'я.

Більшість опитаних – 546 воїнів-десантників (64,4%) мають високий рівень зацікавленості у взятті участі в бойових діях, ще 178 осіб (21%) – показник вище середнього. Водночас 69 досліджуваних (8,1%) показали середній показник, 28 опитуваних (3,2%) – нижче середнього, 29 осіб (3,3%) – низький (рис. 3.17).

За шкалою “бажання виконувати завдання в зоні проведення бойових дій” більшість опитаних воїнів-десантників – 548 (64,6%) – виявили бажання виконувати завдання за призначенням та оцінили свій рівень як високий, ще 184 досліджуваних (21,7%) вказали оціночний показник вище середнього, та у решти 65 воїнів (7,6%) він відповідає середньому значенню (рис. 3.18).

При цьому 22 військовослужбовці (2,5 %) зазначили оцінний показник нижче середнього, 31 (3,6 %) – низький.

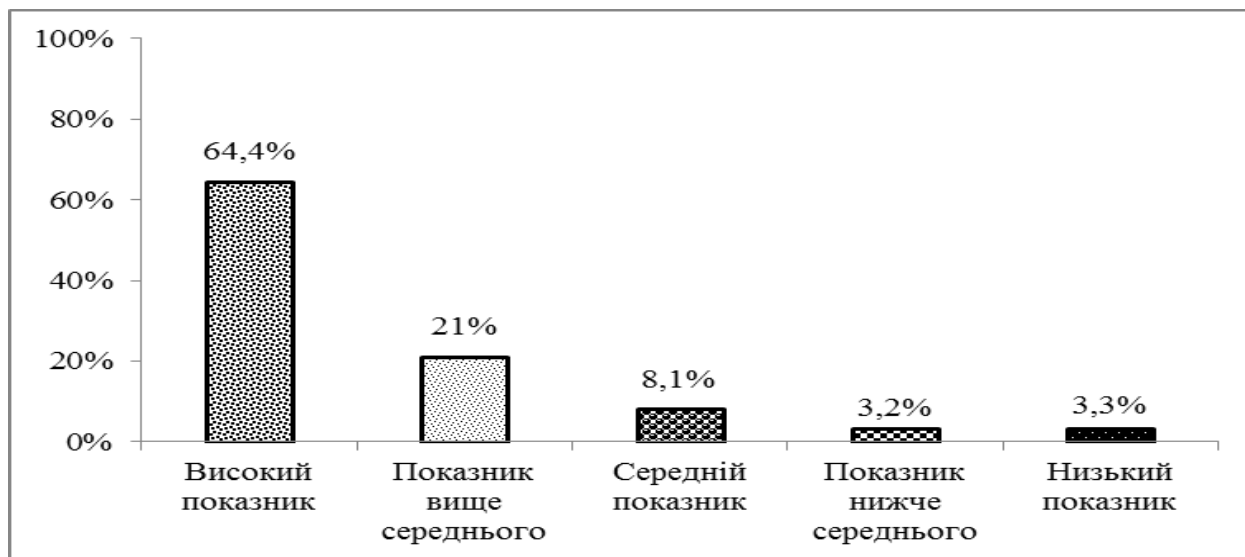

Рис. 3.17. Рівень зацікавленості військовослужбовців ДШВ у прийнятті участі в бойових діях

За шкалою “впевненість у своїх силах” переважна більшість військовослужбовців 598 (70,5 %) – оцінюючи власний рівень впевненості у своїх силах, вказала високий оцінний показник, ще 193 досліджуваних (22,7 %) оцінили його як вищий середнього. З середнім оцінним показником виявилось 37 (4,3 %) осіб та ще 18 (2,1 %) з вище середнього, а з низьким 4 досліджуваних (0,4 %) (рис. 3.19).

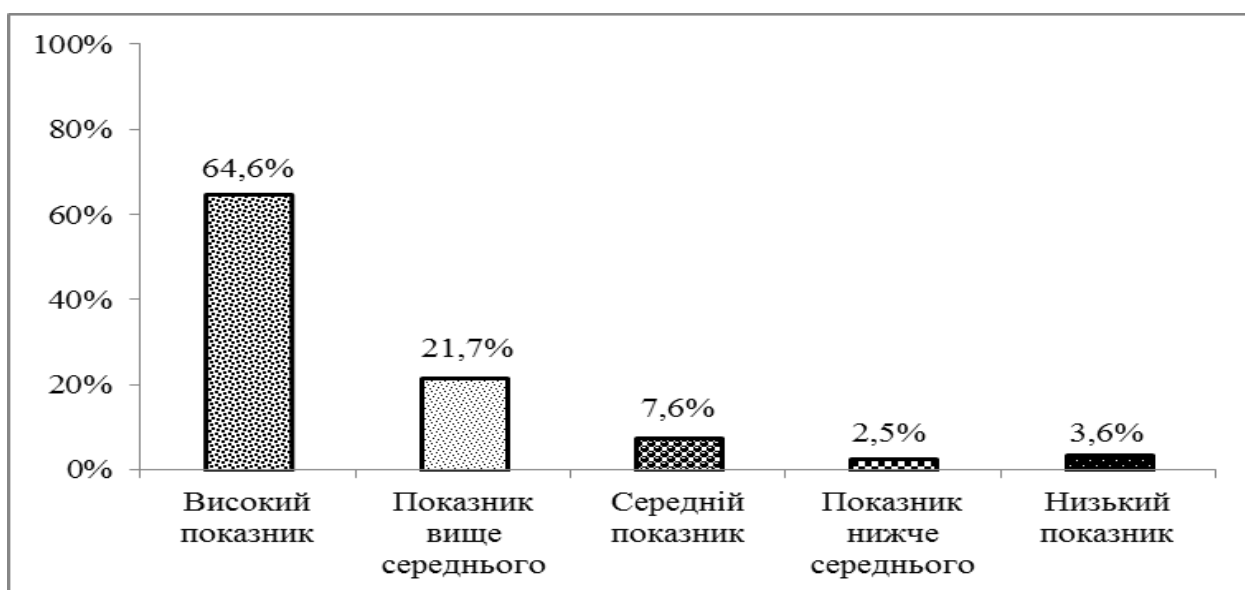

Рис. 3.18. Рівень бажання військовослужбовців ДШВ виконувати завдання в зоні проведення бойових дій

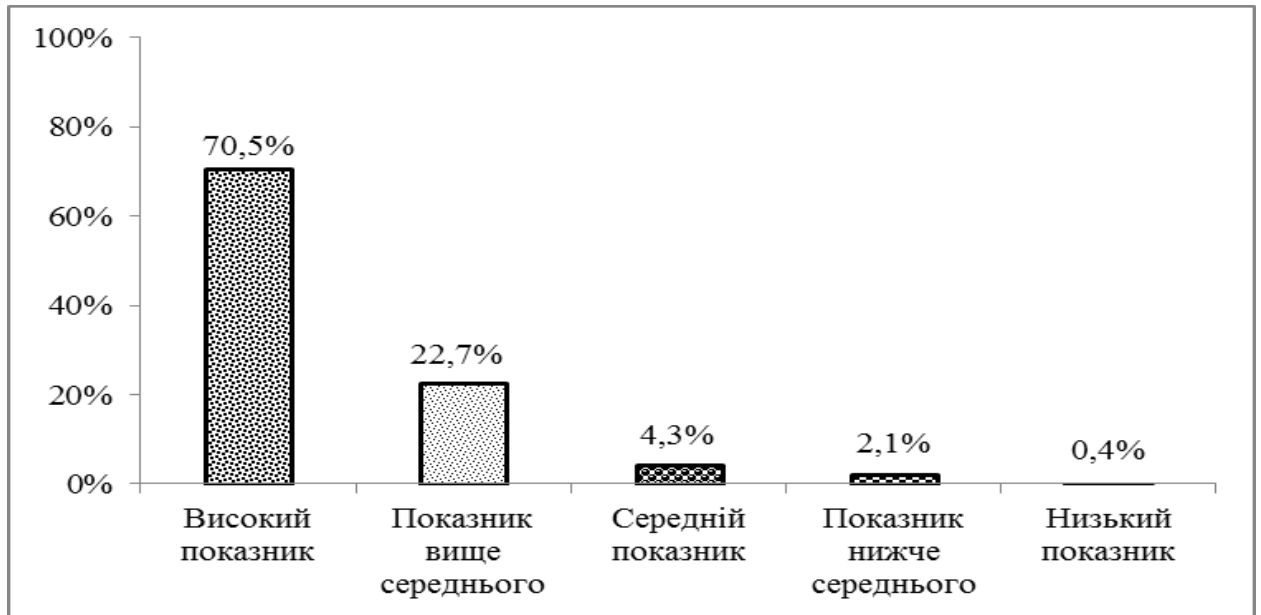

Рис. 3.19. Рівень впевненості військовослужбовців ДШВ у своїх силах

Важливим елементом операційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ у ході виконання бойових завдань є їхня ступень готовності до ризику. Зауважимо, що складовими поняття “ризик” є такі базові елементи, як небезпека, випадковість, невизначеність, новизна, інтенсивність, дефіцит часу. Аналіз джерельної бази показав, що ризик є ситуаційним вибором людини, спрямований на більш привабливий, але менш надійний варіант наближення до важливої потреби (цілі), який полягає у невизначеності досягнення подальшого результату та має загрозливі наслідки у разі невдачі [157]. Несприятливі наслідки можуть варіювати від різкого зниження настрою та набуття негативного досвіду до травмування, каліцтва, власної або колективної загибелі [12; 13; 14].

Враховуючи, що успішність виконання бойових завдань пов’язана з діями військовослужбовців різних штатно-посадових категорій (від солдата до сержанта) спрямованими на забезпечення безпечних умов, цілком логічно розглянути питання схильності до ризику як особистого чинника безпеки воїна-десантника, а точніше чинника загрози колективній безпеці. Для загального розуміння цього питання звернемо увагу на основні поняття ризику – схильність до ризику як стійку рису особистості та готовність до

ризиком як уміння приймати правильні рішення в різних ситуаціях ризику [16; 146; 214].

Як видно з рис. 3.20, у переважній більшості військовослужбовців – 679 (80,1 %) – виявлено середнє значення схильності до ризику, ще у 115 осіб (13,4 %) – занадто високий рівень обережності. Готовність до ризику у цієї категорії осіб ґрунтується на здобутому умінні оцінювати бойову обстановку, прогнозувати хід подальших дій, приймати адекватні рішення в небезпечних ситуаціях. Решта 56 військовослужбовців (6,5 %) за результатами дослідження виявилися схильними до ризику.

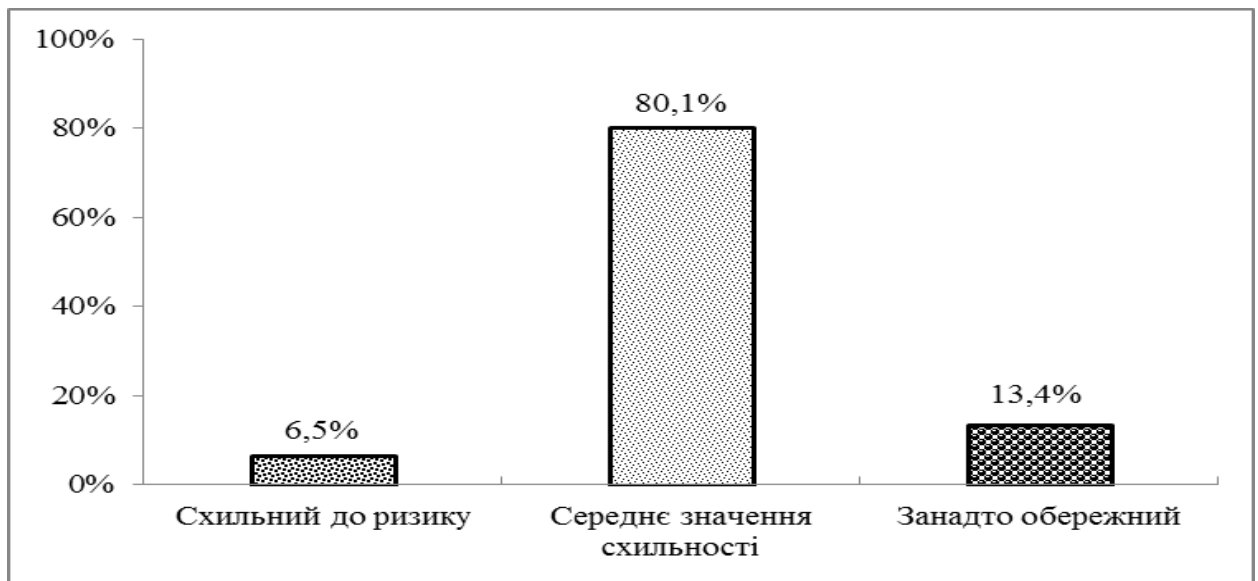

Рис. 3.20. Рівень схильності військовослужбовців ДШВ до ризику

Схильність до ризику як риса особистості воїнів-десантників означає надмірне бажання зіштовхуватися з небезпекою, отримуючи при цьому повне або часткове задоволення, виражене у виділенні адреналіну, появі гострих відчуттів, переживанні небезпеки та свідомому розширенні меж своїх можливостей для покрокової насолоди перемогою над небезпекою. Для цієї категорії опитуваних осіб характерні імпульсивність, тривожність, мінливість настрою, перебування під впливом різних почуттів, нестійкість інтересів, періодична засмученість, залежність від уваги оточуючих, екстернальність, дратівливість, низька толерантність до фрустрації. Схильність до ризику має певні обмеження, тісно переплітаючись із

ризикованістю – властивістю запровадження пізнавальних стратегій і способів виходу з небезпечних ситуацій [157; 213].

Таким чином, у переважній більшості військовослужбовців ДШВ, які оцінювали особисті професійні, фізіологічні, психологічні якості у ході виконання завдань за призначенням, а також спиралися на набутий бойовий досвід, усвідомлювали і розуміли свою безпосередню значущість на полі бою, виявлено високі показники за змістом оперативного компонента. Ця категорія воїнів-десантників впевнена у своїх силах, має позитивний настрій, зацікавленість і бажання виконувати бойові завдання, виявляє активність, боєздатність, врівноваженість, витримку та здатність керувати своєю поведінкою в ситуаціях невизначеності. Попри позитивні результати, отримані під час дослідження оперативного компонента психологічної готовності, виявлені і негативні показники, що значно впливають на якість виконання бойових завдань.

Отримані результати досліджень оперативного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ безпосередньо підтверджені рішенням експертної групи, оцінні рішення прийняті на підставі загальних висновків тестувань, опитувань за обраними психологічними методиками, індивідуальних бесід з досліджуваною категорією, їх командирами, офіцерами структур морально-психологічного забезпечення бойових підрозділів, а також на основі показників успішності під час занять із бойової та психологічної підготовки, індивідуальних характеристик колег по службі, безпосередніх і прямих командирів (начальників) відповідної військової частини.

Важливість емоційно-вольового компонента психологічної готовності полягає у реалізації контрольної-регулятивної функції (активізації та гальмування) психологічних процесів військовослужбовців ДШВ і характеризується впевненістю у своїх силах та силах бойових побратимів, самоконтролю, наполегливості, рішучості, активізації сил, зосередженості на поставленому завданні, відповідальності, самоактивності, ініціативності,

орієнтації на успіх, дисциплінованості, контролю за своїми емоціями та почуттями, подолання сумнівів і страхів.

Так, згідно з даними діагностики “перешкод” у встановленні емоційних контактів майже половина опитаних воїнів – 449 (52,9 %) – не мають такого роду перешкод, їх емоційний стан у нормі та не заважає в повсякденному спілкуванні, у 157 осіб (18,5 %) виявлене вираження емоцій у повсякденному спілкуванні (рис. 3.21). Ці військовослужбовці дисципліновані, ініціативні, зосереджені на виконанні бойових завдань, впевнені та рішучі, не піддаються сумнівам та емоційним подразникам, зорієнтовані на успіх та позитивну взаємодію з бойовими побратимами.

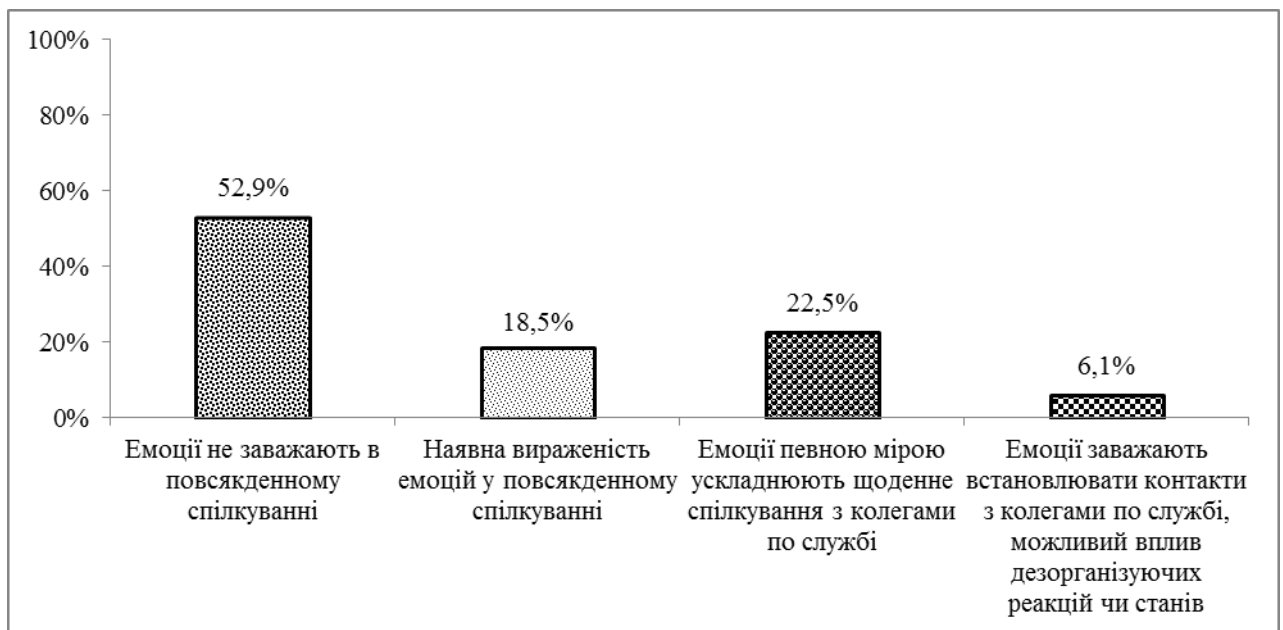

Рис. 3.21. Рівень перешкод у встановленні емоційних контактів військовослужбовцями ДШВ

Крім того, у 191 особи (22,5 %) емоції певною мірою ускладнюють щодня спілкування з колегами по службі у 53 досліджуваних осіб (6,1 %) емоції заважають встановлювати контакти з колегами по зброї через можливий вплив дезорганізуючих реакцій чи станів. Ці військовослужбовці є астеничними, домінування у них негативних емоцій завжди переважає, вони не вміють керувати власними емоціями, неадекватно емоційно реагують, негнучкі, невпевнені, пригнічені, не зосереджені, мають знижений рівень

активності, у них з'являється страх та небажання встановлювати емоційні контакти у військовому середовищі [186].

Досліджуючи силу волі нами визначено рівень здатності військовослужбовців ДШВ застосовувати вольові зусилля для подолання перешкод. Як видно з рис. 3.22, переважна більшість опитаних осіб – 583 (68,6 %) – показала високий рівень сформованості сили волі та здатності виконувати поставлені завдання.

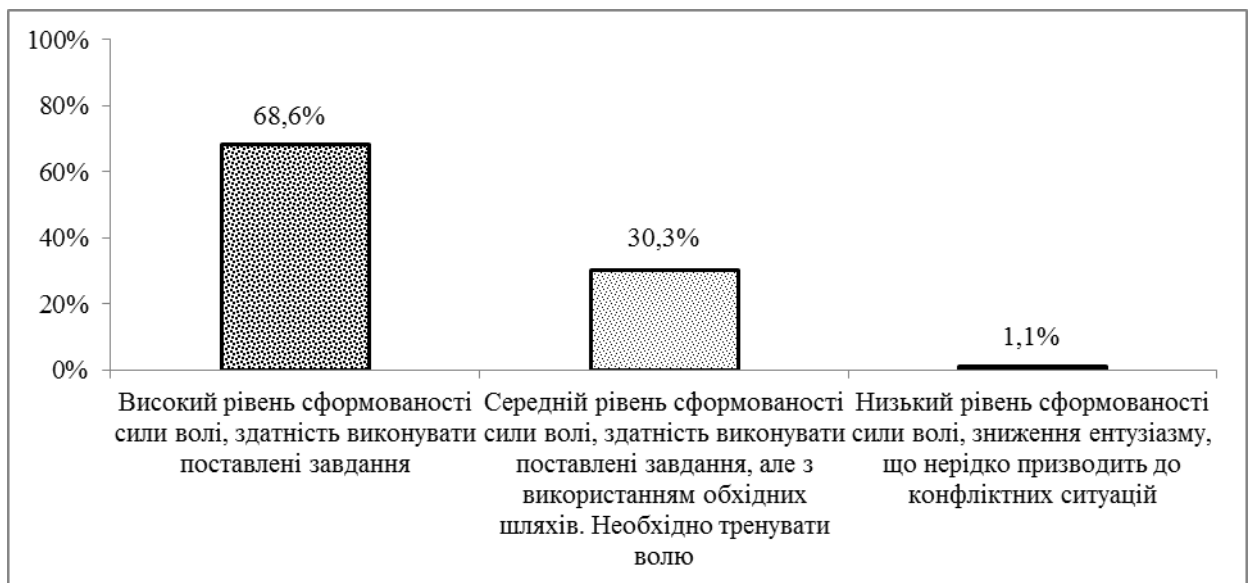

Рис. 3.22. Рівень сформованості сили волі у військовослужбовців ДШВ

Ці військовослужбовці здатні контролювати свою увагу, емоції та якісно впливати на особистий стан здоров'я, активність професійної діяльності, відносини у військовому колективі та за його межами, на прийняття рішень, подолання сумнівів на шляху до досягнення мети, крім того, є ініціативними, наполегливими, рішучими, витривалими, цілеспрямованими, на них можна покластися у складних ситуаціях. Середній рівень сформованості сили волі виявлений у 257 воїнів-десантників (30,3 %), які здатні виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів, не бажають брати на себе зобов'язання та потребують тренування сили волі. З низьким рівнем сформованості сили волі, зниженим рівнем ентузіазму виявлено 10 військовослужбовців (1,1 %), що характеризують себе як невпевнені, нерішучі, ненаполегливі, несамотійні, нестримані,

неініціативні, з егоїстичними проявами, можуть створювати конфліктні ситуації в своїх мікрогрупах колективах, а також сприймають будь-яке прохання чи зобов'язання як фізичний дискомфорт.

Отже, результати, отримані у ході діагностування емоційно-вольового компонента психологічної готовності, розкривають загальний функціональний стан психіки військовослужбовців ДШВ, а саме емоції, почуття, волю, що значно впливають на результативність виконання бойового завдання. Переважна більшість воїнів-десантників мають позитивні результати, що вказує на здатність реалізовувати контрольну-регулятивну функцію (активізацію та гальмування) щодо власних психологічних процесів, відчувати впевненість у своїх силах та силах бойових побратимів, зосереджуватися на поставленому завданні, виявляти наполегливість, рішучість, ініціативність та загалом володіти силою волі, що є однією із головних переваг військовослужбовців ДШВ.

Задля оцінки рівня індивідуальної та колективної сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ, ми застосували авторську методику “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”. Авторська методика містить ключові питання, що розкривають основні компоненти психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах, визначені на підставі специфіки дій ДШВ та аналізу необхідних психологічних методик діагностування предмета нашого дослідження, а також дають змогу оцінити їх психологічну готовність у цілому [34].

Стосовно мотиваційного компонента психологічної готовності зауважимо, що у переважній більшості військовослужбовців – 729 (86 %) – виявлено високий рівень, що вказує на їх мотиваційну спрямованість, прагнення до перемоги, виявлений інтерес та задоволеність професійною діяльністю, розуміння й усвідомлення свого громадянського обов'язку щодо захисту Батьківщини та важливості виконання завдань за призначенням,

задоволеність соціально-побутовими умовами, грошовим забезпеченням, харчуванням, відпочинком, тривалістю сну, речовим майном, психологічною підготовкою, медичним забезпеченням, заохоченням з боку керівництва та результатами своєї служби (рис. 3.23).

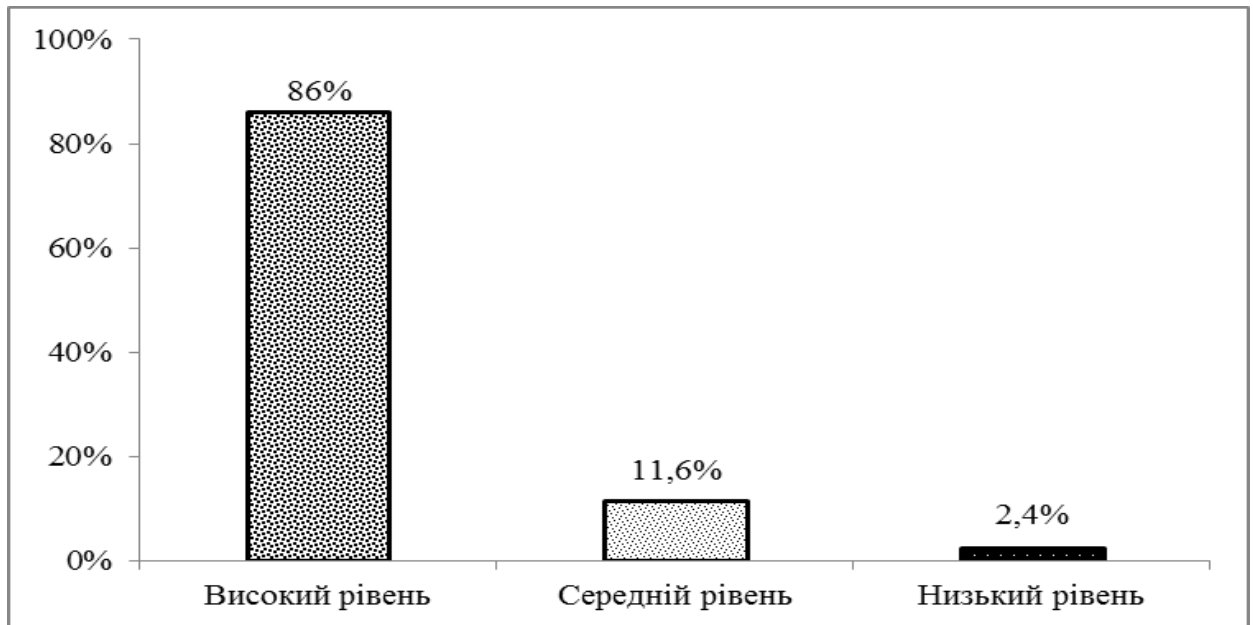

Рис. 3.23. Кількісний показник мотиваційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах

З показниками середнього рівня мотиваційного компонента психологічної готовності виявлено 100 досліджуваних (11,6%), з низьким рівнем – 21 особу (2,4%). У військовослужбовців з низькими показниками вираженості мотиваційного компонента психологічної готовності виникають значні труднощі з мотиваційною спрямованістю, зазвичай, їм не цікава обрана професійна діяльність, вони не повною мірою розуміють свою значущість у спільній перемозі над ворогом, не задоволені харчуванням, відпочинком, тривалістю сну, заохоченнями з боку керівництва, грошовим та медичним забезпеченням, що безперечно, впливають на хід виконання бойової діяльності.

На рис. 3.24 наведено результати дослідження пізнавально-орієнтаційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах.

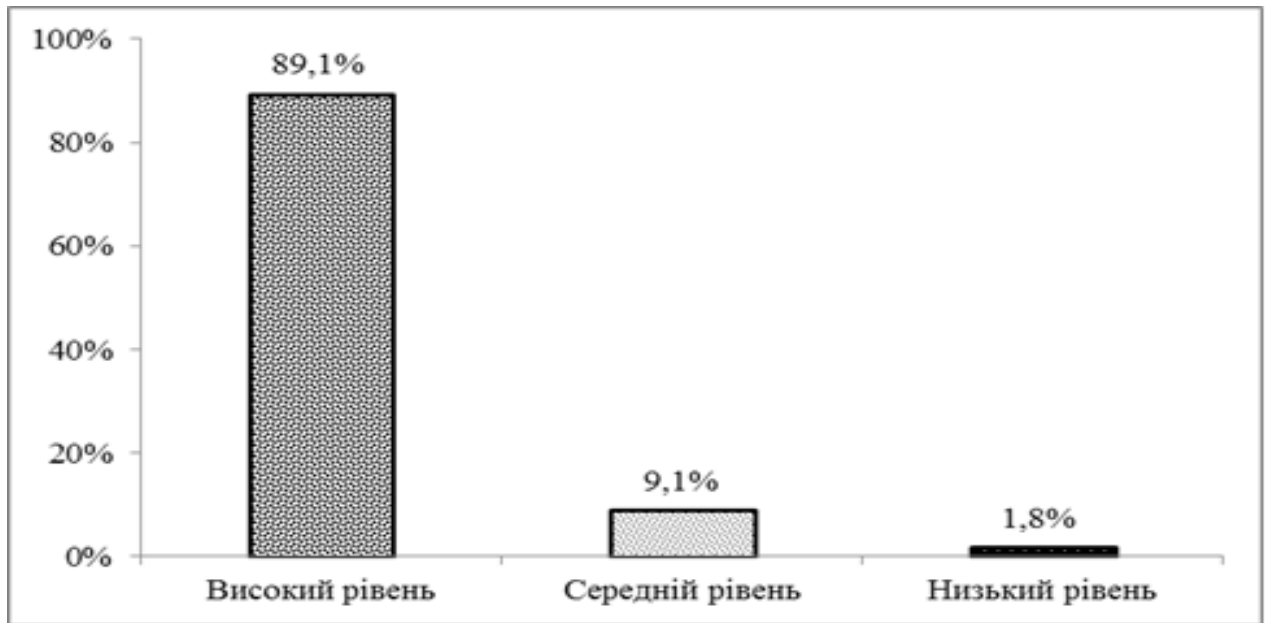

Рис. 3.24. Кількісний показник пізнавально-орієнтаційний компоненту психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах

У більшості досліджуваних військовослужбовців – 756 (89,1 %) – виявлено високий рівень, що вказує на їх професійну спроможність, здатність чітко розуміти власні дії на полі бою (у ході десантування та під час виконання завдань у глибокому тилу противника), прогнозувати можливі небезпечні ситуації, приймати правильні рішення в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу та адекватно реагувати на їх виклики. Водночас 78 осіб (9,1 %) показали середні показники та 16 (1,8 %) – низькі. Військовослужбовці з низькими показниками пізнавально-орієнтаційного компонента психологічної готовності мають недостатній рівень індивідуальної професійної підготовленості (необхідних знань за фахом, володіння штатною зброєю і технікою, набутого бойового досвіду тощо), не в повній мірі розуміють та уявляють власні дії на полі бою, особливо у разі відсутності сусідніх підрозділів підтримки (інших родів військ збройних сил) та з обмеженою кількістю життєво важливих засобів (боєприпасів, питної води, їжі тощо), не вміють прогнозувати небезпечні ситуації та приймати правильні рішення для їх вирішення, труднощі із здатності пристосуванням

та діями в іншому середовищі, у взаємодії з колегами по службі, з керівництвом підрозділу, а також проблеми зі станом здоров'я, фізичною підготовленістю та ін.

На підставі аналізу результатів дослідження операційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах можна стверджувати, що значна більшість опитаних – 727 (85,8 %) – мають високий рівень, здатні усвідомлювати мету причини війни (збройного конфлікту), практично (критично) мислити, володіють знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, впевнені у штатній зброї і техніці, служать у складі згуртованого бойового підрозділу, вміють регулювати свої психічні стани, готові до ризику, самопожертви та дій в умовах невизначеності, раптовості та дефіциту часу (рис. 3.25).

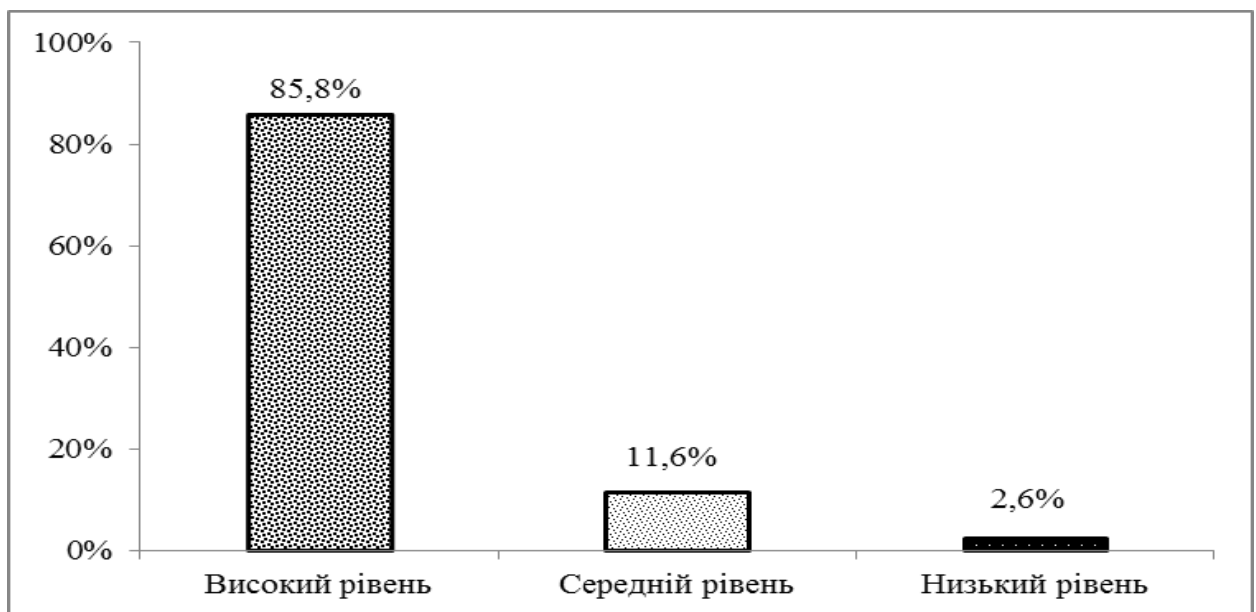

Рис. 3.25. Кількісний показник операційного компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах

Середній рівень виявлено у 98 воїнів-десантників (11,6 %) та низький – у 22 (2,6 %). Встановлено, що з низьким рівнем показника операційного компонента психологічної готовності військовослужбовці не впевнені у штатній зброї і техніці військового підрозділу, мають недостатній досвід перебування в екстремальних умовах, проблеми із подоланням труднощів, управлінням своєю поведінкою під час виконання завдань за призначенням,

організацією професійної діяльності, швидкістю прийняття рішень, у них низький рівень готовності до ризику, самопожертви, дій в умовах невизначеності, дефіциту часу, десантування на невідому місцевість та виконання бойових завдань у тилу противника (диверсійних дій), вони не задоволені професійною підготовленістю своїх колег, їх згуртованістю, інформацією про події в країні та районі бойових дій.

Результати дослідження емоційно-вольового компонента психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах наведено на рис. 3.26. В абсолютній більшості опитаних – 796 осіб (93,7 %) – виявлено високий рівень, що вказує на їх здатність до саморегуляції та самоконтролю емоційного стану в бойовій обстановці [74]. Такі воїни-десантники впевнені у своїх силах, у колегах по зброї, мають позитивний настрій, відповідальні, дисципліновані, ініціативні, наполегливі, рішучі, активні, зосереджені на поставленому завданні, зорієнтовані на подальший успіх, контролюють власні емоції, почуття, вміють долати сумніви, страхи.

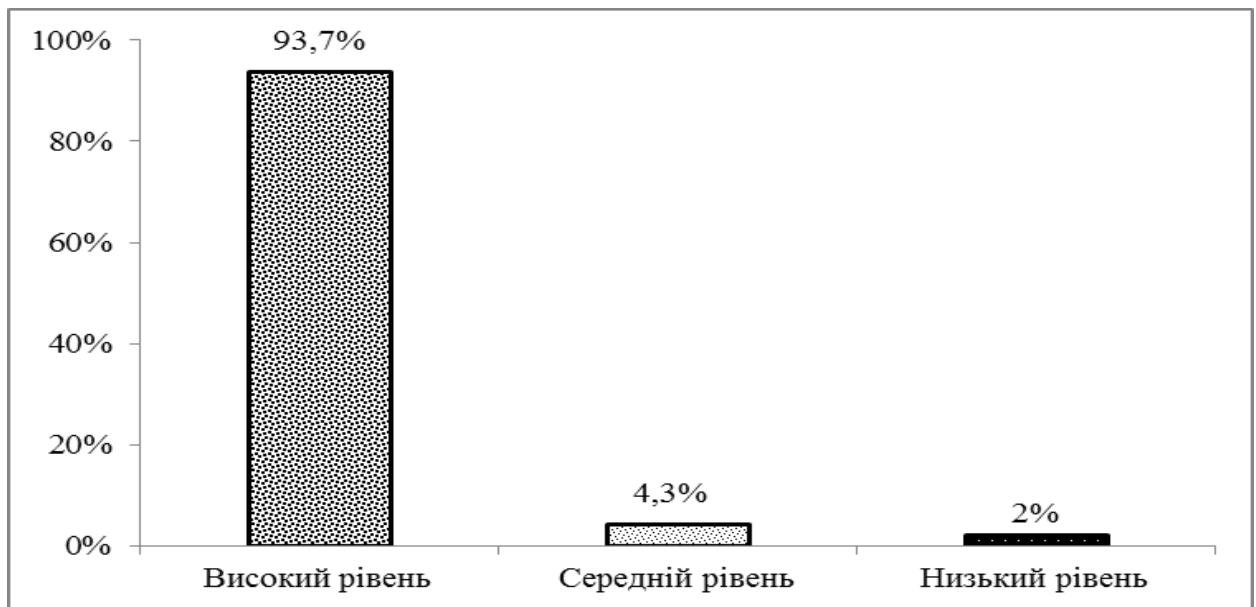

Рис. 3.26. Кількісний показник емоційно-вольового компонента структури психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах

У решти опитаних осіб – 37 (4,3 %) – виявлено середній рівень, у 17 осіб (2 %) – низький рівень, що значно впливає на хід виконання бойових

завдань. У військовослужбовців з низькими показниками виникають значні проблеми із психологічними станами, вони не здатні до самоконтролю за своїми емоціями та почуттями, відокремлення негативних травматичних подій минулого та відновлення свого організму.

Отже, за сумарним показником рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах (рис. 3.27) переважна більшість опитаних воїнів-десантників – 770 (90,7 %) – має високий рівень психологічної готовності. У цієї категорії досліджуваних немає будь-яких сумнівів, наявні прагнення до боротьби, демонстрування власної сили та можливостей, спрямованість на здобуття перемоги над ворогом. Крім того, їх поведінка врівноважена, вони не замкнутості та і не метушливі, фізіологічно здорові, дотримуються мотивуючого гасла ДШВ – “Завжди перші!”, залюбки чітко, впевнено, безпомилково виконують команди та накази.

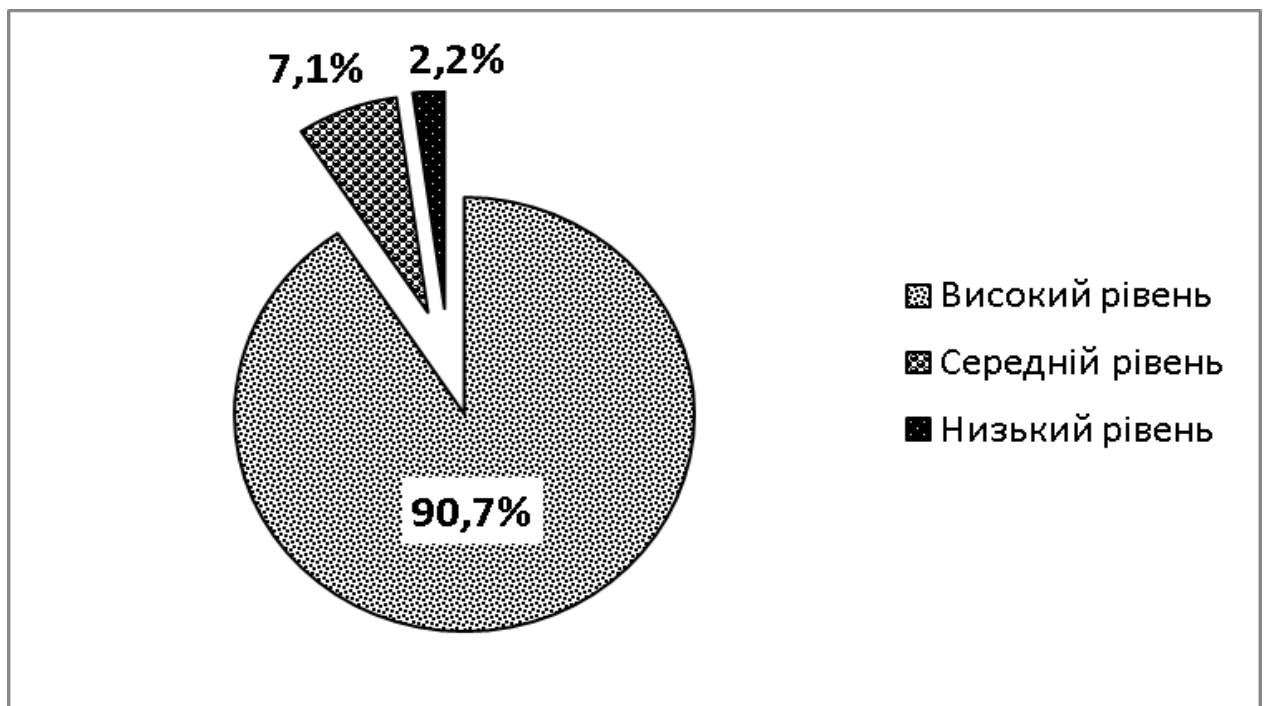

Рис. 3.27. Сформований рівень психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах

Решта осіб – 61 (7,1 %) – за оцінними показниками отримали середній рівень психологічної готовності, що засвідчує недостатнє співвідношення у

воїнів-десантників віри у власні сили, рішучості до дій та прагнення до боротьби. Військовослужбовці фізіологічно почуваються себе добре, але допускають деякі незначні помилки під час виконання команд. З низьким рівнем психологічної готовності виявлено 19 осіб (2,2 %). У таких воїнів-десантників немає віри, рішучості і впевненості у своїх силах, як правило, під час виконання команд вони допускають помилки, метушаться або взагалі замкнуті.

Таким чином, за допомогою дібраного психологічного інструментарію, розробленої авторської методики “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”, спільної роботи з експертною групою та проведеного аналізу отриманих результатів дослідження нами визначено відповідний рівень психологічної готовності у військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах. Так, більшість опитаних воїнів-десантників за оцінними показниками мають високий рівень психологічної готовності до виконання завдань за призначенням, а особи з низькими показниками потребують її розвитку за структурними компонентами, притаманними цьому роду військ. Надалі для вирішення цього завдання буде розроблено та апробовано програму розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах.

3.2. Модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах

Метод моделювання широко застосовують у різних сферах досліджень, зокрема психології. Поняттям “моделювання” (від “modèle” – зразок) оперують для вивчення психічно-пізнавальних процесів і психічних станів. У психології моделювання розглядають як метод дослідження, що дає змогу побудувати зразок, аналог чи оригінал (еталон) досліджуваного процесу (явища) за допомогою створеної моделі [121]. Ще 1965 року В. Пушкін

зазначав, що немає жодної діяльності, у якій не існувало б відповідної форми моделювання [173].

Як модель розуміють загальну систему окремих предметів або явищ, що є шаблоном (замінником) порівняно із системою-оригіналом. Перевагою моделі є її простота, завдяки якій модель набуває наочності, але надмірна спрощеність може призвести до втрати повноти й істинності, що впливатиме на загальні висновки науково-дослідної роботи. Залежно від завдань наукового пошуку моделі поділяють на два види: 1) моделювання психіки – імітація психічних процесів, що полягає у відтворенні будови моделі, її функціонування для отримання необхідних результатів, подальшого передбачення та пояснення встановлених фактів; 2) психологічне моделювання, яке проводять у штучних лабораторних умовах для дослідження або вдосконалення певної психологічної діяльності [194].

Щодо моделювання психологічного явища, науковці визначають такі основні вимоги: а) відповідність опису даним експериментального дослідження; б) можливість подальшого висування та перевірки новітніх експериментальних результатів; в) опис функцій, механізмів, процесів, отриманих у ході експерименту, за допомогою моделі, як що вона є парадигмальною; г) суб'єктивність моделі; д) продуктивність моделі, що полягає у можливості породження нових форм психологічних явищ [173].

У ході аналізу джерельної бази виявлено, що українські і зарубіжні учені значну роль приділяють тлумаченню поняття “модель” та важливості його застосування у психологічній науці для опису психологічних процесів, станів і властивостей людини у ході виконання професійної діяльності [58].

Для побудови моделі професійної діяльності К. Платонов використовує набутий досвід та загальні особистісні властивості професіонала або групи людей, що працюють за певною професією. Дослідник також описує три види моделей фахівця, в які вкладено основну системну будову, тобто статuti, інструкції, програми підготовки до діяльності, що належать до

нормативної моделі, безпосередня думка професійних досвідчених експертів становить експертну модель, існування в окремих умовах середнього професіонала то є вже наступна – емпірична модель професіонала [134].

У модель спеціаліста І. Сигов вкладає головну ідею документально зафіксованого образу професіонала, що стає еталоном визначених загальнонеобхідних вимог до певної професійної діяльності [173]. З точки зору сукупності загальних характеристик людини, що є необхідними для успішного виконання діяльності, в тому числі психологічних якостей, А. Маркова описує модель “реального професіонала”. Дослідниця зосереджує увагу на станах емоційної та операційної сфери, які характеризують особистість як професіонала. Доповнюючи загальну картину моделі спеціаліста, В. Толочек до її структури включає соціально-психологічні, професійні якості, в тому числі знання, вміння, навички особистості та загальну характеристику суспільної думки працівників, які займаються відповідним видом діяльності [202].

На думку В. Шадрикова, до моделі спеціаліста також необхідно залучити уявлення про професію, умови її перебігу, обізнаність людини про цілі та основні функції під час цієї діяльності, а також певні знання, вміння, навички для прийняття рішень, у разі потреби створення умов для формування додаткових особистих якостей, необхідних для забезпечення успішного та продуктивного виконання поставлених завдань [216; 217].

Розглядаючи компетентність як наявність внутрішньої мотивації, професійних цінностей та здатності виконувати поставлені завдання в межах своїх функцій, регламентованих вимогами посадових інструкцій державного службовця, С. Зелінський вважає за необхідне визначитися з моделлю компетенції, яка буде дієвою і матиме повний перелік компетенцій, необхідних для успішного вирішення завдань (рис. 3.28). Дослідник зауважує, що компетенції моделі можуть бути специфічними, це визначатиме конкретною важливістю посади, або загальні, які стосуватимуться загальної категорії службовців. Запропоновану модель науковець уявляє у вигляді

будинку. Спрямовані цілі, цінності, стратегія утворюють своєрідний фундамент, а блоки та цегла – вимоги до компетенцій [50]. Модель є більш дієвою, якщо має просту і зрозумілу структуру. До опису моделі можна залучити кілька пов'язаних між собою компонентів, але якщо їх кількість зavelика, то модель набуває іншої складності і буде проблематичною для впровадження. Використовуючи наявні варіанти компетенцій, С. Зелінський виокремлює ключові: творче мислення (креативність та інновації); гнучкість (готовність до змін та управління змінами); стратегічне мислення (вміння будувати бачення та орієнтацію в майбутньому); співробітництво (вміння вибудовувати відносини у спілкуванні).

Рис. 3.28. Модель компетенцій державних службовців (за С. Зелінським)

Досліджуючи психологічну готовність керівників оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби до управління в умовах змін, О. Туз пропонує модель, яка містить п'ять компонентів: когнітивний, мотиваційний, особистісний, діяльнісний та регулятивний. Використовуючи метод моделювання, дослідник чітко відображає основні елементи та взаємозв'язки, що забезпечують надійне функціонування цієї моделі [203; 204].

Для побудови моделі психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників О. Самойленко використовує результати тестувань експортної групи військовослужбовців Державної прикордонної служби України, які мають бойовий досвід, що безпосередньо впливає на індивідуальну (колективну) підготовку військовослужбовців щодо формування та розвитку їх психологічної готовності до ведення

бойових дій. Під час проведення тестувань військових експертів було застосовано стандартизований психологічний інструментарій та на основі аналізу отриманих еталонних даних створено модель психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників. Запропонована модель містить сім взаємопов'язаних структурних компонентів: організаційно-управлінський, регуляційно-адаптаційний, соціально-психологічний, професійно-діяльнісний, особистісний, емоційний та психофізіологічний [169].

До складу організаційно-управлінського компонента психологічної готовності прикордонників включено престиж та задоволеність службою, кар'єрне зростання, матеріальне забезпечення, ставлення керівництва тощо. Рівнем саморегуляції, адаптацією автор наповнює регуляційно-адаптаційний компонент психологічної готовності військовослужбовців. Комунікативні здібності і взаємовідносини в колективі науковець зараховує до складу соціально-психологічного компонента, а планування, моделювання, гнучкість, професійну спрямованість, оцінювання результатів діяльності – до професійно-діялісного компонента. До складу особистісного компонента психологічної готовності мобілізованих прикордонників включено: самостійність, мислення, копінг-стратегії, емоційного – емоційний комфорт, психофізіологічного – витривалість до різних видів навантажень та психологічні процеси [169].

Розглядаючи психологічну готовність працівників Міністерства надзвичайних ситуацій України до професійної діяльності в екстремальних умовах О. Колісніченко пропонує модель ситуативної (тимчасової) психологічної готовності, яка має таку структуру: розуміння мети і завдань, суспільних потреб, усвідомлення та оцінювання умов діяльності, вибір способів і засобів виконання поставлених завдань, реалізацію визначеної мети та оцінювання результатів власної діяльності. Дослідник також пропонує модель довгострокової (спеціальної) психологічної готовності рятувальників до професійної діяльності в екстремальних умовах,

складовими якої є: мислення, уявлення, пам'ять, позитивне ставлення до обраної професії, емоційно-вольова стійкість, знання, уміння, навички, певні риси характеру [82; 147].

Колектив українських психологів, описуючи модель психологічної готовності фахівця екстремального виду діяльності зазначає, що її складовими є такі взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти: мотивація обов'язку (самовмотивування); професійна витривалість (здатність використання внутрішнього потенціалу); професійна взаємодопомога і довіра (застосування комунікативних навичок для досягнення визначеної мети); професійна компетентність (здатність до організації бойової діяльності); вольове зусилля (здатність до самообілізації). Запропонована модель розкриває структуру вольового акту і містить послідовні фази: спонукання до дій, визначення та усвідомлення мети, боротьба мотивів, вольова реалізація запланованих дій [58; 82; 113; 169; 170; 177; 203; 213].

Отже, на підставі аналізу різних підходів щодо використання методу моделювання в наукових дослідженнях та основної специфіки застосування ДШВ ЗС України побудуємо структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах (далі – модель) (рис. 3.29).

До участі у створенні моделі залучено офіцерів військових частин А 0281 та А 0284, які входять до складу експертної групи і є безпосередніми організаторами бойової діяльності у військових частинах, де проходять військову службу за контрактом військовослужбовці ДШВ. Враховуючи специфіку професійної діяльності військовослужбовців ДШВ та застосовуючи метод моделювання у структуру моделі ми заклали чотири взаємопов'язані компоненти психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий, що описані нами вище.

Для опису особливостей психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням розроблено авторську методику

(додаток Е 10), яка складається із 87 питань та розкриває сутність складових моделі. Результати, отримані на підставі опитувань експертів, можна вважати оціночним критерієм (еталоном) сформованості психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах, а отримані результати досліджуваної категорії – показником, що входить в оцінні межі цього критерію (додаток Ж).

Одним із елементів структури моделі психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах є насамперед мотиваційний компонент, який можна вважати основою побудови всієї бойової діяльності воїнів-десантників та нашої моделі в цілому. Якісно сформований мотиваційний компонент є засобом підвищення (зародження) внутрішньої сили, спрямованої на успішність у виконанні поставлених завдань та позитивного впливу на рівень психологічної готовності на полі бою. Передусім він активує внутрішнє бажання проходити військову службу в “елітних військах” та породжує інтерес до обраної професії – захисника Батьківщини, при цьому кожен воїн отримує особисте задоволення через те, що перебуває саме в цих військах, у цій військовій частині, в цьому бойовому колективі та з гордістю й честю може сказати: “Я десантник!”[58].

Багато хто з дитинства мріє стати десантником, пройти школу мужності, зробити перший стрибок із парашутом, але ця професія доступна тільки тим, хто має відповідну фізичну і психологічну підготовку. Недарма в суспільстві побутує думка, що ДШВ – це назавжди, це одна родина, що живе за принципом “один за всіх і всі за одного”.

Труднощі для десантника є звичайним явищем, яке має вирішальну мету – перемогу! Більшість воїнів-десантників пронизує внутрішній дух романтики служби у ДШВ, недарма про мужність та хоробрість цього роду військ у ході виконання бойових завдань у Республіці Афганістан (1979–1989), російсько-українській війні (з 2014 року до сьогодні) знято безліч патріотичних фільмів, написано віршів та пісень.

Рис. 3.29. Структурно-логічна модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах

Крім цього, мотиваційний компонент позитивно впливає на нормальне функціонування внутрішніх психологічних процесів, розширює світогляд та активує у десантника бажання рухатися кар'єрними сходами від солдата до сержанта, а іноді – стати офіцером. Важливими елементами цього компонента є прояв розумної ініціативи, вираження активності, цілеспрямованості, удосконалення власного життєвого та бойового досвіду. Складовими мотиваційного компонента слід вважати: власні переконання, ідеали, цілі, потреби, вимоги суспільства, інтерес до обраної професії, прагнення до успіху, потребу в успішному виконанні поставлених бойових завдань та демонстрування власних позитивних якостей.

Зауважимо, що мотиваційний компонент тісно пов'язаний з іншими компонентами структурно-логічної моделі психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах, особливо з операційним компонентом, тому що високий рівень мотивації позитивно впливатиме на зниження готовності до ризику, і забезпечить нормальне функціонування організму, уникнення невдач, нещасних випадків, приведе до успішного виконання бойового завдання з мінімальними втратами. Для розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності воїна-десантника необхідно звертати увагу на особисте прагнення військовослужбовця до проходження військової служби саме в цих військах, розуміння свого громадянського обов'язку щодо захисту Батьківщини, створення позитивних умов для проходження військової служби, задоволеність різними видами забезпечення, соціальним захистом, дозвіллям та відпочинком.

Пізнавально-орієнтаційний компонент охоплює систему підготовчого періоду воїна-десантника до бойової діяльності. На початку військової служби військовослужбовець ДШВ проходить копіткий шлях від моменту прийняття Військової присяги та професійного становлення в обраній справі. Важливими у його підготовці є стан здоров'я, фізична підготовленість, а також професійні знання, вміння, здобуті навички під час бойової та

психологічної підготовки, що загалом визначають рівень власної боєготовності та підрозділу в цілому.

Одним із головних завдань застосування ДШВ є десантування у глибокий тил противника для подальшого виконання бойових завдань. Забезпеченню успіху бойової діяльності сприяє пізнавально-орієнтаційний компонент, що дає змогу десантнику чітко зрозуміти власні дії на полі бою, спрогнозувати можливі небезпечні ситуації та прийняти правильні рішення в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу, адекватно реагувати на їх виклики. Складовими цього компонента є: професійні знання, бажання та готовність до дій, власні переконання, погляди, принципи, пізнавальні інтереси, вміння оцінювати обстановку, практично мислити і своєчасно приймати рішення. Важливими елементами розвитку цього компонента є довіра до керівництва держави, командування військової частини, авторитет безпосереднього командира (начальника), його професійний рівень і вміння керувати, взаємовідносини в колективі та за його межами, взаємодопомога, особиста готовність до захисту Батьківщини. Пізнавально-орієнтаційний компонент найтісніше пов'язаний з операційним компонентом і безпосередньо впливає на його подальше функціонування в ході виконання бойових завдань.

Операційний компонент психологічної готовності у разі виникнення екстремальних умов безпосередньо включатиме в роботу інші компоненти для забезпечення надійного функціонування психічних процесів та руху до перемоги. Операційний компонент охоплює: усвідомлення мети і причин війни (збройного конфлікту), професійне мислення, володіння знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, впевненість у штатній зброї та техніці, згуртованість бойового підрозділу, вміння управляти собою, готовність до ризику, самопожертви, дій в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу тощо. Високий рівень сформованості операційного компонента та прагнення до подальшого його розвитку є важливим

елементом психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до бойової діяльності та основою професіоналізму.

Важливою складовою структурно-логічної моделі психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах є емоційно-вольовий компонент, що забезпечує у воїна-десантника надійне функціонування психологічних процесів під час виконання завдань за призначенням.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності виконує контрольну-регулятивну функцію, активізує та гальмує психологічні процеси військовослужбовця в бойовій обстановці. У складі емоційно-вольового компонента проявляються різні психічні явища, а саме: відчуття впевненості у своїх силах та силах бойових побратимів, позитивний настрій, відповідальність, дисциплінованість, наполегливість, рішучість, активізація сил, зосередженість на поставленому завданні, ініціативність, орієнтованість на успіх, контроль за власними емоціями та почуттями, самопізнання, подолання сумнівів, страхів тощо. Осмислення та розуміння негативного впливу на психіку десантників чинників сучасного бою дає змогу надалі розвивати вміння і практичні навички, необхідні для укріплення сили волі, надання першої психологічної допомоги, забезпечення саморегуляції та самоконтролю за емоційним станом. Цей компонент взаємопов'язаний з іншими компонентами психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах та істотно впливає на прояви оперативного компонента.

Отже, згідно із завданнями дисертаційного дослідження розроблено та обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах, до складу якої увійшли взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий. Ефективність моделі підтверджено розкриттям головної суті її компонентів, які істотно впливають на рівень психологічної готовності воїна-десантника в бойових умовах.

3.3. Авторська методика оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням

На підставі аналізу дібраного психологічного інструментарію для діагностування психологічної готовності військовослужбовців ЗС України ми з'ясували, що за його допомогою можна визначити окремі елементи психологічної готовності, а не розкрити її повністю. На цей час для визначення рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ необхідно скористуватися значною кількістю психодіагностичного інструментарію, адже окремої методики для її оцінювання не існує. В цьому і полягає актуальність нашої авторської методики [34; 73; 74].

Авторська методика містить чотири основні частини:

- 1) вступна – звернення до воїнів-десантників, у якому розкрито основну мету дослідження та описано оціночні показники;
- 2) статусна – загальна соціально-демографічна характеристика досліджуваної особи (прізвище, ім'я, по батькові, військове звання, займана посада, вік, стать, національність, сімейний стан, освіта, вислуга років, участь у бойових діях, перебування в полоні, поранення та контузії);
- 3) основна – питання, сформульовані відповідно до компонентної структури психологічної готовності;
- 4) закінчення – запрошення до висловлювання думки кожним воїном-десантником стосовно питань досліджуваної теми.

Питання, запропоновані в авторській методиці, короткі за змістом, зрозумілі і доступні для опитуваної категорії, розбиті за компонентами на послідовні блоки (мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий), а також відповідають темі та завданням дослідження.

Оцінювання відповідей проводиться за 10-бальною шкалою, умовно розділеною на чотири ступені: відмінно – (10, 9, 8) балів; добре – (7, 6, 5) балів; задовільно – (4, 3) бали; незадовільно – (2, 1) бали.

Так, до мотиваційного компонента структури психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності в бойових умовах включено 23 запитання, в яких методом оцінювання воїни-десантники розкривають особисте прагнення до військової служби, до перемоги, власний інтерес та задоволеність своєю військовою діяльністю, розуміння й усвідомлення свого громадянського обов'язку із захисту Батьківщини та важливості виконання завдань за призначенням, бажання взаємодіяти в групі, ступінь прийняття ризику та небезпеки, а також соціально-побутовими умовами, грошовим забезпеченням, харчуванням, відпочинком, тривалістю сну, житлом, речовим майном, психологічною підготовленістю, медичним забезпеченням, заохоченням з боку керівництва та результатами своєї служби.

Щоб розкрити основні підготовчі елементи психологічної готовності військовослужбовців до діяльності у бойових умовах, до змісту пізнавально-орієнтаційного компонента ми включили 20 запитань. Респонденти свідомо мають визначити оцінний рівень особистої готовності до захисту Батьківщини, боєготовності штатного підрозділу, фізичної підготовленості, стану здоров'я, взаємовідносин у групі, довіри до керівництва держави та командування військової частини, справедливості прийняття рішень вищим керівництвом, авторитету до безпосереднього командира (начальника) і довіри до нього, власного авторитету, наявності досвіду та професійної підготовленості за фахом, готовності до взаємодопомоги в бою, прийняття правильних рішень та прогнозування небезпечних ситуацій, а також розуміння й уявлення власних дій на полі бою, особливо у разі відсутності сусідніх підрозділів підтримки (інших родів військ збройних сил) та з обмеженою кількістю життєво важливих засобів (боєприпасів, питної води, їжі), власних помилок та їх недопущення у майбутній діяльності, особливо під час виконання завдань за призначенням.

До складу оперативного компонента ми включили 19 запитань, що розкривають психологічну готовність воїна-десантника безпосередньо під час виконання бойових завдань. Усі військовослужбовці досліджуваної категорії вже є учасниками бойових дій та мають певний бойовий досвід, здатні оцінити власні ресурси, тому можуть спрогнозувати і впевнено оцінити свій рівень психологічної готовності, відповідаючи на запропоновані в авторській методиці запитання. В цьому блоці авторської методики ми акцентуємо увагу на питаннях, що насамперед дають змогу зрозуміти ступінь психологічної готовності кожного військовослужбовця до виконання завдань у бойових умовах. Аналізуючи отримані відповіді за шкалами оцінних показників, ми чітко бачимо прояви рівня психологічної готовності воїна-десантника за окремі елементи операційного блоку. Так, наприклад, військовослужбовець має свідомо оцінити свою готовність до ризику, самопожертви, дій в умовах невизначеності та дефіциту часу, десантування на невідому місцевість та виконання бойових завдань у глибокому тилу противника (диверсійних дій), впевненість у штатній зброї, техніці та в підтримці колег по службі, вміння організувати свою діяльність, приймати чіткі рішення, управляти власною поведінкою та долати виниклі труднощі, усвідомлювати мету та причини війни (збройного конфлікту), а також негативні наслідки допущених помилок у ході виконання бойових завдань.

Для визначення сформованості емоційно-вольового компонента сформульовано 25 запитань, зміст яких розкриває важливі психологічні властивості і стани військовослужбовця ДШВ: мужність, сміливість, рішучість, ініціативність, самостійність, чесність, порядність, зібраність, зосередженість, активність, працездатність, уважність, відповідальність, стриманість, витривалість, дисциплінованість, наполегливість, цілеспрямованість, організованість, позитивний настрій, впевненість у своїх силах та силах колег по зброї, якість здорового сну, а також емоційна стійкість (самоконтроль своїх емоцій та почуттів, відокремлення негативних травматичних подій минулого).

Авторська методика дала змогу оцінити рівень індивідуальної та колективної сформованості психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах не тільки в пункті постійної дислокації, а й польових умовах протягом обмеженого часу на її проведення та подальші підрахунки. Використовуючи програмне забезпечення Microsoft Excel, ми створили електронний варіант авторської методики, завдяки якому кожен військовослужбовець може самостійно пройти опитування й отримати оцінні показники особистого рівня психологічної готовності. Електронний варіант авторської методики побудований в програмі Microsoft Excel, значно допоможе офіцерам-психологам, заступникам командирів рот (батареї), батальйонів (дивізіонів) та інших структурних підрозділів з морально-психологічного забезпечення зменшити навантаження та зберегти час для підрахунків, а також для подальшого аналізу динаміки змін у показниках після застосування засобів розвитку рівня психологічної готовності [74; 186; 188].

Обробка результатів передбачає виконання таких послідовних кроків.

Перший крок – оціночні показники структурних компонентів психологічної готовності військовослужбовця визначають як середнє арифметичне відповідей на питання за якими нараховують сумарні бали за кожним компонентом окремо. Питання авторської методики за структурними компонентами розділено так:

мотиваційний компонент – запитання 1–23;

пізнавально-орієнтаційний компонент – запитання 24–43;

операційний компонент – запитання 44–62;

емоційно-вольовий компонент – запитання 63–87.

Відповіді респондентів можуть становити від 0 до 10 балів, де 0 – найнижча оцінка (рівень), 10 – найвища оцінка (рівень).

Другий крок – індивідуальний показник рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовця ДШВ розраховують як середнє арифметичне отриманих коефіцієнтів за структурними компонентами.

Третій крок – загальну оцінку рівня сформованості психологічної готовності військового підрозділу обчислюється як середнє арифметичне суми кількісних індивідуальних показників рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців. Аналогічним методом також визначають оцінні показники за структурними компонентами психологічної готовності військовослужбовців підрозділу. Загальний рівень психологічної готовності воїнів-десантників визначають за такими показниками (табл. 3.1).

Інтерпретація результатів

Таблиця 3.1

Таблиця визначення рівня психологічної готовності
військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах

Рівень сприйняття ПГ військовослужбовців ДШВ виконання бойового завдання	Рівень сформованості ПГ	Коефіцієнт ПГ	Межі оцінок
Сприяє виконанню завдань за призначенням	Високий	0,66–1	6,6–10
	Середній	0,33–0,65	3,3–6,5
Не сприяє виконанню завдань за призначенням	Низький	0,1–0,32	1–3,2

Запропоновано таку інтерпретацію результатів оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовці ДШВ до діяльності у бойових умовах:

високий рівень – відсутність у військовослужбовців сумнівів, явний інтерес до професійної діяльності та задоволеність нею, виражене прагнення до боротьби, демонстрування власної сили та можливостей, чітке розуміння своїх дій на полі бою (у ході десантування і під час виконання завдань у глибокому тилу противника), вміле володіння знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, впевненість у штатній зброї і техніці, здатність до саморегуляції та самоконтролю за емоційним станом у бойовій обстановці, прогнозування можливих небезпечних ситуації, готовність до ризику, самопожертви та дій в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу;

середній рівень – недостатнє співвідношення віри у власні сили, готовності до ризику, самопожертви, рішучості до дій та прагнення до боротьби в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу, як правило, недостатнє володіння знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, неналежні саморегуляція та самоконтроль за емоційним станом у бойовій обстановці, деяка невпевненість у штатній зброї і техніці, фізіологічно – добре самопочуття, але наявні помилки під час виконання команд та в ході прийняття рішень;

низький рівень – відсутність віри, рішучості і впевненості у своїх силах, поява сумнівів, втрата інтересу, життєвих цілей, домінування фрустрації, фізіологічно незадовільне самопочуття (пришвидшене серцебиття, блідий колір обличчя, періодична задишка, збільшена агресивність, тривожність, ригідність, знижений настрій, пригніченість, іноді – запаморочення), у ході виконання команд – допускання значних помилок, метушня або замкнутість.

До апробації авторської методики ми залучили 850 військовослужбовців військової служби за контрактом військових частин ДШВ – учасників бойових дій. З-поміж досліджуваних осіб було сформовано репрезентативну вибірку, до складу якої увійшли 809 чоловіків та 41 жінка. За допомогою коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона r_{xy} ми порівняли експериментальні результати, отримані за допомогою авторської методики, та дібраного психодіагностичного інструментарію, а також визначили наявність статистичного зв'язку між ними.

Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона r_{xy} обчислено за допомогою програмного забезпечення SPSS 20.0 для Windows (табл. 3.2).

Аналіз отриманих результатів за методикою діагностики мотивації до успіху Т. Елерса ($r_{xy} = 0,505^{**}, p < 0,01$), методикою діагностування професійної мотивації В. Осьодла ($r_{xy} = 0,516^{**}, p < 0,01$), методикою оцінювання рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, В. Бойка ($r_{xy} = 0,590^{**}, p < 0,01$), експрес-опитувальником вивчення основних складових готовності (рівня сформованої думки щодо розуміння важливості

захисту Вітчизни ($r_{xy} = 0,682^{**}$, $p < 0,01$), рівня особистої готовності ($r_{xy} = 0,684^{**}$, $p < 0,01$), рівня бойової готовності підрозділу ($r_{xy} = 0,643^{**}$, $p < 0,01$), методикою діагностування самооцінки психічних станів за Г. Айзенком (рівень тривожності ($r_{xy} = -0,455^{**}$, $p < 0,01$), рівня фрустрації ($r_{xy} = -0,452^{**}$, $p < 0,01$), рівня агресивності ($r_{xy} = -0,310^{**}$, $p < 0,01$), рівня ригідності ($r_{xy} = -0,373^{**}$, $p < 0,01$)), методикою самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна (самопочуття ($r_{xy} = 0,589^{**}$, $p < 0,01$), активності ($r_{xy} = 0,595^{**}$, $p < 0,01$), настрою ($r_{xy} = 0,543^{**}$, $p < 0,01$), працездатності ($r_{xy} = 0,598^{**}$, $p < 0,01$), зацікавленості в участі в бойових діях ($r_{xy} = 0,542^{**}$, $p < 0,01$), впевненість у своїх силах ($r_{xy} = 0,568^{**}$, $p < 0,01$)), методикою визначення ступеня готовності до ризику А. Шуберт ($r_{xy} = -0,147^{**}$, $p < 0,01$), методикою діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів за В. Бойком ($r_{xy} = 0,518^{**}$, $p < 0,01$) встановлено, що весь зазначений психодіагностичний інструментарій має сильний зв’язок із відповідними компонентами психологічної готовності та значущий взаємозв’язок між ними ($p \leq 0,05$).

Таблиця 3.2

Статистичні показники
коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона r_{xy} між авторською методикою
та відібраним психодіагностичним інструментарієм

№ п/п	Методики дослідження	r_{xy}	p
МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ			
1	Методика діагностування мотивації до успіху Т. Елерса	0,505**	$p < 0,01$
2	Методика діагностування професійної мотивації В. Осьодла	0,516**	$p < 0,01$
3	Методика оцінювання рівня соціальної фрустрованості Л. Вассерман, В. Бойко	-0,590**	$p < 0,01$
ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ			
4	Експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності, розроблений НДЦГП ЗС України:		
	рівень сформованої думки щодо розуміння важливості захисту Вітчизни	0,682**	$p < 0,01$
	рівень особистої готовності	0,684**	$p < 0,01$
	рівень бойової готовності підрозділу	0,643**	$p < 0,01$
5	Методика діагностування самооцінки психічних станів за Г. Айзенком:		
	рівень тривожності	-0,455**	$p < 0,01$
	рівень фрустрації	-0,452**	$p < 0,01$
	рівень агресивності	-0,310**	$p < 0,01$
	рівень ригідності	-0,373**	$p < 0,01$

Продовження таблиці 3.2

ОПЕРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ			
6	Методика самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна:		
	самопочуття	0,589**	$p < 0,01$
	активність	0,595**	$p < 0,01$
	настрій	0,543**	$p < 0,01$
	працездатність	0,598**	$p < 0,01$
	зацікавленість в участі у бойових діях	0,542**	$p < 0,01$
	бажання виконувати бойові завдання	0,556**	$p < 0,01$
	впевненість у своїх силах	0,568**	$p < 0,01$
7	Методика визначення ступеня готовності до ризику А. Шуберт		
		-0,147**	$p < 0,01$
ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ			
8	Методика діагностики “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка		
		-0,451**	$p < 0,01$
9	Методика дослідження “сили волі”		
		0,518**	$p < 0,01$

Примітка: ** – кореляція значуща лише на рівні 0,01 (двостороння);

* – кореляція значуща лише на рівні 0,05 (двостороння).

Внутрішню узгодженість (надійність) обраних питань авторської методики визначено за допомогою коефіцієнта α Кронбаха, який відповідає належному значенню оцінних вимог до психодіагностичного інструментарію і становить 0,825.

Наступним етапом стало обчислення оцінних рівнів психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності в бойових умовах. Враховуючи специфіку застосування ДШВ та використовуючи логічний розподіл оцінних рівнів психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах, запропоновано провести так:

6,6–10 балів – високий рівень психологічної готовності, сприяє виконанню бойових завдань;

3,3–6,5 балів – середній рівень психологічної готовності, сприяє виконанню бойових завдань;

1–3,2 балів – низький рівень психологічної готовності, не сприяє виконанню бойових завдань.

Таким чином, ми вирішили одне з ключових завдань дисертаційного дослідження – розробили та апробували авторську методику визначення індивідуальної та колективної оцінки рівня сформованості психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах не тільки в

пункті постійної дислокації, а й у польових умовах з використанням обмеженого часу на її проведення та подальші підрахунки. Для зручності в розрахунках запропоновано електронний варіант методики, завдяки якому кожен військовослужбовець може самостійно пройти опитування й отримати оціночні показники особистого рівня психологічної готовності. Електронний варіант авторської методики значно допоможе в роботі офіцерам структур морально-психологічного забезпечення, зменшить час на проведення розрахунків, загальний аналіз і виявлення динамічних змін у показниках психологічної готовності воїнів-десантників до та після застосування засобів впливу на їх психологічну готовність.

Апробація авторської методики вказує на її валідність, значущих розбіжностей між показниками компонентів психологічної готовності авторській методиці та дібраного за цим принципом психологічного інструментарію не виявлено.

3.4. Програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах

Для проведення формувального етапу психологічного експерименту сформовано КГ та ЕГ із військовослужбовців військової служби за контрактом військових частин ДШВ ЗС України по 30 осіб у кожній. До складу груп увійшли військовослужбовці, які вже неодноразово брали участь у бойових діях та мають певний бойовий досвід. Виходячи з того, що особовий склад військових частин у той час перебував на відновленні боєздатності та надалі планувався до відправлення в район виконання бойових завдань, – нам вдалося позитивно вплинути на рівень психологічної готовності воїнів-десантників, які за попередніми результатами показали найнижчі показники.

З огляду на мету формувального етапу психологічного експерименту, що полягала в розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах, ми окреслили такі завдання: визначити часові показники поетапного проведення занять програми розвитку психологічної готовності, розробити її зміст і структуру, апробувати програму та визначити її ефективність.

На підставі різних підходів вітчизняних та зарубіжних учених у сучасній психологічній науці щодо поняття “соціально-психологічного тренінгу” встановлено наявність значної кількості тлумачень, що визначають групу методів розвитку здібностей особистості до навчання та оволодіння будь-яким видом складної діяльності [9; 118; 119; 120; 151; 210]. На думку В. Стасюка, соціально-психологічний тренінг є формулю психологічних дій, орієнтованих на розвиток спеціальних умінь, поглиблення досвіду, аналіз різних ситуацій та рефлексії [178; 179; 184]. Цікаву ідею “моделі росту” висунув К. Роджерс, яка полягає у власній активності людини, що йде зсередини, її прагненні до зростання, саморозвитку та подальшої реалізації. Учений звертає увагу на роботу з особистістю, включаючи до її плану зростання (зміни) розвиток глибокого усвідомлення та осмислення своїх особливостей [165].

Отже, організаційно реалізація програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати” (далі – програма) здійснюється в межах 1,5 кредитів ЕСТS.

Мета програми полягає не лише в наданні військовослужбовцям ДШВ знань про психологічну готовність, особливості протікання їх функціональних станів у екстремальних умовах та навчання практичних вмінь із саморегуляції, а й оптимізації процесу розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах.

Завдання програми розвитку:

1) розвиток мотиваційної сфери військовослужбовців до бойової діяльності;

2) ознайомлення з поняттями “психологічна готовність”, “психічна стійкість”, “психотравмувальні чинники сучасного бою”, “збереження психічного здоров’я”;

3) розвиток позитивного ставлення до самого себе, обраної професії, розуміння та уявлення військовослужбовцями власних дій на полі бою, прогнозування можливих небезпечних ситуацій та прийняття своєчасних правильних рішень для їх подолання;

4) розвиток умінь та практичних навичок, необхідних для надання першої психологічної допомоги, проведення саморегуляції та самоконтролю емоційного стану.

Цільова категорія – військовослужбовці військової служби за контрактом, які проходять військову службу у ДШВ ЗС України.

Робочий інструментарій для реалізації програми розвитку: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, звукові колонки, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити, папір формату А4, бейджі.

Структура програми розвитку:

1. Вступ – 2 год;

2. Мотиваційний блок (10 год):

2.1. Заняття 1.1 “Мотивація та її ефективний вплив на бойову діяльність військовослужбовців ДШВ” – 5 год;

2.2. Заняття 1.2 “Мотиваційна стратегія як важлива детермінанта успішного виконання бойових завдань на полі бою” – 5 год;

3. Пізнавально-орієнтаційний блок (10 год):

3.1. Заняття 2.1 “Психологічна готовність військовослужбовців ДШВ як основний чинник успішного виконання бойових завдань” – 5 год;

3.2. Заняття 2.2 “Сучасний бій та його вплив на психічні процеси військовослужбовців ДШВ під час виконання завдань за призначенням” – 5 год;

4. Операційний блок (10 год):

4.1. Заняття 3.1 “Є така професія – Батьківщину захищати. Професійна діяльність військовослужбовців ДШВ під час виконання завдань за призначенням” – 5 год;

4.2. Заняття 3.2 “Практичні дії солдата у ході виконання бойових завдань у глибокому тилу противника” – 5 год;

5. Емоційно-вольовий блок (10 год):

5.1. Заняття 4.1 “Розвиток емоційно-вольової сфери військовослужбовців ДШВ як основа успішності подолання психічних навантажень під час діяльності в особливих умовах” – 5 год;

5.2. Заняття 4.2 “Негативні психічні стани та способи саморегуляції під час виконання бойових завдань військовослужбовцями ДШВ”;

6. Підведення підсумків програми розвитку – 1 год;

7. Індивідуальне психологічне консультування – 2 год.

Загальний план проведення комплексної програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до ведення бойових дій “Народжений перемагати” наведено в додатку К.

Зміст програми розвитку.

Вступ.

Час: 90 хв.

1. Демонстративний показ патріотичного відеоролика.

Час: 5 хв.

Мета: викликати в учасників програми емоції, які спонукають до діяльності й досягнення позитивного результату та нагадати, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є священним обов’язком кожного громадянина України.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, звукові колонки, фліпчарт, маркери, ручки та робочі зошити.

Хід виконання. Тренер проводить демонстративний показ патріотичного відеоролика, в якому висвітлено історичний шлях України, особливо наголошено на подіях 2013 року – Революція Гідності та 2014 року

– анексія Криму, початок російсько-української війни та значні перемоги наших воїнів. На завершення на екрані з'являється надпис: “Народжений перемагати”, який надихає, втілює віру в перемогу та є назвою програми розвитку [10; 25; 26; 39; 40; 83; 194].

2. Самопрезентація тренера (ведучого), доведення до учасників мети й основних завдань програми розвитку.

Час: 20 хв.

Мета: презентувати тренера (ведучого) та ознайомити учасників з метою, завданнями і запланованими заходами проведення програми розвитку.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп'ютер, ручки, робочі зошити та бейджі.

Хід виконання. До залу заходить тренер, вітається з аудиторією, відрекомендовується та повідомляє учасникам мету й основні завдання програми розвитку, а також висвітлює їх на екрані. Помічник тренера роздає військовослужбовцям програмки з планом проведення професійно-психологічного тренінгу та іменні бейджі.

3. Вправа “Знайомство”.

Час: 30 хв.

Мета: провести розширене знайомство та зблизити учасників.

Хід виконання. Проводиться у вигляді інтерв'ю. Учасники тренінгу сідають у коло. Розпочинає вправу тренер, розповідаючи про свій життєвий шлях, передає естафету іншому учаснику, кидаючи йому в руки маленький тенісний м'ячик. Кожен учасник розповідає про себе (“Мое ім'я...”, “Посада...”, “Захоплення...”, “Найкращі риси свого характеру...”, “Цікава історія або подія зі свого життя...”, “Друзі, які є серед учасників...”, “У військовослужбовців ДШВ я найбільше ціную ...”).

4. Вправа “Очікування”.

Час: 20 хв.

Мета: отримати важливу інформацію від кожного учасника про його сподівання від програми розвитку.

Хід виконання. Перелік орієнтовних питань висвітлюють на екрані, на них учасники дають письмові відповіді. Тренер аналізує відповіді кожного учасника та повідомляє їх аудиторії. За результатами опитування ведучий може скоригувати зміст програми.

5. Вправа “Основні правила групи”.

Час: 10 хв.

Мета: обговорити і прийняти правила роботи групи, дотримання яких впродовж заняття позитивно вплине на ефективність роботи.

Хід виконання. Тренер пропонує певні правила спільної роботи групи (особиста активність, творчість, дисциплінованість, взаємодія та повага до інших учасників групи, дотримання регламенту виступів, тривалість робочого часу, час на перерви, уникнення використання мобільних телефонів тощо), після обговорення учасники погоджуються або вносять свої корективи.

6. Підведення підсумків

Час: 5 хв.

1. МОТИВАЦІЙНИЙ БЛОК – 10 год.

Мета: розвивати у воїнів-десантників внутрішню мотивацію, необхідну для забезпечення нормального функціонування організму в досягненні успіху і подоланні виниклих труднощів у службово-бойовій діяльності.

Основні завдання:

- ознайомлення з поняттям “мотивація”, її позитивним впливом на особисте життя військовослужбовців та виконання завдань за призначенням;
- розвиток позитивного ставлення до обраної професії, до самого себе, впевненості у своїх силах, прагнення до успіху, ефективної взаємодії, кар’єрного зростання та досягнення власних життєвих перспектив;

– розвиток вмінь і навичок самоаналізу, рефлексії, позитивного мислення, планування та реалізація власних мотивів, недопущення перешкод на шляху до успіху.

Заняття 1.1 “Мотивація та її ефективний вплив на бойову діяльність військовослужбовців ДШВ”

Час: 5 год.

Інформаційно-смісловий компонент:

1. Вступ до першого блоку програми.

Час: 5 хв.

Хід виконання. Оголошення мети, завдань, порядку організації та взаємодії під час роботи.

3. Вправа “Одна стара історія”

Час: 55 хв.

Мета: зацікавити учасників програми, допомогти усвідомити життєві цінності та зв’язувати впливовість мотивації на досягнення успіху, розвинути позитивного ставлення до себе.

Необхідні матеріали: фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер зачитує учасникам підготовлений текст.

Колись давно вночі чоловіка відвідав ангел і розповів йому про велику життєву перспективу, яка чекає його попереду: можливість здобути величезні багатства, заслужити гідне становище в суспільстві у одружитися із прекрасною жінкою.

Все своє життя цей чоловік чекав обіцяних чудес, але нічого не відбулося, зрештою він помер на самоті й у злиднях. Коли цей чоловік дійшов до воріт раю, він побачив ангела, який багато років тому відвідав його та дорікнув йому: “Ти обіцяв мені величезні багатства, гідне становище в суспільстві та прекрасну дружину. Все своє життя я чекав ... але нічого не відбулося”.

“Я не це тобі обіцяв, – відповів ангел. – Я обіцяв тобі можливості багатства, високого становища в суспільстві та зустрічі з прекрасною жінкою, яка може стати твоєю дружиною, а ти їх пропустив”.

“Я не уявляю, про що ти говориш”, – сказав чоловік.

“Ти пам’ятаєш, одного разу у тебе була ідея ризикованого комерційного підприємства, але ти побоявся невдачі і не став діяти?” – запитав ангел.

Чоловік кивнув головою.

“Через те, що ти відмовився здійснити її, ідею через кілька років дали іншій людині, яка не дозволила страхам зупинити її, і, якщо ти пам’ятаєш, це людина стала однією з найбагатших у місті”.

“І ще, пам’ятаєш, – сказав ангел, – був випадок, коли великий землетрус зруйнував багато будинків у місті, тисячі людей не могли вибратися з-під уламків. У тебе була можливість допомогти знайти і врятувати людей, що вижили, але ти боявся, що під час твоєї відсутності мародери вломлять у твій будинок та вкрадуть все твоє майно, тому ти не звертав уваги на заклики про допомогу та залишався вдома”.

Знову кивнув головою чоловік, згадавши про свій ганебний вчинок.

“Це була твоя чудова можливість врятувати сотні людських життів, за це тебе б поважали всі жителі міста”, – сказав ангел.

“А ти пам’ятаєш прекрасну рудоволосу жінку, яка тобі дуже подобалася? Вона не була схожа на жодну іншу з тих, кого ти бачив до цього і після цього, але ти думав, що вона ніколи не погодиться вийти заміж за такого, як ти, і, боячись бути відкинутим, ти пройшов повз неї”?

Чоловік знову кивнув, але тепер на його очі набігли сльози.

“Так, мій друже, – сказав ангел, – вона стала б твоєю дружиною, з нею тобі пощастило б мати багато прекрасних дітей, і з нею ти був би посправжньому щасливий все своє життя” [229].

Завершуючи розповідь історії, тренер відображає на фліпчарті передбачення ангела та майбутні очікування чоловіка: величезне багатство,

гідне становище в суспільстві, прекрасна дружина, і розпочинає колективне обговорення цієї історії.

Висновок тренера. Сенс цих слів – це надихаюча система життєвих мотивів (бажань, потреб, цінностей тощо), яку передає в руки людині ангел. Кожен із нас у житті визначає свої мотиви і рухається до їх досягнення. Аналізуючи цю ситуацію, можна зауважити, що чоловік не захотів використати свій внутрішній потенціал для поліпшення свого життя, а обрав інший шлях – чекати дива, доки передбачення ангела самотійно з'являться в його житті, але все вийшло навпаки і не дочекавшись звершень, він помер.

Безумовно, кожного дня всіх нас оточують подібні можливості – серед них і можливість проходити військову службу у ДШВ (до речі, це елітні війська, які відрізняються від інших родів військ та мають свій девіз – “Завжди перші!”), це мрія кожного справжнього чоловіка, але проходити військову службу в цих військах не всі бажаючі мають змогу), стрибнути хоч раз у житті з парашутом (бажання кожного хлопця та деяких дівчат), підійматися по кар’єрним сходам (не секрет, що у кожного із нас чи в дитинстві, чи в дорослому житті з’являлося бажання стати генералом), безкоштовно навчатися у вищих військових навчальних закладах, мати гідну заробітну плату, вміло володіти зброєю і технікою, займати перші місця на змаганнях, мати багато друзів, родину, кохану дівчину – але часто, як людина з цієї історії, ми дозволяємо страху перешкодити нам використати свої можливості [30; 69; 90; 91; 92; 103].

Більшість людей проживає своє життя, не знаючи, в чому їх талант і головне призначення. Для досягнення успіху необхідно змінювати себе, кожного разу ставати на сходинку вище, мати такий вигляд, ніби ми вже успішні. Найстрашніший ворог – це сумнів, через нього ми втрачаємо те, що могли отримати, навіть не зробивши спроби.

Скільки в тебе залишилося часу? Хочеш чогось досягти? Щось змінити? Іди до своєї мети, до своєї перемоги! Ти сильний, ніхто тебе не зупинить! Ти завжди перший, народжений перемагати!

3. Вправа “Мотивація для мене – це...”.

Час: 20 хв.

Мета: спонукати учасників програми замилюватися, проаналізувати і розвинути знання про феномен мотивації.

Необхідні матеріали: фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам дати відповідь на такі запитання: “На Вашу думку, що таке мотивація, мотив, зовнішні і внутрішні мотиви, система мотивів, мотиваційна сфера особистості?”, “Що визначає активність і спрямованість живого організму людини до дій?”, а також відображає їх на фліпчарті. Учасники тренінгу протягом кількох хвилин аналізують питання, помічаючи відповіді в робочих зошитах. Під час спільного обговорення кожен учасник називає свої відповіді, озвучені учасниками групи тотожні відповіді тренер висвітлює на фліпчарті та переходить до дискусії [92; 103; 136].

4. Міні-лекція: “Мотивація як один з основних чинників успіху”.

Час: 55 хв.

Мета: ознайомити з поняттям “мотивація”, визначальною роллю мотивації і місцем у житті кожного військовослужбовця; допомогти усвідомити позитивний вплив мотивації на досягнення успіху.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, звукові колонки, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Корекційно-розвивальний компонент:

5. Вправа “Сходи до успіху” [165; 185; 228].

Час: 55 хв.

Мета: формувати і розвивати основні принципи визначення мети і шляхів її досягнення.

Необхідні матеріали: ручки, папір.

Хід виконання. Кожен учасник групи отримує п’ять маленьких аркушів, на яких зазначає власні цілі, згортає їх та віддає ведучому. Всі зібрані папірці перемішують і потім військовослужбовці почергово витягують їх із коробки.

Учасники розкривають п'ять різних папірців, аналізують зазначені в них цілі та готують власні стратегії реалізації успіху. Після цього кожен учасник групи по черзі називає зазначену мету і свій поетапний шлях її досягнення. Успіх людини залежить від того, як вона вміє долати життєві бар'єри. Тренер залишає за собою право надавати учасникам ввідні під час доповіді власних рішень, так званні життєві перешкоди, які могли б стати перепорою на шляху до успіху та при необхідності застосовує їх. Отримавши ввідну доповідь аналізує її, вводить свої зміни у власній стратегії досягнення успіху та повідомляє про своє рішення аудиторії. В цей час учасники групи уважно слухають того, хто виступає, після завершення виступу обговорюють його, у разі потреби озвучують свої думки щодо реалізації визначеної мети.

Висновок тренера. Мотивація допомагає людині вірити в себе, робити життя яскравішим, особливо, коли задумані цілі постійно маячать на горизонті, а до їх досягнення – лише один крок. Однак у житті є інший бік недосяжності і зазвичай невдачі трапляються з кожним із нас, з'являються не дуже приємні відчуття, коли моральні сили покидають тіло і ми розуміємо, що наша мета віддаляється від нас зі швидкістю світла. Треба завжди пам'ятати, що обов'язково (не сьогодні, а так завтра) успіх буде на нашому боці, є день і ніч, є чорна смуга, а за нею неминуча – біла, зиму змінює літо, після дощу з'являється яскраве і тепле сонечко. Недосяжність та виниклі труднощі на шляху до успіху навпаки, мають тільки більше мотивувати справжніх чоловіків, не давати їм опускати руки, не шукати виправдань, не зупинятися на половині дороги, а шукати в собі сили рухатися через перешкоди до визначеної мети. І не потрібно забувати, що Ви завжди перші! Слава Україні! Героям слава!

6. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Заняття 1.2 “Мотиваційна стратегія як важлива детермінанта успішного виконання бойових завдань на полі бою”.

Час: 5 год.

Інформаційно-смісловий компонент:

1. Мозковий штурм на тему: “Цитати про мотивацію”.

Час: 35 хв.

Мета: стимулювати до творчого мислення, активності, рефлексії, віри в себе, розкриття суті і використання в подальшому житті корисних висловів видатних людей.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Вступне слово тренера. У кожного в житті є власні цілі, що можуть змінюватися, перевтілюватися в інші, ставати сенсом нашого життя і вказувати на подальший напрям руху. Головне зрозуміти, що вмотивована працьовита людина без знань та досвіду не зможе досягти результату, тому що сама лише мотивація не працює. Мотивація – це важливий інструмент для власного самовдосконалення, а короткі мотивуючі фрази дають потяг, натхнення, бажання рухатися до мети [91; 92; 101; 107; 108].

На екрані з’являються цитати видатних людей про мотивацію, тренер їх зачитує та дає можливість кожному із учасників групи їх прокоментувати, розкрити головну суть і підкреслити важливість.

Варіанти мотивуючих цитат для обговорення:

Чітка мета – перший крок до будь-якого досягнення (У. Клемент Стоун);

Відправна точка будь-якого успіху – це бажання (Наполеон Хілл);

Повірте, що зможете, і пів шляху вже пройдено (Теодор Рузвельт);

Постановка цілей є першим кроком на шляху перетворення мрій у реальність (Тоні Роббінс);

Відчуйте попутний вітер у вашому вітрилі. Рухайтесь. Якщо немає вітру, беріться за весла (латинська приказка);

Єдиний спосіб зробити видатну справу – щиро любити те, що робиш (Стів Джобс);

Перешкоди – це ті страшні речі, які ви бачите, коли відводите очі від мети (Генрі Форд);

Остання сходинка невдачі – це перша сходинка успіху (Карло Доссі);

Навіть якщо ви проходите через пекло, продовжуйте йти (Уїнстон Черчилль);

Успіх – це сума невеликих зусиль, повторюваних кожного дня (Роберт Кольєр);

Успіх – це сходи, на них не піднятися, тримаючи руки в кишенях (Пауль Баует);

Розвивайте успіх з невдач. Перешкоди і невдачі є дві найбільш дієві сходинки до успіху (Дейл Карнегі);

Візьміть ідею. Зробіть її своїм життям – думайте про неї, мрійте про неї, живіть нею. Нехай ваш розум, м'язи, нерви, кожна частина тіла буде наповнена цієї однією ідеєю. Ось він – шлях до успіху (Свами Вівекананда);

Щоб дійти до мети, треба йти (Оноре Де Бальзак);

Якщо ти народжений без крил, не заважай їм рости (Коко Шанель);

Наш великий недолік у тому, що ми занадто швидко опускаємо руки. Найправильніший шлях до успіху – весь час пробувати ще один раз (Томас Едісон);

Урок, який я здобув і якого дотримуюся все життя, полягає у тому, що треба намагатися, і намагатися, і знову намагатися – але ніколи не здаватися (Річард Бренсон);

Хто хоче – шукає можливості. Хто не хоче – шукає причини (Сократ);

Завжди пам'ятайте, що ваша рішучість досягти успіху важливіша за усе інше (Авраам Лінкольн);

Робіть сьогодні те, що інші не можуть, завтра будете жити так, як інші не можуть! (Джаред Лето);

Дійшовши до кінця, люди сміються над страхами, які мучили їх спочатку (Павло Коельо);

Успішний воїн – це звичайна людина, здатна зосереджуватися на меті, немов стрілець із лазерним прицілом (Брюс Лі);

Немає такої фрази – “Я не можу!” Зумів один – зможуть інші. Не зміг ніхто – будь першим! (Брюс Лі).

2. *Міні-лекція на тему: “Роль мотивації під час виконання завдань за призначенням”.*

Час: 40 хв.

Мета: розкрити особливості прояву мотивації та її роль у досягненні індивідуального і спільного успіху військовослужбовців під час діяльності у бойових умовах; розвивати мотивацію до успішності виконання бойового завдання.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, звукові колонки, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Корекційно-розвивальний компонент:

3. *Вправа “Хто я є в цьому світі?”.*

Час: 35 хв.

Мета: сприяти розвитку навичок самопізнання, мислення, рефлексії; виховувати повагу до себе, бойових побратимів та до обраної професії; навчити усвідомленню власної значущості та мотивації у ході виконання завдань за призначенням.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Вступне слово тренера. Розпочнемо із чудового вислову Марка Твена (на екрані з’являється вислів), який одного разу сказав: “Два найважливіших дні у твоєму житті: день, коли ти з’явився на світ, і день, коли ти зрозумів навіщо!” Отже, зараз ми спробуємо знайти відповідь на таке основне питання: “Хто я є в цьому світі?” [1; 20; 63].

Тренер пропонує аудиторії протягом кількох хвилин поміркувати над цим питанням та свої думки занотувати в робочому зошиті. Після цього кожен учасник по черзі дає свої відповіді, що не мають повторюватися,

наприклад: 1-й учасник: “Людина”, 2-й учасник: “Військовий”, 3-й учасник: “Захисник своєї країни”..., “Патріот”..., “Гарний сім’янин”..., “Надійний колега по зброї”... “Професіонал своєї справи” тощо. Тренер, занотовуючи надані відповіді, формує на фліпчарті загальну структуру особистості та переходить до загального обговорення.

Висновок тренера. Таким чином, разом ми з вами знайшли відповідь на поставлене питання, з’ясували, що всі відповіді доповнюють одна одну і допомагають створити структуру особистості, яка розкриває суть життєвої ролі. Звичайно, обрана життєва роль військовослужбовця як захисника своїх країни – це вибір справжнього чоловіка. Історію не тільки читають, її пишуть такі, як ви – справжні чоловіки, що не бояться перешкод.

Корекційно-розвивальний компонент:

4. Вправа “Рекламний агент”.

Час: 35 хв.

Мета: сприяти розвитку позитивного іміджу військової служби, усвідомленню власної значущості в системі ЗС України, розвитку уміння зацікавлювати і мотиваційно впливати на оточення.

Необхідні матеріали: ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Учасники відповідно до обраного завдання в ролі військових агітаторів військової частини мають агітаційно вплинути і вмотивувати різні категорії людей (молодь у школі, студентів в університеті, людей на вокзалі, в потязі тощо) вступити на військову службу за контрактом у ДШВ. За результатами роботи кожній агітаційній парі учасники тренінгу виставляють оцінки, тим, хто виявився найпереконливішим, присвоюють звання – “Кращий військовий агітатор”.

Корекційно-розвивальний компонент:

5. Вправа “Очима інших людей”.

Час: 35 хв.

Мета: сприяти розвитку навичок самосвідомості, самоаналізу, рефлексії; формувати почуття власної гідності, усвідомлювати значущість обраної професії та мотивацію до службово-бойової діяльності.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп'ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. На екрані по чергово з'являються слайди з фотографіями людей, які відрізняються один від одного обраною діяльністю та умовами життя: працівник магазину, водій вантажівки, провідник вагона потягу, шкільний вчитель, лікар, священник, батьки і родина військовослужбовця, старенька бабуся біля розбитої домівки в зоні виконання бойових завдань, маленькі діти, виснажене місцеве населення. Тренер пропонує учасникам групи розпочати обговорення та озвучити власні думки щодо поглядів інших людей, з якими безпосередньо контактують військовослужбовці в бойових умовах та мирному житті. Аналізуючи озвучені думки, ведучий робить загальний висновок: всіх цих людей об'єднує одне найважливіше бажання – мир у країні, процвітання у майбутньому, тільки завдяки спільній праці всього цього можна досягти, але вирішальним у битві з ворогом на полі бою залишається військовослужбовець.

Діагностичний компонент:

6. Психологічне діагностування.

Мета: провести вимірювання індивідуально-психологічних відмінностей в учасників групи, встановити результативні зміни та якісні характеристики впливу мотиваційного блоку програми на військовослужбовців.

Необхідні матеріали: ручки, бланки тестів.

Час: 40 хв.

7. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Мета: систематизувати отриману інформацію мотиваційного блоку програми, виокремити найактивніших учасників групи, висловити побажання про подальшу діяльність.

Необхідні матеріали: проектор, екран для проектора, ноутбук або комп'ютер.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам усвідомити спільну роботу, згадати позитивні моменти, які найбільше запам'ятали у ході проведення програми, просить піднятися найактивніших учасників групи та висловлює їм вдячність. Коли на екрані з'являється патріотичний відеоролик, звучить надихаюча пісня, ведучий дякує воїнам-десантникам за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності нашої країни, прощається з ними, озвучуючи гасло “Слава Україні! Героям слава!”

2. ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ БЛОК – 10 год.

Мета: розвивати у воїнів-десантників професійну спрямованість, практичне мислення, увагу, пам'ять, загальне розуміння й уявлення власних дій на полі бою, вміння приймати правильні рішення, прогнозувати можливих небезпечних ситуацій та адекватного реагування на її виклики.

Основні завдання:

- ознайомлення військовослужбовців з поняттям “психологічної готовності” як основного чиннику успішного виконання завдань у повсякденних та бойових умовах діяльності;
- розвиток позитивного ставлення до обраного фаху, самовдосконалення, практичного мислення, здобуття професійних знань, навичок і вмінь, позитивних індивідуально-професійних якостей, притаманних військовослужбовцю ДШВ – захиснику своєї Батьківщини;
- формування вмінь і навичок ефективного спілкування, довіри, взаємодії в колективі та за його межами, підвищення власного авторитету, здатності до рефлексії;
- формування мотивації до виконання бойових завдань та відкритості до нового професійного досвіду;

– формування та розвиток свідомого уявлення у воїнів-десантників власних дій на полі бою, прогнозування можливих небезпечних ситуацій та прийняття своєчасних правильних рішень для їх подолання.

Заняття 2.1 “Психологічна готовність військовослужбовців ДШВ як основний чинник успішного виконання бойових завдань”.

Час: 5 год.

Інформаційно-смісловий компонент:

1. Вступ до другого блоку програми.

Час: 5 хв.

Хід виконання. Перед початком заняття тренер запитує в учасників про їх враження від попереднього блоку програми, що їм найбільше сподобалось, на що потрібно звернути увагу та які корективи внести для досягнення спланованого результату. Після цього ведучий повідомляє учасникам про актуальність пізнавально-орієнтаційного блоку програми розвитку, мету й основні завдання, порядок подальшої роботи та взаємодії.

2. Мозковий штурм на тему: “Моя психологічна готовність”.

Час: 55 хв.

Мета: згуртувати і стимулювати учасників до активного творчого мислення, рефлексії.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам відповісти на такі питання: “На Вашу думку, що таке психологічна готовність?”, “Які її складові?”, “Що має робити військовослужбовець, щоб бути готовим до виконання бойового завдання?”, а також висвітлює їх на екрані. Кожен із присутніх озвучує свої думки, ведучий занотовує відповіді на фліпчарті, починає колективне обговорення та оголошує правильні відповіді.

3. Міні-лекція на тему: “Психологічна готовність військовослужбовців ДШВ до екстремального виду діяльності”.

Час: 55 хв.

Мета: ознайомити з поняттям “психологічної готовності” та її впливом на хід виконання бойового завдання; сформувати свідоме уявлення про власні дії на полі бою та прийняття своєчасних правильних рішень.

Необхідні матеріали: проектор, екран для проектора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Корекційно-розвивальний компонент:

4. Вправа “Моя команда”.

Час: 50 хв.

Мета: сприяти розвитку навичок самосвідомості, самоаналізу, рефлексії; формувати і розвивати почуття власної гідності, авторитету, лідерські якості, готовність до спільної співпраці, взаємодії та довіри в колективі; продемонструвати власні індивідуально-професійні якості, необхідні для формування бойової команди.

Необхідні матеріали: ручки, робочі зошити, папір.

Хід виконання. Кожному учаснику групи дають можливість у ролі командира бойового підрозділу відібрати у свою команду необхідний особовий склад: заступника командира підрозділу, розвідника-кулеметника, стрільця, гранатометника, снайпера, мінера, санінструктора, механіка-водія і оператора БПЛА. Військовослужбовці по черзі демонструють свої професійні здобутки, розповідають про себе. Головне їх завдання – переконати командира, що вони і є тими важливими посадовими особами (чи снайпером, чи санінструктор тощо), без якої неможливо виконати бойове завдання. Після цього учасники групи записують на папері імена відібраних осіб та віддають їх ведучому. Тренер аналізує отриману інформацію, зачитує посади та прізвища особового складу, відібраного до команди. Команда буде якісно сформована з тих військовослужбовців, яких колеги назвали найчастіше.

Корекційно-розвивальний компонент:

5. Групова дискусія на тему: “Психологічна готовність військовослужбовців: особливості та шляхи її підтримання”.

Час: 55 хв.

Мета: розвивати практичне мислення, самовдосконалення, рефлексію, використання особистого досвіду, уявлення власних дій на полі бою, прогнозування можливих небезпечних ситуацій та вміння приймати своєчасні правильні рішення для їх подолання.

Необхідні матеріали: фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер зосереджує увагу на понятті “психологічна готовність” та нагадує учасникам групи про її роль у службово-бойовій діяльності. Після цього ведучий відображає на фліпчарті слова “Особливості психологічної готовності та шляхи її підтримання”. Учасники починають детально обговорювати питання, розкривають особливості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ та пропонують можливі шляхи вирішення проблеми [64; 125; 126].

6. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Заняття 2.2 “Сучасний бій та його вплив на психіку військовослужбовців ДШВ під час виконання завдань за призначенням”.

Час: 5 год.

Інформаційно-смісловий компонент:

1. Мозковий штурм на тему: “Чинники, що ускладнюють бойову діяльність і впливають на зміну особистісних характеристик військовослужбовця”.

Час: 45 хв.

Мета: формувати практичне мислення, рефлексію, самовдосконалення, прагнення збагачувати особистий досвід та розуміти власні дії на полі бою.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер для учасників групи по черзі висвітлює на екрані чинники негативного впливу на військовослужбовців під час виконання бойових завдань: погодні умови, пора року і час доби, специфіка місцевості; невизначеність, раптовість; тривалі психологічні та фізичні навантаження; конфлікт із керівництвом, у підрозділі або родині військовослужбовця; загибель близьких і бойових побратимів. Після цього кожен учасник надає свій варіант відповіді, а тренер починає колективне обговорення та зосереджує увагу на формуванні правильної відповіді [18; 39; 64; 99].

2. Міні-лекція на тему: “Психічна стійкість як одна із необхідних властивостей військовослужбовця ДШВ для протистояння викликам сучасного бою”.

Час: 45 хв.

Мета: ознайомити з поняттям “психологічна стійкість” та її впливом на хід виконання бойового завдання; сформуванню свідоме уявлення про власні дії на полі бою та вміння приймати своєчасні правильні рішення.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Корекційно-розвивальний компонент:

3. Метод незавершених речень “Причини зниження рівня психічної стійкості на полі бою.

Час: 45 хв.

Мета: розвивати навички практичного мислення, самоаналізу, рефлексії, збагачення власного досвіду, усвідомлення особистої поведінки на полі бою та розуміння чинників можливого негативного впливу на хід виконання бойових завдань.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам групи на підставі власного досвіду продовжити речення та навести особисті приклади або думки щодо розв’язання даної ситуації: “Причинами зниження рівня психологічної

стійкості на полі бою можуть бути...”. Надані відповіді колективно обговорюють та занотують на фліпчарті.

Варіанти відповідей: низький рівень психологічної загартованості, послаблення рішучості, поява страху та паніки, емоційна напруженість, виснаження психіки, стрес, зменшення тривалості сну, емоційне вигорання, ненавченість методам саморегуляції, наданню першої психологічної допомоги [6; 29; 52; 78; 99].

4. Групова дискусія на тему: “Шляхи відновлення психічної стійкості”.

Час: 45 хв.

Мета: сформувати вміння і навички практичного мислення, самоаналізу, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивувати до досягнення успіху.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам групи повернутися до зазначених на фліпчарті слів, розглянутих під час застосування методу незавершених речень: “Причини зниження рівня психологічної стійкості на полі бою”, та, на думку аудиторії, обрати найактуальніші причини, для їх обговорити і знайти шляхи вирішення проблеми.

Діагностичний компонент:

5. Психологічне діагностування.

Мета: провести вимірювання індивідуально-психологічних відмінностей в учасників групи, виявити результативні зміни та якісно охарактеризувати вплив пізнавально-орієнтаційного блоку програми на військовослужбовців.

Необхідні матеріали: ручки, бланки тестів.

Час: 40 хв.

6. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Мета: систематизувати отриману інформацію пізнавально-орієнтаційного блоку програми, виокремити найактивніших учасників групи, висловити побажання щодо подальшої діяльності воїнів-десантників.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп'ютер.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам усвідомити спільну роботу, згадати позитивні моменти, які найбільше запам'яталися у ході проведення тренінгу, просить піднятися найактивнішим учасників групи та висловлює їм вдячність. У той час на екрані з'являється патріотичний відеоролик, звучить надихаюча пісня, ведучий дякує воїнам-десантникам за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності нашої країни, прощається з ними, озвучуючи гасло: “Слава Україні! Героям слава!”

3. ОПЕРАЦІЙНИЙ БЛОК – 5 год.

Мета: розвивати у воїнів-десантників вміння управляти власною поведінкою в бойовій ситуації, в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу, використовувати знання, навички та засоби практичної діяльності у взаємодії з колегами по зброї.

Основні завдання:

- розвиток психологічної готовності військовослужбовців до захисту Батьківщини, готовності до зустрічі з небезпекою та рішучої протидії викликам сучасного бою;

- висвітлення ролі та місця кожного військовослужбовця в бойових умовах діяльності, розширення професійного досвіду, аналіз власних дій та обговорення результатів;

- розвиток навичок поглибленого самопізнання, усвідомлення власних особливостей, рефлексії, взаємодії в колективі.

Заняття 3.1 “Є така професія – Батьківщину захищати. Професійна діяльність військовослужбовців ДШВ під час виконання завдань за призначенням”.

Час: 5 год.

1. Вступ до третього блоку програми.

Час: 5 хв.

Хід виконання. Перед початком заняття тренер запитує в учасників про їх враження від попереднього блоку програми, що їм найбільше сподобалось, на що потрібно звернути увагу, які корективи внести для досягнення спланованого результату. Після цього ведучий повідомляє військовослужбовцям про актуальність операційного блоку програми розвитку, його мету, основні завдання, порядок подальшої роботи та взаємодії.

Інформаційно-смісловий компонент:

2. Мозковий штурм на тему: “Цитати, що надихають і ведуть до перемоги”.

Час: 50 хв.

Мета: стимулювати до творчого мислення, активності, рефлексії, допомогти вірити в себе та перемогу на полі бою, розкриття суті та спонукати до використання в подальшому житті думок видатних полководців і відомих людей.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Тренер просить аудиторію звернути увагу на вислови видатних полководців і відомих людей. Ведучий зауважує, що пропоновані цитати відображають певний сенс, їх не просто взято з нізвідки, вони мають історію написання, кожен автор, пройшовши через виклики власної долі, відтворив мудрий надихаючий орієнтир руху до омріяної перемоги.

На екрані з’являються цитати видатних полководців і відомих людей, які надихають та ведуть до перемоги. Тренер їх зачитує і дає можливість кожному із учасників групи їх прокоментувати, розкрити головну суть та підкреслити важливість.

Варіанти надихаючих цитат для обговорення:

У моєму словнику немає слова “неможливо” (Наполеон Бонапарт);

Ти ніколи не перепливеш океан, якщо боятимешся випустити берег із очей (Христофор Колумб);

Готовність пожертвувати собою заради виконання святого обов'язку є основа підтримки життя (Сунь Цзи);

Якщо хочеш миру, готуйся до війни (Корнелій Непот);

З будь-яких висот – у будь-яке пекло!

Будь-яке завдання – в будь-який час!

ДШВ – це мужність, стійкість, успіх, натиск, престиж;

Навіть смерть не є виправданням невиконання бойового наказу;

Збитий з ніг – бийся на колінах, йти не можеш – лежачи наступай (В. Маргелов);

Успіх супроводжує хоробрих (Олександр Македонський)

Я не прошу вас гинути за свою Батьківщину. Зробіть так, щоб мерзотники по той бік фронту гинули за свою Батьківщину. Не треба оплакувати загиблих, треба пишатися тим, що ці люди жили серед нас (Джордж Паттон);

Краще померти стоячи, ніж жити на колінах. Ми не можемо бути впевнені в тому, що нам є заради чого жити, поки ми не будемо готові віддати за це своє життя (Че Гевара);

Ми – за знищення війни, нам війна не потрібна, але знищити війну можна тільки через війну. Якщо хочеш, щоб гвинтівок не було, – берись за гвинтівку (Мао Цзедун);

Справжня мета війни – мир (Сунь Цзи);

Шлях звільнення кожної нації густо окроплений кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною.

Кров, пролита для цієї величної мети, не засихає. Тепло її буде в душі нації, все відіграватиме волю тривожного ферменту, що нагадує про нескінчене і кличе на продовження розпочатого.

Зараз Україна переживає таку хвилю, якій мусимо віддати всі сили, енергію та, як потрібно, то й життя.

Тому всі до гурту! Всі до міцної одностайної організації, щоб і собі стати в ряди борців за щастя українського народу (С. Петлюра);

І прийде час, коли один скаже: “Слава Україні!”, а мільйони йому відповідатимуть: “Героям слава!” (С. Бандера).

Діяльнісно-рефлексивний компонент:

3. Вправа “Розлючений натовп”.

Час: 55 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості; формувати вміння і навичок практичного мислення, самоаналізу, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивування до успіху.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя (зброя для пейнтболу), засоби індивідуального захисту та імітації.

Хід виконання. Військовослужбовцям ставлять завдання прибути у визначене місце, позначене на карті. Воїни-десантники займають свої місця у вантажному автомобілі, автомобіль розпочинає рух. Під час руху на ділянці місцевості з’являється місцеве населення та блокує автомобіль учасників. Тренер спостерігає за діями військовослужбовців в разі потреби вносить корективи. Керівник заняття звертає увагу на недопущення обеззброєння особового складу та потрапляння в полон, а також на використання зброї тільки в окремих випадках залежно від ситуації (по дітях та жінках відкривати вогонь заборонено), при цьому вогонь по найагресивнішим учасниках натовпу на смертельне ураження не застосовувати. Відпрацьовують також елементи дій відкриття вогню по військовослужбовцях заблокованого автомобіля [40; 137; 138; 144; 151; 152].

Після завершення заняття тренер проводить розбір дій кожного військовослужбовця та озвучує виявлені недоліки, визначає позитивні та негативні моменти відпрацювання вправи.

Корекційно-розвивальний компонент:

4. Вправа “Переміщення на полі бою”.

Час: 55 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості; формувати вміння і навичок переміщення на полі бою, самоаналізу, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивування до успіху.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя, засоби індивідуального захисту та імітації.

Хід виконання. Тренер розпочинає заняття із доведення інформації про умови виконання вправи та розповідає, що місцевість – це один з елементів бойової обстановки, а воїни-десантники мають завжди оцінювати її вплив на хід виконання поставленого завдання, тільки таким чином можна непомітно (без втрат) підійти до ворога та досягнути успіху. Деякі ділянки місцевості є закритими від спостереження противника, їх можна долати у весь зріст або нахилившись. Під час зближення з противником можна застосовувати короткі перебіжки по 20...40 кроків, на таку можливість впливатимуть рослинність та інтенсивність пострілів ворога. Необхідно пам’ятати, що чим більше зближення з противником тим інтенсивніша його стрільба, тому перебіжки мають бути коротшими. Бажано для знищення ворога залежно від місцевості використати підповзання (поповзом, по-пластунськи, на боці), безшумно його знешкодити або взяти в полон. Військовослужбовець вибирає шлях спрямування таким чином, щоб мати місця укриття для відпочинку та стрільби. Зброя має бути на запобіжнику, її тримають у правій руці, десантник захищає її від потрапляння землі, особливо у ствольний канал. Головним завданням воїна-десантника є непомітність, виявляти противника та знищувати його бажано без пострілу, а якщо необхідно – уражати його першим пострілом [112; 131; 136; 150; 188].

Тренер зосереджує увагу на способах і прийомах виконання вправи та пропонує учасникам розпочати тренування, використовуючи звичайну тактичну обстановку. Керівник заняття стежить за діями військовослужбовців, які тренуються, вказує на помилки та виправляє їх на місці.

Після завершення виконання вправи тренер проводить розбір дій кожного військовослужбовця та озвучує виявлені недоліки, визначає позитивні та негативні моменти відпрацювання вправи [197; 199; 200; 209].

Діяльнісно-рефлексивний компонент:

5. Вправа “Ведення розвідки в тилу противника”.

Час: 55 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості; формувати вміння і навички ведення розвідки в тилу противника, самоаналізу, мислення, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивування до успіху.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя, засоби індивідуального захисту та імітації.

Хід виконання. Розвідка в тилу противника відіграє значну роль, кожен воїн-десантник має бути навчений і знати, як це робити. Для цього необхідно відпрацювати такі елементи: безшумне переміщення та маскування своїх слідів, уважність під час спостереження, визначення координат цілей, місцезнаходження, з'ясування укомплектованості і специфіки дій противника, вміння користуватися засобами зв'язку для передачі відомостей про ворога, а найголовніше – бути психологічно готовим до виконання завдання, адже це велике випробування для військовослужбовця ДШВ, що висуває жорсткі вимоги до професійної та психологічної підготовки. Воїн-десантник має бути готовим до потрапляння в засідку, в полон противника, до самопожертви, бути хоробрим, сміливим, рішучим, впевненим у своїх

діях. Вправу можна виконувати на різній місцевості, в різних кліматичних умовах та різний час доби, при цьому застосовувати засоби імітації вибухів і пострілів холостими набоями [152; 199; 200; 209; 237].

Тренер пояснює, як необхідно переміщуватися на місцевості, вводить у тактичну обстановку, після чого вказує на умовне розміщення цілі та пропонує розпочати ведення розвідки. В ході виконання завдання керівник дає ввідні та отримує рішення по них у вигляді практичних дій тих, хто навчається.

Після завершення виконання вправи тренер проводить розбір дій кожного військовослужбовця та озвучує виявлені недоліки, визначає позитивні та негативні моменти відпрацювання вправи.

6. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Заняття 3.2 “Практичні дії солдата у ході виконання бойових завдань у тилу противника”.

Час: 5 год.

Діяльнісно-рефлексивний компонент:

1. Вправа “Засідка”.

Час: 45 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості в разі нападу противника; формувати та розвивати вміння і навички під час нападу противника, самоаналізу, мислення, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивування до успіху.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя (зброя для пейнтболу), засоби індивідуального захисту та імітації.

Хід виконання. Тренер ділить групу на дві частини, визначає в них старших та вручає їм тактичне завдання. Перша група на вказаному маршруті

руху організовує засідку, а друга усвідомлює отримане завдання та вирушає у визначений район.

Основні завдання військовослужбовці: першої групи – визначитися з цілями та не виявляючи себе, знешкодити противника, другої групи – не потрапити в засідку. Під час тренування можна застосовувати задимлення, встановлення мін, розтяжок на спрацювання сигнальних ракет, а також відпрацювати різні ввідні із надання першої медичної допомоги в разі поранення з можливою евакуацією [153; 115; 126; 155].

Після завершення виконання вправи тренер проводить розбір дій кожного військовослужбовця, запитує, яким чином було знайдено засідку, кожен воїн-десантник ділиться своїми почуттями.

Діяльнісно-рефлексивний компонент:

2. Вправа “Штурм будівлі”.

Час: 45 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості; формувати та розвивати вміння і навички зі штурму будівлі, самоаналізу, мислення, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивування до успіху.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя (зброя для пейнтболу), засоби індивідуального захисту та імітації.

Хід виконання. Тренер доводить до учасникам групи умови виконання вправи та основні особливості її виконання. Як правило, штурм будівлі починаються із виявлення та знищення вогневих точок противника, обладнаних у будівлі, що під час її штурму істотно впливатимуть на хід виконання бойового завдання. В найкращому випадку до знищення вогневих точок можна залучити снайперів, кулеметників або гранатометників. Кожен воїн-десантник має чітко знати своє завдання, бажано відпрацювати різні варіанти дій у парах, трійках та наодинці. Наближаються до будівлі при

вогневій підтримці групи прикриття, не бажано скупчуватися біля зачинених вхідних дверей, їх краще підірвати з гранатомета, або дистанційним пристроєм, тому що їх може бути заміновано, або противник влаштує неочікувану засідку, що спричинить можуть великі втрати у підрозділі. Штурмова група під час входу в будівлю веде вогонь по небезпечних та затемнених місцях (можливе застосування гранат для подолання небезпечних ділянок), військовослужбовці ретельно оглядають приміщення та особливу увагу звертають на можливе розміщення встановлених розтяжок, замінування трупів, різного майна та речей. Двері у приміщення бажано відчиняти палицею або мотузкою, дивитися в той напрямок, куди направлена зброя. Після завершення роботи штурмова група подає сигнал та залишає відмітку на будівлі про зачистку [16; 18; 22; 209; 235].

Керівник заняття пропонує учасникам розділитися на штурмову групу та групу прикриття, після цього зайняти свої місця і за командою “Вперед!” розпочати штурм будівлі. Під час виконання вправи тренер спостерігає за діями учасників, аналізує їх та занотовує інформацію про побачене.

Після завершення виконання вправи керівник заняття проводить розбір дій кожного військовослужбовця, вказує на позитивні та негативні моменти відпрацювання вправи, пропонує воїнам-десантникам їх усвідомити, не допускати в подальшому та розпочати фінальне виконання вправи на залік.

Діяльнісно-рефлексивний компонент:

3. Вправа “Ігрова дуель”.

Час: 45 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості; формувати та розвивати вміння і навички із штурму будівлі, самоаналізу, мислення, рефлексії, взаємодії в колективі, збагачення та застосування власного досвіду, мотивування до успіху.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя, набої, засоби індивідуального захисту, мішень № 4 (грудна).

Хід виконання. До виконання вправи залучаються одночасно двох військовослужбовців, які роблять по одному пострілу зі штатної зброї у грудну мішень № 4, розміщену на відстані 25 м від вогневого рубежу. За сигналом тренера два учасники прибувають на вогневий рубіж. За командою “Вогонь!” кожен воїн-десантник переводить зброю в бойове положення та уражає ціль. Переможцем стає той, хто швидше зробив постріл і влучив у противника [107; 196; 197; 199; 200].

Діяльнісно-рефлексивний компонент:

4. Вправа “Полонений”.

Час: 45 хв.

Мета: розвивати психологічну готовність військовослужбовців до дій в умовах небезпеки, невизначеності та раптовості; формувати та розвивати вміння і навички до дій у ситуаціях, наближених до реальності, самоаналізу, мислення, рефлексії, збагачення та застосування власного досвіду.

Місце проведення: військовий полігон.

Матеріальне забезпечення: стрілецька зброя, засоби індивідуального захисту та імітації.

Хід виконання. Полон – це суворе випробування, потрапляння до противника страшніше за смерть. У перші хвилини захоплення ворог приймає рішення про подальше життя військовослужбовця, тому не потрібно втрачати цей час, необхідно ввійти в контакт та поговорити з ними на нейтральну тему. На далі потрібно встановити контакт із полоненими та охоронцями, ніхто не повинен знати, що ви – грамотна людина, потрібно прикинутися малорухливою та малограмотною людиною, від якої неможливо чекати несподіванок. Під час допиту важливо не втрачати віри в себе, країну, релігію та нагадати собі про військовий обов’язок, пам’ятати хто ви є. Розмова має бути спокійною, ввічливою, не створювати враження про можливість співпраці. Не потрібно розголошувати важливу інформацію, слід

бути уважним до провокацій, не довіряти твердженням інших полонених [24; 30; 47; 52; 129; 132; 139; 144; 152].

У повсякденному перебуванні полоненому необхідно знайти собі роботу, контролювати різні ситуації, не давати можливості захопити свій розум, періодично займатися власною фізичною підготовкою.

Тренер пропонує учасникам розділитися по групах та розпочати до тренування. Відповідно до тактичної обстановки члени групи по черзі потрапляють у полон та відпрацьовують елементи різних ситуацій наближених до реальності.

По завершенню заняття тренер проводить розбір дій кожного воїна-десантника та озвучує виявлені недоліки, визначає позитивні та негативні моменти відпрацювання вправи.

Діагностичний компонент:

5. Психологічне діагностування.

Мета: провести вимірювання індивідуально-психологічних відмінностей в учасників групи, встановити результативні зміни та якісні характеристики впливу операційного блоку програми на військовослужбовців.

Необхідні матеріали: ручки, бланки тестів.

Час: 40 хв.

6. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Мета: систематизувати отриману інформацію за операційним блоком програми, виокремити найактивніших учасників групи, висловити побажання щодо подальшої діяльності воїнів-десантників.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп'ютер.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам усвідомити спільну роботу, згадати позитивні моменти, які найбільше запам'яталися у ході проведення операційного блоку програми, просить піднятися найактивніших учасників

групи та висловлює їм слова вдячності. В цей час на екрані з'являється патріотичний відеоролик, звучить надихаюча пісня, ведучий дякує воїнам-десантникам за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності нашої країни, прощається з ними озвучуючи гасло “Слава Україні! Героям слава!”

4. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ БЛОК – 10 год.

Мета: ознайомити учасників групи з основними ознаками та фазами стресових станів, формувати і розвивати уміння, практичні навички необхідні для надання першої психологічної допомоги, проведення саморегуляції, самоконтролю емоційного стану.

Основні завдання:

- розвиток навичок поглибленого самопізнання, усвідомлення власних особливостей, рефлексії, взаємодії в колективі;
- ознайомлення з поняттями “стрес”, “бойовий стрес”, “бойова втома”, “страх”, “паніка”, “фрустрація”, “психічна травма”, “посттравматичний стресовий розлад”;
- висвітлення ролі та місця кожного військовослужбовця під час надання психологічної допомоги в бойових умовах діяльності, розширення професійного досвіду;
- розвиток відповідальності за збереження власного життя та здоров'я, емоційного стану.

Заняття 3.1 “Розвиток емоційно-вольової сфери військовослужбовців ДШВ як основа успішності подолання психічних навантажень під час діяльності в особливих умовах”.

Час: 5 год.

1. Вступ до четвертого блоку програми.

Час: 5 хв.

Хід виконання. Перед початком заняття тренер запитує в учасників про їх враження від попереднього блоку програми, що найбільше їм сподобалося, на що потрібно звернути увагу та які корективи внести для досягнення

спланованого результату. Після цього ведучий повідомляє до учасникам про актуальність емоційно-вольового блоку програми, мету, основні завдання, порядок подальшої роботи та взаємодії.

Інформаційно-смісловий компонент:

2. *Мозковий штурм на тему: “Пізнай самого себе. Цитати про розкриття внутрішньої сили людини, яка стимулює та веде до перемоги”.*

Час: 55 хв.

Мета: стимулювати до творчого мислення, активності, рефлексії, віри в себе та перемогу на полі бою, розкриття суті і використання в подальшому житті корисних висловів видатних людей.

Необхідні матеріали: проектор, екран для проектора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Хід виконання. Свою роботу тренер розпочинає зі слів невідомого автора: “Якщо будь-яку проблему позбавити емоцій, залишається проста ситуація. Найкращі думки приходять після того, як закінчуються емоції”.

Отже, сьогодні навчимося управляти своїми емоціями, адже кожна людина має безмежні можливості свого тіла, головне – це усвідомити і зрозуміти основні методи впливу на емоційну сферу особистості. Як прикладу можна згадати про роботу організму людини, який незалежно від пори року та зміни погодних умов постійно підтримує температуру тіла 36,6. Так і ми маємо навчитися тримати себе в оперативному спокої, не давати емоціям виходити назовні [1; 18; 19; 21; 22; 101; 242]

Тренер звертає увагу на висловлювання відомих людей та просить учасників групи їх прокоментувати, розкрити головну суть та підкреслити важливість.

Варіанти цитат про розкриття внутрішньої сили людини, яка стимулює та веде до перемоги:

Найбільший воїн той, хто зміг перемогти себе (народна мудрість);

Переможи себе і виграєш тисячі битв (*Будда*);

Знай ворога і знай себе: тоді в тисячі битвах не зазнаєш поразки (*Сунь-Цзи*);

Перемога не вчить так, як може навчити поразка (*Бернар Вербер*);

Життя на 10 % складається з того, що з вами відбувається і на 90 % з того, як ви на це реагуєте (*Чарльз Свіндол*);

Жодного разу не впасти – це не найбільша заслуга в житті. Головне – кожного разу підійматися (*Нельсон Мандела*);

Нічим так не завоюєш авторитету, як спокоєм (*Вінстон Черчилль*);

Ваш мозок може все. Безумовно, все. Головне, переконати себе в цьому. Руки не знають, що вони не вміють віджиматися, ноги не знають, що вони слабкі. Це знає ваш мозок. Переконавши себе в тому, що ви можете все, ви зможете дійсно все (*Роберт Кійосакі*);

Ми знаємо, хто ми є, але не знаємо, ким ми можемо бути (*Вільям Шекспір*).

Інформаційно-смісловий компонент:

3. Міні-лекція на тему: “Людина – зброя та її безгранні можливості”.

Час: 55 хв.

Мета: розкрити професійні можливості військовослужбовця як воїна – захисника Батьківщини; формувати і розвивати свідоме уявлення про власні дії та психологічну готовність до функціонування в екстремальних умовах.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Корекційно-розвивальний компонент.

4. Вправа “Самопрограмування”.

Час: 50 хв.

Мета: формувати уміння, практичні навички необхідні для проведення саморегуляції, самоконтролю емоційного стану та самонавіювання, спрямованого на збільшення власних інтелектуальних, фізичних та психічних можливостей.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп’ютер, акустична система.

Хід виконання. Тренер розпочинає вправу зі слів американського психолога Луїзи Хей: “Те, що ми про себе думаємо, стає для нас дійсністю. Кожна наша думка створює наше майбутнє”. Отже, ми те, що про себе думаємо. Треба повірити у свої сили. Віра – це один із головних принципів самопрограмування (самокодування, самонавіювання та медитації), спрямованого на збільшення власних психофізіологічних можливостей.

Тренер пропонує учасникам групи заплющити очі, відкинути всі думки, увійти в стан спокою (порожнечі) та розпочати внутрішній діалог з собою. В залі грає спокійна музика, всі учасники групи перебувають у стані спокою. Ведучий починає повільно говорити: “Саме сьогодні у тебе все змінюється. Ти відчуваєш значний прилив сил. Твоє здоров’я, як і завжди, в гарному стані. Ти щасливий, впевнений у своїх силах. Фізично здоровий, відповідальний, хоробрий воїн. Ти легко долаєш всі труднощі життя. На подальшому шляху тебе чекають успіх та перемоги. Ти володієш собою, повністю контролюєш свої почуття. В тебе стійка психіка. Ти здатний вирішувати найскладніші завдання. Спокій та рівновага – твої найкращі помічники. Ти спокійний. Немає нічого кращого, ніж керувати своїми думками та емоціями. Ти змінюєшся, ростеш над собою. Всі негаразди проходять повз. Ти контролюєш повністю своє тіло, від голови до ніг. Як би не хотів страх потрапити в тебе, для нього немає місця у твоїх думках, забудь про нього. Ти повністю себе контролюєш. Повір у себе, повір у свої безкінечні можливості. Все у твоїх руках. Ти найкращий!” [1; 11; 18; 19; 151].

Корекційно-розвивальний компонент.

5. Вправа “Мій фільм”.

Час: 55 хв.

Мета: навчити усвідомлювати власні можливості, сформувати готовність до управління емоційним станом.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп’ютер, акустична система.

Хід виконання. Тренер розпочинає вправу зі слів відомого англійського поета і драматурга В. Шекспіра: “Все наше життя – гра, а люди в ньому –

актори”. Сьогодні ми спробуємо відтворити у свідомості власний фільм, а головними акторами в ньому будете саме ви. Ведучий визначає тему фільму, наприклад: “Моя мрія”, “Моя перемога”, “Мої досягнення”.

Тренер пропонує учасникам групи зосередитися, проявити фантазію та використовуючи метод візуалізації створити внутрішні образи, позитивні відчуття. Обов’язково під час сеансу поводити так, ніби все відбувається насправді, вірити в подальшу реалізацію задуманого. У залі грає спокійна музика, всі учасники групи заплющують очі та починають відтворювати у своїй свідомості власний фільм.

Заняття 4.2 “Негативні психічні стани та способи саморегуляції під час виконання бойових завдань військовослужбовцями ДШВ”.

Час: 5 год.

1. Міні-лекція на тему: “Саморегуляція психічних станів військовослужбовцями ДШВ як одна з основних умов успішності виконання бойових завдань”.

Час: 35 хв.

Мета: ознайомити учасників групи з основними ознаками та фазами стресових станів і методами саморегуляції.

Необхідні матеріали: проектор, екран для проектора, ноутбук або комп’ютер, фліпчарт, маркери, ручки, робочі зошити.

Корекційно-розвивальний компонент:

2. Вправа “Секрет дихання”.

Час: 30 хв.

Мета: сформувати вміння та навички необхідні для проведення саморегуляції.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп’ютер, акустична система.

Хід виконання. Тренер нагадує учасникам групи про необхідність знань та вмінь не тільки оцінювати власний психологічний стан, а й швидко реагувати на виниклі внутрішні проблеми та вміло відновлювати власні психічні функції. Практичне знання прийомів психологічної самопомоги,

особливо набутий досвід – це кращі ліки, що дають нам змогу підтримувати психічне здоров'я та бойову готовність на належному рівні. Якісна підготовка підвищує впевненість у власних силах, колег по зброї та своїх командирах.

Отже, щоб контролювати біль, можна використати вправу, пов'язану з диханням. Секрет цієї вправи полягає в тому, що учасники групи зосереджуються на якомусь позитивному образі, емоціях та дихальному ритмі, даючи собі установки на поліпшення внутрішнього стану. Роблячи глибокі вдихи, військовослужбовці займають зручне положення (сидячи або лежачи), вводять себе у стан спокою та затримують власне дихання на кожному максимальному вдиху і видиху, при цьому зосереджуються на якомусь позитивному образі. Додатково учасники групи можуть промовляти, наприклад, такі вислови: “Я спокійний”, “Все гаразд”, “Мені не страшно, страх мене обходить стороною”, “Я видихаю весь цей біль, а вдихаю оновлюючу енергію”, “Мій організм мене підтримує і я не хочу йому завдавати шкоди, ми з ним друзі та розуміємо один одного” тощо[54; 126; 152; 166; 231; 232; 234; 236; 238].

Тренер пропонує учасникам групи розпочати практичну частину виконання вправи “Секрет дихання”, під час сеансу можна використати записи зі спокійною музикою.

Корекційно-розвивальний компонент:

3. Вправа “М'язова релаксація”.

Час: 30 хв.

Мета: формувати вміння та навички оволодіння техніками заспокоєння, дихання та м'язової релаксації.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп'ютер, акустична система.

Хід виконання. Цей метод м'язової релаксації був розроблений у 1928 році американським лікарем Едмундом Якобсоном та внесений до системи охорони здоров'я багатьох країн світу. Вправа “М'язова релаксація” дає змогу розслабити м'язи, напружені внаслідок стресової ситуації (вводить

у стан спокою, поліпшує кровообіг). Учасники групи розміщуються сидячи якнайзручніше, за командою тренера напружують м'язи свого тіла і тримають їх у такому стані протягом 5...15 с, після цього розслабляють їх, спокійно дихають протягом 15...35 с, поки не розслаблять повністю тіло. Рекомендовано цю вправу проводити протягом 20...30 хв на день [52; 152].

Корекційно-розвивальний компонент.

4. Вправа “Моя вольова зібраність”.

Час: 30 хв.

Мета: розвивати вміння та навички необхідні для вольового прийняття рішення в екстремальних умовах.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп'ютер, акустична система.

Хід виконання. Для успішного виконання бойового завдання потрібні вольові якості воїна-десантника, які спрямовують його до подолання перешкод на шляху визначеної мети. Вправа “Моя вольова зібраність” дасть змогу прийняти правильне рішення у разі боротьби мотивів “так” чи “ні”, допоможе зібрати волю в кулак та виконати поставлене завдання [12; 29; 52; 152].

Тренер пропонує учасникам групи уявити конкретну екстремальну ситуацію та з'ясувати свої мотиви, які коливаються між “так” чи “ні”, зібрати волю в кулак, зробити вдих, затримати його та сказати собі: “Я це зроблю”, “Перемога буде на моєму боці”. Це буде поштовхом до дій та їх завершення, допоможе побороти хвилювання та налаштувати впевненість у своїх силах. Після такої вправи приймати рішення про виконання завдання буде значно легше.

Корекційно-розвивальний компонент:

5. Вправа “Зняття стресу за допомогою самомасажу”.

Час: 30 хв.

Мета: формувати вміння та навички, необхідні для вольового прийняття рішення в екстремальних умовах.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп'ютер, акустична система.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам групи швидко потерти одну об одну долоні до сильного виділення тепла та притулити їх на кілька хвилин до обличчя. Очі тримати заплющеними, глибоко і повільно дихати. Після цього застосувати інші методи і способи зняття стресу. Одним із них є масаж вказівним пальцем між бровами. Учасники застосовують визначений метод та протягом кількох хвилин практично виконують вправу, потім пальці переміщують до скронь та на протязі 15...20 хв натискають на них. Пальці переміщують до шиї під мочки вух та продовжують круговими рухами масаж щелепи, великі пальці просувають по підборіддю. Після проведення вправи можна вмитися холодною водою, змочити шию та вуха [152].

Корекційно-розвивальний компонент:

б. Вправа “Емоції, які супроводжують мене в житті”.

Час: 30 хв.

Мета: навчити усвідомлювати власні психічні стани, поліпшувати емоційні почуття, формувати вміння та навички для зняття внутрішнього напруження, проведення саморегуляції.

Необхідні матеріали: ноутбук або комп’ютер, акустична система.

Хід виконання. Учасники групи стають по колу та називають слова, які характеризують емоції. Після цього один із учасників заходить у коло та зображає мімікою і жестами свою емоцію, аудиторія визначає її. Військовослужбовець, який вгадав зображену емоцію, показує наступну емоцію [9].

Діагностичний компонент:

7. Психологічне діагностування.

Мета: провести вимірювання індивідуально-психологічних відмінностей в учасників групи, встановити результативні зміни та якісні характеристики впливу емоційно-вольового блоку програми на військовослужбовців.

Необхідні матеріали: ручки, бланки тестів.

Час: 35 хв.

8. Підведення підсумків заняття.

Час: 5 хв.

Мета: систематизувати інформацію отриману, в емоційно-вольовому блоці програми, виокремити найактивніших учасників групи, висловити побажання щодо подальшої діяльності воїнів-десантників.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп'ютер.

Хід виконання. Тренер пропонує учасникам усвідомити спільну роботу, згадати позитивні моменти, які найбільше запам'яталися у ході проведення блоку програми, просить піднятися найактивнішим учасників групи та висловлює їм слова вдячності. Водночас на екрані з'являється патріотичний відеоролик, звучить надихаюча пісня, ведучий дякує воїнам-десантникам за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності нашої країни, прощається з ними озвучуючи гасло "Слава Україні! Героям слава!"

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРОГРАМИ – 1 год.

1. *Вправа "Мої очікування та побажання на майбутнє".*

Час: 45 хв.

Мета: проаналізувати досвід, набутий під час проведення програми, встановити зворотний зв'язок.

Необхідні матеріали: проєктор, екран для проєктора, ноутбук або комп'ютер.

Хід виконання. Учасники групи діляться своїми враженнями від взяття участі у програмі, кожен може висловити думку, наскільки сподобалися обрані вправи програми, запропонувати шляхи її подальшого поліпшення.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ – 2 год.

3.5. Аналіз та інтерпретація результатів апробації програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах

Результативність програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати” підтверджено за допомогою порівняльного аналізу динамічних зрізів досліджуваних показників психологічної готовності ЕГ та КГ із використанням дібраних методик застосуванням *T*-критерію Вілкоксона для зіставлення змін (зсувів) у різних умовах на тій самій вибірці досліджуваних осіб.

Попередньо для перевірки відповідності отриманих результатів дослідження нормальному закону розподілу ми застосували λ -критерій Колмогорова – Смирнова. На підставі отриманих даних, зазначених у додатку Л, було встановлено, що нам необхідно застосувати *T*-критерій Вілкоксона.

Ефективність застосування програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах перевірялась за допомогою аналізу виявлених динамічних змін у ході формувального етапу психологічного експерименту за такими показниками: особистісної мотивації до успіху, професійної спрямованості (професійних інтересів та цінностей), соціальної фрустрованості, оцінювання основних складових готовності (особистого розуміння образу ворога, рівня боєготовності підрозділу, особистої готовності до захисту Батьківщини від військової агресії, особистої зумовленості готовності та сумнівів), рівня тривожності, агресивності, ригідності, самопочуття, активності, настрою, працездатності, впевненості, зацікавленості та виявленого у військовослужбовців бажання до участі в бойових діях, готовності до ризику, перешкод у встановленні емоційних контактів, рівня сформованості сили волі та здатності виконувати поставлені завдання. Аналізуючи отримані

результати обстеження, ми з'ясували дієвість нашої програми, яка значно вплинула на розвиток психологічної готовності воїнів-десантників та допомогла втілити динамічні зміни в досліджувані характеристики. Загальну динаміку особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ наведено в додатку М.

Отже, розглядаючи динаміку особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ на початку та наприкінці психологічного експерименту, зазначимо, що отримані дані інтерпретовано поетапно з розкриттям кожного компонента психологічної готовності відповідно до обраного психологічного інструментарію.

Щодо мотиваційного компонента психологічної готовності, для виявлення якого використано методіку діагностування мотивації до успіху Т. Елерса (табл. 3.3), в учасників ЕГ спостерігаємо зростання на 9,99 % занадто високого рівня, на 33,3 % – помірно високого та на 49,95 % – середнього рівнів. У контрольній групі спостерігаємо незначні зміни (на 6,66 %) середнього рівня мотивації до успіху за рахунок зменшення кількості досліджуваних осіб із помірно високим рівнем.

Таблиця 3.3

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за методикою діагностування мотивації до успіху Т. Елерса

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Занадто високий рівень мотивації до успіху	–	–	3 (9,99)	–	+3 (9,99)	–
Помірно високий рівень мотивації до успіху	–	2 (6,66)	10 (33,3)	–	+10 (33,3)	–2 (6,66)
Середній рівень мотивації до успіху	2 (6,66)	26 (86,58)	17 (56,61)	28 (93,24)	+15 (49,95)	+2 (6,66)
Низька мотивація до успіху	28 (93,24)	2 (6,66)	–	2 (6,66)	–28 (93,24)	–

Відповідно до результатів опитування за методикою діагностування професійної мотивації В. Осодла (професійні інтереси та цінності) в

учасників ЕГ виявлено значне зростання на 16,65 % високого показника, на 29,97 % – показника вище середнього та на 16,65 % – середнього показника професійної мотивації (професійні інтереси та цінності за рахунок зниження низького і нижче середнього показників (табл. 3.4). У КГ було виявлено незначне зниження показника вище середнього на 3,33 %.

Таблиця 3.4

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за методикою діагностування професійної мотивації В. Осьодла

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	–	–	5 (16,65)	–	+5 (16,65)	–
Вище середнього	2 (6,66)	7 (23,31)	11 (36,63)	6 (19,98)	+9 (29,97)	–1 (3,33)
Середній	9 (29,97)	20 (66,6)	14 (46,62)	21 (69,93)	+5 (16,65)	+1 (3,33)
Нижче середнього	9 (29,97)	3 (9,99)	–	3 (9,99)	–9 (29,97)	–
Низький	10 (33,3)	–	–	–	–10 (33,3)	–

За результатами отриманими, за методикою рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, В. Бойка, в учасників ЕГ спостерігаємо стрімке зниження рівня соціальної фрустрованості (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за методикою оцінювання рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, В. Бойка

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Відсутність (майже відсутність) фрустрованості	–	3 (9,99)	13 (43,29)	2 (6,66)	+13 (43,29)	–1 (3,33)
Дуже низький рівень фрустрованості	11 (36,63)	15 (49,95)	7 (23,31)	13 (43,29)	–4 (13,32)	–2 (6,66)
Понижений рівень фрустрованості	2 (6,66)	7 (23,31)	10 (33,33)	8 (26,64)	+8 (26,64)	+1 (3,33)
Невизначений рівень фрустрованості	3 (9,99)	5 (16,65)	–	6 (19,98)	–3 (9,99)	+1 (3,33)
Помірний рівень фрустрованості	–	–	–	1 (3,33)	–	+1 (3,33)
Підвищений рівень фрустрованості	7 (23,31)	–	–	–	–7 (23,31)	–
Дуже високий рівень фрустрованості	7 (23,31)	–	–	–	–7 (23,31)	–

Так, на 43,29 % відбулося зростання рівня відсутності (майже відсутності) соціальної фрустрованості та на 26,64 % – зниженого рівня за рахунок зниження дуже низького, невизначеного, підвищеного та дуже високого рівнів фрустрованості. У КГ, навпаки, виявлено зростання пониженого, невизначеного, помірною рівнів соціальної фрустрованості на 3,33 % за рахунок зменшення показників рівня відсутності (майже відсутності) соціальної фрустрованості та показників дуже низького рівня фрустрованості.

У ході дослідження показників *пізнавально-орієнтаційного компонента психологічної готовності за експрес-опитувальником вивчення основних складових готовності, розробленим НДЦ ГП ЗС України*, в осіб ЕГ виявлено зміни усвідомлення значущості ролі ворога у житті кожного військовослужбовця: на 69,93 % зросла кількість позитивних відповідей на питання: “Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїми особистими ворогами?” за рахунок зниження протилежного показника та показника особистої невизначеності (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ
за опитувальником вивчення основних складових готовності

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїми особистими ворогами?</i>						
Так	9 (29,97)	12 (39,96)	30 (100)	10 (33,3)	+21 (69,93)	-2 (6,66)
Ні	10 (33,3)	12 (39,96)	–	14 (46,62)	-10 (33,3)	+2 (6,66)
Важко відповісти	11 (36,63)	6 (19,98)	–	6 (19,98)	-11 (36,63)	–
<i>Як Ви оцінюєте особисту готовність захищати Україну від військової агресії?</i>						
Повністю готовий	7 (23,31)	13 (43,29)	27 (89,91)	5 (16,65)	+20 (66,6)	-8(26,64)
Швидше готовий, ніж не готовий	6 (19,98)	13 (43,29)	3 (9,99)	18 (59,94)	-3 (9,99)	+5(16,65)
Швидше не готовий, ніж готовий	3 (9,99)	–	–	–	-3 (9,99)	–
Не готовий	12 (39,96)	–	–	–	-12 (39,96)	–
Важко відповісти	2 (6,66)	4 (13,32)	–	7 (23,31)	-2 (6,66)	+3 (9,99)
<i>Якщо готові (швидше готові), то вкажіть чим це зумовлено?</i>						
Захист Батьківщини – мій обов'язок	6 (19,98)	8 (26,64)	15 (49,95)	7 (23,31)	+9 (29,97)	-1 (3,33)

Продовження таблиці 3.6

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Прагну захищати територіальну цілісність України	3 (9,99)	5 (16,65)	15 (49,95)	5 (16,65)	+12 (39,96)	–
Прагну захищати свій народ, свою культуру	–	5 (16,65)	12 (39,96)	5 (16,65)	+12 (39,96)	–
Прагну захищати свою родину, свій дім	7 (23,31)	14 (46,62)	15 (49,95)	14 (46,62)	+8 (26,64)	–
<i>Чим зумовлені Ваші сумніви щодо готовності захищати Україну від військової агресії?</i>						
Держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій)	6 (19,98)	12 (39,96)	–	12 (39,96)	–6 (19,98)	–
Невпевнений у здатності командирів (начальників) приймати правильні рішення в бойовій обстановці (його професійній компетенції)	2 (6,66)	3 (9,99)	–	4 (13,32)	–2 (6,66)	+1 (3,33)
Невпевнений у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій	6 (19,98)	7 (23,31)	–	9 (29,97)	–6 (19,98)	+2 (6,66)
ЗС України недостатньо забезпечені (озброєні) для повної впевненості у перемозі	6 (19,98)	7 (23,31)	–	8 (26,64)	–6 (19,98)	+1 (3,33)
Невпевнений в обіцянках держави піклуватися про мене (мою сім'ю) у випадку каліцтва (загибелі)	12 (39,96)	7 (23,31)	–	14 (46,62)	–12 (39,96)	+7(23,31)
Не хочу ризикувати своїм здоров'ям та життям	12 (39,96)	3 (9,99)	–	6 (19,98)	–12 (39,96)	+3 (9,99)
<i>Оцінка рівня боєготовності військового підрозділу</i>						
Високий показник	–	2 (6,66)	15 (49,95)	–	+15 (49,95)	–2 (6,66)
Показник вище середнього	3 (9,99)	5 (16,65)	15 (49,95)	4 (13,32)	+12 (39,96)	–1 (3,33)
Середній показник	8 (26,64)	23 (76,59)	–	24 (79,92)	–8 (26,64)	+1 (3,33)
Показник нижче середнього	16 (53,28)	–	–	2 (6,66)	–16 (53,38)	+2 (6,66)
Низький показник	3 (9,99)	–	–	–	–3 (9,99)	–

Виявлено підвищення оцінних показників особистої готовності щодо захисту України від військової агресії на 66,6 % (відповідь – “повністю готовий”) за рахунок зменшення показників “швидше готовий, ніж не готовий”, “швидше не готовий, ніж готовий”, “не готовий” та загальної невизначеності”. Значно збільшилася зумовленість показників готовності: 29,97 % досліджуваних військовослужбовців вважають, що захист Батьківщини – їх прями́й обов’язок, 39,96 % – прагнуть захищати територіальну цілісність України, 39,96 % – прагнуть захищати свій народ, свою культуру, 26,64 % – прагнуть захищати свою родину, свій дім. Виявлено значні зміни в загальній зумовленості сумнівів у готовності захищати Україну від військової агресії. Так, 19,98 % військовослужбовців з розумінням ставляться до труднощів, виниклих у країні, та змінили свою думку на протилежну стосовно висловлювання: “держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій)”. У 6,66 % воїнів-десантників з’явилася впевненість у здатності командирів (начальників) приймати правильні рішення в бойовій обстановці, ще у 19,98 % військовослужбовців з’явилася впевненість у професійній підготовленості до ведення бойових дій, у 19,98 % осіб змінилася думка забезпеченості ЗС України озброєнням, у 39,96 % осіб з’явилася впевненість в обіцянках держави піклуватися про військовослужбовців (їх сім’ю) у випадку каліцтва (загибелі), а також у 39,96 % осіб змінилося особисте бачення та виникло бажання стати на захист країни, ризикуючи своїм здоров’ям (життям). Зазначені зміни відбулися за рахунок зменшення кількості невпевнених відповідей.

Стосовно оцінювання рівня боєготовності військового підрозділу, в якому проходять військову службу досліджувані особи, також відбулися істотні зміни. Так, на 49,95 % зріс високий показник, ще на 39,96 % – показник вище середнього за рахунок зменшення показників середнього, нижче середнього та низького.

Значні зміни спостерігаємо і в КГ: змінилося особисте усвідомлення значущості ролі ворога у житті військовослужбовців, а саме на 6,66 % знизилася кількість негативних відповідей на питання: “Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїми особистими ворогами?” за рахунок збільшення на 6,66 % кількості позитивних відповідей. Оцінний показник власної готовності захищати Україну від військової агресії знизився на 26,64 % за рахунок збільшення кількості відповідей “швидше готовий, ніж не готовий” та за рахунок невизначеності.

Стосовно зумовленості показників готовності спостерігаємо їх зниження на 3,33 % щодо твердження “захист Батьківщини – мій обов’язок”, решта показників залишилися без змін. У деяких військовослужбовців з’явилися сумніви щодо готовності захисту України від військової агресії. Так, на 3,33 % збільшився показник невпевненості у здатності командирів (начальників) приймати правильні рішення в бойовій обстановці (їх професійній компетенції), на 6,66 % – невпевненості у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій, на 3,33 % – невпевненості у забезпеченні (озброєнні) для повної перемоги та на 23,31 % – невпевненості в обіцянках держави піклуватися про військовослужбовців (їх сім’ї) у випадку каліцтва (загибелі). Також виявлено незначне зниження оцінки рівня боєготовності військового підрозділу, в якому проходить військову службу досліджувана категорія воїнів-десантників на 6,66 %, до показника нижче середнього за рахунок зменшення високого показника та на 3,33 % – середнього за рахунок показника вище середнього.

За методикою діагностування самооцінки психічних станів Г. Айзенка в ЕГ спостерігаємо збільшення за шкалою тривожності на 36,63 % показника відсутності тривожності та на 9,99 % показника середнього (допустимого) за рахунок високого показника тривожності, збільшення за шкалою фрустрації на 76,59 % рівня високої самооцінки, стійкості до невдач, подолання виниклих труднощів за рахунок зменшення кількості показників середнього рівня та низької самооцінки, боязні невдач, високого рівня фрустрації,

збільшення за шкалою агресивності “спокійний, стриманий” на 66,6 % за рахунок зменшення показника середнього рівня агресивності та показника “агресивний, нестриманий”, збільшення за шкалою ригідності на 59,94 % показника “ригідність відсутня” за рахунок середнього та сильно вираженого рівня ригідності (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ
за методикою діагностування самооцінки психічних станів Г. Айзенка

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Тривожність</i>						
Тривожність відсутня	–	22 (73,26)	11 (36,63)	22 (73,26)	+11 (36,63)	–
Тривожність середня, допустимого рівня	16 (53,28)	8 (26,64)	19 (63,27)	8 (26,64)	+3 (9,99)	–
Висока тривожність	14 (46,62)	–	–	–	–14 (46,62)	–
<i>Фрустрація</i>						
Висока самооцінка, стійкість до невдач, подолання виниклих труднощів, низький рівень фрустрації	–	22 (73,26)	23 (76,59)	22 (73,26)	+23 (76,59)	–
Середній рівень фрустрації, наявна	14 (46,62)	8 (26,64)	7 (23,31)	8 (26,64)	–7 (23,31)	–
Низька самооцінка, уникнення труднощів, боязнь невдач, високий рівень фрустрації	16 (53,28)	–	–	–	–16 (53,28)	–
<i>Агресивність</i>						
Спокійний, стриманий	–	15 (49,95)	20 (66,6)	15 (49,95)	+20 (66,6)	–
Середній рівень агресивності	14 (46,62)	15 (49,95)	10 (33,3)	12 (39,96)	–4 (13,32)	–3 (9,99)
Агресивний, не витриманий, є труднощі в роботі з людьми	16 (53,28)	–	–	3 (9,99)	–16 (53,28)	+3 (9,99)
<i>Ригідність</i>						
Ригідність відсутня	–	17 (56,61)	18 (59,94)	12 (39,96)	+18 (59,94)	–5 (16,65)
Середній рівень ригідності	16 (53,28)	11 (36,63)	12 (39,96)	17 (56,61)	–4 (13,32)	+6 (19,98)
Сильно виражена ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів	14 (46,62)	2 (6,66)	–	1 (3,33)	–14 (46,62)	–1 (3,33)

У КГ за шкалами тривожності та фрустрації змін не виявлено. Спостерігалось тільки збільшення за шкалою агресивності на 9,99 % показника “агресивний, нестриманий” за рахунок зменшення середнього рівня агресивності та за шкалою ригідності збільшення на 19,98 % показника середнього рівня ригідності за рахунок показників відсутності ригідності та сильно вираженої ригідності.

За показниками *операційного компонента психологічної готовності*, досліджуваними за методикою самооцінювання психофізіологічного стану О. Кокуна, спостерігаємо значні зміни в ЕГ, що відбулися наприкінці експерименту (табл. 3.8).

Так, за шкалою самопочуття високий показник збільшився на 56,61 %, показник вище середнього – на 43,29 % за рахунок зменшення показників середнього, нижче середнього та низького. Виявлено зміни і за шкалою активності: на 69,93 % збільшився високий показник, на 16,65 % – показник вище середнього за рахунок зниження середнього, нижче середнього та низького показників. Значно збільшився показник за шкалою настрою: високий показник зріс на 93,24 % за рахунок показників вище середнього, середнього, нижче середнього і низького.

За шкалою працездатності спостерігається збільшення високого показника на 76,59 % та на 19,98 % – вище середнього за рахунок показників середнього, нижче середнього, низького. Виявлено значні стрибки за шкалою зацікавленості до участі в бойових діях: високий показник збільшився на 83,25 % за рахунок середнього, нижче середнього та низького показників. Аналогічну ситуацію простережуємо і за шкалою бажання виконувати завдання в зоні виконання бойових дій: збільшення на 79,92% високого показника та на 6,66 % – вище середнього за рахунок показників нижче середнього та низького. За шкалою впевненості у своїх силах збільшився високий показник на 86,58 % за рахунок зниження показників вище середнього, середнього, нижче середнього та низького.

Таблиця 3.8

**Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ
за методикою самооцінювання психофізіологічного стану О. Кокуна**

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Самопочуття</i>						
Високий	–	5 (16,65)	17 (56,61)	2 (6,66)	+17 (56,61)	–3 (9,99)
Вище середнього	–	11 (36,63)	13 (43,29)	10 (33,3)	+13 (43,29)	–1 (3,33)
Середній показник	13 (43,29)	12 (39,96)	–	16 (53,28)	–13 (43,29)	+4 (13,32)
Нижче середнього	16 (53,28)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–16 (53,28)	–
Низький	1 (3,33)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–1 (3,33)	–
<i>Активність</i>						
Високий	–	2 (6,66)	21 (69,93)	–	+21 (69,93)	–2 (6,66)
Вище середнього	4 (13,32)	14 (46,62)	9 (29,97)	16 (53,28)	+5(16,65)	+2 (6,66)
Середній показник	9 (29,97)	10 (33,3)	–	10 (33,3)	–9 (29,97)	–
Нижче середнього	15(49,95)	3 (9,99)	–	3 (9,99)	–15(49,95)	–
Низький	2 (6,66)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–2 (6,66)	–
<i>Настрій</i>						
Високий	–	3 (9,99)	28 (93,24)	–	+28 (93,24)	–3 (9,99)
Вище середнього	4 (13,32)	12 (39,96)	2 (6,66)	12 (39,96)	–2 (6,66)	–
Середній показник	9 (29,97)	10 (33,3)	–	13 (43,29)	–9 (29,97)	+3 (9,99)
Нижче середнього	14 (46,62)	4 (13,32)	–	4 (13,32)	–14 (46,62)	–
Низький	3 (9,99)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–3 (9,99)	–
<i>Працездатність</i>						
Високий	–	5 (16,65)	23 (76,59)	2 (6,66)	+23 (76,59)	–3 (9,99)
Вище середнього	1 (3,33)	14 (46,62)	7 (23,31)	16 (53,28)	+6 (19,98)	+2 (6,66)
Середній показник	10 (33,3)	9 (29,97)	–	10 (33,3)	–10 (33,33)	+1 (3,33)
Нижче середнього	6 (19,98)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–6 (19,98)	–
Низький	13 (43,29)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–13 (43,29)	–
<i>Зацікавленість до участі в бойових діях</i>						
Високий	–	6 (19,98)	25 (83,25)	1 (3,33)	+25 (83,25)	–5 (16,65)
Вище середнього	5 (16,65)	12 (39,96)	5 (16,65)	16 (53,28)	–	+4 (13,32)
Середній показник	6 (19,98)	8 (26,64)	–	9 (29,97)	–6 (19,98)	+1 (3,33)
Нижче середнього	5 (16,65)	3 (9,99)	–	4 (13,32)	–5 (16,65)	+1 (3,33)
Низький	14 (46,62)	1 (3,33)	–	–	–14 (46,62)	–1 (3,33)
<i>Бажання виконувати завдання в зоні виконання бойових дій</i>						
Високий	–	4 (13,32)	24 (79,92)	1 (3,33)	+24 (79,92)	–3 (9,99)
Вище середнього	4 (13,32)	14 (46,62)	6 (19,98)	16 (53,28)	+2 (6,66)	+2 (6,66)
Середній показник	7 (23,31)	7 (23,31)	–	8 (26,64)	–7 (23,31)	+1 (3,33)
Нижче середнього	6 (19,98)	4 (13,32)	–	4 (13,32)	–6 (19,98)	–
Низький	13 (43,29)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–13 (43,29)	–
<i>Впевненість у своїх силах</i>						
Високий	–	11 (36,63)	26 (86,58)	7 (23,31)	+26 (86,58)	–4 (13,32)
Вище середнього	10 (33,3)	11 (36,63)	4 (13,32)	13 (43,29)	–6 (19,99)	+2 (6,66)
Середній показник	6 (19,98)	7 (23,31)	–	10 (33,33)	–6 (19,99)	+3 (9,99)
Нижче середнього	11 (36,63)	1 (3,33)	–	–	–11 (36,63)	–
Низький	3 (9,99)	–	–	–	–3 (9,99)	–

Розглядаючи динаміку особистісних змін досліджуваної категорії осіб КГ за методикою самооцінювання психофізіологічного стану О. Кокуна, спостерігаємо незначні зрушення за шкалою самопочуття, виражені у зменшенні на 9,99 % кількості осіб із високим показником, на 3,33 % – із показником вище середнього за рахунок збільшення кількості осіб із середнім показником. За шкалою активності виявлено зменшення на 6,66 % осіб із показником високого рівня за рахунок збільшення на 6,66 % осіб із показником вище середнього. Аналогічну ситуацію спостерігаємо і за шкалою настрою, де відбулося зниження на 9,99 % кількості осіб із високим рівнем за рахунок збільшення на 9,99 % середнього показника. Зниження на 9,99 % кількості осіб із високим показником було також виявлено і за шкалою працездатності за рахунок збільшення на 6,66 % осіб із показником вище середнього і на 3,33 % – із низьким. Знизилася на 16,65 % кількість осіб із високим показником за шкалою зацікавленості до участі в бойових діях за рахунок збільшення на 13,32 % кількості осіб із показником вище середнього та на 3,33 % – середнього. Незначне збільшення кількості осіб за нижче середнім показником спостерігається у 3,33 %, що відбулося за рахунок зменшення на 3,33 % – низького. За шкалою бажання виконувати завдання в зоні проведення бойових дій також виявлено зниження на 9,99 % кількості осіб з високим показником за рахунок збільшення 6,66 % кількості осіб із показником вище середнього і 3,33 % – із середнім. Виявлено негативні зміни за шкалою впевненості у своїх силах, а саме зменшення на 13,32 % кількості осіб із високим показником за рахунок збільшення на 6,66 % кількості осіб із показником вище середнього і на 9,99 % – середнього.

Аналізуючи динаміку особистісних змін воїнів-десантників ЕГ за методикою ступеня готовності до ризику А. Шуберт було виявлено значні зміни, виражені у зменшенні на 56,61 % показника схильності до ризику за рахунок збільшення на 29,97 % показника середнього значення та на 26,64 % показника “занадто обережний”. У КГ суттєвих змін не виявлено (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ
за методикою ступеня готовності до ризику А. Шуберт

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Схильний до ризику	17 (56,61)	2 (6,66)	–	2 (6,66)	–17 (56,61)	–
Середнє значення схильності	13 (43,29)	26 (86,58)	22 (73,26)	26 (86,58)	+9 (29,97)	–
Занадто обережний	–	2 (6,66)	8 (26,64)	2 (6,66)	+8 (26,64)	–

У дослідженні виявлених особистісних змін *емоційно-вольового компонента психологічної готовності за методикою діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка* в ЕГ зафіксовано збільшення на 69,93 % високого показника (емоції не заважають в повсякденному спілкуванні) за рахунок зменшення показників “наявне деяке вираження емоцій в повсякденному спілкуванні”, “емоції певною мірою ускладнюють щоденне спілкування з колегами по службі” та “емоції заважають встановлювати контакти з колегами по службі, можливий вплив дезорганізуючих реакцій чи станів” (табл. 3.10).

В КГ виявлено зменшення на 13,32 % високого показника “емоції не заважають в повсякденному спілкуванні” за рахунок збільшення показника “наявне деяке вираження емоцій у повсякденному спілкуванні”.

Таблиця 3.10

Динаміка особистісних змін
у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за методикою діагностування “перешкод”
у встановленні емоційних контактів В. Бойка

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Емоції не заважають у повсякденному спілкуванні	–	8 (26,64)	21 (69,93)	4 (13,32)	+21 (69,93)	–4 (13,32)
Наявні деякі вираження емоцій у повсякденному спілкуванні	11 (36,63)	5 (16,65)	9 (29,97)	9 (29,97)	–2 (6,66)	+4 (13,32)

Продовження таблиці 3.10

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Емоції певною мірою ускладнюють щоденне спілкування з колегами по службі	1 (3,33)	9 (29,97)	–	9 (29,97)	–1 (3,33)	–
Емоції заважають встановлювати контакти з колегами по службі, можливий вплив дезорганізуючих реакцій чи станів	18 (59,94)	8 (26,64)	–	8 (26,64)	–18 (59,94)	–

Використовуючи методику дослідження “сили волі” у військовослужбовців ЕГ було виявлено збільшення на 46,62 % високого рівня сформованості сили волі, здатності виконувати завдання, а також на 3,33 % – середнього рівня сформованості сили волі, здатності виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів (цій категорії осіб необхідно тренувати волю) за рахунок зменшення низького рівня сформованості сили волі, зниження ентузіазму, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій (табл. 3.11). В КГ виявлено незнане збільшення на 16,65 % високого рівня сформованості сили волі, здатності виконувати завдання, а також на 9,99 % середнього рівня сформованості сили волі, здатності виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів (цій категорії осіб необхідно тренувати волю) за рахунок зменшення низького рівня сформованості сили волі.

Таблиця 3.11

Динаміка особистісних змін
у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за методикою дослідження “сили волі”

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий рівень сформованості сили волі, здатність виконувати завдання	2 (6,66)	–	16 (53,28)	5 (16,65)	+14 (46,62)	+5 (16,65)

Продовження таблиці 3.11

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Середній рівень сформованості сили волі, здатність виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів. Необхідно тренувати волю	13 (43,29)	22 (73,26)	14 (46,62)	25 (83,25)	+1 (3,33)	+3 (9,99)
Низький рівень сформованості сили волі, зниження ентузіазму, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій	15 (49,95)	8 (26,64)	–	–	–15 (49,95)	–8 (26,64)

Розглянемо динаміку особистісних змін досліджуваних осіб ЕГ та КГ за допомогою методики “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”. Як показано у табл. 3.12, в осіб ЕГ ми виявили значні зміни після завершення експерименту: на 33,3 % збільшився високий рівень, на 23,31 % – середній рівень мотиваційного компонента психологічної готовності за рахунок зниження показника низького рівня.

Аналогічну ситуацію спостерігаємо із пізнавально-орієнтаційним компонентом психологічної готовності: показник високого рівня збільшився на 29,97 %, середнього – на 23,31 % за рахунок зниження показника низького рівня. Виявлені суттєві зміни і в операційному компоненті психологічної готовності, його показник високого рівня збільшився на 39,96 %, середнього – на 16,65 % за рахунок зниження показника низького рівня.

В емоційно-вольовому компоненті психологічної готовності виявлено аналогічне збільшення показника високого рівня на 43,29 %, середнього – на 9,99 % за рахунок зниження показника низького рівня.

Сумарний показник рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах в ЕГ значно

змінився: відбулося стрімке зростання високого рівня психологічної готовності на 36,63 %, а також середнього рівня на 26,64 % за рахунок зниження показника низького рівня.

Таблиця 3.12

Динаміка особистісних змін
у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за авторською методикою
“Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців
ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Мотиваційний компонент</i>						
Високий рівень	1 (3,33)	4 (13,32)	11 (36,63)	2 (6,66)	+10 (33,3)	-2 (6,66)
Середній рівень	12 (39,96)	26 (86,58)	19 (63,27)	28 (93,24)	+7 (23,31)	+2 (6,66)
Низький рівень	17 (56,61)	–	–	–	-17 (56,61)	–
<i>Пізнавально-орієнтаційний компонент</i>						
Високий рівень	–	4 (13,32)	9 (29,97)	3 (9,99)	+9 (29,97)	-1 (3,33)
Середній рівень	14 (46,62)	26 (86,58)	21 (69,93)	27 (89,97)	+7 (23,31)	+1 (3,33)
Низький рівень	16 (53,28)	–	–	–	-16 (53,28)	–
<i>Операційний компонент</i>						
Високий рівень	–	9 (29,97)	12 (39,96)	5 (16,65)	+12 (39,96)	-4 (13,32)
Середній рівень	13 (43,39)	20 (66,6)	18 (59,94)	24 (79,92)	+5 (16,65)	+4 (13,32)
Низький рівень	17 (56,61)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	-17 (56,61)	–
<i>Емоційно-вольовий компонент</i>						
Високий рівень	–	15 (49,95)	13 (43,29)	10 (33,3)	+13 (43,29)	-5 (16,65)
Середній рівень	14 (46,62)	15 (49,95)	17 (56,61)	20 (66,6)	+3 (9,99)	+5 (16,65)
Низький рівень	16 (53,28)	–	–	–	-16 (53,28)	–
<i>Сумарний показник рівня психологічної готовності</i>						
Високий рівень	–	3 (9,99)	11 (36,63)	1 (3,33)	+11 (36,63)	-2 (6,66)
Середній рівень	11 (36,63)	27 (89,91)	19 (63,27)	29 (96,57)	+8 (26,64)	+2 (6,66)
Низький рівень	19 (63,27)	–	–	–	-19 (63,27)	–

Аналізуючи отримані показники у досліджуваній категорії КГ, ми виявили незначні зміни. Як видно з табл. 3.12, високий рівень мотиваційного компонента психологічної готовності знизився на 6,66 % за рахунок збільшення показника середнього рівня, на 3,33 % знизився рівень високого показника пізнавально-орієнтаційного компонента за рахунок збільшення середнього рівня, на 13,32 % – показник високого рівня операційного компонента за рахунок збільшення показника середнього рівня, на 16,65 % – показник високого рівня емоційно-вольового компонента за рахунок збільшення середнього показнику, а в сумарному показнику рівня

психологічної готовності високий рівень знизився на 6,66% за рахунок збільшення – середнього.

Результати, отримані у ході проведення експерименту, підтверджують позитивну динаміку особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та вказують на дієвість впливу програми розвитку психологічної готовності ДШВ до діяльності у бойових умовах. Для подальшого підтвердження динамічних змін у досліджуваних показниках, отриманих в ЕГ та КГ до та після формувального етапу психологічного експерименту, ми перевірили наявність змін у рівнях кожної ознаки за допомогою розрахунків непараметричного *T*-критерію Вілкоксона, який дав змогу визначити ефективність застосування програми розвитку психологічної готовності ДШВ до діяльності у бойових умовах, а також визначити не тільки спрямованість динамічних змін, а й їх виразність.

На всіх етапах експерименту для порівняльного аналізу отриманих показників було застосовано той самий психодіагностичний інструментарій перед проведенням занять програми розвитку психологічної готовності та після неї. Для подальшої перевірки величин зсувів між початковими і кінцевими результатами в ЕГ було висунуто такі статистичні гіпотези:

H_0 : інтенсивність зсувів між початковими та кінцевими показниками визначення рівня психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах за одним із напрямів є незначною;

H_1 : інтенсивність зсувів між початковими та кінцевими показниками визначення рівня психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах за одним із напрямів є значною.

Значення *T*-критерію Вілкоксона було обчислено за допомогою програмного забезпечення SPSS 20.0 для Windows та наведено в табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Статистичні показники T -критерію Вілкоксона
встановлені в осіб ЕГ та КГ після застосування програми розвитку

№ п/п	Встановлені показники	ЕГ		КГ	
		T	p	T	p
1	Мотивація до успіху	-4,717 ^b	$p < 0,01$	-1,736 ^b	0,083
2	Професійна мотивація	-4,795 ^b	$p < 0,01$	-0,603 ^b	0,547
3	Рівень соціальної фрустрованості	-4,704 ^c	$p < 0,01$	-1,934 ^b	0,053
4	Рівень сформованості думки щодо розуміння важливості захисту Вітчизни	-4,137 ^b	$p < 0,01$	-1,414 ^b	0,157
5	Рівень особистої готовності до бойової діяльності	-4,164 ^b	$p < 0,01$	-2,588 ^b	0,1
6	Рівень бойової готовності підрозділу	-4,799 ^b	$p < 0,01$	-0,966 ^b	0,334
7	Рівень тривожності	-4,667 ^c	$p < 0,01$	-3,697 ^c	0,001
8	Рівень фрустрації	-4,787 ^c	$p < 0,01$	-2,666 ^c	0,008
9	Рівень агресивності	-4,664 ^c	$p < 0,01$	-3,234 ^c	0,001
10	Рівень ригідності	-4,758 ^c	$p < 0,01$	-3,215 ^c	0,001
11	Самопочуття	-4,806 ^b	$p < 0,01$	-2,232 ^b	0,026
12	Активність	-4,812 ^b	$p < 0,01$	-2,232 ^b	0,026
13	Настрій	-4,808 ^b	$p < 0,01$	-2,388 ^b	0,017
14	Працездатність	-4,802 ^b	$p < 0,01$	-2,041 ^b	0,041
15	Зацікавленість до участі в бойових діях	-4,812 ^b	$p < 0,01$	-1,141 ^b	0,254
16	Бажання виконувати бойові завдання	-4,793 ^b	$p < 0,01$	-0,214 ^b	0,831
17	Впевненість у своїх силах	-4,799 ^b	$p < 0,01$	-2,401 ^b	0,16
18	Ступінь готовності до ризику	-4,316 ^b	$p < 0,01$	-2,023 ^c	0,43
19	Перешкоди у встановленні емоційних контактів	-4,786 ^b	$p < 0,01$	-2,694 ^c	0,07
20	Сила волі	-4,664 ^b	$p < 0,01$	-0,523 ^b	0,6
21	Мотиваційний компонент	-4,783 ^b	$p < 0,01$	-1,448 ^b	0,147
22	Пізнавально-орієнтаційний компонент	-4,782 ^b	$p < 0,01$	-2,192 ^b	0,028
23	Операційний компонент	-4,782 ^b	$p < 0,01$	-2,508 ^b	0,012
24	Емоційно-вольовий компонент	-4,782 ^b	$p < 0,01$	-3,962 ^b	0,001
25	Сумарний рівень психологічної готовності	-4,782 ^b	$p < 0,01$	-2,949 ^b	0,003

Примітка: ^b – на основі негативних рангів; ^c – на основі позитивних рангів.

За результатами порівняльного аналізу отриманих значень мотивації до успіху ($T_{емп} = -4,717^b$), професійної мотивації ($T_{емп} = -4,795^b$), рівня соціальної фрустрованості ($T_{емп} = -4,704^c$), рівня сформованості думки щодо розуміння важливості захисту Вітчизни ($T_{емп} = -4,137^b$), рівня особистої готовності ($T_{емп} = -4,164^b$), рівня бойової готовності підрозділу ($T_{емп} = -4,799^b$), рівня тривожності ($T_{емп} = -4,667^c$), рівня фрустрації ($T_{емп} = -4,787^c$), рівня агресивності ($T_{емп} = -4,664^c$), рівня ригідності ($T_{емп} = -4,758^c$), самопочуття ($T_{емп} = -4,806^b$), активності ($T_{емп} = -4,812^b$), настрою ($T_{емп} = -4,808^b$), працездатності ($T_{емп} = -4,802^b$), зацікавленості до участі в бойових діях ($T_{емп} = -4,812^b$), бажання виконувати бойові завдання ($T_{емп} = -4,793^b$),

впевненості у своїх силах ($T_{\text{емп}} = -4,799^b$), ступеня готовності до ризику ($T_{\text{емп}} = -4,316^b$), перешкод у встановленні емоційних контактів ($T_{\text{емп}} = -4,786^b$), сили волі ($T_{\text{емп}} = -4,664^b$), мотиваційного компонента ($T_{\text{емп}} = -4,783^b$), пізнавально-орієнтаційного компонента ($T_{\text{емп}} = -4,782^b$), операційного компонента ($T_{\text{емп}} = -4,782^b$), емоційно-вольового компонента ($T_{\text{емп}} = -4,782^b$), сумарного рівня психологічної готовності ($T_{\text{емп}} = -4,782^b$) із критичними значеннями розрахованого критерію $T_{\text{крит}} (p \leq 0,05) = 151$ і $T_{\text{крит}} (p \leq 0,01) = 120$ можна зробити висновок, що в усіх наших розрахунках T -критерію Вілкоксона $T_{\text{емп}} \leq T_{\text{крит}}$. Відповідно до правила прийняття-спростування гіпотез для T -критерію Вілкоксона ми спростовуємо гіпотезу H_0 і приймаємо гіпотезу H_1 , яка є основною та підтверджує на завершальному етапі експерименту достовірність позитивних зсувів на відповідних рівнях встановленої статистичної значущості: зростання мотивації до успіху (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), професійної мотивації (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), зниження соціальної фрустрованості (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), збільшення рівня сформованості думки щодо важливості захисту Вітчизни (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), рівня особистої готовності до діяльності в бойових умовах (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), рівня бойової готовності підрозділу (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), зниження рівня тривожності (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), рівня фрустрації (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), рівня агресивності (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), рівня ригідності (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), поліпшення самопочуття (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), збільшення активності (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), поліпшення настрою (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), збільшення працездатності (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), зацікавленості до участі в бойових діях (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), бажання виконувати

бойові завдання (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), впевненості у своїх силах (на рівні високої статистичної значимості $p < 0,01$), ступеня готовності до ризику (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), зменшення перешкод у встановленні емоційних контактів (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), збільшення сили волі (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), показників мотиваційного компонента (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), пізнавально-орієнтаційного компонента (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), операційного компонента (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$), емоційно-вольового компонента (на рівні високої статистичної значущості $p < 0,01$) та загалом рівня психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності у бойових умовах.

Особливого значення набуває спрямованість зсувів. Так, за результатами розрахунків T -критерію Вілкоксона (див. табл. 3.13) бачимо позитивні зміни у зростанні рівнів мотивації до успіху, професійної мотивації, бойової готовності підрозділу, особистої готовності, самопочуття, активності, настрою, працездатності, зацікавленості до участі в бойових діях, бажання виконувати бойові завдання, впевненості у своїх силах, готовності до ризику, зменшення кількості перешкод у встановленні емоційних контактів, рівня сили волі, мотиваційного, пізнавально-орієнтаційного, операційного, емоційно-вольового компонентів та в цілому рівня психологічної готовності, а також негативні зміни, спрямовані на зниження рівнів соціальної фрустрованості, тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності. Це означає, що під час статистичних розрахунків T -критерію Вілкоксона було застосовано негативні чи позитивні ранги. Отриманий негативний показник T -критерію Вілкоксона за вказаними вище значеннями підтверджує позитивні зсуви за відповідними напрямками, які за своїми критеріями характеризуються позитивно, а також ефективність впливу нашої програми.

У КГ за результатами розрахунків T -критерію Вілкоксона наведеними в табл. 3.13, спостерігаємо відсутність змін $p \leq 0,05$ у показниках мотивації до успіху ($p = 0,083$), професійної мотивації (професійних інтересів і цінностей) ($p = 0,547$), рівня сформованості думки щодо розуміння важливості захисту Вітчизни ($p = 0,157$), рівня особистої готовності до бойової діяльності ($p = 0,1$), рівня бойової готовності підрозділу ($p = 0,334$), зацікавленості в участі у бойових діях ($p = 0,254$), бажання виконувати бойові завдання ($p = 0,831$), впевненості у своїх силах ($p = 0,16$), готовності до ризику ($p = 0,43$), перешкод у встановленні емоційних контактів ($p = 0,07$), рівня сили волі ($p = 0,6$) та рівня мотиваційного компонента ($p = 0,147$).

Незначні зміни T -критерію Вілкоксона були виявлені за рештою показників і рівнів тривожності ($p = 0,001$), фрустрації ($p = 0,008$), агресивності ($p = 0,001$), ригідності ($p = 0,001$), самопочуття ($p = 0,026$), активності ($p = 0,026$), настрою ($p = 0,017$), працездатності ($p = 0,041$), мотиваційного ($p = 0,147$), пізнавально-орієнтаційного ($p = 0,028$), оперативного ($p = 0,012$), емоційно-вольового компонентів ($p = 0,001$) та сумарного рівня психологічної готовності ($p = 0,003$). Незначні підвищення або зниження отриманих показників відбулися внаслідок проведення занять з бойової та психологічної підготовки, індивідуальних бесід командирів (начальників), психологічного впливу офіцерів зі структур морально-психологічного забезпечення, а також інших життєвих чинників, які протягом формувального етапу експерименту впливали на військовослужбовців КГ. Порівнюючи статистичні показники двох груп, можна зробити висновок, що у КГ, порівняно з ЕГ, статистично значущих змін у розвитку психологічної готовності не виявлено.

Отже, завдяки розробленій програмі розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати” нам вдалося позитивно вплинути на воїнів-десантників ЕГ та виправити нестандартну ситуацію, піднявши їх рівень психологічної готовності, вкрай необхідний для забезпечення загальної перемоги над

ворогом. Крім того, ми надали військовослужбовцям необхідні знання про психологічну готовність, функціонування організму в екстремальних умовах та практичні вміння із саморегуляції. Ефективність програми підтверджено виявленими позитивними зрушеннями в показниках мотивації до успіху, професійної мотивації, рівнів бойової готовності підрозділу, особистої готовності, поліпшення самопочуття, активності, настрою, працездатності, зацікавленості до участі в бойових діях, бажання виконувати бойові завдання, впевненості у своїх силах, готовності до ризику, зменшення кількості перешкод у встановленні емоційних контактів, поліпшення сили волі, збільшення рівнів мотиваційного, пізнавально-орієнтаційного, операційного, емоційно-вольового компонентів та в цілому рівнів психологічної готовності, а також зниження рівнів соціальної фрустрованості, тривожності, агресивності та ригідності.

Висновки до третього розділу

1. Результати констатувального етапу психологічного експерименту дають підстави стверджувати, що більша частина досліджуваних 770 воїнів-десантників (90,7 %) за оцінними показниками продемонстрували високий рівень психологічної готовності до виконання завдань за призначенням. Решта 61 осіб (7,1 %) з середніми та 19 досліджуваних (2,2 %) з низькими показниками потребують її розвитку за структурними компонентами, притаманними цьому роду військ.

2. Розроблено та обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах, до складу якої увійшли взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий. Ця модель є ефективною, адже розкриває головну суть її компонентів, які істинно впливають на рівень психологічної готовності воїна-десантника через здобуті знання, вміння, навички, бойовий досвід, методи саморегуляції та самоконтролю емоційного стану.

3. Розроблено та апробовано авторську методику оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності в бойових умовах. Основна мета авторської методики полягає у визначенні індивідуального та колективного рівнів психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням. Проведена апробація засвідчила її валідність, значущих розбіжностей між показниками компонентів психологічної готовності авторської методики та дібраного за цим принципом психологічного інструментарію не виявлено.

Авторська методика рекомендована офіцерам структур морально-психологічного забезпечення для індивідуального та колективного оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ, завчасного його врегулювання з застосуванням відповідних засобів розвитку.

4. Розроблено та апробовано програму розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності в бойових умовах “Народжений перемагати”. Результати, отримані за підсумками контрольного етапу експерименту, підтвердили її значну ефективність. Розвиток психологічної готовності особистості до діяльності в бойових умовах є одним із найважливіших завдань, що передбачає подальше професійне становлення особистості як кваліфікованого фахівця за обраним видом діяльності.

У цьому розділі використано літературні джерела, розміщені у списку використаних джерел за номерами [1; 5; 6; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 16; 18; 19; 20; 21; 22; 24; 25; 26; 28; 29; 30; 34; 39; 40; 47; 50; 51; 52; 54; 58; 63; 64; 69; 73; 74; 78; 82; 83; 90; 91; 92; 94; 99; 101; 103; 107; 108; 112; 113; 115; 117; 118; 119; 120; 121; 125; 126; 129; 131; 132; 134; 136; 137; 138; 139; 143; 144; 146; 147; 150; 151; 152; 155; 157; 165; 166; 169; 170; 173; 177; 178; 179; 180; 184; 185; 186; 188; 191; 194; 197; 194; 196; 197; 199; 200; 202; 203; 204; 209; 210; 213; 214; 216; 217; 222; 228; 229; 231; 232; 234; 235; 236; 237; 238; 242].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне обґрунтування та практичне вирішення актуальної проблеми щодо вдосконалення психологічного інструментарію, спрямованого на діагностування та підвищення рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах.

За результатами дисертаційного дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Проведений теоретико-методологічний аналіз наукових поглядів на проблему психологічної готовності особистості окреслив її роль у ефективності функціонування військовослужбовців ДШВ у бойових умовах діяльності. Психологічна готовність є динамічним, цілісним станом особистості, запорукою мобілізації її психофізіологічної системи, установкою на активні дії, внутрішньою зорієнтованістю на певну поведінку, що забезпечує гарантовану успішність виконання бойових завдань. Як складне психологічне утворення, психологічна готовність віддзеркалює індивідуально-типологічні властивості воїна-десантника, активізує протікання його психічно-пізнавальних процесів, породжує високу боєздатність за різних негативних психічних впливів сучасного бою.

2. Основними психологічними особливостями діяльності воїнів-десантників у бойовій обстановці є стан постійної готовності до дії в умовах смертельної небезпеки, раптовості та невизначеності, висока відповідальність за виконання поставлених бойових завдань у глибокому тилу противника, тривале перебування у стані психічного напруження, виконання бойових завдань на межі перевтоми, в умовах відриву від основних сил та постійно діючих стрес-факторів бойової обстановки.

3. Розроблено та обґрунтовано структурно-логічну модель психологічної готовності військовослужбовця ДШВ до діяльності у бойових умовах, яка структурно містить чотири гармонійно взаємопов'язані

компоненти: *мотиваційний* (забезпечує розвиток системи переконань, ідеалів, потреб та мотивів воїна-десантника), *пізнавально-орієнтаційний* (сприяє розумінню військовослужбовцями ДШВ власних дій на полі бою й адекватного реагування на виклики), *операційний* (забезпечує оволодіння спеціальними вміннями, критичним мисленням у нестандартних ситуаціях бою), *емоційно-вольовий* (виконує контрольню-регулятивну функцію протікання психічних процесів та станів воїна-десантника).

4. Результати емпіричного дослідження дають підстави стверджувати, що розвинутий мотиваційний компонент (8,70) воїна-десантника цілеспрямовує його поведінку, активізує протікання власних переконань й прагнення до успіху в бойових умовах (0,869); пізнавально-орієнтаційний компонент (9,06) забезпечує розуміння військовослужбовцем ДШВ власних дій на полі бою та є поведінковим індикатором реагування на небезпечні ситуації та виклики (0,83); розвинутий операційний компонент (8,94) істотно впливає на взаємодію між військовослужбовцями у бойових умовах й сприяє розумінню ймовірної зміни ситуації та своєчасного реагування на неї (0,79); емоційно-вольовий компонент (9,08) воїна-десантника покликаний реалізувати його контрольню-регулятивну функцію, а також самоконтроль, наполегливість, рішучість, зосередженість на поставленому завданні та нівелювати сумнів (0,805).

5. Розроблено та апробовано авторську методику оцінювання рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах, метою якої є діагностування індивідуальної та колективної психологічної готовності воїнів-десантників військових частин (підрозділів). Внутрішню узгодженість (надійність) обраних питань авторської методики визначено за допомогою коефіцієнта α Кронбаха, який відповідає належному значенню оцінних вимог до психодіагностичного інструментарію і становить 0,825. Апробація авторської методики засвідчила її валідність, а надійність отриманих результатів підтверджено в процесі виконання бойових завдань за призначенням.

6. Розроблено та апробовано програму розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”. Її ефективність підтверджено виявленням позитивних зрушень у воїнів-десантників зі складу ЕГ в показниках мотивації до успіху ($T_{\text{емп}} = -4,717^b$), професійної мотивації ($T_{\text{емп}} = -4,795^b$), рівня особистої готовності до бойової діяльності ($T_{\text{емп}} = -4,164^b$), готовності до ризику ($T_{\text{емп}} = -4,316^b$), зменшення перешкод у встановленні емоційних контактів ($T_{\text{емп}} = -4,786^b$), збільшення оцінних рівнів сили волі ($T_{\text{емп}} = -4,664^b$), а також зниженням показникових рівнів соціальної фрустрованості ($T_{\text{емп}} = -4,704^c$), тривожності ($T_{\text{емп}} = -4,667^c$), агресивності ($T_{\text{емп}} = -4,664^c$) і ригідності ($T_{\text{емп}} = -4,758^c$). Достовірність позитивних зсувів встановлено на рівні високої статистичної значущості $p \leq 0,01$, що є успішним результатом реалізації програми розвитку та визначеного завдання дисертаційного дослідження в цілому.

Перспективними напрямками подальшого дослідження проблеми психологічної готовності воїнів-десантників вважаємо вивчення психологічних особливостей проведення декомпресії та відновлення особового складу ДШВ до виконання завдань за призначенням; створення загальної системи контролю та психологічного супроводження не лише військовослужбовців ДШВ, а й членів їхніх сімей; удосконалення науково-практичних рекомендацій щодо розвитку психічної стійкості військовослужбовців ДШВ, які виконують бойові завдання у відриві від основних сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврелій Марк. Розмисли. На одинці з собою. Київ : Андронум, 2020. 100 с.
2. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Стасюк В. В. Особливості організації морально-психологічного супроводу в арміях зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 134 с.
3. Адізес І. Управління змінами для досягнення результату в бізнесі й повсякденному житті. Київ, Форс Україна, 2018. 400 с.
4. Александров Д. О. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних ситуаціях затримання озброєного злочинця : наук.-практ. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. 96 с.
5. Алещенко В. І. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців Збройних Сил України : монографія. Харків : ХУПС, 2008. 238 с.
6. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України : метод. реком. / Агаєв Н. А., Скрипкін О. Г., Дейко А. Б., Поливанюк В. В., Еверт О. В. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 147 с.
7. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1980. 317 с.
8. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 336 с.
9. Афанасьєва Н. Є., Перелигіна Л. А. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу : навч. посіб. Харків : ХНАДУ, 2015. 315 с.
10. Афанасьєв Г. С. Піднятися після падіння. Харків : Фоліо, 2019, 348 с.
11. Бех І. Д. Від волі до особистості. Київ : Україна-Віта, 1995. 202 с.

12. Блінов О. А. Формування емоційної стійкості у військовослужбовців аеромобільних військ під час повітряно-десантної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 20.02.02. Київ, 1999. 227 с.
13. Блінов О. А. Вплив стрес-факторів діяльності на військовослужбовців. *Вісник НАОУ*. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 2. С. 118 – 124.
14. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми : монографія. Київ : Талком, 2016. 246 с.
15. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособ. Москва : ПЕР СЭ, 2001 с. 349.
16. Бойова система виживання воїна : навч. посіб. Одеса : ВА, 2018. 76 с.
17. Бондаренко Я. Г. Психологічна готовність фахівців спеціальних підрозділів МВС України до виконання професійних задач різного рівня складності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Харків, 2010. 219 с.
18. Вести! Боротися! Перемагати! : навч. посіб. Київ : ГШ ЗС України, “Дух Америки”, 2017. 136 с.
19. Віллінк Д., Бедін Л. Абсолютна відповідальність: уроки лідерства від “морських котиків”. Київ : Книголав, 2020. 400 с.
20. Військова психологія та лідерство в Україні: проблеми та виклики впродовж циклу розгортання бойових дій: навч. посіб. Київ : Захист Патріотів, 2018. 263 с.
21. Виживання в умовах автономного існування : навч. посіб. Львів : ЗУКЦ, 2015. 126 с.
22. Витримка та виживання на полі бою : підруч. Київ : НУОУ, 2019. 188 с.
23. Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід : підруч. : у 2 ч. Ч. 1 / колектив авторів ; за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : НУОУ, 2013. 472 с.

24. Вовк І., Бура Д. Ізоляція. Таємні в'язниці Донбасу в оповідях врятованих від тортур та смерті. Харків : Фоліо, 2020. 348.
25. Вовк І. Донецький аеропорт. Справжня історія. Ч. 1. "Новий термінал". Харків : Фоліо, 2022. 392.
26. Вовк І. Донецький аеропорт. Справжня історія. Ч. 2. "Кіборги". Харків : Фоліо, 2022. 397.
27. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (вересень 2022 року). Київ : МОУ, ГШ ЗСУ, 2022. 169 с.
28. Воєнно-психологический словарь-справочник / ред. Зинченко Ю. П. Москва : ИД Куприянова, 2010. 592 с.
29. Грейтенс Е. Стійкість: тяжко виборена мудрість для ліпшого життя. Харків : Вид-во. "Ранок": Фабула, 2022. 432 с.
30. Гострі кігті орла. Сили спеціальних операцій США. Історія та сучасність : монографія. Київ : Наш формат, 2010. 400 с.
31. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
32. Гусак О. Д. Формування психофізичної готовності військовослужбовців аеромобільних підрозділів до професійної діяльності у процесі фізично підготовки : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Житомир, 2012. 218 с.
33. Десантно-штурмові війська Збройних Сил України : веб-сайт. URL: <http://www.dshv.mil.gov.ua/istoriya> (дата звернення: 12.02.2019).
34. Дикун В. Г., Мороз В. М., Стасюк В. В., Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 383 с.
35. Динамічне психологічне вивчення особового складу/ Баношенко В. О., Копаниця Н. І., Литвиненко Е. С., Солодовніков В. Є. Київ : СПЦ ЗСУ, 2009. 60с.

36. Діагностування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: метод. посіб. / Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Копаниця О. В. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 153 с.
37. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості : навч.-метод. посібн. / А. Б. Неурова, О. С. Капінус, Т. Л. Грицевич. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.
38. Дослідження можливих шляхів підвищення рівня психологічної готовності військовослужбовців Повітряних Сил до виконання бойових завдань з урахуванням досвіду антитерористичної операції на сході України : звіт про науково-дослідну роботу. Київ : НУОУ, 2019. 206 с.
39. Досвід організації морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення бойових дій : нарис / за редакцією генерал-майора В. Клочкова. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2022. 165 с.
40. Досвід та уроки бойових дій з деблокування донецького аеропорту. Київ : ГШ ЗСУ, 2021. 90 с.
41. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология: учеб. пособ. Москва : ИНФРА-М, 1997. 256 с.
42. Дьяченко М. И. Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976. 176 с.
43. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологическая готовность. Москва: Наука, 1986. 350 с.
44. Екстремальна психологія: підруч. / О. П. Євсюков, А. С. Куфлієвський, Д. В. Лебедев та ін. ; за ред. О. В. Тімченка. Київ : Август Трейд, 2007. 502 с.
45. Энциклопедический словарь по психологии и педагогике: учеб. пособ. Москва, 2011. 254 с.
46. Жирохов М. А. История участия 25-й отдельной воздушно-десантной бригады в войне на Донбассе (апрель-сентябрь 2014 г.). Чернигов : 2019. 80 с.

47. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
48. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : метод. посіб. / Агаєв Н.А. та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
49. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів : метод. посіб. / Кокун О.М та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
50. Зелінський С. Е. Теоретико-методологічні засади комплексного оцінювання державних службовців : монографія. Київ : НАДУ, 2016. 296 с.
51. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
52. Зоран Комар. Психологічна стійкість воїна. Київ : Посольство Великої Британії в Україні, 2017. 185 с.
53. Йосипів Ю. Р. Психологічна готовність працівників ОВС до діяльності в екстремальних ситуаціях : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Київ, 2010. 226 с.
54. Келлі Макгонігал. Сила волі. Шлях до влади над собою. Київ : Наш формат. 2017. 264 с.
55. Кириченко А. В. Феноменологія категорії “психологічна готовність особистості до діяльності” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. пр.* Київ : НУОУ, 2020. Вип. 1 (54). С. 114 – 121.
56. Кириченко А. В. Особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. пр.* Київ : НУОУ, 2020. Вип. 2 (55). С. 50 – 58.

57. Кириченко А. В. Структура психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до ведення бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. пр.* Київ : НУОУ, 2020. Вип. 5 (58). С. 80 – 89.

58. Кириченко А. В. Модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Науковий журнал “Габітус”*. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Вип. 38. С. 59 – 63.

59. Кириченко А. В. Основні поняття психологічної готовності військовослужбовців (з урахуванням досвіду операції Об’єднаних сил). *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 31 жовтня 2019 р.). Київ : НУОУ, 2019. С. 130 – 131.

60. Кириченко А. В. Аналіз поняття психологічної готовності в науковій літературі. *Шляхи трансформації системи морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України* : матеріали наукового семінару (м. Київ, 27 листопада 2019 р.). Київ : НУОУ, 2019. С. 49 – 52.

61. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців до дій в особливих умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2020 р.). Київ : УДФС, 2020. С. 78 – 85.

62. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України як основний фактор успішного виконання бойових завдань. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Харків, 9 – 10 жовтня 2020 р.). Харків : СУО (ЦПД), 2020. С. 52 – 56.

63. Кириченко А. В. Психологічна підготовка як один із ключових способів впливу на формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Філософсько-соціальні та психолого-педагогічні проблеми підготовки до виконання завдань в особливих умовах* : збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 5 листопада 2020 р.). Київ : НУОУ, 2020. С. 117 – 120.

64. Кириченко А. В. Вплив психологічної підготовки на формування психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до дій в особливих умовах. *Проблеми та шляхи трансформації системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України на період до 2025 року* : збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2020 р.). Київ : НУОУ, 2020. С. 55 – 58.

65. Кириченко А. В. Фактори що впливають на психологічну готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України під час виконання завдань за призначенням. *Військова освіта і наука* : сьогодення та майбутнє: збірник тез доповідей, том 2 (м. Київ, 27 листопада 2020 р.). Київ : ВІКНУ, 2020. С. 135 – 136.

66. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ до екстремального виду діяльності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 2 квітня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 200 – 205.

67. Кириченко А. В. Досвід формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців армії США. *Молодіжна військова наука-практичної конференція молодих вчених у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ: ВІКНУ, 2021. С. 125 – 126.

68. Кириченко А. В. Основні підходи та аналіз структурних компонентів психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. *Психологічні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19 – 20 березня 2021 р.). Запоріжжя : КПУ, 2021. С. 15 – 20.

69. Кириченко А. В. Мотиваційний компонент як один із основних компонентів структури психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 21 квітня 2021 р.). Ірпінь : УДФСУ, 2021. С. 114 – 119.

70. Кириченко А. В. Сучасні погляди щодо формування та розвитку психологічної готовності військовослужбовців країн НАТО за досвідом армії бундесверу. *Сучасна війна : гуманітарний аспект* : матеріали V Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 25 – 26 травня 2021 р.). Харків : ХУПС, 2021. С. 118 – 121.

71. Кириченко А. В. Психологічна готовність воїнів-десантників до здійснення десантування та виконання бойових завдань в тилу противника. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України* : матеріали VII всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 29 листопада 2021 р.). Харків : НАНГУ, 2021. С. 138 – 139.

72. Кириченко А. В. Розвиток особистої психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ : ВІКНУ, 2021. Том 3. С. 125 – 126.

73. Кириченко А. В. Авторська методика оцінки рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Службово-бойова діяльність*

Національної гвардії України : сучасний стан, проблеми та перспективи : матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 31 березня 2022 р.). Харків : НАНГУ, 2022. С. 100 – 101.

74. Кириченко А. В. Методика дослідження рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб.* Київ : 7БЦ, 2023. С. 131 – 137.

75. Китаев-Смык Л. О. *Психология стресса.* Москва : Книга по требованию, 2013. 368 с.

76. Клименко В. В. Психофізіологічні сервомеханізми енергетичної життєстійкості людини. веб-сайт. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Rff0QTJS6W8J:https://lib.iitta.gov.ua/721342/1/Klimenko_VV_2019_Psychophysiological_servomechanisms_human_e-1-31.pdf&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 12.10. 2022).

77. Клименко В. В. Психофізіологічні механізми пражисусу людини : монографія. Київ : Видавничий Дім “Слово”, 2013. 640 с.

78. Ковальська І. Е. *Формування психологічної готовності членів громадських формувань до охорони державного кордону: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09.* Хмельницький, 2009. 238 с.

79. Когут О. О. *Психология стресостійкості особистості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07.* Київ, 2021. 535 с

80. Кокун О. М. *Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія.* Київ : Міленіум, 2004. 265 с.

81. Кокун О. М. *Психология професійного становлення сучасного фахівця: монографія/ О. М. Кокун.* Київ : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2012. 200 с.

82. Колесніченко О. С. Психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2011. 238 с.
83. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Приходько І. І., Юр'єва Н. В. Професійно-психологічний тренінг військовослужбовців Національної гвардії України. Харків : НАНГУ, 2019. 194 с.
84. Колосов М. Б. Готовность к деятельности в психологи: веб-сайт. URL: <http://www.psychology-online.net/articles/doc1408.html> (дата звернення 12.10.2019).
85. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО : навч. посіб. / Хміляр О. Ф. та ін. Київ : НУОУ, 2018. 252 с.
86. Корнилова Т. В. Экспериментальная психология: Теория и методы : учебник для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2002. 381 с.
87. Корольчук М. С., Крайнюк М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2006. 576 с.
88. Корольчук, М. С. Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору : навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2006. 536 с.
89. Котик І. О. Надійність групи та особистісна надійність у групі. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-т. ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 32. С. 245 – 265.
90. Красницька О. В. Мотиваційна промова командира як засіб формування психічної стійкості військовослужбовців та спонуки до дії. *Військова освіта* : зб. наук. пр. НУОУ. 2022. № 1 (45). С. 123 – 135. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-45/123-135>.
91. Красницька О. В. Постать справжнього командира-лідера. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. Ніжин : НДУ, 2022. № 2. С. 111 – 120.

92. Кузовков С. О. *Наилегший день був учора*. Київ : ЦК “КОМПРИНТ”, 2020. 65 с.
93. Левитов Н. Д. *О психических состояниях человека*. Москва : Просвещение, 1964. 344 с.
94. Левитов Н. Д. Фрустрация как один из видов психических состояний. *Вопросы психологи*. 1967. №6. С. 38 – 58.
95. Леонова А. Б. *Психодиагностика функциональных состояний человека*. Москва : Изд-во МГУ, 1984. 199 с.
96. Лефтеров В. О. *Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності : автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.09*. Харків, 2008. 37 с.
97. Ложкин Г. В. Интегративные психические процессы регулирования деятельности . *Збірник наукових праць “Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка”*. 2015. № 3 (45). С. 57 – 65.
98. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. *Експериментальна психологія: підручник*. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
99. Макаревич О. П. *Психологія регуляції поведінки особистості у складних ситуаціях*. Монографія. Київ : Оріяни, 2001. 240 с.
100. Макаренко М. В. *Основи професійного відбору військових спеціалістів та методики вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між людьми*. Київ : Ін-т фізіології ім. О.О Богомольця НАН України, 2006. 395 с.
101. Макрейвен В. *Застеляйте ліжку*. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2018. 128 с.
102. Малхазов О. Р. *Розвиток емоційної стійкості осіб, що переживають наслідки травматичних подій : монографія*. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 215 с.
103. Маслоу А. *Мотивация и личность*. Санкт Петербург : Питер, 2003. 352 с.

104. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: теоретичні та прикладні аспекти. Київ : НАВС України, 1996. 192 с.

105. Методика психологічної підготовки: навч.-метод. посіб. / Г.П. Воробйов та ін. Львів: АСВ, 2013. 493 с.

106. Методики діагностування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: звіт про науково-дослідну роботу. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 252 с.

107. Методичні рекомендації з психологічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України щодо формування стресостійкості до дій в умовах різкої зміни бойової обстановки. Київ : ГУМПЗ ЗСУ, 2021. 64 с.

108. Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних). Київ : КСВ ЗСУ, 2020. 134 с.

109. Методика діагностики професійної мотивації В. І. Осьодло. URL: <https://www.arhivinfo.ru/1-72922.html> (дата звернення: 18.09.2020).

110. Методика діагностики самооцінки психічних станів за Г. Айзенком. URL: https://studwood.ru/1776541/psihologiya/metodika_samootsinka_psihichnih_staniv_gayzenkom(дата звернення: 19.09.2020).

111. Міністерство оборони України : веб-сайт. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini/visokomobilni-desantni-vijska-zsu.html> (дата звернення: 12.02.2019).

112. Моделювання вогнепальних поранень. Під ред. В. І. Цимбалюка. Харків : Вид-во, 2022. 322 с.

113. Молотай В. А. Формування психологічної готовності військовослужбовців Внутрішніх військ МВС України до діяльності по охороні громадського порядку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

психол. наук : спец. 19.00.09. Хмельницький : Вид-во Нац. академії ДПСУ, 2006. 20 с.

114. Молотай В. А. Структура й особливості психологічної готовності військовослужбовців до службово-бойової діяльності. *Проблеми загальної та пед. психології : зб. наук. праць ін.-у психол. ім. Г. С. Костюка АПН України*. Т. VII, вип. 5. Київ : Знання, 2005. С. 247–255 с.

115. Морально-психологічна готовність військовослужбовців Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням: соціальний вимір та прогнозування : методичний посібник / Агаєв Н. А., Деточка О. Д., Ефімова В. В., Малахов М. А. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2018 72 с.

116. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник : у 2 ч. Ч. 1. / В.М. Вилко, В. М. Грицюк, В. Г. Дикун та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Київ : НУОУ, 464 с.

117. Морально-психологічне забезпечення у 2 ч. Вид. 2-ге, перероб. зі змінами та доп. Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : 7БЦ, 2020. Ч. 1. 754 с.

118. Мороз Л. І. Професійно-психологічний тренінг: підруч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 252 с.

119. Мороз Л. І. Теоретичні та прикладні засади професійно-психологічного тренінгу працівників органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06. Київ, 2008. 35 с.

120. Мороз Л. І. Принципи організації та проведення тренінгу професійно-психологічного спрямування. *Психологія і суспільство*. 2003. № 3. С. 133 – 140.

121. Немов Р. С. Психологический словарь. Москва : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 560 с.

122. Нерсесян Л. С. Психологическая структура готовности оператора к экстремальной деятельности. *Вопросы психологии*. 1969. № 5. С. 60 – 68.

123. Никифоров Г. С. Надежность профессиональной деятельности. Санкт-Петербург : СПбУ, 1996. 316 с.

124. Носенко Э. Л., Аршава И. Ф. Теоретико-психологические основы компьютерной диагностики эмоциональной устойчивости : монография. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2006. 235с.
125. Організація психологічної підготовки особового складу підрозділів Сухопутних військ: Навчально-методичний посібник / Замана В. М. та ін. ; за ред. Г.П. Воробйова. Львів : АСВ, 2012. 430 с.
126. Основи формування психічної стійкості військовослужбовців у бойових умовах : підручник / за ред. Л. В. Кримець. Київ: НУОУ, 2022. 348 с.
127. Осьодло В. І. Методика діагностики професійної мотивації. *Вісник Національної академії оборони України* : зб. наук праць. 2007. Вип. № 2 (4). С.142 – 151.
128. Осьодло В. І. Особистісні чинники подолання стресових ситуацій в особливих умовах. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14 (1). С. 242 – 252.
129. Осьодло В. І., Траверсе Т. М. Психологія і війна: незасвоєні уроки Постави Ле Бона : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2022. 216 с.
130. Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Київ : Наш формат, 2017. 1 т. 568 с.
131. Пам'ятка з психології бою. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2014. 28 с.
132. Пам'ятка військовослужбовцю під час підготовки до бою та в бою: буклет. Миколаїв, 2014. 54 с.
133. Партико З. В. Основи наукових досліджень : підготовка дисертації навч. посібн. Київ : Ліра-К, 2018. 232 с.
134. Платонов К. К. Вопросы психологии труда. Москва: Медицина, 1970. 264 с.
135. Пенькова Н. Є. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення антитерористичної операції: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, НАНГ України. Харків, 2015. 215 с.

136. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія. Київ : Кафедра, 2013. 381 с.
137. Порадник командирів з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування військових частин (підрозділів) Збройних Сил України : метод. посіб. / Н.А. Агаєв, О. А. Мацагор О.Г. Скрипкін та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 107 с.
138. Порадник командирів щодо подолання бойового стресу у військових підрозділах. Київ : ГШ ЗС України, 2020. 25 с.
139. Посібник із благополуччя: зменшить стрес, перезарядиться та побудуйте внутрішню стійкість. Копенгаген, IFRC з психосоціальної підтримки, 2022. 14 с.
140. Протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України в бойових (екстремальних) умовах. Київ : ГШ ЗС України, 2020. 44 с.
141. Про День Десантно-штурмових військ Збройних Сил України : Указ Президента України від 21 лист. 2017 р. №380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380/2017#Text>(дата звернення: 12.02.2019).
142. Психологія професійної діяльності офіцера : підруч. Хмельницький : Вид-во Академії ПВУ, 1999. 488 с.
143. Психологічне забезпечення у Збройних Силах України : поради командирів військової частини / Агаєв Н. А., Скрипкін О. Г., Корня Л. В. Київ : НЦД ГП ЗСУ, 2019 36 с.
144. Психологічна підготовка військовослужбовців Збройних Сил України до перебування в умовах різкої зміни бойової обстановки та умовах примусової ізоляції: метод. рекомендації. Київ: "Центр учбової літератури", 2022. 108 с.
145. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, В. І. Воробйова та ін. Харків : Національна акад. НГУ, 2016. 335 с.

146. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / Колесніченко О. С., Мацегора Я. В. Приходько І. І. та ін. Харків : Національна академія НГУ, 2017. 308 с.

147. Психологічна готовність до професійної діяльності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України при виконанні службово-бойових завдань у відрядженні: звіт про НДР. Харків, 2014. 367 с.

148. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) : підручник. Київ, 2014. 504 с.

149. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія / Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Воробйова В. І. та ін. Харків : Національна акад. НГУ, 2016. 335 с.

150. Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. за ред. І. І. Приходька. Харків : НА НГУ, 2016. 571 с.

151. Психологічний тренінг “Створення команди” : посіб. / С. О. Чижевський, І. І. Приходько, О. О. Колесніченко та ін. ; за заг. ред. Я. Б. Сподара. Київ : ІВЦ НГУ, 2016. 20 с.

152. Психологія бою: діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу в ході бойових дій : навч.-метод. посіб. / А. М. Романишин та ін. Львів : НАСВ, 2015. 322 с.

153. Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. / І. І. Приходько та ін. Харків : НАНГУ, 2017. 392 с.

154. Психологія суб'єкта бойових зіткнень : монографія / О. Р. Охременко, С. В. Мамченко, В. В. Стасюк, О. Ф. Хміляр. Київ : Хімджест, 2018. 222 с.

155. Психологічні основи підготовки військовослужбовців до ефективної діяльності в бойових умовах: звіт про НДР. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2019. 206 с.
156. Психологічна готовність майбутніх офіцерів до виконання службово-бойових завдань: звіт про НДР. Київ : НАНГУ, 2017. 215 с.
157. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України: звіт про науково-дослідну роботу. Київ : НАНГУ, 2015. 117 с.
158. Психологічне забезпечення у Збройних Силах України: poradnik komandiru v'yskovoї chastyни / Агаєв Н. А., Скрипкін О. Г., Корня Л. В. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2019. 34 с.
159. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України : метод. посіб. / Кокун О.М. та ін. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 288 с.
160. Психологія поведінки на війні: практичний poradnik : навч. посіб. / колектив авторів; за заг. ред. В.І. Осьодла. Київ : НУОУ, 2014. 125 с.
161. Пуни А. Ц. Волевая подготовка в спорте. Москва: Физкультура и спорт, 1979. 189 с.
162. Путь воинов: этюды по западной военной психологии. Зверев. СПб : Алетейя, 2020. 356 с.
163. Рейд 95-ї бригади влітку 2014 року. Спогади генерала Забродського. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53664708> (дата звернення: 10.03.2019).
164. Рівень морально-психологічної готовності особового складу Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням та фактори, що на неї впливають: аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 105 с.
165. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : "Прогресс", 1994. 480 с.
166. Романишин А. М., Бойко О. В. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах. Львів, 2014. 122 с.

167. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: С Пб. : Питер, 2000. 712 с.
168. Руденко В. М., Руденко Н. М. Математичні методи в психології : підручник. Київ : Академвидав, 2009. 384 с.
169. Самойленко О. О. Формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців-прикордонників до ведення бойових дій : дис.... канд. психол. наук: 19.00.09. Хмельницький, 2018. 309 с.
170. Сафін О. Д. Емоційний компонент психологічної готовності військовослужбовця як його особистісний ресурс: проблема формування. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ Вип №4 (68), 2022. С. 139 – 145.
171. Серкин В. П. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики: учебн. пособ. Москва : Издательство ПЧЕЛА, 2008. 382 с.
172. Сиротин О. А. Психолого-педагогические основы индивидуализации спортивной подготовки дзюдоистов : монография. Челябинск : Урал-ГАФК, 1996. 315 с.
173. Сигов И. И. О содержании моделей специалиста с высшим образованием и методике их разработки. *Труды Ленингр. инженерно-экономического института*. Вып. Ленинград : ЛИЭТИ, 1976. С. 35 – 47.
174. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : ООО “Речь”, 2000. 350 с.
175. Сысоев В. В. Психологическая готовность к десантированию и ее формирование у личного состава ВДВ: дис. ... канд. психол. наук. : 19.00.09. Москва, 1977. 189 с.
176. Смирнов Б. А., Долгополова Е. В. Психологическая деятельность в экстремальных ситуациях. Харьков : Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, 276 с.
177. Софіян Д. В. Концептуальні та методичні засади розвитку психологічної готовності військовослужбовців-кінологів до професійної

діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2019. Вип. 1. С. 187 – 192.

178. Стасюк В. В. Формування емоційної стійкості у воїнів-десантників в умовах сучасного бою : автореф. дис... канд. психол. наук : 20.02.02. Київ, 1999. 15 с.

179. Стасюк В. В. Психологія управління військами : підручник. Київ : НУОУ, 2014. 540 с.

180. Стасюк В. В. Страх і паніка на війні: монографія. Київ : НУОУ, 2013. 290 с.

181. Стасюк В. В. Військова психологія видородової діяльності: підруч. Київ : ПП “Золоті Ворота”, 2012. 458 с.

182. Стасюк В. В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів : підруч. Київ : НУОУ, 2016. 412 с.

183. Стасюк В. В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) : підруч. Київ : НУОУ, 2014. 504 с.

184. Стасюк В. В., Примак П. Т., Хміляр О. Ф. Психологічне забезпечення професійної діяльності саперів-миротворців : навч. посіб. Ніжин : вид-во “Аспект-Поліграф”, 2009. 160 с.

185. Стасюк В. В., Дикун В. Г., Кириченко А. В. Психологічні особливості копінг-поведінки військовослужбовців Десантно-штурмових у процесі адаптації до умов службово-бойової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр.* Київ : НУОУ, 2021. Вип. 1. (59). С. 158 – 166.

186. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Результати емпіричного дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах. *Науковий журнал “Табітус”*. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Вип. 40. С. 143 – 147.

187. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Установка як одна з ключових категорій психологічного впливу на особистість. *Індивідуальність у*

психологічних вимірах спільнот та професій: збірник наукових праць III Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 26 – 27 березня 2020 р.). Київ : НАУ, 2020. С. 171 – 174.

188. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Психологічний інструментарій дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ збройних сил України до діяльності у бойових умовах. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки військового професіонала у глобалізованому світі: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 11 листопада 2021 р.). Київ : НУОУ, 2021. С. 254 – 259.*

189. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Психологічна підготовка десантників до діяльності в екстремальних умовах. *Система морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 11 листопада 2021 р.). Київ: НУОУ, 2021. С. 107 – 111.*

190. Стасюк В. В. Аналіз підходів до оцінювання та прогнозування психологічної готовності особового складу військ (сил): структура чинників. *Вісник Національного університету оборони України. Збірник наук. праць. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 1 (54). С. 160 – 166.*

191. Стасюк В. В. Павлушенко С. М. Психологічний зміст поняття фрустраційної толерантності. *Вісник Національного університету оборони України. Збірник наук. праць. Київ : НУОУ, 2021. Вип. 3 (61) 2021. С. 99 – 107.*

192. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

193. Сторожук Н. А. Формування психологічної готовності молодого офіцера Збройних Сил України до службово-бойової діяльності: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Київ, 2010. 156 с.

194. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

195. Сулятицький І. В. Психолого-корекційний практикум травм війни : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2019. 396 с.
196. Сунь-цзи. Мистецтво війни. Київ : Арій, 2014, 128 с.
197. Тактика дій аеромобільно-десантних (парашутно-десантних) підрозділів (батальйон) : навч.-метод. посіб. В. І. Вовк, С. Г. Лісовий, А. В. Луньков та ін. Львів : АСВ, 2013. 351 с.
198. Теорія і практика психологічної допомоги та реабілітації: підручник / колектив авторів; за заг. ред. В. Осьодла. Київ : НУОУ, 2019. 460 с.
199. Тимчасовий бойовий статут Десантно-штурмових військ Збройних Сил України частина III (рота) затверджено Наказом командувача Десантно-штурмових військ Збройних Сил України 18.12.2019. № 185. 221 с.
200. Тимчасовий бойовий статут Десантно-штурмових військ Збройних Сил України частина IV (взвод, відділення) затверджено Наказом Командування Десантно-штурмових військ Збройних Сил України 18.12.2019. № 184. 256 с.
201. Тімченко О, Барко В Шляхи формування психологічної готовності до професійної діяльності у персоналу Національної поліції України. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр. Київ : НУОУ*. Вип. №3 (56) 2020. С. 112 – 119.
202. Толочек В. А. Современная психология труда. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 479 с.
203. Туз О. С. Модель психологічної готовності керівників оперативно-розшукових підрозділів до управління організаційними змінами. *Збірник наукових праць “Проблеми сучасної психології”* URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/156559> (дата звернення: 21.11.2021).
204. Туз О. С. Психологічна готовність керівників оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України до

управління в умовах змін: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / НАДПСУ. Хмельницький, 2020. 204 с.

205. Узнадзе, Д. Н. Психологические исследования. Москва: Наука, 1966. 233 с.

206. Узнадзе Д. Н. Об актуальных задачах и теоретических основах психологии профессии. Тифлис, 1963. 44 с.

207. Узнадзе Д. Н. Общее учение об установке. Психологические исследования. Москва: Наука, 1966. 183 с.

208. Ульянов Костянтин. Броньований розум. Бойовий стрес та психологія екстремальних ситуацій. Київ : ПП «КП» УкрСІЧ», 2020. 304 с.

209. Учебник сержанта воздушно-десантных войск. Москва : Воениздат, 1975. 259 с.

210. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. Київ : “Центр учбової літератури”, 2014. 250 с

211. Філософський енциклопедичний словник / ред-упоряд. В. І. Шинкарчук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

212. Фоменко А. Г. Колєва Г.М., Сябренко Г.П. Тренінги для психологічної підготовки та адаптації військових до бойових дій. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2015, 108 с.

213. Формування психологічної готовності у майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту : звіт про НДР. Черкаси : АПБ, 2014. 107 с.

214. Формування психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань антитерористичної операції (порадник для офіцерів та сержантів) : метод. реком. Київ : Штаб АТО, 2014. 22 с.

215. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. / Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Київ : 7БЦ, 2021. 170 с.

216. Шадриков В. Д. Способности человека. Москва : НПО “МОДЭК”, 1997. 288 с.
217. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход. *Высшее образование сегодня*, 2004, № 8, 26 – 31.
218. Швалб Ю. М. Психологічна структура складних життєвих обставин. Особистість як суб’єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
219. Шеховцова Е. В. Развитие уявлень щодо поняття “соціальна установка”. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 5 (36). С. 324 – 328.
220. Шлахтер В. В. Человек-оружие. Москва: Издательский дом: Респекс, 2002. 2013. 50 с.
221. Шпак Р. А. Психофізіологічне забезпечення надійності професійної діяльності військових радіотелеграфістів : дис... канд. психол. наук: 19.00.02. Київ, 2004. 265 с.
222. Хайрулін О. М. Психологія професійного вигорання військовослужбовців : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 220 с.
223. Хміляр О. Ф. Психологія бойової мотивації воїна. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ : НУОУ, 2022. Вип. № 2 (66). С. 121–131.
224. Хміляр О. Ф. Психологічна підготовка солдата і офіцера. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ : НУОУ, 2013. Вип. № 1 (32) С. 317 – 322.
225. Хміляр О. Ф. Критичне та позитивне мислення офіцера. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Психологія” : збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. № 7. С. 72 – 76.

226. Ягупов В. В. Військова психологія : підруч. Київ : Тандем, 2004. 656 с.
227. Яковенко С. І. Страх війни в умовах інформаційної агресії: погляд на проблему і можливості її вирішення. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731121/1/Yakovenko_S_Hurlieva_T_2022_Fear_of_war_in_the_conditions_of_information_aggression.pdf (дата звернення: 18.09.2020).
228. Якубець І. М. Орлиному польоту можуть навчити тільки орли. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Viisko_Ukrainy/2006_N07_73.pdf. (дата звернення: 18.09.2022).
229. Adam J. Jackson. The Secrets of Abundant Love: A Modern Parable of Wisdom and Health That Will Change Your Life. Thorsons, 1996. 128 p.
230. Allport G. W. Personality and social encounter: Selected essays. New York, № 25, 1997. 386 p.
231. Bearden Heidi. Combat-Related Stress Reactions. Wing Family Program Coordinator. URL: <https://www.136aw.ang.af.mil/Portals/82/documents/Units/AFD-090325-028.pdf> (дата звернення: 18.09.2021).
232. Combat and Operational Stress Control. US Marine Corps. URL: <https://www.mil/Portals/1/Publications/MCTP%203-30E%20Formerly%20MCRP%206-11C.pdf?ver=2017-09-28-081327-517> (дата звернення: 18.09.2021).
233. Copeland Norman. Psychology and the Soldier. Pennsylvania : The Military Service Publishing Company, September 1942, 136 p.
234. Covello V. T. Risk Analysis and Risk Management: An Historical Perspective. Vol. 5. № 2. 1985. P. 103–120.
235. FM 1-0 Human resources support. (August 2021). URL: <https://irp.fas.org/doddir/army/fm1-0.pdf> (дата звернення: 18.09.2021).
236. Fogarty Gerard Joseph. Good to go? The human dimensions of mission readiness. URL: https://www.academia.edu/22909666/Good_to_go_The_human_dimensions_of_mission_readiness (дата звернення: 18.09.2021).

237. Kyrychenko A. V. The program of development of psychological preparedness of military servants of airborne assault forces of the armed forces of Ukraine to activities in battles. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa*, nr 4, 2021. P.112 – 121.

238. Krasnytska O. V. The Psychological Regulation In The Process of Improving Stress Resistance of The Military Workers. *Psychological Aspects of Armed Conflicts : monografie. Warszawa : Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Obronnej*, 2020. P. 358 – 367.

239. Khmiliar, O., Khmiliar, R., Koval, I., Savchuk, O., Dushka, A., Bolotova, O., & Popovych, I. (2022). Psychomotor Training of the Military Sappers as a Means of Reducing Personal Fears and Anxiety. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13 (4), pp. 81 – 103.

240. Khmiliar O.F, Krasnov V.V, Piankivska L.V, Handzilevska H.B, Osodlo V.I Servicemen in the Phantom Pain «Captivity»: Associative-Narrative Analysis of the Problem. *Psychiatry, Psychotherapy and Clinical Psychology*, 2020. Vol. 11, № 3. P. 632 – 643.

241. NATO STANDARD AMed P-8.10, 2019. 80 c. 43.

242. Rogers C. *On Becoming a Person: A Therapists View of Psychotherapy*. Boston, 1961. 367 p.

243. Stasiuk V., Bocharov M. Analysis of approaches to estimating psychological readiness of personal composition of military formations. *National security and military sciences. Scientific-practical journal. War College of the Armed Forces of Azerbaijan Republic. №3 (5), 2020. p. 59 – 65.*

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Кириченко А. В. Феноменологія категорії “психологічна готовність особистості до діяльності” у наукових дослідженнях. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 1 (54). С. 114 – 121.

2. Кириченко А. В. Особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 2 (55). С. 50 – 58.

3. Кириченко А. В. Структура психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до ведення бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2020. Вип. 5 (58). С. 80 – 89.

4. Стасюк В. В., Дикун В. Г., Кириченко А. В. Психологічні особливості копінг-поведінки військовослужбовців Десантно-штурмових у процесі адаптації до умов службово-бойової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2021. Вип. 1. (59). С. 158 – 166.

5. Kyrychenko A. V. The program of development of psychological preparedness of military servants of airborne assault forces of the armed forces of Ukraine to activities in battles. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa*, 2021. 47 (2021) nr 4. С.112 – 121.

6. Кириченко А. В. Модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Науковий журнал “Габітус”*. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Вип. 38. С. 59 – 63.

7. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Результати емпіричного дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності у бойових умовах. *Науковий журнал “Габітус”*. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Вип. 40. С. 143 – 147.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кириченко А. В. Основні поняття психологічної готовності військовослужбовців (з урахуванням досвіду операції Об’єднаних сил). *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовтня 2019 р.). Київ : НУОУ, 2019. С. 130 – 131.

2. Кириченко А. В. Аналіз поняття психологічної готовності в науковій літературі. *Шляхи трансформації системи морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України* : зб. матеріалів наук. семінару (м. Київ, 27 листопада 2019 р.). Київ : НУОУ, 2019. С. 49 – 52.

3. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Установка як одна з ключових категорій психологічного впливу на особистість. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій* : зб. наук. пр. III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 – 27 березня 2020 р.). Київ : НАУ, 2020. С. 171 – 174.

4. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців до дій в особливих умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: зб. наук. пр. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2020 р.). Київ : УДФС, 2020. С. 78 – 85.

5. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України як основний фактор успішного виконання бойових завдань. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9 – 10 жовтня 2020 р.). Харків : СУО (ЦПД), 2020. С. 52 – 56.

6. Кириченко А. В. Психологічна підготовка як один із ключових способів впливу на формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Філософсько-соціальні та психолого-педагогічні проблеми підготовки до виконання завдань в особливих умовах*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листопада 2020 р.). Київ: НУОУ, 2020. С. 117 – 120.

7. Кириченко А. В. Вплив психологічної підготовки на формування психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до дій в особливих умовах. *Проблеми та шляхи трансформації системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України на період до 2025 року* : зб. матеріалів наук.-практ. конф.(м. Київ, 26 листопада 2020 р.). Київ : НУОУ, 2020. С. 55 – 58.

8. Кириченко А. В. Фактори що впливають на психологічну готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України під час виконання завдань за призначенням. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє* : зб. тез доповідей, том 2 (м. Київ, 27 листопада 2020 р.). Київ : ВІКНУ, 2020. С. 135 – 136.

9. Кириченко А. В. Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ до екстремального виду діяльності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеук. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квітня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 200 – 205.

10. Кириченко А. В. Досвід формування та розвиток психологічної готовності військовослужбовців армії США. *Молодіжна військова наука-практичної конференція молодих вчених у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. молодих вчених. (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ : ВІКНУ, 2021. С. 125 – 126.

11. Кириченко А. В. Основні підходи та аналіз структурних компонентів психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. *Психологічні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 19 – 20 березня 2021 р.). Запоріжжя : КПУ, 2021. С. 15 – 20.

12. Кириченко А. В. Мотиваційний компонент як один із основних компонентів структури психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 21 квітня 2021 р.). Ірпінь : УДФСУ, 2021. С. 114 – 119.

13. Кириченко А. В. Сучасні погляди щодо формування та розвитку психологічної готовності військовослужбовців країн НАТО за досвідом армії бундесверу. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*: матеріали V міжнар. наук. конф. (м. Харків, 25 – 26 травня 2021 р.). Харків : ХУПС, 2021. С. 118 – 121.

14. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Психологічний інструментарій дослідження психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності у бойових умовах. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки військового професіонала у глобалізованому світі* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 листопада 2021 р.). Київ : НУОУ, 2021. С. 254 – 259.

15. Кириченко А. В. Психологічна готовність воїнів-десантників до здійснення десантування та виконання бойових завдань в тилу противника. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України* : матеріали VII всеук. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 листопада 2021 р.). Харків : НАНГУ, 2021. С. 138 – 139.

16. Кириченко А. В. Розвиток особистої психологічної готовності воїнів-десантників до виконання завдань за призначенням. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє* : матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). Київ : ВІКНУ, 2021. Том 3. С. 125 – 126.

17. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Психологічна підготовка десантників до діяльності в екстремальних умовах. *Система морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Київ, 11 листопада 2021 р.). Київ : НУОУ, 2021. С. 107 – 111.

18. Кириченко А. В. Авторська методика оцінки рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали наук.-практ. конф (м. Харків, 31 березня 2022 р.). Харків : НАНГУ, 2022. С. 100 – 101.

19. Стасюк В. В., Кириченко А. В. Характеристика структури та змісту програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 24 листопада 2022 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 1466 – 1368.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

20. Кириченко А. В. Зміст і особливості психологічної підготовки особового складу у Збройних Силах України. *Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України*: підручник: у 2 ч. Вид. 2-ге, перероб. зі змінами та доп. Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари: 7БЦ, 2020. Ч. 1. С. 441 – 491.

21. Кириченко А. В. Методика дослідження рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням. *Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил)* : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. С. 131 – 137.

Додаток Б

Загальні чинники, які негативно впливають на психологічну готовність військовослужбовця до бойової діяльності

Додаток В

Структура психологічної готовності військовослужбовця ДШВ
до діяльності у бойових умовах

Додаток Д1

Методика діагностики професійної мотивації В. Осьодла

Опитувальник який містить 90 тверджень і структурно включає сім шкал:

1) оцінка результатів праці (ОРП) представлена 16 твердженнями і охоплює ситуації які стосуються оцінки результатів професійної діяльності. Сутність оцінки за цією шкалою полягає в тому, що вона характеризує переконання людини про те, що коли професійна діяльність підлеглих за відповідні досягнення заохочується, тоді вона переживає значимість своєї праці, відповідальність, прагне до підвищення результатів праці, своєї кваліфікації, особистісного розвитку тощо.

Високі показники за цією шкалою свідчать про суттєву роль “мотивуючого потенціалу праці”, ефективну діяльність управлінського персоналу який вдало мотивує підлеглих до професійної діяльності, тим самим забезпечує хороший зворотній зв'язок з останніми стосовно їх ефективності роботи.

Низькі показники за шкалою свідчать про домінування зовнішньоорганізованої мотивації, механістичне управління з боку менеджменту, низьку активність персоналу щодо виконання функціональних обов'язків. Люди вважають, що будь-яка праця має право на справедливую винагороду, але оскільки воно не забезпечується, то персонал як правило вдається до адаптивних моделей поведінки. Низькі показники показують, що персонал не знає і не розуміє наскільки ефективно він виконує свої професійні обов'язки. Ці явища сприймаються як такі, що суперечать автономності людини і тому ентузіазм та інтерес до праці суттєво знижуються;

2) професійні домагання (ПД) представлена 16 твердженнями і диференціє досліджуваних за характеристиками, які в психології мотивації пов'язують з прагненням до успіху чи уникненням невдач.

Високі результати за шкалою свідчать, що досліджувані прагнуть до покращання своїх результатів діяльності, проявляють наполегливість, незадоволеність досягнутими результатами тощо. Високі показники характеризують людей у яких чітко виражена тенденція до досягнення успіху у професійній та інших сферах, вони рішучі, наполегливі в досягненні поставлених цілей, упевнені в собі, не зупиняються на досягнутому, підтверджують свою ефективність справами, готові брати відповідальність на себе, отримують задоволення від розв'язання цікавих задач, не втрачають духу змагальності, проявляють впевненість при зустрічі з перешкодами.

Низькі результати за шкалою характеризують людей, у яких прагнення до успіху виражено значно слабше, вони більш обережні, менш наполегливі, не схильні до ризику, схильні перебільшувати свою роль і значення у професійних досягненнях. Готовність до діяльності пов'язаної із подоланням труднощів у них виражена слабо;

3) інтернальність у сфері професійних досягнень (ПД) представлена 18 твердженнями і охоплює ситуації, які стосуються професійної діяльності з подальшим досягненням людиною конкретної цілі. Шкала близька до характеристики “локусу-контролю” і означає систему переконань особистості стосовно того, де знаходяться чи локалізуються сили, які впливають на результати її дій. Це “сили”, які здійснюють контроль за позитивними та негативними підкріпленнями. Безумовно, що переконання стосовно можливості власного контролю і сам рівень здійснюваного самоконтролю і саморегуляції тісно пов'язані один з одним, хоча й не тотожні.

Високі показники за шкалою характеризують людину, яка усвідомлює, що її досягнення у професійній та інших видах діяльності залежать у першу чергу від її власних зусиль і здібностей. Високі результати за шкалою також можуть свідчити що людина схильна проявляти ініціативу, брати відповідальність на себе в сфері соціальних

Продовження додатку Д 1

відносин, зокрема, як відносин “по-вертикалі” – з керівництвом, так і “по-горизонталі” – з рівними по статусу колегами.

Низькі показники характеризують людей, які переживають труднощі у поясненні причин і способів досягнення того чи іншого результату. Вони рідше виявляють схильність прийняття на себе будь-якої відповідальності за те що відбувається з ними. Такі результати також свідчать про відсутність у персоналу необхідних розвинутих навичок щодо забезпечення процесу професійної діяльності. Так, низькі бали дозволяють передбачати, що в процесі розв’язання конкретних службових (виробничих) завдань, навіть при наявності відповідної мотивації, людина може переживати значні труднощі у зв’язку з погано розвченими навичками самостійного здійснення діяльності;

4) професійні інтереси і цінності (III) представлена 16 твердженнями і характеризує особливості розвитку професійних інтересів та цінностей у досліджуваних. Усвідомлений інтерес виступає як мотив, намір, свідомо поставлена ціль. Саме тому інтерес розглядається серед інших мотиваційних утворень, оскільки він передбачає цілепокладання, волю і почуття. Інтереси, як зазначав Л. С. Виготський, визначають структуру спрямованості реакцій людини.

У структурі спрямованості центральне місце займає система ціннісних орієнтирів особистості, її прагнень, які виступають вагомими спонукальними чинниками щодо досягнення професійних цілей. Психологи стверджують, що саме в ціннісних орієнтирах полягає смисл життя більшості людей.

Високі показники за шкалою свідчать про наявність у досліджуваних інтересу, зацікавленості до професійної діяльності, яка сприймається персоналом не просто як виконання своїх обов’язків, але й має чітке мотиваційно-ціннісне значення. Із зазначеного випливає, що найвагомим фактором, що стимулює продуктивну професійну реалізацію виступає саме особистісний, який сприяє конструктивній самореалізації в професійній сфері.

Низькі показники за шкалою спеціальної інтерпретації не потребують і свідчать про те, що досліджувані при виконанні професійної діяльності не тільки не переживають до неї інтересу, але й на ціннісно-смысловому рівні професійна діяльність не виступає як значима сфера самореалізації;

5) життєві цілі (ЖЦ) представлена 14 твердженнями. При розробці цієї шкали вихідним стало положення про те, що індивідуально-типологічні особливості усвідомленої саморегуляції професійної діяльності розкривають саме діяльнісний аспект суб’єктності. У нашій роботі спираючись на вітчизняну традицію, ми визначили, що структурно суб’єктивна картина життєвого шляху включає в себе життєві цілі, плани, обставини і життєву програму, розгорнуті у перспективі психологічного майбутнього. Професійне майбутнє, яке людина уявляє як потенційно можливе, виконує функції суб’єктивної регуляції і, будучи метою професійного шляху, впливає на життєві вибори, вчинки та діяльність людини, на вектор її професійного розвитку і реалізацію професійного потенціалу.

Високі показники за шкалою характеризують бачення досліджуваними перспективи, наявність чітких життєвих планів, способів їх досягнення, шляхів, якими прагне йти людина, а також ті об’єктивні й суб’єктивні ресурси, котрі для цього знадобляться.

Низькі показники характеризують відсутність у досліджуваних належного внутрішнього цілепокладання і перспективи життєвого шляху. Можна стверджувати, що у професійній самореалізації особистості можуть виникати труднощі, оскільки відсутність такої перспективи не дає людині можливості організувати власне життя, планувати та реалізувати його;

- 6) загальна активність;**
7) шкала соціальної бажаності.

Запропонована структура опитувальника реалізовувалася в процедурі групового та індивідуального обстеження, в ході якого респонденти оцінювали індивідуальну значущість кожного із тверджень за дихотомічною шкалою (Так-Ні).

ТЕКСТ ОПИТУВАЛЬНИКА

Інструкція: Вам пропонується низка висловлювань про особливості Вашої поведінки у різних умовах і ситуаціях. Уважно прочитайте кожне висловлювання, якщо Ви згодні з цим твердженням, то поставте *знак “+”* у колонці **Так**, якщо не згодні, то поставте знак “+” у колонці **Ні**. Пам’ятайте, що відповіді не можуть бути правильними чи неправильними, оскільки це не випробування, а лише виявлення Ваших індивідуальних особливостей.

1. Мої службові досягнення не залишаються поза увагою керівництва.
2. Майбутні досягнення вимагають від мене сумлінного виконання своїх обов’язків.
3. Я гадаю, що будь-яка людина здатна подолати труднощі, які виникають у неї в житті.
4. Мої успіхи в житті насамперед будуть залежати від того, наскільки я навчуся розв’язувати проблеми, які ставить переді мною життя.
5. Моя професійна діяльність завжди пов’язана із вдосконаленням власних знань і умінь.
6. Я впевнений, що зможу досягнути того, що намітив у житті.
7. Я завжди уважно слідкую за тим, що я маю зробити.
8. Моя праця заслуговує на суспільне визнання.
9. Коли я буду професійні плани, то загалом вірю, що зможу здійснити їх.
10. Мій вибір професії пов’язаний із матеріально забезпеченим життям у майбутньому.
11. Для мене важливо знати, як досягнути своїх цілей.
12. Від роботи, яку виконую, я дістаю задоволення.
13. Для мене важливішим є визнання результатів моєї праці, ніж матеріальна винагорода.
14. Просування по службі більше залежить від щасливого збігу обставин, ніж від моїх здібностей і зусиль..
15. Мій вибір професії дасть змогу задовольнити мої пізнавальні потреби.
16. Я знаю чого хочу досягнути в майбутньому.
17. Іноді я люблю попліткувати про відсутніх на роботі.
18. Більшого досягає той, кому допомагають підлеглі.
19. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, від чого залежать мої професійні досягнення.
20. Мій вибір професії забезпечить розширення мого світогляду, загальної культури та освіченості.
21. Майбутнє мені видається цікавим і привабливим.
22. Коли мене заохочують за виконану справу, я відчуваю почуття виконаного обов’язку.
23. Не завжди більшого досягає той, хто вдосконалює свої професійні здібності.
24. Зрештою, за невміле керівництво колективом відповідальні люди, які в ньому працюють.
25. Мій рівень професійної підготовки не вимагає набуття додаткових знань і умінь.

Продовження додатку Д 1

26. У мене ніколи не виникає розчарування, коли стається не так, як я хотів.
27. Моя робота добре винагороджується.
28. Я поважаю успішних людей.
29. Професійні досягнення виявляються більш вагомими, коли керівництво цілком контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.
30. На службові справи я із задоволенням витрачаю свій вільний час.
31. Моє життя склалося так, як я мріяв.
32. В моїй роботі мене не влаштовує тільки матеріальна сторона.
33. Я завжди хочу бути схожим на тих, хто по-справжньому захоплений своєю справою.
34. У тому, що зі мною відбувається, винен я сам.
35. Моя робота захоплює мене.
36. У житті я знайшов своє покликання.
37. У роботі в мене було більше успіхів, ніж невдач.
38. Професійна кар'єра для мене не головне.
39. Я намагаюсь не планувати далеко наперед, тому що багато буде залежати від того, як складуться обставини.
40. Я ніколи не спізнююсь на роботу.
41. Мені видається, що зараз я не живу по-справжньому, а більше часу готуюсь до того, щоб жити так у майбутньому.
42. Керівництво вважає мене здібним працівником.
43. Більш за все я ціную успіх.
44. Людина, яка не змогла досягти успіху в роботі, швидше за все не докладала достатніх зусиль.
45. Я завжди прагну творчо виконувати покладені на мене обов'язки.
46. Для мене важливішим є досягнення близьких цілей, ніж очікування здійснення далеких.
47. Виконуючи професійні обов'язки, я завжди бачу своє місце і призначення у загальній справі.
48. У роботі для мене найважливішим є результат.
49. Я завжди уважно слухаю співрозмовника, ким би він не був.
50. У складних обставинах мені краще зачекати доки проблеми будуть вирішені самі собою
51. Звільнення зі служби для мене буде означати втрату улюбленого заняття.
52. Якщо б я міг вибрати, то я б своє життя побудував по-іншому.
53. Я відчуваю, що моя праця дає користь.
54. Я завжди охоче визнаю свої помилки.
55. У труднощах і невдачах, які виникали в моєму житті, частіше за все винуватими були інші люди, ніж я сам.
56. Втрата роботи буде означати для мене крах моєї найзаповітнішої мрії.
57. У житті я не маю чітких намірів і цілей.
58. На жаль, мої заслуги часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі старання.
59. Мої досягнення більше пов'язані зі здібностями, ніж з наполегливістю.
60. Я відчуваю, що моє кар'єрне зростання більшою мірою залежить від мене.
61. Мені подобається, коли мною командують.
62. Мене захоплюють навіть нескладні професійні завдання.
63. Моє життя не цікаве і не привабливе.
64. Я не докладаю належних зусиль у роботі, тому що їх ніхто по-справжньому не оцінить.

Продовження додатку Д 1

65. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси на його досягнення невеликі.
66. Професійні досягнення завжди є результатом наполегливої праці і мало залежать від випадку чи везіння.
67. Думаю, що найбільш цінним для мене є моя робота.
68. Моє життя видається мені безглуздим.
69. За результатами своєї роботи я рідко отримую схвалення.
70. Я добросовісний працівник.
71. Багато моїх досягнень були можливі завдяки підтримці і допомозі інших людей.
72. Моя професійна діяльність втратила для мене будь-який сенс.
73. Думаючи про майбутнє, я відчуваю себе спокійним.
74. Бували випадки коли я придумував вагому причину, щоб виправдатись.
75. Я думаю, що людина повинна досягти успіхів в усьому.
76. Якщо можна було б щось змінити у житті, то я змінив би професію.
77. Я відчуваю тривогу, думаючи про майбутнє.
78. Я більше страждаю від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин з близькими.
79. Діяльні люди мені подобаються менше, ніж емоційні.
80. Іноді я звинувачую себе за здійснений професійний вибір.
81. Відсутність належної оцінки моїх досягнень змушує мене часто відмовлятися від своїх намірів.
82. Серед моїх співробітників є люди, які мені явно не подобаються
83. У просуванні по службі я досягнув би більшого, якби мої досягнення завжди були належно оцінені.
84. Думаю, що в моїх невдачах більше винні обставини, ніж я сам.
85. Мої пропозиції рідко бувають підтримані керівництвом.
86. На роботі я роблю тільки те, що входить в коло моїх обов'язків.
87. Я вірю в себе тоді, коли відчуваю підтримку з боку керівництва і моїх товаришів.
88. Інколи я можу говорити про речі, в яких не розбираюсь.
89. Моя фахова підготовка не дозволяє мені вдосконалювати і розвивати інших людей.
90. Я відчуваю, що моя праця - це марнування часу.

ОЦІНОЧНІ ШКАЛИ**1. Оцінка результатів праці.**

Так: 1, 12, 22, 27, 32, 37, 42, 53,

Ні: 58, 64, 69, 78, 81, 85, 90.

2. Професійні домагання.

Так: 2, 8, 13, 28, 33, 43, 48, 65, 70, 75

Ні: 18, 23, 38, 59, 79

3. Інтернальність у сфері професійних досягнень.

Так: 3, 4, 9, 24, 34, 44, 60, 66

Ні: 14, 19, 29, 39, 50, 55, 71, 80, 84, 87

4. Професійні інтереси та цінності.

Так: 5, 15, 20, 30, 35, 45, 51, 56, 62, 67

Ні: 10, 25, 72, 76, 86, 89

5. Життєві цілі.

Так: 6, 11, 16, 21, 31, 36, 73,

Ні: 41, 46, 52, 57, 63, 68, 77

6. Шкала соціальної бажаності.

Так: 17, 74, 82, 88

Ні: 7, 26, 40, 49, 54, 61,

7. Загальна активність.

Так: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 12, 15, 16, 20, 21, 22, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 44, 45, 48, 51, 53, 56, 60, 62, 66, 67, 65, 70, 73, 75,

Ні: 10, 14, 18, 19, 23, 25, 29, 38, 39, 41, 46, 50, 52, 55, 57, 58, 59, 63, 64, 68, 69, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 89, 90.

Додаток Д 2

Діагностика мотивації до успіху (Т. Елерс)

Методика призначена для діагностики мотиваційної спрямованості особистості на досягнення успіху.

Стимульний матеріал являє собою 41 твердження, на які респонденту необхідно дати один із 2 варіантів відповідей “так” чи “ні”. Тест відноситься до моношкільних методик. Ступінь вираженості мотивації до успіху оцінюється кількістю балів, що збігаються з “ключем”.

Інструкція: “Вам буде запропоновано 41 твердження, які вимагають однозначних відповідей (“так” або “ні”). У реєстраційному банку, у клітинці, відповідній номеру твердження, поставте знак “+” (так), якщо згодні, або “-” (ні), якщо не згодні. Відповідайте швидко, довго не замислюйтесь”.

№ п/п	Питання, на які потрібно надати відповіді	так	ні
1	Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час		
2	Я легко роздратовуюсь, коли помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання		
3	Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все “ставлю на карту”		
4	Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним із останніх		
5	Коли в мене два дні підряд немає справи, я втрачаю спокій		
6	У деякі дні мої успіхи нижче за середні		
7	По відношенню до себе я більш строгий, ніж по відношенню до інших		
8	Я більш доброзичливий, ніж інші		
9	Коли я відмовляюся від важкого завдання, я потім суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху		
10	У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку		
11	Старанність – це не основна моя риса		
12	Мої досягнення в праці не завжди однакові		
13	Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий		
14	Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала		
15	Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною		
16	Перешкоди роблять мої рішення більш твердими		
17	У мене легко викликати честолюбство		
18	Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно		
19	При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших		
20	Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз		
21	Потрібно покладатися тільки на самого себе		
22	У житті мало речей більш важливих, ніж гроші		
23	Завжди, коли мені належить виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю		
24	Я менш честолюбний, ніж багато інших		
25	У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу		
26	Коли я налаштований на роботу, я роблю її краще й кваліфікованіше за інших		
27	Мені простіше й легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати		

Продовження додатку Д 2

28	Коли в мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі		
29	Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим		
30	Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще		
31	Мої друзі іноді вважають мене ледачим		
32	Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег		
33	Безглуздо протидіяти волі керівника		
34	Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати		
35	Коли щось не ладиться, я нетерплячий		
36	Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення		
37	Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає більші результати, ніж роботи інших		
38	Багато чого, за що я берусь, я не доводжу до кінця		
39	Я заздрю людям, які не завантажені роботою		
40	Я не заздрю тим, хто прагне влади та становища		
41	Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доказу своєї правоти я вдаюся аж до крайніх заходів		

“Ключ”

По 1 балу нараховується за відповіді “так” на такі питання:	2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41
По 1 балу нараховується за відповіді “ні” на такі питання:	6, 19, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39
Не враховуються відповіді на питання:	1, 11, 12, 19, 28, 33, 34, 35, 40

Далі підраховується сума набраних балів.

Інтерпретація результатів

Від 1 до 10 балів – низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів – середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів – помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бала – занадто високий рівень мотивації до успіху.

Результати досліджень показали, що люди, помірно й сильно орієнтовані на успіх, віддають перевагу середньому рівню ризику. Ті ж, хто боїться невдач, віддають перевагу малому або, навпаки, занадто великому рівню ризику. Чим вища мотивація людини до успіху – досягненню мети, тим нижча готовність до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і на надію на успіх: при сильній мотивації до успіху надії на успіх зазвичай скромніші, ніж при слабкій мотивації до успіху. До того ж людям, які мотивовані на успіх і мають великі надії на нього, властиво уникати високого ризику.

З тими, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше відбуваються нещасні випадки, ніж із тими, хто має високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), то це перешкоджає мотиву до успіху – досягненню мети.

Додаток Д 3

Методика “Діагностика рівня соціальної фрустрованості”

Методика спрямована на оцінку ступеня незадоволеності задоволеності соціальними досягненнями в різних сферах життєдіяльності. Розроблена Л. І. Вассерманом і модифікована В. В. Бойком.

Інструкція: Прочитайте кожне запитання та вкажіть у реєстраційному бланку тільки один варіант відповіді, який найбільш точно характеризує Ваш ступінь незадоволеності-задоволеності своїми досягненнями в різних сферах життєдіяльності.

№ п/п	Чи задоволені Ви	Повністю задоволений	Скоріше задоволений	Важко відповісти	Скоріше незадоволений	Повністю незадоволений
1	Своєю освітою					
2	Взаємовідносинами з товаришами по службі					
3	Взаємовідносинами з командирами					
4	Взаємовідносинами з підлеглими					
5	Змістом своєї служби в цілому					
6	Умовами професійної діяльності					
7	Своїм положенням у суспільстві					
8	Матеріальним станом					
9	Житлово-побутовими умовами					
10	Відносинами з дружиною					
11	Відносинами з дитиною (дітьми)					
12	Відносинами з батьками					
13	Обстановкою в суспільстві (державі)					
14	Відносинами з друзями, найближчими знайомими					
15	Сферою послуг і побутового обслуговування					
16	Сферою медичного обслуговування					
17	Проведенням дозвілля					
18	Можливістю проводити відпустку					
19	Можливістю вибору місця служби					
20	Своїм способом життя в цілому					

Обробка результатів: По кожному пункту визначається показник рівня фрустрованості. Він може варіюватися від 0 до 4 балів.

Кожному варіанту відповіді присвоюються бали: повністю задоволений – 0, скоріше задоволений – 1, важко відповісти – 2, скоріше незадоволений – 3, повністю незадоволений – 4.

Якщо методика використовується для виявлення показника групи респондентів, то необхідно:

1) отримати окремо добуток числа респондентів, які обрали ту чи іншу відповідь, на бал, який присвоюється відповіді;

2) підрахувати суму цих добутоків;

Продовження додатку Д 3

3) розділити її на загальне число респондентів, які відповіли на даний пункт. Можна визначити підсумковий середній індекс рівня соціальної фрустрованості. Для цього треба скласти показники фрустрованості по всіх пунктах і поділити суму на число пунктів (20). В масових обстеженнях вельми показовим є відсоток осіб, які вибрали той або інший варіант відповіді на конкретний пункт.

Інтерпретація результатів.

Висновки про рівень соціальної фрустрованості робляться з урахуванням величини бала (середнього бала) за кожним пунктом. Чим більший бал, тим вище рівень соціальної фрустрованості:

- 3,5-4 бали – дуже високий рівень фрустрованості;
- 3,0-3,4 бала – підвищений рівень фрустрованості;
- 2,5-2,9 бала – помірний рівень фрустрованості;
- 2,0-2,4 бала – невизначений рівень фрустрованості;
- 1,5-1,9 бала – понижений рівень фрустрованості;
- 0,6-1,4 бала – дуже низький рівень;
- 0-0,5 – відсутність (майже відсутність) фрустрованості.

Додаток Д 4

Експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності військовослужбовців захищати Україну від військової агресії

Анкета розроблена Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України з метою вивчення основних складових готовності військовослужбовців захищати Україну від військової агресії.

Інструкція: “Шановні військовослужбовці! Відповідаючи на питання анкети, достатньо обрати номер того варіанта відповіді, який співпадає з Вашою думкою, чи написати власну відповідь на вільних рядках.

Дякуємо Вам за співпрацю!”

1. Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїм особистим ворогом?

- 1 – так
- 2 – ні
- 3 – важко відповісти

2. Як Ви оцінюєте свою особисту готовність захищати Україну від військової агресії?

- 1 – повністю готовий
- 2 – скоріше готовий, ніж не готовий
- 3 – скоріше не готовий, ніж готовий
- 4 – не готовий
- 5 – важко відповісти

3. Якщо готові (скоріше готові), то вкажіть чим це обумовлено?

- 1 – захист Батьківщини – мій обов’язок
- 2 – прагну захищати територіальну цілісність України
- 3 – прагну захищати свій народ, свою культуру
- 4 – прагну захищати свою родину, свій дім
- 5 – інше (напишіть) _____

4. Чим обумовлені Ваші сумніви щодо готовності захищати Україну від військової агресії?

- 1 – держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій)
- 2 – не впевнений у здатності командирів (начальників) приймати вірні рішення в бойовій обстановці (його професійній компетенції)
- 3 – не впевнений у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій
- 4 – Збройні Сили України не достатньо забезпечені (озброєні) для повної впевненості у перемозі
- 5 – не впевнений в обіцянках держави піклуватись про мене (мою сім’ю) у випадку загибелі (каліцтва)
- 6 – не хочу ризикувати своїм здоров’ям та життям
- 7 – інше (напишіть) _____

5. Як би Ви оцінили рівень боєготовності Вашого військового підрозділу за 10-ти бальною шкалою (1 – найнижчий рівень, 10 – найвищий рівень)?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Додаток Д 5
Методика діагностики самооцінки психічних станів
(за Г. Айзенком)

Методика призначена для діагностики методом самооцінки таких психічних станів, як: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність і може застосовуватися в умовах дефіциту часу.

Інструкція: “Нижче наведено низку тверджень. Будь ласка, прочитайте уважно кожне з них і навпроти номера твердження у відповідній клітинці реєстраційного бланка обведіть кружечком той варіант відповіді, який найбільше вам підходить”.

№з/п	ТВЕРДЖЕННЯ			
		Згоден	В неповній мірі згоден	Незгоден
1	Не відчуваю в собі впевненості	2	1	0
2	Часто через дрібниці червонію	2	1	0
3	Мій сон неспокійний	2	1	0
4	Легко впадаю у відчай	2	1	0
5	Турбуюся навіть про уявні неприємності	2	1	0
6	Мене лякають труднощі	2	1	0
7	Люблю “копатися” в своїх недоліках	2	1	0
8	Мене легко переконати	2	1	0
9	Я помисливий, боязкий	2	1	0
10	Я насилу виношу час очікування	2	1	0
11	Нерідко мені здаються безвихідними ситуації, з яких можна знайти вихід	2	1	0
12	Неприємності мене сильно засмучують, я падаю духом	2	1	0
13	При великих неприємностях я схильний без достатніх підстав звинувачувати себе	2	1	0
14	Нещастя й невдачі нічому мене не вчать	2	1	0
15	Я часто відмовляюся від боротьби, вважаючи її безплідною	2	1	0
16	Я нерідко відчуваю себе беззахисним	2	1	0
17	Іноді в мене буває стан відчаю	2	1	0
18	Я відчуваю розгубленість перед труднощами	2	1	0
19	У важкі хвилини життя, іноді поведжуся по-дитячому, хочу, щоб мене пожаліли	2	1	0
20	Вважаю недоліки свого характеру невинними	2	1	0
21	Залишаю за собою останнє слово	2	1	0
22	Нерідко в розмові перебиваю співрозмовника	2	1	0
23	Мене легко розсердити	2	1	0
24	Люблю робити зауваження іншим	2	1	0
25	Хочу бути авторитетом для інших	2	1	0
26	Я не задовольняюся малим, хочу найбільшого	2	1	0
27	Коли перебуваю в стані гніву, погано себе стримую	2	1	0
28	Віддаю перевагу керувати, аніж підкорятися	2	1	0
29	У мене різка, грубувата жестикуляція	2	1	0

Продовження додатку Д 5

30	Я мстивий	2	1	0
31	Мені важко змінювати звички	2	1	0
32	Нелегко переключаю увагу	2	1	0
33	Дуже насторожено ставлюся до всього нового	2	1	0
34	Мене важко переконати	2	1	0
35	Нерідко в мене не виходить з голови думка, від якої слід було б звільнитися	2	1	0
36	Нелегко зближуюся з людьми	2	1	0
37	Мене засмучують навіть незначні порушення плану	2	1	0
38	Нерідко я проявляю впертість	2	1	0
39	Неохоче йду на ризик	2	1	0
40	Важко переживаю відхилення від прийнятого мною режиму	2	1	0

Обробка результатів.

Обробка результатів включає в себе: підрахунок суми балів по кожній частині запитань, оцінку та інтерпретацію балів.

- I. 1...10 запитання – тривожність;
- II. 11... 20 запитання – фрустрація;
- III. 21...29 запитання – агресивність;
- IV. 31...40 запитання – ригідність.

Інтерпретація результатів.

Досліджувані, що отримали оцінку 0-7 балів, характеризуються низьким рівнем прояву тривожності, фрустрації, агресивності й ригідності.

Ті, хто набрав 8-14 балів, мають середній рівень проявів. Для досліджуваних, які набрали 15-20 балів, характерний високий рівень прояву тривожності, фрустрації, агресивності й ригідності.

I. Тривожність:

- 0-7 балів – тривожність відсутня;
- 8-14 балів – тривожність середня, допустимого рівня;
- 15-20 балів – висока тривожність.

II. Фрустрація:

- 0-7 балів – респондент має високу самооцінку, стійкий до невдач, не боїться труднощів, низький рівень фрустрації;
- 8-14 балів – середній рівень, фрустрація має місце;
- 15-20 балів – низька самооцінка, уникає труднощів, боїться невдач, високий рівень фрустрації.

III. Агресивність:

- 0-7 балів – спокійний, витриманий;
- 8-14 балів – середній рівень агресивності;
- 15-20 балів – агресивний, не витриманий, є труднощі в роботі з людьми.

IV. Ригідність:

- 0-7 балів – ригідність відсутня, легка переключуваність;
- 8-14 балів – середній рівень;
- 15-20 балів – сильно виражена ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів, навіть якщо вони не відповідають реальній обстановці; зміни місця роботи або зміни в сім'ї – протипоказані.

Додаток Д 6

Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану

О. Кокуна

Методика шкалової самооцінки на зорово-аналогових шкалах дає можливість швидко й досить точно отримувати оцінку респондентами різних складових їх ПФС. Найважливішими перевагами даної методики є її зручність, універсальність, інформативність, надійність, експрес-характер, можливість класифікації та зіставлення отриманих показників, що робить її однією з найбільш придатних методик для вирішення завдань моніторингу ПФС. Методика дає можливість достатньо легко діагностувати параметри не тільки “традиційних” станів самопочуття, активності та настрою, але й інших показників, які характеризують специфічний ПФС людини за певної діяльності, в тому числі емоційний, мотиваційний та інші компоненти.

Інструкція: “За допомогою нижченаведених шкал, будь ласка, оцініть різні показники свого стану на даний момент, поставивши вертикальну риску у відповідному місці, враховуючи те, що лівий край шкали означає найгірший можливий для Вас показник стану, а правий – найкращий”.

найгірше	_____	найкраще
	САМОПОЧУТТЯ	
найнижча	_____	найвища
	АКТИВНІСТЬ	
найгірший	_____	найкращий
	НАСТРІЙ	
найнижча	_____	найвища
	ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ	
найнижча	_____	найвища
	ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ДО УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ	
найнижче	_____	найвище
	БАЖАННЯ ВИКОНУВАТИ ЗАВДАННЯ В ЗОНІ ПОВЕДЕННЯ БД	
найнижча	_____	найвища
	ВПЕВНЕНІСТЬ У СВОЇХ СИЛАХ	

Діагностична процедура полягає в тому, що респонденту пропонується оцінити різні характеристики свого стану на даний момент, відмітивши вертикальною рискою відповідне місце на неградуєваної шкалі (яка являє собою пряму лінію довжиною 100 мм), з урахуванням того, що лівий край шкали означає мінімальне, а правий – максимально можливе для респондента виявлення певної характеристики.

Обробка результатів

Кількісні показники (від 1 до 100) отримуються за допомогою прикладання на неградуєвану шкалу лінійки та визначення відстані (у міліметрах) від лівого краю шкали до позначеного респондентом місця.

Інтерпретація результатів

Від 1 до 20 – низький показник; від 21 до 40 – нижче середнього; від 41 до 60 – середній; від 61 до 80 – вище середнього; від 81 до 100 – високий. Слід зауважити, що методика, насамперед, призначена для багаторазової фіксації та порівняння індивідуальних для кожного респондента показників, а не для порівняння показників, отриманих різними особами.

Додаток Д 7

Діагностика ступеня готовності до ризику” (А. Шуберт)

Методика дозволяє виміряти тенденцію людини до ризику в умовах фізичної небезпеки.

Інструкція: “Оцініть ступінь своєї готовності виконати дії, про які Вас запитують. При відповіді на кожне з 25 питань поставте відповідний бал за такою схемою:

2 бали – повністю згоден, “Так”; 1 бал – скоріше “Так”, ніж “Ні”;

0 балів – ні “Так”, ні “Ні”, щось середнє, “важко сказати”;

1 бал – скоріше “Ні”, ніж “Так”; -2 бали – повністю не згоден, “Ні”.

№ п\п	Питання	Ні	Скоріше ні, ніж так	Важко сказати	Скоріше так, ніж ні	Так
1	Перевищили б Ви встановлену швидкість, щоб швидше надати необхідну медичну допомогу тяжкохворій людині?					
2	Погодилися б Ви заради доброго заробітку брати участь у небезпечній і тривалій експедиції?					
3	Стали б Ви на шляху небезпечного зломщика, який втікає?					
4	Могли б Ви їхати на підніжці товарного вагона на швидкості більше 100 км/год?					
5	Чи можете Ви на другий день після безсонної ночі нормально працювати?					
6	Стали б Ви першим переходити дуже холодну річку?					
7	Позичили б Ви другу велику суму грошей, будучи не зовсім упевненим, що він зможе Вам повернути ці гроші?					
8	Увійшли б Ви разом з приборкувачем у клітку з левами, якщо він Вас запевнив, що це безпечно?					
9	Могли б Ви під чийсь керівництвом залізти на високу фабричну трубу?					
10	Могли б Ви без тренування керувати парусним човном?					
11	Ризикнули б Ви схопити за вуздечку коня, що біжить?					
12	Могли б Ви після 5 пляшок міцного пива їхати на велосипеді?					
13	Могли б Ви зробити стрибок з парашутом?					
14	Могли б Ви за необхідності проїхати без квитка на поїзді дальнього сполучення?					
15	Могли б Ви зробити автотурне, якби за кермом сидів Ваш знайомий, який зовсім недавно був у важкій дорожній пригоді?					
16	Могли б Ви з 10-метрової висоти стрибнути на тент пожежної команди?					
17	Могли б Ви, щоб позбутися затяжної хвороби з постільним режимом, піти на небезпечну для життя операцію?					

Продовження додатку Д 7

18.	Могли б Ви зістрибнути з підніжки товарного вагону, що рухається зі швидкістю 50 км/год?					
19.	Могли б Ви, як виняток, разом з сімома іншими людьми, піднятися в ліфті, розрахованому лише на шість осіб?					
20.	Могли б Ви за велику грошову винагороду перейти з зав'язаними очима жваве вуличне перехрестя?					
21.	Взялися б Ви за небезпечну для життя роботу, якби за неї добре платили?					
22.	Могли б Ви після трьох стаканів горілки обчислювати відсотки?					
23.	Могли б Ви за вказівкою Вашого начальника взятися за високовольтний провід, якщо б він запевнив Вас, що провід знеструмлений?					
24.	Могли б Ви після деяких попередніх пояснень керувати вертольотом?					
25.	Могли б Ви, маючи квитки, але без грошей і продуктів, здійснити поїздку на поїзді дальнього сполучення?					

Обробка результатів

Підрахуйте суму набраних Вами балів відповідно до інструкції. Загальна оцінка тесту дається за безперервною шкалою як відхилення від середнього значення. Позитивні відповіді свідчать про схильність до ризику. Значення тесту: від -50 до +50 балів.

Інтерпретація результатів

Менше -30 балів – занадто обережні; від -10 до +10 балів – середні значення; понад 20 балів – схильні до ризику.

Висока готовність до ризику супроводжується низькою мотивацією до уникнення невдач (захистом). Готовність до ризику достовірно пов'язана прямо пропорційно з числом допущених помилок.

Аналіз результатів досліджень дозволяє виділити певні закономірності:

- з віком готовність до ризику знижується;
- у більш досвідчених працівників готовність до ризику нижче, ніж у недосвідчених;
- у жінок готовність до ризику реалізується за більш визначених умов, ніж у чоловіків;
- у військових командирів і керівників підприємств готовність до ризику вище, ніж у студентів;
- у людини, від якої всі відцуралися, зі зростанням її “відкинутості”, в ситуації внутрішнього конфлікту зростає готовність до ризику;
- в умовах групи готовність до ризику проявляється сильніше, ніж тоді коли люди діють поодиночі, і залежить від групових очікувань.

Додаток Д 8

Методика діагностики “перешкод” у встановленні емоційних контактів (за В. Бойко)

Обладнання: текст опитувальника, ручка, секундомір.

Інструкція: Вам потрібно прочитати судження і дати відповідь “так” чи “ні”:

№ п/п	Питання, на які потрібно надати відповідь	так	ні
1	Наприкінці робочого дня зазвичай на моєму обличчі помітно втому		
2	Буває так, що під час першого знайомства емоції заважають мені презентувати себе з позитивного боку (хвилююся, замикаюся або, навпаки, багато говорю, збуджуюся, веду себе не природно)		
3	У спілкуванні мені часто не вистачає емоційності, виразності		
4	Напевно, я здаюся оточуючим занадто суворим		
5	Я взагалі проти того, щоб зображати ввічливість, якщо тобі цього не хочеться		
6	Я зазвичай умію приховати від партнерів спалахи гніву		
7	Часто при спілкуванні з колегами я продовжую думати про свої справи		
8	Буває, що я намагаюся висловити партнеру емоційну підтримку (увагу, співчуття, співпереживання), але він цього не відчуває і не сприймає		
9	Часто у моїх очах чи виразі обличчя проглядається стурбованість		
10	У діловому спілкуванні я намагаюся приховувати свої симпатії до партнерів		
11	Усі мої переживання зазвичай написані на моєму обличчі.		
12	Якщо я захоплююсь розмовою, то міміка мого обличчя стає надто виразною й агресивною		
13	Напевно, я дещо емоційно стриманий і замкнений		
14	Я дуже часто знаходжусь в стані нервового напруження		
15	Зазвичай я відчуваю дискомфорт, коли потрібно тиснути руку при діловому спілкуванні		
16	Інколи близькі люди зауважують мені: розслаб м'язи обличчя, не криви вуста, не наморщуй лоба тощо		
17	Коли я розмовляю, то занадто жестикулюю		
18	У новій ситуації мені завжди важко бути розслабленим, природнім		
19	Напевно, моє обличчя часто виражає сум чи стурбованість, хоча на душі спокійно		
20	Мені важко дивитися в очі при спілкуванні з малознайомими людьми		
21	Якщо я хочу, то мені завжди вдається приховати свою неприязнь до поганої людини		
22	Мені часто буває весело без особливої причини		
23	Мені дуже легко зробити за власним бажанням чи на прохання різні вирази обличчя: смуток, радість, переляк, відчай тощо		
24	Мені говорили, що мій погляд важко витримати		
25	Мені щось заважає висловити теплоту, симпатію людині, навіть у тих випадках, моли я відчуваю це почуття до неї		

Продовження додатку Д 8

Висновки з самооцінки:

“Перешкоди” у встановленні емоційних контактів	Номери запитань і відповіді за ключем
Невміння керувати емоціями, дозувати їх	-1.-6.-11,-16.-21
Неадекватне емоційне вираження	-2.-7,-12.-17,-22
Домінування негативних емоцій	-4. -9,-14.-19.-24
Негнучкість, незарозумілість емоцій	-3.-8.-13.-18.-23
Небажання зближатися з людьми	-5.-10.-15.-20.-25

Яка сума набраних вами балів? Вона може коливатися від 0 до 25. Чим більша сума балів, тим більше виражена ваша емоційна проблема у повсякденному спілкуванні. Не варто також заспокоюватися, якщо ви набрали мало балів (0-2). Або ви були не відверті, або погано бачите себе збоку.

Якщо ви набрали не більше 5 балів – емоції зазвичай не заважають Вам спілкуватися.

6-8 балів – у вас є деякі проблеми у повсякденному спілкуванні.

9-12 балів – свідчать про те, що ваші “емоції на кожен день” певною мірою ускладнюють вам спілкування з партнерами.

13 балів і більше – емоції явно заважають вам встановлювати контакти з людьми, можливо ви підпадаєте під вплив деяких дезорганізуючих реакцій чи станів. Зверніть увагу, чи немає конкретних перешкод, котрі виникають у вас – це пункти, за якими ви набрали 3 і більше балів.

Додаток Д 9

Дослідження “сили волі”

Мета: дослідження здатності до застосування вольових зусиль при подоланні перешкод.

Обладнання: текст опитувальника, ручка, секундомір.

Інструкція: вам потрібно прочитати судження і дати відповідь “так” чи “ні”.

№ п/п	Питання	так	не знаю	буває	ні
1	Чи в стані ви завершити розпочату роботу, яка Вам нецікава, незалежно від того, що час і обставини дозволяють вам відірватися, а потім продовжити?				
2	Чи можете Ви без особливих зусиль подолати внутрішнє протистояння, коли вам потрібно зробити щось неприємне (наприклад, прийти на навчання у вихідний день)?				
3	Коли потрапляєте у конфліктну ситуацію – у навчанні або побуті – чи в змозі Ви взяти себе в руки настільки, щоб подивитися на ситуацію без надмірної емоційності, свідомо, з максимальною об'єктивністю?				
4	Якщо вам прописали дієту, чи зможете Ви подолати спокусу заборонених продуктів?				
5	Чи знайдете Ви з собі сили встати вранці раніше звичайного, як це було заплановано ввечері?				
6	Чи залишитеся Ви на місці трагічної події для того, щоб дати свідчення?				
7	Ви швидко відповідаєте на листи?				
8	Якщо у Вас виникає страх перельоту на літаку чи відчуження стоматологічного кабінету, чи зможете Ви без особливих зусиль подолати це відчуття і в останній момент не змінити свого рішення?				
9	Чи зможете Ви приймати дуже неприємні ліки, які Вам наполегливо рекомендують лікарі?				
10	Чи виконуєте Ви поспішно дану обіцянку, навіть якщо її виконання завдасть Вам чимало клопоту, іншими словами, чи є Ви людиною слова?				
11	Чи без коливання Ви вирушаєте у відрядження в незнайоме місто?				
12	Чи чітко Ви дотримуєтеся розпорядку дня: часу пробудження, прийняття їжі, навчання, прибирання та інших справ?				
13	Чи критично Ви ставитеся до бібліотечних заборгованостей ?				
14	Навіть найцікавіша телепередача не змусить Вас відкласти термінову і важливу роботу. Так це чи ні?				
15	Чи зможете Ви припинити сварку і промовчати, хоч якими б образливими Вам здавалися слова опонента?				

*Продовження додатку Д 9**Опрацювання результатів.*

На всі запитання відповідайте з максимальною щирістю, а потім підсумуйте отримані бали.

0-12 балів: із силою волі справи у вас не дуже добрі. До своїх зобов'язань ставитеся без особливого ентузіазму, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій. Ваша позиція характеризується відомим висловом “Мені що, більше за всіх потрібно”? Будь-яке прохання чи зобов'язання Ви сприймаєте майже як фізичний дискомфорт. І справа тут не в слабкості Вас, а у Вашому егоїзмі. Спробуйте подивитися на себе з точки зору саме цих оцінок і це допоможе Вам змінити своє ставлення до оточуючих, дещо змінивши з своєму характері. Якщо Вам це вдасться, то Ви лише виграєте.

13-21 бал: сила залі у Вас посередня. Якщо стикаєтеся з труднощами, то намагаєтеся їх долати. А якщо побачите обхідні шляхи, одразу ж скористаєтесь ними. Не перестарайтеся, але і даного Вами слова не порушите. Це не зовсім позитивно характеризує Вас перед керівництвом і оточуючими. Як що маєте намір досягнути в житті більшого, спробуйте тренувати волю.

22-30 балів: із силою волі у Вас все добре. У важку хвилину Ви не підведете. Вас не лякають ні нові доручення, ні далекі поїздки, ні справи, котрі лякають інших. Хоча інколи ваша чітка і тверда позиція з непринципових питань набридає оточуючим. Сила волі це дуже добре, але бажано у своєму активі мати і такі якості, як гнучкість, поблажливість, доброта.

Додаток Д 10

Авторська методика “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”

Методику застосовують для оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання визначених завдань у бойових умовах.

Інструкція. Шановні захисники! Пропонуємо Вам взяти участь в опитуванні і відверто відповісти на вказані у реєстраційному бланку питання. Оцінювання відповідей відбувається за 10-бальною шкалою від 0 до 10 за умови, що 0 – найнижча оцінка (рівень), 10 – найвища оцінка (рівень).

Дякуємо Вам за надані відповіді!

Реєстраційний бланк оцінювання психологічної готовності військовослужбовців

П.І.П. _____ Ваш вік _____. Стать _____
Вислуга років _____ Сімейний стан _____ Освіта _____
Посада _____. Досвід бойових дій _____

№ п/п	Показники оцінювання особистої психологічної готовності	Бал (від 0 до 10)
1	Як Ви оцінюєте власну задоволеність проходженням військової служби в елітних військах?	
2	Як Ви оцінюєте цікавість обраної професії – військовослужбовця ДШВ та особисту задоволеність цією діяльністю?	
3	Дайте загальну оцінку, наскільки Ви усвідомлюєте й розумієте виконання свого громадянського обов'язку із захисту Батьківщини та важливості виконання поставлених завдань	
4	Оцініть Вашу готовність до захисту своєї країни, власної домівки, близьких та рідних (усвідомлення мети війни)	
5	Оцініть наявність бажання позитивно взаємодіяти в колективі і жити за принципом “один за всіх і всі за одного”	
<i>На підставі особистого досвіду служби у ДШВ оцініть перераховані судження та зазначте, наскільки вони відповідають Вашим відчуттям (питання 6–8):</i>		
6	Там де десант – там завжди перемога!	
7	Труднощі для десантника – це звичайне явище, яке він легко подолає!	
8	ДШВ – це одна родина, десантник – це назавжди!	
9	Оцініть особисте прагнення до успіху та демонстрування позитивних якостей під час виконання службових обов'язків	
10	Як Ви оцінюєте рівень особистого патріотизму?	
<i>Оцініть, наскільки Ви задоволені (питання 11–23):</i>		
11	Досягнутим рівнем підготовки до виконання завдань з високим ступенем ризику і небезпекою, що притаманні службі у ДШВ	
12	Рівнем забезпечення підрозділу необхідним майном, технікою та озброєнням	
13	Соціально-побутовими умовами	
14	Грошовим забезпеченням	
15	Харчуванням	
16	Відпочинком і тривалістю сну	

Продовження додатку Д 10

17	Забезпеченням житлом	
18	Речовим забезпеченням	
19	Медичним забезпеченням	
20	Соціальним забезпеченням	
21	Проведенням психологічної підготовки	
22	Заохоченням з боку керівництва	
23	Результатами своєї служби	
24	Оцініть рівень Вашої довіри до керівництва держави	
25	Оцініть рівень Вашої довіри до командування військової частини	
26	Як Ви оцінюєте професійний рівень управління та безпосереднього керівництва командуванням військової частини?	
27	Оцініть справедливість прийняття рішень з боку командування військової частини	
28	Як Ви оцінюєте авторитет безпосереднього командира (начальника)?	
29	Як Ви оцінюєте рівень довіри до безпосереднього командира (начальника)?	
30	Як Ви оцінюєте взаємовідносини зі своїм безпосереднім командиром (начальником)?	
31	Як Ви оцінюєте взаємовідносини в колективі?	
32	Як Ви оцінюєте власний авторитет серед особового складу підрозділу?	
33	Оцініть власну здатність до адаптації в іншому середовищі	
34	Оцініть власний стан здоров'я	
35	Оцініть рівень особистої фізичної підготовленості	
36	Оцініть особисту якість володіння штатною зброєю і технікою	
37	Оцініть рівень Вашого досвіду та професійної підготовленості за фахом	
38	Оцініть щодо розуміння власних дій на полі бою та уявлення про них, особливо за відсутності сусідніх підрозділів підтримки (інших родів військ ЗС) та з обмеженою кількістю життєво важливих засобів (боєприпасів, питної води, їжі тощо)	
39	Оцініть рівень Вашого розуміння та усвідомлення власних помилок, подальшого їх недопущення, особливо під час виконання завдань за призначенням	
40	Оцініть особисте вміння прогнозувати небезпечні ситуації та приймати правильні рішення для їх вирішення	
41	Як Ви оцінюєте рівень боєготовності свого підрозділу?	
42	Оцініть судження: "Взаємодопомога в бою – гарантований шлях до перемоги!"	
43	Як Ви оцінюєте власну готовність до надання взаємодопомоги?	
44	Оцініть особисту впевненість у штатній зброї і техніці.	
45	Оцініть рівень згуртованості Вашого колективу в районі виконання бойових завдань	
46	Оцініть власну здатність до подолання виниклих труднощів	
47	Як Ви оцінюєте особисте вміння управляти собою та своєю поведінкою у ході виконання завдань за призначенням?	
48	Дайте загальну оцінку, наскільки Ви усвідомлюєте мету і причини війни (збройного конфлікту)	
49	Оцініть судження: "В бойовій обстановці будь-яка помилка може спричинити загибель товаришів по службі або потрапляння в полон"	
50	Як Ви оцінюєте свою готовність до ризику?	

Продовження додатку Д 10

51	Як Ви оцінюєте свою готовність до самопожертви?	
52	Як Ви оцінюєте свою готовність до дій в умовах невизначеності і дефіциту часу?	
53	Як Ви оцінюєте свою готовність до десантування на невідому місцевість і виконання бойових завдань у тилу противника (диверсійних дій)?	
54	Як Ви оцінюєте вміння організувати власну діяльність?	
55	Оцініть власний досвід перебування в екстремальних ситуаціях	
56	Оцініть свою ефективність на полі бою	
57	Оцініть власну здатність швидко приймати рішення	
58	Оцініть особисте вміння приймати чіткі рішення	
59	Як Ви оцінюєте власне вміння зацікавлювати й організувати спільну діяльність?	
<i>Оцініть, наскільки Ви задоволені (питання 60–62):</i>		
60	Власною професійною підготовкою	
61	Професійною підготовкою своїх колег	
62	Інформацією про стан подій у країні та районі бойових дій	
63	Оцініть відчуття впевненості у своїх силах та з боку товаришів	
64	Оцініть особисту емоційну стійкість (самоконтроль за своїми емоціями і почуттями, відокремлення негативних травматичних подій минулого)	
<i>Оцініть рівень Ваших властивостей та рис характеру (питання 65–87):</i>		
65	Позитивний настрій	
66	Якість здорового фізіологічного сну	
67	Працездатність	
68	Врівноваженість	
69	Уважність	
70	Відповідальність	
71	Дисциплінованість	
72	Зосередженість	
73	Наполегливість	
74	Цілеспрямованість	
75	Активність	
76	Організованість	
77	Зібраність	
78	Добросовісність	
79	Витривалість	
80	Порядність	
81	Чесність	
82	Рішучість	
83	Ініціативність	
84	Самостійність	
85	Стриманість	
86	Сміливість	
87	Мужність	

Обробка результатів.

1. Оцінні показники структурних компонентів психологічної готовності військовослужбовця визначають як середнє арифметичне відповідей на питання, за якими нараховують сумарні бали за кожним компонентом окремо:

мотиваційний компонент – питання 1–23;

Продовження додатку Д 10

пізнавально-орієнтаційний компонент – питання 24–43;

операційний компонент – питання 44–62;

емоційно-вольовий компонент – питання 63–87.

2. Індивідуальний показник рівня психологічної готовності військовослужбовця ДШВ обчислюють як середнє арифметичне отриманих коефіцієнтів за структурними компонентами.

3. Загальну оцінку рівня психологічної готовності за військовий підрозділ розраховують як середнє арифметичне суми кількісних індивідуальних показників рівня психологічної готовності військовослужбовців. Аналогічним методом також можна визначати оціночні показники структурних компонентів психологічної готовності військовослужбовців підрозділу. Загальний рівень психологічної готовності військовослужбовців ДШВ визначають за табл. 1.

Таблиця 1

Визначення рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до виконання завдань за призначенням

Показник сприйняття ПГ військовослужбовців ДШВ до виконання бойового завдання	Рівень сформованості ПГ	Коефіцієнт ПГ	Межі оцінок
Сприяє виконанню завдань за призначенням	Високий	0,66–1	6,6–10
	Середній	0,33–0,65	3,3–6,5
Не сприяє виконанню завдань за призначенням	Низький	0,1–0,32	1–3,2

Інтерпретація результатів.

високий рівень – відсутність у військовослужбовців сумнівів, явний інтерес до професійної діяльності та задоволеність нею, виражене прагнення до боротьби, демонстрування власної сили та можливостей, чітке розуміння своїх дій на полі бою (у ході десантування і під час виконання завдань у тилу противника), вмiле володіння знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, впевненість у штатній зброї і техніці, здатність до саморегуляції та самоконтролю за емоційним станом у бойовій обстановці, прогнозування можливих небезпечних ситуації, готовність до ризику, самопожертви та дій в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу тощо;

середній рівень – недостатнє співвідношення віри у власні сили, готовності до ризику, самопожертви, рішучості до дій та прагнення до боротьби в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу, як правило, недостатнє володіння знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, неналежні саморегуляція та самоконтроль за емоційним станом у бойовій обстановці, деяка невпевненість у штатній зброї і техніці, фізіологічно – добре самопочуття, але наявні помилки під час виконання команд та в ході прийняття рішень тощо;

низький рівень – відсутність віри, рішучості і впевненості у своїх силах, поява сумнівів, втрата інтересу, життєвих цілей, домінування фрустрації, фізіологічно незадовільне самопочуття (пришвидшене серцебиття, блідий колір обличчя, періодична задишка, збільшена агресивність, тривожність, ригідність, знижений настрій, пригніченість, іноді – запаморочення), у ході виконання команд – допускання значних помилок, метушня або замкнутість.

Додаток Е

**Якісна характеристика
військовослужбовців військових частин ДШВ ЗС України,
що належать до експертної групи**

Загальні ознаки	кількість	
Військовослужбовці-експерти	Старші офіцери	9
	Молодші офіцери	11
	Всього	20
Стать	Чоловіки	20
	Жінки	-
Сімейний стан	Одружені	7
	Неодружені	11
	Розлучені	2
Національність	Українці	20
	Росіяни	-
	Інші	-
Вік	18–30	4
	31–40	11
	41–50	3
	51–60	2
Вислуга років	≤ 5	-
	5–10	5
	11–15	7
	16–20	4
	21–25	3
	≥ 25	1
Освіта	Вища	20
	Неповна вища	-
	Професійно-технічна	-
	Середня спеціальна	-
	Середня	-
Участь у бойових діях	Брали	20
	Не брали	-
Перебування у полоні	Перебували	1
	Не перебували	19
Поранення та контузії	Мали	2
	Не мали	18

Додаток Ж

Результати вивчення рівня сформованості психологічної готовності у військовослужбовців-експертів військових частин А 0281 (м. Житомир) та А 0284 (м. Львів) до виконання завдань за призначенням

№ п/п	Показники оцінювання особистої психологічної готовності	Бал (від 0 до 10)
МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ		
1	Прагнення проходити військову службу в елітних військах	9,6
2	Власний інтерес до обраної професії – військовослужбовця ДШВ та особиста задоволеність даною діяльністю	9,3
3	Усвідомлення й розуміння свого громадського обов'язку щодо захисту Батьківщини та важливості виконання поставлених завдань	9,5
4	Свідоме прагнення до захисту своєї країни, власної домівки, близьких та рідних (усвідомлення мети війни)	9,6
5	Наявні бажання позитивно взаємодіяти в колективі та жити по принципу “один за всіх і всі за одного”	9,4
6	Там де десант – там завжди перемога!	9,5
7	Труднощі для десантника це звичайне явище, яке має вирішальну мету – це перемога!	9,5
8	ДШВ це одна родина, десантник це на завжди!	9,2
9	Прагнення до успіху та демонстрації власних позитивних якостей під час виконання службових обов'язків	9,5
10	Особиста патріотична спрямованість	9,2
11	Задоволеність ризиком та небезпекою, що притаманні під час служби в ДШВ	9,1
12	Задоволеність рівнем забезпечення підрозділу необхідним майном, технікою та озброєнням	8,1
13	Задоволеність соціально-побутовими умовами	8,3
14	Задоволеність грошовим забезпеченням	7,9
15	Задоволеність харчуванням	8,7
16	Задоволеність відпочинком та тривалістю сну	9,1
17	Задоволеність забезпеченням житлом	7,2
18	Задоволеність речовим забезпеченням	8,5
19	Задоволеність медичним забезпеченням	8,3
20	Задоволеність рівнем соціального забезпечення	8,4
21	Задоволеність проведенням психологічної підготовки	8,6
22	Задоволеність заохоченнями з боку керівництва	8,7
23	Задоволеність результатами своєї служби	8,8
За компонент		8,7
ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ		
1	Довіра до керівництва держави	8,7
2	Довіра до командування військової частини	9,3
3	Професійний рівень управління та здійснення керівництва командуванням військової частини	9,1
4	Справедливість прийняття рішень з боку командування військової частини	9,1
5	Авторитет безпосереднього командира (начальника)	9,3
6	Рівень довіри до безпосереднього командира (начальника)	9,2

Продовження додатку Ж

№ з/п	Показники оцінювання особистої психологічної готовності	Бал (від 0 до 10)
7	Взаємовідносини зі своїм безпосереднім командиром (начальником)	9,3
8	Взаємовідносини в колективі	9
9	Власний авторитет серед особового складу підрозділу	9,1
10	Здатність пристосовуватися та діяти в іншому середовищі	9,3
11	Стан здоров'я	8,7
12	Фізична підготовленість	8,9
13	Якість володіння штатною зброєю та технікою	9
14	Наявність досвіду та професійна підготовленість за фахом	9
15	Розуміння та уявлення власних дій на полі бою, особливо у разі відсутності сусідніх підрозділів підтримки (інших родів військ ЗС) та з обмеженою кількістю життєво важливих засобів (боєприпасів, питної води, їжі тощо)	9,2
16	Розуміння та усвідомлення власних помилок та недопущення їх в подальшому, особливо під час виконання завдань за призначенням	8,9
17	Вміння прогнозувати небезпечні ситуації та прийняття правильних рішень для їх розв'язання	8,6
18	Особиста готовність до захисту Батьківщини	9,4
19	Рівень боєготовності підрозділу	8,4
20	Взаємодопомога в бою – гарантований успіх до перемоги!	9,4
21	Готовність до надання взаємодопомоги	9,5
За компонент		9,06
ОПЕРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ		
1	Упевненість у штатній зброї та техніці	8,8
2	Згуртованість колективу в районі виконання бойових завдань	9,1
3	Здатність долати виниклі труднощі	9,3
4	Вміння управляти собою та своєю поведінкою під час виконання завдань за призначенням	9,3
5	Усвідомлення мети та причин війни (збройного конфлікту)	9,2
6	В бойовій обстановці будь-яка помилка може привести до загибелі товаришів по службі, або попадання до полону	9,3
7	Готовність до ризику	9
8	Готовність до самопожертви	8,8
9	Готовність діяти в умовах невизначеності та дефіциту часу	9
10	Готовність до десантування на невідому місцевість та виконання бойових завдань в тилу противника (диверсійних дій)	9,1
11	Вміння організувати свою діяльність	9,1
12	Досвід перебування в екстремальних ситуаціях	8,8
13	Ефективність працездатності на полі бою	8,8
14	Швидкість у прийнятті рішення	8,6
15	Вміння приймати чіткі рішення	8,8
16	Вміння зацікавлювати та організувати спільну діяльність	9
17	Задоволеність власною професійною підготовкою	8,7
18	Задоволеність професійною підготовкою своїх колег	8,7
19	Задоволеність інформацією про стан подій в країні та в районі бойових дій	8,6
За компонент		8,94

Продовження додатку Ж

№ з/п	Показники оцінювання особистої психологічної готовності	Бал (від 0 до 10)
ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ		
1	Відчуття впевненості у своїх силах та з боку товаришів	9
2	Емоційна стійкість (самоконтроль своїх емоцій та почуттів, відокремлення негативних травматичних подій минулого)	9
3	Позитивний настрій	9,2
4	Якість здорового сну	9
5	Працездатність	9,1
6	Врівноваженість	8,8
7	Уважність	9,1
8	Відповідальність	9,3
9	Дисциплінованість	9,2
10	Зосередженість	9,1
11	Наполегливість	8,9
12	Цілеспрямованість	9,2
13	Активність	9
14	Організованість	9
15	Зібраність	9,2
16	Добросовісність	9
17	Витривалість	9,2
18	Порядність	9,3
19	Чесність	9,4
20	Рішучість	9,1
21	Ініціативність	8,9
22	Самостійність	9
23	Стриманість	9,2
24	Сміливість	8,9
25	Мужність	8,9
За компонент		9,08
Загальний рівень сформованості психологічної готовності		8,98

Оціночний критерій (еталон)**сформованості психологічної готовності військовослужбовця ДШВ****до діяльності у бойових умовах**

Рівень сприйняття психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ виконанню бойового завдання	Рівень сформованості психологічної готовності	Межі оцінок	Структурні компоненти					Загальний рівень
			мотиваційний	пізнавально-орієнтаційний	операційний	емоційно-вольовий		
Сприяє виконанню завдань за призначенням	Високий	6,6–10	8,87	9,07	8,96	9,09	9	
	Середній	3,3–6,5	-	-	-	-	-	
Не сприяє виконанню завдань за призначенням	Низький	1–3,2	-	-	-	-	-	

Додаток И

Результати проведення діагностування за стандартизованим психодіагностичним інструментарієм визначення особливостей психологічної готовності військовослужбовців ДШВ

Психодіагностичний інструментарій	Показники	Кількість в/сл	%
ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА			
1. Методика діагностування професійної мотивації В. Осьодла	Високий	290	34,1
	Вище середнього	280	32,9
	Середній	254	29,88
	Нижче середнього	8	0,94
	Низький	18	2,11
2. Методика діагностування мотивації до успіху Т. Елерса	Занадто високий рівень мотивації до успіху	160	18,84
	Помірно високий рівень мотивації до успіху	363	42,7
	Середній рівень мотивації до успіху	304	35,76
	Низька мотивація до успіху	23	2,7
3. Методика оцінювання рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, В. Бойка	Відсутність (майже відсутність) фрустрованості	290	34,11
	Дуже низький рівень фрустрованості	441	51,88
	Понижений рівень фрустрованості	66	7,76
	Невизначений рівень фрустрованості	28	3,29
	Помірний рівень фрустрованості	8	0,94
	Підвищений рівень фрустрованості	8	0,94
	Дуже високий рівень фрустрованості	9	1,05
ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА			
4. Експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності, розроблений НДЦ ГП ЗС України	<i>Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїми особистими ворогами?</i>		
	Так	557	66,9
	Ні	157	18,9
	Важко відповісти	119	14,2
	<i>Як Ви оцінюєте особисту готовність захищати Україну від військової агресії?</i>		
	Повністю готовий	564	65,9
	Швидше готовий, ніж не готовий	240	28,8
	Швидше не готовий, ніж готовий	7	0,8
	Не готовий	14	1,6
	Важко відповісти	25	2,9
	<i>Якщо готові (швидше готові), то вкажіть чим це зумовлено?</i>		
	Захист Батьківщини – мій обов'язок	372	43,8
	Прагну захищати територіальну цілісність України	226	26,5
	Прагну захищати свій народ, свою культуру	197	23,1
	Прагну захищати свою родину, свій дім	431	50,7
	<i>Чим зумовлені Ваші сумніви щодо готовності захищати Україну від військової агресії?</i>		
	Держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій)	193	22,6
Невпевнений у здатності командирів (начальників) приймати правильні рішення в бойовій обстановці (його професійній компетенції)	64	7,5	
Невпевнений у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій	87	10,7	

Продовження додатку II

	Збройні Сили України недостатньо забезпечені (озброєні) для повної впевненості у перемозі	147	17,2
	Невпевнений в обіцянках держави піклуватися про мене (мою сім'ю) у випадку каліцтва (загибелі)	199	23,3
	Не хочу ризикувати своїм здоров'ям та життям	33	3,8
	<i>Оцінка рівня боєготовності військового підрозділу</i>		
	Високий показник	366	42,8
	Показник вище середнього	351	41,3
	Середній показник	95	11,5
	Показник нижче середнього	30	3,5
	Низький показник	8	0,9
	5. Методика діагностування самооцінки психічних станів Г. Айзенка	<i>Тривожність</i>	
Тривожність відсутня		778	91,6
Тривожність середня, допустимого рівня		56	6,5
Висока тривожність		16	1,9
<i>Фрустрація</i>			
Висока самооцінка, стійкість до невдач, подолання виниклих труднощів, низький рівень фрустрації		780	92
Середній рівень фрустрації, фрустрація наявна		52	6
Низька самооцінка, уникнення труднощів, боязнь невдач, високий рівень фрустрації		18	2
<i>Агресивність</i>			
Спокійний, стриманий		553	65,2
Середній рівень агресивності		258	30,3
Агресивний, не витриманий, є труднощі в роботі з людьми		39	4,5
<i>Ригідність</i>			
Ригідність відсутня		619	73
Середній рівень ригідності		207	24,2
Сильно виражена ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів		24	2,8
ДОСЛІДЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА			
6. Методика самооцінювання психофізіологічного стану О. Кокуна	<i>Самопочуття</i>		
	Високий	421	49,6
	Вище середнього	326	38,4
	Середній показник	73	8,5
	Нижче середнього	28	3,3
	Низький	2	0,2
	<i>Активність</i>		
	Високий	409	48,2
	Вище середнього	338	39,8
	Середній показник	72	8,4
	Нижче середнього	28	3,3
	Низький	3	0,3
	<i>Настрій</i>		
	Високий	440	51,9
	Вище середнього	288	33,9
	Середній показник	86	10,1
	Нижче середнього	31	3,6
	Низький	5	0,5

Продовження додатку II

6. Методика самооцінювання психофізіологічного стану О. Кокуна	<i>Працездатність</i>		
	Високий	479	56,5
	Вище середнього	286	33,6
	Середній показник	56	6,6
	Нижче середнього	26	3
	Низький	3	0,3
	<i>Зацікавленість до участі в бойових діях</i>		
	Високий	546	64,4
	Вище середнього	178	21
	Середній показник	69	8,1
	Нижче середнього	28	3,2
	Низький	29	3,3
	<i>Бажання виконувати завдання в зоні проведення бойових дій</i>		
	Високий	548	64,6
	Вище середнього	184	21,7
	Середній показник	65	7,6
	Нижче середнього	22	2,5
	Низький	31	3,6
	<i>Впевненість у своїх силах</i>		
	Високий	598	70,5
Вище середнього	193	22,7	
Середній показник	37	4,3	
Нижче середнього	18	2,1	
Низький	4	0,4	
7. Методика ступеня готовності до ризику А. Шуберт	Схильний до ризику	56	6,5
	Середнє значення схильності	679	80,1
	Занадто обережний	115	13,4
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА			
8. Методика діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка	Емоції не заважають у повсякденному спілкуванні	449	52,9
	Наявні деякі вираження емоцій у повсякденному спілкуванні	157	18,5
	Емоції певною мірою ускладнюють щоденне спілкування з колегами по службі	191	22,5
	Емоції заважають встановлювати контакти з колегами по службі, можливий вплив дезорганізуючих реакцій чи станів	53	6,1
9. Методика дослідження “сили волі”	Високий рівень сформованості сили волі, здатність виконувати завдання	583	68,6
	Середній рівень сформованості сили волі, здатність виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів. Необхідно тренувати волю	257	30,3
	Низький рівень сформованості сили волі, зниження ентузіазму, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій	10	1,1
ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ			
<i>Мотиваційний компонент</i>			
	Високий рівень	729	86
	Середній рівень	100	11,6
	Низький рівень	21	2,4
<i>Пізнавально-орієнтаційний компонент</i>			
	Високий рівень	756	89,1

Продовження додатку II

10. Авторська методика “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням”	Середній рівень	78	9,1
	Низький рівень	16	1,8
	<i>Операційний компонент</i>		
	Високий рівень	727	85,8
	Середній рівень	98	11,6
	Низький рівень	22	2,6
	<i>Емоційно-вольовий компонент</i>		
	Високий рівень	796	93,7
	Середній рівень	37	4,3
	Низький рівень	17	2
	<i>Сумарний показник рівня психологічної готовності</i>		
	Високий рівень	770	90,7
	Середній рівень	61	7,1
	Низький рівень	19	2,2

Додаток К

Загальний план проведення комплексної програми розвитку психологічної готовності військовослужбовців ДШВ до діяльності у бойових умовах “Народжений перемагати”

№ п/п	Компонент	Найменування заходів	Час, хв
ВСТУП – 2 год			
1	-	Демонстративний показ патріотичного відеоролику.	5
2	-	Самопрезентація тренера (ведучого), доведення до учасників мети й основних завдань програми розвитку	20
3	-	Вправа “Знайомство”	30
4	-	Вправа “Очікування”	20
5	-	Вправа “Основні правила групи”	10
6	-	Підведення підсумків	5
1. МОТИВАЦІЙНИЙ БЛОК – 10 год			
<i>Заняття 1.1 “Мотивація та її ефективний вплив на бойову діяльність військовослужбовців ДШВ” – 5 год</i>			
1	Вступ до блоку	Оголошення назви, мети та завдань даного блоку, організація та взаємодія під час роботи	5
2	Інформаційно-смісловий компонент	Вправа “Одна стара історія”	55
3		Вправа “Мотивація для мене це...”	55
4		Міні-лекція “Мотивація як один із основних чинників успіху”	50
5	Корекційно-розвивальний компонент	Вправа “Сходинки до успіху”	55
6	Підведення підсумків заняття		5
<i>Заняття 1.2 “Мотиваційна стратегія як важлива детермінанта успішного виконання завдань на полі бою” – 5 год</i>			
1	Інформаційно-смісловий компонент	Мозковий штурм на тему: “Цитати про мотивацію”	35
2		Міні-лекція “Роль мотивації під час виконання завдань за призначенням”	40
3	Корекційно-розвивальний компонент	Вправа “Хто я є в цьому світі?”	35
4		Вправа “Рекламний агент”	35
5		Вправа “Очима інших людей”	35
6	Діагностичний компонент	Психологічне діагностування	40
7	Підведення підсумків заняття		5
2. ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ БЛОК – 10 год			
<i>Заняття 2.1 “Психологічна готовність військовослужбовців ДШВ як основний чинник успішного виконання бойових завдань на полі бою” – 5 год</i>			
1	Вступ до блоку	Оголошення мети і завдань заняття, організація роботи, актуалізація попереднього досвіду	5

Продовження додатку К

№ з/п	Компонент	Найменування заходів	Час, хв
2	Інформаційно-смісловий компонент	Мозковий штурм на тему: “Моя психологічна готовність”	55
3		Міні-лекція “Психологічна готовність військовослужбовців ДШВ до екстремального виду діяльності”	55
4	Корекційно-розвивальний компонент	Вправа “Моя команда”	50
5		Групова дискусія на тему: “Психологічна готовність військовослужбовців: особливості та шляхи її підтримання”	55
6	Підведення підсумків заняття		5
<i>Заняття 2.2 “Сучасний бій та його вплив на психічні процеси військовослужбовців ДШВ під час виконання завдань за призначенням” – 5 год</i>			
1	Інформаційно-смісловий компонент	Мозковий штурм на тему: “Чинники, що ускладнюють бойову діяльність і впливають на зміну особистісних характеристик військовослужбовця”	45
2		Міні-лекція “Психічна стійкість як одна із необхідних властивостей військовослужбовця ДШВ протистоянню викликам сучасного бою”	45
3	Корекційно-розвивальний компонент	Метод незавершених речень за темою: “Причини зниження рівня психічної стійкості на полі бою”	45
4		Групова дискусія на тему: “Шляхи відновлення психологічної стійкості”	45
5	Діагностичний компонент	Психологічне діагностування	40
6	Підведення підсумків заняття		5
3. ОПЕРАЦІЙНИЙ БЛОК – 10 год			
<i>Заняття 3.1 “Є така професія – Батьківщину захищати. Професійна діяльність військовослужбовців ДШВ під час виконання завдань за призначенням” – 5 год</i>			
1	Вступ до сесії	Оголошення мети і завдань заняття, організація роботи, актуалізація попереднього досвіду	5
2	Інформаційно-смісловий компонент	Мозковий штурм на тему: “Цитати, що надихають та ведуть до перемоги”	50
3	Діяльнісно-рефлексивний компонент	Вправа “Розлючений натовп”	55
4		Вправа “Переміщення на полі бою”	55
5		Вправа “Ведення розвідки в тилу противника”	55
7	Підведення підсумків заняття		5
<i>Заняття 3.2. “Практичні дії солдата у ході виконання бойових завдань у тилу противника” – 5 год</i>			
1	Діяльнісно-рефлексивний компонент	Вправа “Засідка”	45
2		Вправа “Штурм будівлі”	45
3		Вправа “Ігрова дуель”	45
4		Вправа “Полонений”	45
5	Діагностичний компонент	Психологічне діагностування.	40

Продовження додатку К

№ з/п	Компонент	Найменування заходів	Час, хв
6	Підведення підсумків заняття		5
4. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ БЛОК – 10 год			
<i>Заняття 4.1 “Розвиток емоційно-вольової сфери військовослужбовців ДШВ як основа успішності подолання психічних навантажень під час діяльності у особливих умовах” – 5 год</i>			
1	Вступ до сесії	Оголошення мети і завдань заняття, організація роботи, актуалізація попереднього досвіду	5
2	Інформаційно-смысловий компонент	Мозковий штурм на тему: “Пізнай самого себе. Цитати про розкриття внутрішньої сили людини, яка стимулює та веде до перемоги”	55
3		Міні-лекція “Людина – зброя та її безгранні можливості”	55
4	Корекційно-розвивальний компонент	Вправа “Самопрограмування”	50
		Вправа “Мій фільм”	55
5	Підведення підсумків заняття		5
<i>Заняття 4.2 “Негативні психічні стани та способи саморегуляції під час виконання бойових завдань військовослужбовцями ДШВ” – 5 год</i>			
1	Інформаційно-смысловий компонент	Міні-лекція “Саморегуляція психічних станів військовослужбовців ДШВ як одна із основних умов успішності виконання бойових завдань”	35
2	Корекційно-розвивальний компонент	Вправа “Секрет дихання”	30
3		Вправа “М'язова релаксація”	30
4		Вправа “Моя вольова зібраність”	30
5		Вправа “Зняття стресу за допомогою самомасажу”	30
6		Вправа “Емоції, які супроводжують мене в житті”	30
8	Діагностичний компонент	Психологічне діагностування.	35
9	Підведення підсумків заняття		5
ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРОГРАМИ – 1 год			
1		Вправа “Мої очікування та подальші побажання” (опитування учасників “Оцінювання ефективності програми”)	45
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ – 2 год			

Додаток Л

Статистичні показники
 λ - критерію Колмогорова – Смирнова в осіб ЕГ та КГ
до проведення програми розвитку

№ п/п	Методики дослідження	ЕГ		КГ	
		λ	p	λ	p
МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ					
1	Мотиваційний компонент авторської методики	0,216	0,001 ^c	0,114	0,200 ^{c,d}
2	Методика діагностування мотивації до успіху (Т. Елерс)	0,196	0,005 ^c	0,122	0,200 ^{c,d}
3	Методика діагностики професійної мотивації В. Осьодла	0,231	0,000 ^c	0,165	0,036 ^c
4	Методика оцінки рівня соціальної фрустрованості (Л. Вассерман, В.Бойко)	0,176	0,018 ^c	0,071	0,200 ^{c,d}
ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ					
1	Пізнавально-орієнтаційний авторської методики	0,210	0,002 ^c	0,125	0,200 ^{c,d}
2	Експрес-опитувальник вивчення основних складових готовності				
	Рівень сформованої думки щодо розуміння важливості захисту Вітчизни	0,201	0,001 ^c	0,130	0,200 ^{c,d}
	- рівень особистої готовності	0,199	0,000 ^c	0,110	0,200 ^{c,d}
	- рівень бойової готовності підрозділу	0,200	0,000 ^c	0,113	0,200 ^{c,d}
3	Методика діагностики самооцінки психічних станів (за Г. Айзенком)				
	- рівень тривожності	0,213	0,001 ^c	0,177	0,017 ^c
	- рівень фрустрації	0,134	0,176 ^c	0,189	0,008 ^c
	- рівень агресивності	0,182	0,013 ^c	0,074	0,200 ^{c,d}
	- рівень ригідності	0,178	0,016 ^c	0,109	0,200 ^{c,d}
ОПЕРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ					
1	Операційний компонент авторської методики	0,282	0,000 ^c	0,092	0,200 ^{c,d}
2	Методика самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна				
	- самопочуття	0,319	0,000 ^c	0,180	0,014 ^c
	- активність	0,307	0,000 ^c	0,213	0,001 ^c
	- настрої	0,279	0,000 ^c	0,147	0,095 ^c
	- працездатність	0,280	0,000 ^c	0,159	0,051 ^c
	- зацікавленість до участі в бойових діях після	0,195	0,005 ^c	0,147	0,137 ^c
	- бажання виконувати бойові завдання	0,226	0,000 ^c	0,179	0,15 ^c
	- впевненість у своїх силах	0,271	0,000 ^c	0,159	0,51 ^c
3.	Методика ступеня готовності до ризику (Шуберта)	0,162	0,043 ^c	0,104	0,200 ^{c,d}
ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ					
1.	Емоційно-вольовий компонент авторської методики	0,283	0,000 ^c	0,123	0,200 ^{c,d}
2.	Методика діагностики “перешкод” у встановленні емоційних контактів (за В. Бойко)	0,217	0,001 ^c	0,114	0,200 ^{c,d}
3.	Методика дослідження “сили волі”	0,141	0,132 ^c	0,186	0,010 ^c
	Сумарний рівень психологічної готовності	0,291	0,000 ^c	0,151	0,080 ^c

Додаток М

**Динаміка особистісних змін досліджуваних осіб ЕГ та КГ
за дібраним психодіагностичним інструментарієм**

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ						
за методикою діагностування мотивації до успіху Т. Елерса						
Занадто високий рівень мотивації до успіху	–	–	3 (9,99)	–	+3 (9,99)	–
Помірно високий рівень мотивації до успіху	–	2 (6,66)	10 (33,3)	–	+10 (33,3)	–2 (6,66)
Середній рівень мотивації до успіху	2 (6,66)	26 (86,58)	17 (56,61)	28 (93,24)	+15 (49,95)	+2 (6,66)
Низька мотивація до успіху	28 (93,24)	2 (6,66)	–	2 (6,66)	–28 (93,24)	–
за методикою діагностування професійної мотивації В.Осьодла						
Високий	–	–	5 (16,65)	–	+5 (16,65)	–
Вище середнього	2 (6,66)	7 (23,31)	11 (36,63)	6 (19,98)	+9 (29,97)	–1 (3,33)
Середній	9 (29,97)	20 (66,6)	14 (46,62)	21 (69,93)	+5 (16,65)	+1 (3,33)
Нижче середнього	9 (29,97)	3 (9,99)	–	3 (9,99)	–9 (29,97)	–
Низький	10 (33,3)	–	–	–	–10 (33,3)	–
за методикою оцінювання рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, В.Бойка						
Відсутність (майже відсутність) фрустрованості	–	3 (9,99)	13 (43,29)	2 (6,66)	+13 (43,29)	–1 (3,33)
Дуже низький рівень фрустрованості	11 (36,63)	15 (49,95)	7 (23,31)	13 (43,29)	–4 (13,32)	–2 (6,66)
Понижений рівень фрустрованості	2 (6,66)	7 (23,31)	10 (33,33)	8 (26,64)	+8 (26,64)	+1 (3,33)
Невизначений рівень фрустрованості	3 (9,99)	5 (16,65)	–	6 (19,98)	–3 (9,99)	+1 (3,33)
Помірний рівень фрустрованості	–	–	–	1 (3,33)	–	+1 (3,33)
Підвищений рівень фрустрованості	7 (23,31)	–	–	–	–7 (23,31)	–
Дуже високий рівень фрустрованості	7 (23,31)	–	–	–	–7 (23,31)	–
ПІЗНАВАЛЬНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ						
за опитувальником вивчення основних складових готовності, розробленим НДЦ ГП ЗС України						
<i>Чи вважаєте Ви зовнішніх ворогів України своїми особистими ворогами?</i>						
Так	9 (29,97)	12 (39,96)	30 (100)	10 (33,3)	+21 (69,93)	–2 (6,66)
Ні	10 (33,3)	12 (39,96)	–	14 (46,62)	–10 (33,3)	+2 (6,66)
Важко відповісти	11 (36,63)	6 (19,98)	–	6 (19,98)	–11 (36,63)	–
<i>Як Ви оцінюєте особисту готовність захищати Україну від військової агресії?</i>						
Повністю готовий	7 (23,31)	13 (43,29)	27 (89,91)	5 (16,65)	+20 (66,6)	–8 (26,64)
Швидше готовий, ніж не готовий	6 (19,98)	13 (43,29)	3 (9,99)	18 (59,94)	–3 (9,99)	+5 (16,65)
Швидше не готовий, ніж готовий	3 (9,99)	–	–	–	–3 (9,99)	–

Продовження додатку М

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Не готовий	12 (39,96)	–	–	–	–12 (39,96)	–
Важко відповісти	2 (6,66)	4 (13,32)	–	7 (23,31)	–2 (6,66)	+3 (9,99)
<i>Якщо готові (швидше готові), то вкажіть чим це зумовлено?</i>						
Захист Батьківщини – мій обов'язок	6 (19,98)	8 (26,64)	15 (49,95)	7 (23,31)	+9 (29,97)	–1(3,33)
Прагну захищати територіальну цілісність України	3 (9,99)	5 (16,65)	15 (49,95)	5 (16,65)	+12 (39,96)	–
Прагну захищати свій народ, свою культуру	–	5 (16,65)	12 (39,96)	5 (16,65)	+12 (39,96)	–
Прагну захищати свою родину, свій дім	7 (23,31)	14 (46,62)	15 (49,95)	14 (46,62)	+8 (26,64)	–
<i>Чим зумовлені Ваші сумніви щодо готовності захищати Україну від військової агресії?</i>						
Держава погано піклується про своїх захисників (низький рівень соціальних гарантій)	6 (19,98)	12 (39,96)	–	12 (39,96)	–6 (19,98)	–
Невпевнений у здатності командирів (начальників) приймати правильні рішення в бойовій обстановці (його професійній компетенції)	2 (6,66)	3 (9,99)	–	4 (13,32)	–2 (6,66)	+1 (3,33)
Невпевнений у професійній підготовленості підлеглих до ведення бойових дій	6 (19,98)	7 (23,31)	–	9 (29,97)	–6 (19,98)	+2 (6,66)
Збройні Сили України недостатньо забезпечені (озброєні) для повної впевненості у перемозі	6 (19,98)	7 (23,31)	–	8 (26,64)	–6 (19,98)	+1 (3,33)
Невпевнений в обіцянках держави піклуватися про мене (мою сім'ю) у випадку каліцтва (загибелі)	12 (39,96)	7 (23,31)	–	14 (46,62)	–12 (39,96)	+7(23,31)
Не хочу ризикувати своїм здоров'ям та життям	12 (39,96)	3 (9,99)	–	6 (19,98)	–12 (39,96)	+3 (9,99)
<i>Оцінка рівня боєготовності військового підрозділу</i>						
Високий показник	–	2 (6,66)	15 (49,95)	–	+15 (49,95)	–2 (6,66)
Показник вище середнього	3 (9,99)	5 (16,65)	15 (49,95)	4 (13,32)	+12 (39,96)	–1 (3,33)
Середній показник	8 (26,64)	23 (76,59)	–	24 (79,92)	–8 (26,64)	+1 (3,33)
Показник нижче середнього	16 (53,28)	–	–	2 (6,66)	–16 (53,38)	+2 (6,66)

Продовження додатку М

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Низький показник	3 (9,99)	–	–	–	–3 (9,99)	–
за методикою діагностування самооцінки психічних станів Г. Айзенка						
<i>Тривожність</i>						
Тривожність відсутня	–	22 (73,26)	11 (36,63)	22 (73,26)	+11 (36,63)	–
Тривожність середня, допустимого рівня	16 (53,28)	8 (26,64)	19 (63,27)	8 (26,64)	+3 (9,99)	–
Висока тривожність	14 (46,62)	–	–	–	–14 (46,62)	–
<i>Фрустрація</i>						
Висока самооцінка, стійкість до невдач, подолання виниклих труднощів, низький рівень фрустрації	–	22 (73,26)	23 (76,59)	22 (73,26)	+23 (76,59)	–
Середній рівень фрустрації, фрустрація наявна	14 (46,62)	8 (26,64)	7 (23,31)	8 (26,64)	–7 (23,31)	–
Низька самооцінка, уникнення труднощів, боязнь невдач, високий рівень фрустрації	16 (53,28)	–	–	–	–16 (53,28)	–
<i>Агресивність</i>						
Спокійний, стриманий	–	15 (49,95)	20 (66,6)	15 (49,95)	+20 (66,6)	–
Середній рівень агресивності	14 (46,62)	15 (49,95)	10 (33,3)	12 (39,96)	–4 (13,32)	–3 (9,99)
Агресивний, не витриманий, є труднощі в роботі з людьми	16 (53,28)	–	–	3 (9,99)	–16 (53,28)	+3 (9,99)
<i>Ригідність</i>						
Ригідність відсутня	–	17 (56,61)	18 (59,94)	12 (39,96)	+18 (59,94)	–5 (16,65)
Середній рівень ригідності	16 (53,28)	11 (36,63)	12 (39,96)	17 (56,61)	–4 (13,32)	+6 (19,98)
Сильно виражена ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів	14 (46,62)	2 (6,66)	–	1 (3,33)	–14 (46,62)	–1 (3,33)
ОПЕРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ						
за методикою самооцінювання психофізіологічного стану О. Кокуна						
<i>Самопочуття</i>						
Високий	–	5 (16,65)	17 (56,61)	2 (6,66)	+17 (56,61)	–3 (9,99)
Вище середнього	–	11 (36,63)	13 (43,29)	10 (33,33)	+13 (43,29)	–1 (3,33)
Середній показник	13 (43,29)	12 (39,96)	–	16 (53,28)	–13 (43,29)	+4 (13,32)
Нижче середнього	16 (53,28)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–16 (53,28)	–
Низький	1 (3,33)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–1 (3,33)	–
<i>Активність</i>						
Високий	–	2 (6,66)	21 (69,93)	–	+21 (69,93)	–2 (6,66)
Вище середнього	4 (13,32)	14 (46,62)	9 (29,97)	16 (53,28)	+5 (16,65)	+2 (6,66)
Середній показник	9 (29,97)	10 (33,33)	–	10 (33,33)	–9 (29,97)	–
Нижче середнього	15 (49,95)	3 (9,99)	–	3 (9,99)	–15 (49,95)	–

Продовження додатку М

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Низький	2 (6,66)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	-2 (6,66)	–
<i>Настрій</i>						
Високий	–	3 (9,99)	28 (93,24)	–	+28 (93,24)	-3 (9,99)
Вище середнього	4 (13,32)	12 (39,96)	2 (6,66)	12 (39,96)	-2 (6,66)	–
Середній показник	9 (29,97)	10 (33,33)	–	13 (43,29)	-9 (29,97)	+3 (9,99)
Нижче середнього	14 (46,62)	4 (13,32)	–	4 (13,32)	-14 (46,62)	–
Низький	3 (9,99)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	-3 (9,99)	–
<i>Працездатність</i>						
Високий	–	5 (16,65)	23 (76,59)	2 (6,66)	+23 (76,59)	-3 (9,99)
Вище середнього	1 (3,33)	14 (46,62)	7 (23,31)	16 (53,28)	+6 (19,98)	+2 (6,66)
Середній показник	10 (33,33)	9 (29,97)	–	10 (33,33)	-10 (33,33)	+1 (3,33)
Нижче середнього	6 (19,98)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	-6 (19,98)	–
Низький	13 (43,29)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	-13 (43,29)	–
<i>Зацікавленість до участі в бойових діях</i>						
Високий	–	6 (19,98)	25 (83,25)	1 (3,33)	+25 (83,25)	-5 (16,65)
Вище середнього	5 (16,65)	12 (39,96)	5 (16,65)	16 (53,28)	–	+4 (13,32)
Середній показник	6 (19,98)	8 (26,64)	–	9 (29,97)	-6 (19,98)	+1 (3,33)
Нижче середнього	5 (16,65)	3 (9,99)	–	4 (13,32)	-5 (16,65)	+1 (3,33)
Низький	14 (46,62)	1 (3,33)	–	–	-14 (46,62)	-1 (3,33)
<i>Бажання виконувати завдання в зоні виконання бойових дій</i>						
Високий	–	4 (13,32)	24 (79,92)	1 (3,33)	+24 (79,92)	-3 (9,99)
Вище середнього	4 (13,32)	14 (46,62)	6 (19,98)	16 (53,28)	+2 (6,66)	+2 (6,66)
Середній показник	7 (23,31)	7 (23,31)	–	8 (26,64)	-7 (23,31)	+1 (3,33)
Нижче середнього	6 (19,98)	4 (13,32)	–	4 (13,32)	-6 (19,98)	–
Низький	13 (43,29)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	-13 (43,29)	–
<i>Впевненість у своїх силах</i>						
Високий	–	11 (36,63)	26 (86,58)	7 (23,31)	+26 (86,58)	-4 (13,32)
Вище середнього	10 (33,33)	11 (36,63)	4 (13,32)	13 (43,29)	-6 (19,99)	+2 (6,66)
Середній показник	6 (19,98)	7 (23,31)	–	10 (33,33)	-6 (19,99)	+3 (9,99)
Нижче середнього	11 (36,63)	1 (3,33)	–	–	-11 (36,63)	–
Низький	3 (9,99)	–	–	–	-3 (9,99)	–
за методикою ступеня готовності до ризику А. Шуберт						
Схильний до ризику	17 (56,61)	2 (6,66)	–	2 (6,66)	-17 (56,61)	–
Середнє значення схильності	13 (43,29)	26 (86,58)	22 (73,26)	26 (86,58)	+9 (29,97)	–
Занадто обережний	–	2 (6,66)	8 (26,64)	2 (6,66)	+8 (26,64)	–
ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ						
за методикою діагностування “перешкод” у встановленні емоційних контактів В. Бойка						
Емоції не заважають у повсякденному спілкуванні	–	8 (26,64)	21 (69,93)	4 (13,32)	+21 (69,93)	-4 (13,32)
Наявні деякі вираження емоцій у повсякденному спілкуванні	11 (36,63)	5 (16,65)	9 (29,97)	9 (29,97)	-2 (6,66)	+4 (13,32)
Емоції певною мірою ускладнюють щоденне спілкування з колегами по службі	1 (3,33)	9 (29,97)	–	9 (29,97)	-1 (3,33)	–

Продовження додатку М

Показники	Кількість, осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Виявлені зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Емоції заважають встановлювати контакти з колегами по службі, можливий вплив дезорганізуючих реакцій чи станів	18 (59,94)	8 (26,64)	–	8 (26,64)	–18 (59,94)	–
<i>за методикою дослідження “сили волі”</i>						
Високий рівень сформованості сили волі, здатність виконувати завдання	2 (6,66)	–	16 (53,28)	5 (16,65)	+14 (46,62)	+5 (16,65)
Середній рівень сформованості сили волі, здатність виконувати поставлені завдання, але з використанням обхідних шляхів. Необхідно тренувати волю	13 (43,39)	22 (73,26)	14 (46,62)	25 (83,25)	+1 (3,33)	+3 (9,99)
Низький рівень сформованості сили волі, зниження ентузіазму, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій	15 (49,95)	8 (26,64)	–	–	–15 (49,95)	–8 (26,64)
<i>за авторською методикою “Оцінювання рівня психологічної готовності військовослужбовців ДШВ ЗС України до виконання завдань за призначенням”</i>						
<i>Мотиваційний компонент</i>						
Високий рівень	1 (3,33)	4 (13,32)	11 (36,63)	2 (6,66)	+10 (33,3)	–2 (6,66)
Середній рівень	12 (39,96)	26 (86,58)	19 (63,27)	28 (93,24)	+7 (23,31)	+2 (6,66)
Низький рівень	17 (56,61)	–	–	–	–17 (56,61)	–
<i>Пізнавально-орієнтаційний компонент</i>						
Високий рівень	–	4 (13,32)	9 (29,97)	3 (9,99)	+9 (29,97)	–1 (3,33)
Середній рівень	14 (46,62)	26 (86,58)	21 (69,93)	27 (89,97)	+7 (23,31)	+1 (3,33)
Низький рівень	16 (53,28)	–	–	–	–16 (53,28)	–
<i>Операційний компонент</i>						
Високий рівень	–	9 (29,97)	12 (39,96)	5 (16,65)	+12 (39,96)	–4 (13,32)
Середній рівень	13 (43,39)	20 (66,6)	18 (59,94)	24 (79,92)	+5 (16,65)	+4 (13,32)
Низький рівень	17 (56,61)	1 (3,33)	–	1 (3,33)	–17 (56,61)	–
<i>Емоційно-вольовий компонент</i>						
Високий рівень	–	15 (49,95)	13 (43,29)	10 (33,33)	+13 (43,29)	–5 (16,65)
Середній рівень	14 (46,62)	15 (49,95)	17 (56,61)	20 (66,6)	+3 (9,99)	+5 (16,65)
Низький рівень	16 (53,28)	–	–	–	–16 (53,28)	–
<i>Сумарний показник рівня психологічної готовності</i>						
Високий рівень	–	3 (9,99)	11 (36,63)	1 (3,33)	+11 (36,63)	–2 (6,66)
Середній рівень	11 (36,63)	27 (89,91)	19 (63,27)	29 (96,57)	+8 (26,64)	+2 (6,66)
Низький рівень	19 (63,27)	–	–	–	–19 (63,27)	–

Додаток Н

ЗАТВЕРДЖУЮ
Тимчасово виконуючий обов'язки
командира військової частини А0284
підполковник Ігор СОБОЛЕНКО

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кириченка Андрія Володимировича за темою "Психологічна готовність
військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України
до діяльності в бойових умовах"

Комісія у складі: голови комісії, заступника командира зенітного ракетно-артилерійського дивізіону з морально-психологічного забезпечення полковника Контерука І.В., членів комісії: заступника командира 2-го десантно-штурмового батальйону з морально-психологічного забезпечення майора Писарчика М.М., офіцера відділення морально-психологічного забезпечення старшого лейтенанта Кузіва Ю.М. та психолога військової частини працівника Збройних Сил України Сало А.М. розглянувши матеріали використання наукових результатів дисертації Кириченка Андрія Володимировича, встановила наступне:

обґрунтовані в дисертаційному дослідженні положення сприяли набуттю воїнами-десантниками знань про зміст та структуру феномену психологічної готовності військовослужбовців до діяльності в бойових умовах, її суттєвої значимості у виконанні бойових завдань та вирішальної перемоги над ворогом; програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності в бойових умовах "Народжений – перемагати" (Далі - програма) сприяла не тільки в наданні військовослужбовцям військової частини знань щодо психологічної готовності, функціонування організму в екстремальних умовах та проведення практичних вмінь саморегуляції, а й оптимізації процесу розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах. Під час впровадження програми особлива увага зверталась на: розвиток мотиваційної сфери, психологічної готовності військовослужбовців до службово-бойової діяльності; ознайомлення з поняттями "психологічна готовність", "психологічна стійкість", "психотравмуючі фактори сучасного бою", "збереження психічного здоров'я"; формування позитивного ставлення до самого себе, до обраної професії, розуміння та уявлення військовослужбовцями власних дій на полі бою, прогнозування можливих небезпечних ситуацій та прийняття своєчасних правильних рішень для їх подолання; формування та розвитку умінь, практичних навичок необхідних для надання першої психологічної допомоги, проведення саморегуляції та самоконтролю емоційного стану. Однією із важливих особливостей програми є те, що до її змісту включений практичний (операційний) блок. Практичні вправи та тренування, які зазначені в даному блоці проводились в польових умовах з використанням необхідної матеріальної бази та моделюванням умов бойової

обстановки, що суттєво вплинуло на розвиток психологічної готовності військовослужбовців військової частини.

Авторська анкета "Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням" (Далі – авторська анкета) дає можливість здійснити індивідуальну та загальну оцінку рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців військової частини не тільки в пункті постійної дислокації, але і в польових умовах з дефіцитом часу. На даний час для визначення рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ необхідно використати значну кількість психодіагностичного інструментарію, окремо методики для її оцінки доки не існує, в цьому і полягає актуальність зазначеної авторської анкети, автор чітко визначає суттєво життєві питання, наповнюючи ними компоненти психологічної готовності (мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий), що притаманні воїну-десантнику.

Авторська анкета "Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням" впроваджена в практику діяльності офіцерів структур морально-психологічного забезпечення військової частини як психодіагностичний інструментарій.

Голова комісії:

полковник

Ігор КОНТЕРУК

Члени комісії:

майор

Михайло ПИСАРЧИК

старший лейтенант

Юрій КУЗІВ

працівник ЗСУ

Анна САЛО

ЗАТВЕРДЖУЮ
Тимчасово виконуючий обов'язки
командира військової частини A0281
підполковник Олександр ТАБАЧНИЙ

“30” вересня 2021 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кириченка Андрія Володимировича за темою “Психологічна готовність
військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України
до діяльності в бойових умовах”

Комісія у складі: голови комісії, заступника командира військової частини з морально-психологічного забезпечення підполковника Вессера В.В., членів комісії: старшого офіцера відділу морально-психологічного забезпечення військової частини майора Гладченка А.В., офіцера відділення морально-психологічного забезпечення військової частини капітана Калашнюк Д.О. та тимчасово виконуючого обов'язки психолога військової частини молодшого сержанта Ососкової Н.М. розглянувши матеріали використання наукових результатів дисертації Кириченка Андрія Володимировича, встановила наступне:

обґрунтовані в дисертаційному дослідженні положення сприяли набуттю військовослужбовцями військової частини знань про зміст та структуру феномену психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах, її вагомості значимості у ході виконання бойових завдань та у вирішальній перемозі над ворогом;

програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності в бойових умовах “Народжений – перемагати” (Далі - програма) надала можливість оптимізувати процес розвитку психологічної готовності військовослужбовців військової частини до службово-бойової діяльності, розширити знання щодо психологічної готовності, функціонування організму в екстремальних умовах, сформувати та розвинути уміння, практичні навички, необхідні для надання першої психологічної допомоги, проведення саморегуляції та самоконтролю

емоційного стану. Суттєвого значення набуває практичний (операційний) блок програми, до змісту якого включені практичні вправи, які проводяться на польовій місцевості з використанням необхідної матеріальної бази та моделюванням умов бойової обстановки, що значно впливає на формування та розвиток психологічної готовності воїнів-десантників;

авторська анкета “Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням” (Далі – авторська анкета) дає можливість в обмежений час здійснити індивідуальну та загальну оцінку рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців військової частини не тільки в пункті постійної дислокації, але й і в польових умовах. Дана анкета впроваджена в практику діяльності офіцерів структур морально-психологічного забезпечення військової частини як психодіагностичний інструментарій.

Голова комісії:

підполковник

В'ячеслав ВЕССЕР

Члени комісії:

майор

Анатолій ГЛАДЧЕНКО

капітан

Дмитро КАЛАШНЮК

молодший сержант

Наталія ОСОСКОВА

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
ВІЙСЬКОВА ЧАСТИНА
А1910
Код 07920181

«30» 09 2021 року
№ 2746

Командир військової частини А1910
Святослав ЗАЇЦЬ

“30” вересня 2021 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кириченка Андрія Володимировича за темою “Психологічна готовність
військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України
до діяльності в бойових умовах”

Комісія у складі: голови комісії, старшого офіцера відділення морально психологічного забезпечення військової частини А0281 майора Гладченко А.В., членів комісії: офіцера-психолога військової частини А1910 лейтенанта Немировської І.В., заступника командира 3-ї десантно-штурмової роти з морально-психологічного забезпечення старшого лейтенанта Ковальчука В.В., розглянувши матеріали використання наукових результатів дисертації Кириченка Андрія Володимировича, встановила наступне:

обґрунтовані в дисертаційному дослідженні положення сприяли набуттю військовослужбовцями військової частини знань про зміст та структуру феномену психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах, її суттєвої значимості у ході виконання бойових завдань та перемозі над ворогом;

програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності в бойових умовах "Народжений – перемагати" сприяла розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах, а також набуттю ними знань щодо психологічної готовності, функціонування організму в екстремальних умовах та проведення практичних вмінь саморегуляції;

авторська анкета “Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням” впроваджена в практику діяльності офіцерів структур морально-психологічного забезпечення військової частини як психодіагностичний інструмент.

Голова комісії:

майор

Анатолій ГЛАДЧЕНКО

Члени комісії:

лейтенант

Ірина НЕМИРОВСЬКА

старший лейтенант

Віталій КОВАЛЬЧУК

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО
Код 07834530
«20» 10 2022р.
№ 535/318
17049 м. Київ 49, Повітрофлотський пр.-т, 2В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника університету з
навчальної роботи, кандидат військових наук,
професор
генерал-лейтенант

Віктор ТАРАСОВ

2010 2022 року

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Кириченка Андрія Володимировича за темою “Психологічна готовність
військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до
діяльності в бойових умовах”

Комісія у складі: голови комісії, професора кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), доктора психологічних наук, професора, працівника Збройних Сил України Стасюка В.В. та членів комісії: заступника начальника кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), кандидата психологічних наук, доцента, полковника Василенка С.В., доцента кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил), кандидата педагогічних наук, полковника Бакуменка Р.О., розглянувши матеріали використання наукових результатів дисертації Кириченка Андрія Володимировича, встановила наступне:

Обґрунтований у дисертаційному дослідженні психодіагностичний інструментарій щодо оцінки рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України дозволяє в обмежений час визначити індивідуальну та колективну оцінку рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців військових частин (підрозділів) Десантно-штурмових військ як в пунктах постійної дислокації, так і в польових умовах.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджено в ході проведення навчальних занять з ад'юнктами університету за спеціальністю: 053 “Психологія” з навчальної дисципліни “Психологія діяльності в особливих умовах” в груповому занятті 5 “Психологічна готовність до діяльності в особливих (екстремальних) умовах” за темою 2 “Психологічне забезпечення професійної діяльності у психологічній науці та практиці”.

Голова комісії:
працівник ЗС України

Василь СТАСЮК

Члени комісії:
полковник
полковник

Сергій ВАСИЛЕНКО
Роман БАКУМЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ
Командир військової частини А2900
Полковник Віталій ГРИЦІВ

30 вересня 2021 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кириченка Андрія Володимировича за темою "Психологічна готовність
військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України
до діяльності в бойових умовах"

Комісія у складі: голови комісії, заступника командира військової частини А2900 з морально – психологічного забезпечення – начальника відділення підполковника Сенчковського Д.В., членів комісії: заступник командира батальйону з морально-психологічного забезпечення майор Захаров О.А., офіцер відділення морально - психологічного забезпечення капітана Бугери І.О., розглянувши матеріали використання наукових результатів дисертації Кириченка Андрія Володимировича, встановила наступне:

обґрунтовані в дисертаційному дослідженні положення сприяли набуттю військовослужбовцями військової частини знань про зміст та структуру феномену психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах, її суттєвої значимості у ході виконання бойових завдань та перемозі над ворогом;

програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності в бойових умовах "Народжений – перемагати" сприяла розвитку психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах, а також набуттю ними знань щодо психологічної готовності, функціонування організму в екстремальних умовах та проведення практичних вмінь саморегуляції;

авторська анкета "Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням" впроваджена в практику діяльності офіцерів структур морально-психологічного забезпечення військової частини як психодіагностичний інструмент.

Голова комісії:

підполковник

Денис СЕНЧКОВСЬКИЙ

Члени комісії:

майор

Олександр ЗАХАРОВ

капітан

Ірина БУГЕРА

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ**
**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

« 28 » 10 2022 р.

№ 599/575

03186, м. Київ-186
Повітрофлотський проспект, 30

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Науково-дослідного центру
гуманітарних проблем Збройних Сил України
полковник Володимир МОРОЗ

« 28 » 10 2022 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Кириченка Андрія Володимировича за темою «Психологічна готовність
військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до
діяльності в бойових умовах »

Комісія у складі: голови комісії головного наукового співробітника,
доктора психологічних наук, професора Кокуна О.М. та членів комісії:
начальника науково-дослідного відділу воєнно-психологічних досліджень
полковника Олійника В.О., провідного наукового співробітника науково-
дослідного відділу воєнно-психологічних досліджень, кандидата
психологічних наук Лозінської Н.С., розглянувши матеріали дисертаційного
дослідження Кириченка Андрія Володимировича, встановила наступне:

програма розвитку психологічної готовності військовослужбовців
Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до діяльності в бойових
умовах «Народжений – перемагати» сприяє оптимізації процесу розвитку
психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ
до службово-бойової діяльності дозволяє розширити їх знання щодо
психологічної готовності, функціонування особистості в бойових умовах,
сформувані та розвинути у військовослужбовців уміння, практичні навички,
необхідні для надання першої психологічної допомоги, проведення
саморегуляції та самоконтролю емоційного стану. Суттєвого значення
набуває практичний (операційний) блок програми, до змісту якого включені
практичні вправи, які проводяться у польових умовах з використанням
необхідної матеріальної бази та моделюванням умов бойової обстановки, що

значно впливає на формування та розвиток психологічної готовності воїнів-десантників;

авторська методика “Оцінка рівня психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням” дає можливість в обмежений час здійснити індивідуальну та колективну оцінку рівня сформованості психологічної готовності військовослужбовців військових частин (підрозділів) Десантно-штурмових військ. Методика пройшла всі етапи перевірки на валідність та надійність і рекомендована для впровадження в практику діяльності структур морально-психологічного забезпечення Десантно-штурмових військ Збройних Сил України як психодіагностичний інструментарій.

Голова комісії:

Члени комісії:

Олег Кокун

В'ячеслав Олійник

Наталія Лозінська